

BIBLIOTECA NAZ.

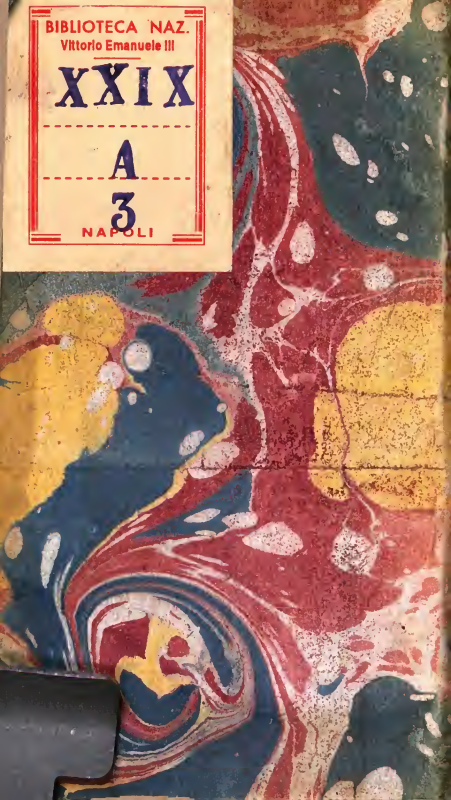
Vittorio Emanuele III

XXIX

A

3

NAPOLI

XXIX.

α.

3.

~~26/1/92~~

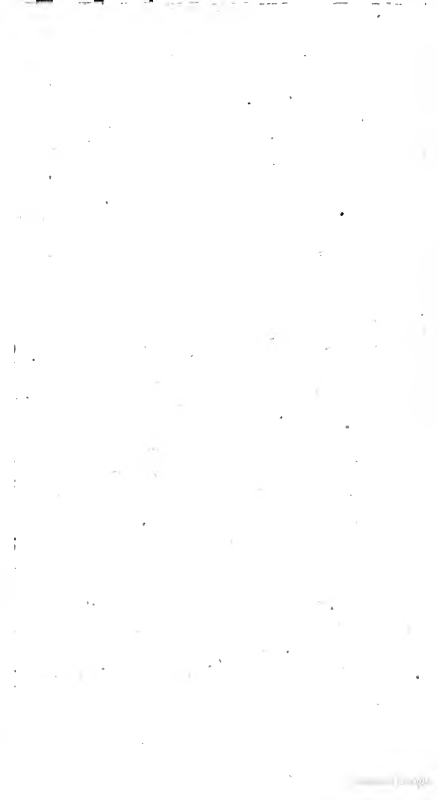
CAII PLINII

SECUNDI

HISTORIA NATURALIS.

TOMUS I.

5. Stylus Sculp

*Universarum clade terrarum ut populi, ut urbes
incertaabili casu quasi semper victurus occidit.*

Plin. Jun. lib. 6. Ep. 16.

CAII PLINII

SECUNDI

HISTORIÆ NATURALIS

LIBRI XXXVII.

Quos recensuit & Notis illustravit

GABRIEL BROTIER.

TOMUS I.

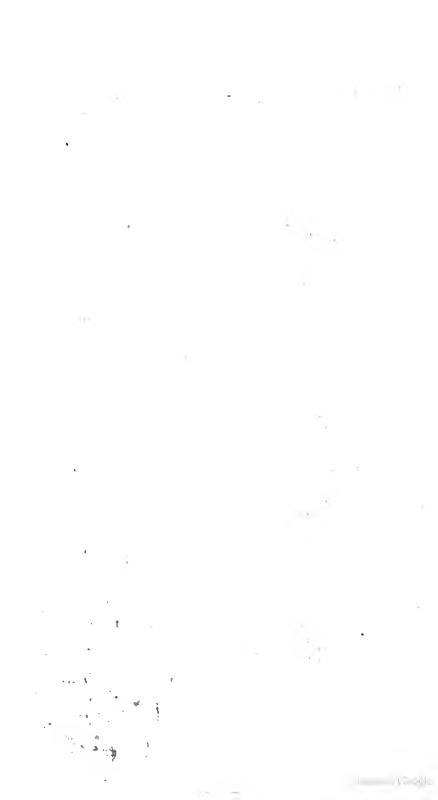

PARISIIS.

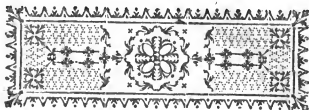
Typis J. BARBOU, viâ Mathurinenſis.

M D C C L X X I X.

ERUDITO LECTORI.

MAXIMUM naturæ opus, cælum, terras, homines hominumque ingenia, infinita animalium, herbarum, medicinarumque genera, vitales aquarum fontes, metallorum opes, lapidum varietates, artium miracula, gemmarumque decora complexum, edere eò libentiùs adgredior, quòd, cùm in Corn. Tacito, quid Romanorum prudentia illustrius ac splendidius habuerit, ostenderim, in C. Plinio, quid eorum eruditio scientiaque Historiæ naturalis uberius atque magnificentius collegerit, sum propositurus. Certus quoque in his duobus potissimùm libris contineri, quæ mores instruant, & vitam erudiant.

Caius Plinius Secundus, tanti operis scriptor, natus est C. Asinio Pollione

a iij

& C. Antistio Vetere consulibus, anno Urbis conditæ DCCLXXVI. Jesu Christi 23. De ejus natalium gloriâ certant Novocomenses & Veronenses : nobili quidem studio, & virtutis laudisque æmulatione semper excusato. At cum Plinius ipse Catullum conterraneum suum esse fateatur, antiquique quidam ilbri, quos inter Ms. Reg. 6801. nomen *Plinii Veronensis* præferant, nulla penes eruditos viros, quos partium vanitas non exagitat, suboriri debet difficultas. Primos pueritiæ ac juventutis annos egit per fœda Tiberii, & insana Caii Cæsaris tempora. Haud melior adfulgebat spes sub Claudio hebetè, muliebribusque, aut servilibus imperiis. In hac temporum nequitiâ, juvenilis animus, publicis privatisque vitiis, quæ in Urbe in quâ fuit institutus continuò observabantur, intactus, id arripuit quod optimum supererat, totumque se vertit ad literarum studia. Ne quis etiam foret otio aditus, omnigenæ eruditionis immensitatem amplexus est.

Eo tamen scientiæ impetu haud retardata civis officia. Ubi militiæ tempus adfuit, in Germaniâ ita se adprobavit

L. Pomponio Secundo legato , ut , quem fortitus erat ducem , amicum semper sit expertus. Ex ingenitâ autem literarum cupidine , ipsæ castrorum artes in studia cessere , librumque de *Jaculatione equestri* composuit , cùm ipse esset alæ præfectus. Devictis interim Cattis , Pomponius triumphalem honorem adsecutus est. At , gloriæ suæ non diu superstes , novam Plinio scribendi materiem obtulit. Hæc , vel in ipso luctu , tantò gratior accidit , quòd in scribendâ Pomponii vitâ ducem fortissimum , poetam carminum laude præcellentem , spectatissimumque amicum celebraret.

Tum in Urbe e castrorum tumultu ad fori strepitum adcesserat : quam tuendæ patriæ armis , eandem defendendis eloquentiâ civibus operam impensurus. His curis intento alacritatem addebant haud illæta Neronis initia. In principe , qui sub Burri & Senecæ disciplinâ adoleverat , literarum splendorem ominatus , tres libros , *Studioforum* inscriptos , & in sex volumina propter amplitudinem divisos , edidit , ut oratorem ab incunabulis institueret ac perficeret , eruditumque informaret illustri-

bus exemplis ad declinandas controversiarum fraudes, in forum cuncta audendi libidine & præmiis sub prioribus principibus invec̃tas. Simul Germanica bella, quæ jam pridem componere erat adgressus, viginti voluminibus comprehendit: nobilissimum quidem historiæ argumentum, quo non modò immortalē Drusi ac Germanici memoriam revocabat; sed cum clarissimorum ducum gloriâ stipendia sua victoriasque connectere haud erat ingratum.

At nec solitariæ, nec inertes erant apud Romanos literæ: suâ laude inclytos ad publica munera promovebant. Hæc Plinius per Hispaniam obivit; &, quæ equestris fuit nobilitas, res Cæsaris ibi procuravit. Publicas inter occupationes, literarum numquam immemor; immo eis deditus, ne ullum quidem effluere sinebat temporis momentum, quo non aliquid vel legeret, vel audiret, vel scriberet, vel enotaret. Illâ sciendi aviditate in tantam molem famamque excrevere ejus adversaria (*Electorum commentarios* appellabat) ut ea Lartius Licinius cccc. millibus nummum, *Gallicæ monetæ libris 77, 812* 3

in Hispaniâ emere percuperet. At cetera omnia sint auro parabilia. Venale non est ingenium ; unumque fortunam supereminet.

Tantis auctus opibus , Plinius in Urbem reversus , cuncta in pejus ruisse reperit. Quantò diutiùs coercitæ Neronis libidines , tantò acriùs efferbuerant ; & ubi eruperunt , cuncta perditum iere : immanis statim foret visus , ni ipse singulos in dies fuisset atrocior. Adcedebant cælestes iræ ; Urbsque & Italia portentis pestibusque exagitata : sed portentum majus majorque pestis Nero. Opes , forma , nobilitas , virtus exitio vertebantur. Ne literarum quidem perfugium , sapienti semper obvium , manebat apud Principem literariâ etiam invidiâ ferocem. Nosci erat intutum , nec tutum latere. Prudenti celebritatem inter & obscuritatem temperamento , Plinius octo libros *Dubii sermonis* edidit. Tenuitate quidem operis , quod abstrusos verborum sensus scrutabatur , principem adversùs altiora erectum elusit : at vix effugit superciliosas grammaticorum minas , quas contemptu castigandas censuit.

Dum illi infremebant , Nero scele-
 rum suorum conscientiam publicoque odio
 invisus ac miser , supremo scelere vi-
 tam sibi finivit : pacem terrarum orbi
 daturus , nisi ejus mortem excepissent
 bella civilia. Assiduis per tot annos
 malis tandem subvenit salutaris Vespasi-
 ani exortus. Fatiscentem imperii mo-
 lem sustinuit princeps priscæ & majo-
 ribus laudatæ virtutis ac parsimoniae.
 Mores , leges , artes , literæ revaluere.
 Plinius , qui interim Africam lustrave-
 rat , in Urbem rediit , publicæ pacis
 & securitatis admiratione ac laudibus
 præcipuus. Iis condecoravit xxxi.
 Historiæ libros , quos , a fine Au-
 fidii Bassi orsus , ad hunc resurgen-
 tis Romæ splendorem deduxerat. In
 Vespasiani familiaritatem adscitus , cum
 per diem publica implevisset officia ,
 noctu adibat principem , qui & ipse
 diurna imperii negotia indefessus susti-
 nebat , noctibus sibi amicisque & literis
 utebatur.

In hac dulcissimâ principis societa-
 te , quam Titi Cæsaris humanitas ex-
 hilarabat , meditatum opus , præsentis
 temporum felicitate dignissimum. Vñ

eloquentiæ & carminum gloriâ supra æmulationem evecta fuerat Roma. Una supererat natura , Romanis pæne intacta , quam noscere commune est votum , describere opus difficillimum. At arduo opere mens Plinii excelsior , non partes tantum , sed rei immensitatem amplexa est. Illam quoque ut præstantiorem atque utiliorem faceret , singularum rerum naturas earumque utilitates persecutus est , artes cum ipsâ naturâ certantes mirâ dexteritate descripsit , & inter tot naturæ artiumque miracula hominem per virtutes & vitia miraculum majus semper exhibuit. Opus , cui par rerum amplitudine , doctrinæ copiâ , eloquii facilitate antea ætas non tulerat , post tot sæcula nondum superatum , nec fortè umquam superandum , sub auspiciis Titi Cæsaris in lucem prodiit , Vespasiano Augusto VIII. & Tito Cæsare VI. consulibus , anno Urbis conditæ DCCCXXX.

Biennio pòst pulcherrima terrarum Campania , furentibus intus ignibus , concussa est tremoribus , mirumque in modum ardere cœpit Vesuvius. Plinius , Misenensis classis præfectus , præsens

tum aderat. Ut amicis ceterisque petſcitantibus opem ferat, ipſe quoque naturam inter incendia explorandi avidus, montem adit inter depluentes cinerum & pumicum turbines. Dum propiùs ſuccedit, flammis & flammarum prænuntio odore ſulphuris exanimatus eſt anno ætatis ſuæ quinquageſimo ſexto. Non, ut mortalium vulgus, ignavâ morte periit; ſed, ut populi, ut urbes, magnâ clade, & inter humanitatis naturæque ſtudia occidit: in hominum famâ æternum victurus. Tantum quoque felicitatis adſecutus eſt, ut ſororis ſuæ filium, quem adoptaverat, nominis ſui heredem reliquerit, literarum & virtutum gloriâ ſimillimum.

Historia naturalis, quæ e tot Plinii operibus una nunc ſupereſt, meïs laudibus non indiget, publicis præconiis & ſeptemdecim ſæculorum utilitatibus commendata. Id ſolum obſervaverim in eâ plus eſſe antiquitatis, doctrinæ, naturæ, artium, quàm in ceteris omnibus Græcorum Romanorumque libris; maximamque totius ævi memoriam fuiſſe perituram, ſi unum hoc opus periſſet.

At , obmurmurat aliquis , sunt in Plinio multi errores. Sunt certè , & quidem plurimi , si numerentur. Perpauci tamen , si cum infinitâ rerum verissimarum certissimarumque multitudine conferantur. Erunt errores , donec erunt homines. Vivis nostris scriptoribus non obloquar , quos inter unus eminet ingenii excelsitate , eloquii majestate Plinio proximus , major etiam futurus , nec tantæ enim gloriæ impar , si , quam maximâ cum laude in multis Historiæ naturalis partibus , hanc in omnibus operam præstitisset , eandemque naturæ , artium , sæculorum , morum , publicarumque utilitatum amplitudinem tractare ausus , maximum & pulcherimum scribendi argumentum unico opere paucisque voluminibus comprehendisset. Morte consecratos appellabo naturalis scientiæ proceres , in astronomicis Dominicum Cassini , in geographicis Guillelmum de l'Isle , in re herbariâ Josephum Tournefort , in totius naturæ classibus Carolum Linnæum. Quales quantosque viros ! In hac tamen ipsorum novitate , iis jam errores imputantur. Stat ergo vel inter errores

scientiarum decus, & eruditorum virorum gloria. Sic magnifica semper semperque veneranda est natura, licet frugibus venena inferuerit. Sic in magnis viris emicat & irradiat claritas, licet humanis nonnumquam septa sit vitiis. Errores in Plinii libris adrodat indoctus & malevolus: doctus æquusque lector eos prætervolat, ad rectè egregièque dicta properat: iis proficit, & profecisse gloriatur.

Pro Plinio adhuc militat res observatione dignissima & certissima. Nempe quò magis hac nostrâ ætate amplificatur naturæ scientiæ, quò plures fiunt per Europam, Asiam, Africamque doctorum hominum peregrinationes, quò plura e terræ visceribus eruuntur antiquitatis monumenta, eò magis crescit Plinianæ diligentiae ac veritatis fides. Immo & ultra terras, quas victor populus Romanus adierat, exoriuntur ejus doctrinæ argumenta. Comperi ex epistolis ab urbe *Peking* scriptis a viro, in doctrinâ naturæque Sinensi exercitissimo, se in libris, in agris Sinensibus singularem Plinii multis de naturæ rebus peritiam deprehendere.

Haud mirum ergo, si per omnes retro ætates tanta fuerit Plinii veneratio; si tamdiu scientias, agros, artes, valetudines unus rexit: si passim adhuc per urbes, per rura, divulgata occurrant ejus documenta; si tot ad nos pervenerint manu scripti ejus codices; si, inventâ typographicâ arte, pluries, quamvis ampla sit ejus moles, quàm ceteri scriptores, fuerit recusatus.

Prima princepsque ejus editio, rarissima & ferme auro rependenda, Venetiis prodiiit anno 1469. cum his versibus ad libri finem additis.

*Quem modò tam rarum cupiens vix lector haberet;
 Quique etiam fractus pene legendus eram:
 Restituit Venetis me nuper Spira Joannes,
 Exscripsitque libros, ære notante, meos.
 Fessa manus quondam, moneo, calamusque quiescat:
 Namque labor studio cessit & ingenio.*

M. CCCC. LXVIII.

Ad artis decus, veteremque typographicæ artis memoriam illustrandam, haud siluerim tribus mensibus tantum Plinii opus maximâ optimâque chartâ (vidi & splendidissimâ membranâ) nitidissimè fuisse editum, centumque excusa exemplaria.

Sequenti anno alteram editionem ,
 eam quoque magnificam , Paulo II.
 Pontifici Maximo dicatam , Romæ pu-
 blicavit optimè de literis meritis Joannes
 Andreas , Episcopus Aleriensis ,
 cui adfuit Theodorus Gaza , vir ætate
 suâ eruditissimus. Labentibus quintide-
 cimi hujus sæculi annis iterum atque
 iterum Venetiis , Romæ , Parmæ , Tar-
 visii , Brixiaë quatuordecies recusatus est
 Plinius. Tarvisina editio in lucem emissâ
 anno 1479. versus habet in sequenti-
 bus editionibus sæpe repetitos.

*Quid juvat innumeris onerari scrinia libris ?
 Solus pro cunctis Plinius esse potest.*

At inter omnes , qui hac ætate Plin-
 ium illustravere , palmam doctrinâ &
 diligentia tulit Hermolaus Barbarus , no-
 bilis Venetus , Patriarcha Aquileiensis.

Sextumdecimum sæculum ferme
 quinquagies Plinium edidit. In hac pa-
 læstrâ cum laude desudarunt Joannes
 Cæsarius , Sigismundus Gelenius , Bea-
 rus , Bildiusve , Rhenanus , Desiderius
 Erasmus , Ferdinandus Pintianus & Ja-
 cobus Dalecampius. Symbolas quoque
 contulere , qui primatum in literis tum

obtinebant Guillelmus Budæus , Hadrianus Turnebus , Joseph Scaliger , & super omnes laudandus ob egregia in Plinium studia Guillelmus Pellicerius , Episcopus Monspeliensis.

Novem quoque editionibus laudem quæsierat septimumdecimum sæculum ; quas inter eminebant , quæ Lugduni Batavorum apud Elzevirios ex Joannis de Laet , apud Hackios ex Variorum & Joannis Frederici Gronovii recensionibus prodierant. Insuper doctissimus Claudius Salmasius duo ingentia Plinianarum exercitationum volumina cum magno , sed sæpe inutili , eruditionis apparatu evulgaverat.

Post tot labores per duo sæcula Plinio impensos , universa adhuc erat in orbe literario querela Plinium desiderari ; fontem hunc antiquæ doctrinæ uberrimum ita sordescere , ut , nisi repurgaretur , natura , artes , literæ maximum detrimentum semper essent passuræ. Æquioribus querelis finem imposuit Joannes Harduinus , e Societate Jesu. Vir maximâ eruditione , summâ sagacitate , concinnâ in scribendo brevitate , in re nummariâ & omni anti-

quitate verfatissimus, rei herbariæ ceterarumque naturæ partium, ut ferebant illa tempora, peritus, subsidiis quæ in Collegii Ludovici Magni bibliothecâ, cui præerat, plurima occurrebant, egregiè usus, editionem ad usum Delphini anno 1685. in lucem emisit. Emendationum felicitate, notarum elegantia, uberrimâ semper, & parcâ tamen, doctrinâ, omnium admirationem movit, & æternum sibi optimæ veræque eruditionis nomen comparavit: super omnem certè reprehensionem positus, si quandoque non cessasset, per quos profecisset. Ceterum in edendis antiquorum libris facilè princeps & exemplar.

Alteram editionem publicam fecit anno 1723. At, quæ est humani ingenii inconstantia! vir eruditissimus, quasi gloriæ suæ & scientiæ pertæsus, in singulares opiniones discesserat, quas huic editioni insertas voluit. Plinium, quem Veronensem olim rectè agnoverat, meris verborum cavillationibus Romanum fecit. Genuinos Plinii partus, nuncupatoriam ad Titum Cæsarem epistolam, primumque librum, a Plinio

fæpe memoratum , & qui est totius operis index utilissimus , falsitatis arguit , lèvissimis aut potiùs nullis de causis , ut comperi ex ejus epistolâ ad eruditum Papebrochium scriptâ. Nummis per initiales literas explicatis abusus est , ut historiam ad libitum verteret. Cæcâ etiam , ut parentum in liberos , sic in suas opiniones indulgentiâ , iis ut faveret , nonnulla Plinii loca interpolavit , notasque plurimas adulteravit. Verùm tanta erat operis præstantia , ut ejus famam atque utilitatem labefactare minimè valuerit. Sic comprobatum quod Illustrissimus Huetius , eruditus ipse & singularis , paulo antè de Harduino dixerat : « Triginta ab » hinc annis adlaborat , ut gloriæ suæ » monumentum evertat : sed irritò conatu ». Immo altera hæc editio , vel suis cum vitiis , prioris famam sustinet , illi etiam ob locupletissimum indicem , nec satis umquam laudandum , anteferenda. Iterum excusa est Basileæ (falsò enim præfert Parisiorum nomen) anno 1741.

Huc stetit hætenus in edendo Plinio diligentia. Quasdam tamen partes post-

ea Londini attigit David Durand , nec ineruditè : at sine censoriâ sagacitate , quæ in hujusmodi operibus præcipua est. Disquisitiones quoque Plinianas edere orsus est Cl. Antonius Joseph Comes a Turre Rezzonici : multi laboris , plurimæ patientiæ opus , ob præclara in Plinium studia meritò laudandum , majoris tamen futurum utilitatis , si nimia prolixitate non laboraret.

Ante duos & viginti annos , curâ Illustrissimi Viri Lamoignon de Maleherbes , literarum & naturæ studiosissimi simul & peritissimi , egregium optimumque cum eruditis viris agitatum fuerat consilium , ut splendidissima Plinii editio prodiret. Propositum erat Plinium quàm emendatissimum recudere , quidquid est naturæ , antiquitatis , artium , evolvere , comparare , illustrare , & , collatis inter se antiquorum recentiumque temporum inventis , universas historiæ naturalis totiusque ævi opes exhibere. Consilium , quo nullum unquam exstitit literis & artibus utilius , in ipsâ operis meditatione oppressum est. Eadem ferme sponndit Latina Gallicaque Plinii editio , quæ ante ali-

quot annos Parisiis prodire cœpit, & est fini proxima : at tantis non stetit promissis.

Recensitis superioris ætatis laboribus, nunc supereſt ut hujusce editionis consilia explicem. Suscepta est ne in elegantissimâ scriptorum Latinorum serie, quam multâ cum laude & literarum utilitate excudere satagit Cl. Joseph Barbou, Plinius, eruditionis fons, & Romanarum scientiarum decus, desideraretur. Cum commoda sit voluminum forma, adlaboravi ut foret utilis. Operæ pretium fuit Mss. codices revifere, editionem principem, quæ ob raritatem optimis etiam editoribus non innotuerat, ad examen revocare, nummos veteres cum Gallicâ nostrâ monetâ conferre, vetusta rerum nomina recentioribus nominibus illustrare, antiquitatis monumenta evolvere. Id præstiti, quantum licuit per voluminum angustias. Utinam plus fuisset spatii, ut dissertationibus nostris, numerosioribusque & amplioribus explicationibus & emendationibus Plinius inclaresceret. At vel in hujus editionis brevitate, effectum est ut a naturæ artiumque stu-

diosis commodiùs, faciliùs, utiliùsque, quàm antè, legi possit. Bis millibus circiter locis emendatior proponitur; notæque super sex millia excrevere. Hac ætate, in quâ sunt tot optimi libri, tot historiæ naturalis subsidia, facile cuivis erit ex nostris indiciis apud alios quærere, quæ fusiùs explicata desiderat.

Nostra autem studia, pro suâ humanitate & egregiâ in literas voluntate, promovêre Cll. Bèjot & Defaunays, Regiæ bibliothecæ custodes; Cl. le Blond, qui e Mazarinæâ editionem principem commodavit. Subsidio quoque fuere collationes Mss. codicum Belgicorum, factæ ab eruditis Carolo Langio, Canonico Leodiensi, & Lævino Torrentio, Episcopo Antuerpiensi; ut & notæ ab Illustrissimo Huetio in margine prioris Harduini editionis inscriptæ; & nonnullæ Plinianæ emendationes, quas in adversariis suis condiderat Dionysius Petavius, vir in omni eruditione summus.

Consultum volui eruditis viris, quibus ob immensam doctrinæ supellectilem continuò terendus est Plinius. Libri

ſinguli diviſi ſunt ſectionibus, quæ numeris Romanis ſunt notatæ, & hæc eſt ipſa vetus Plinianaque diviſio. Arabicis autem numeris diſtincta ſunt capita: quæ recentior quidem eſt diſtinctio, retinenda tamen, quòd plerique, cùm Plinium laudant, eam ſequantur. Licet magna ſit utilitas in Pliniano indice, qui eſt totius operis liber primus, ſua quoque erit, nec mediocris, in indice, quem ad operis calcem ſubjunxi.

---

*Selecta antiquorum & recentium
de C. PLINIO Secundo testimonia.*

C. PLINIUS CÆCILIOUS.

LIB. III. EPIST. V.

C. PLINIUS CÆCILIUS MACRO SUO S.

PERGRATUM est mihi, quòd tam diligenter libros avunculi mei lectitas, ut habere omnes velis, quærasque qui sint. Fungar indicis partibus, atque etiam, quo sint ordine scripti, notum tibi faciam. Est enim hæc quoque studiosis non injucunda cognitio. De jaculatione equestri, unus. Hunc, cum præfectus alæ militaret, pari ingenio curæque composuit. De vitâ Pomponii Secundi duo, a quo singulariter amatus, hoc memoriæ amici, quasi debitum munus, exsolvit. Bellorum Germaniæ viginti, quibus omnia quæ cum Germanis gessimus bella, collegit. Inchoavit cum in Germaniâ militaret, somnio monitus. Adstitit enim ei quiescenti Drusi Neronis effigies, qui Germaniæ latissimè victor ibi periit. Commendabat memoriam suam, orabatque, ut se ab injuriâ oblivionis adfereret. Studiosi tres, in sex volumina propter amplitudinem divisi, quibus oratorem ab incunabulis instituit & perficit. Dubii sermonis octo scripsit sub Nerone novissimis
annis.

annis, cum omne studiorum genus paulo liberius & erectius, periculosum servitus fecisset. A fine Aufidii Bassi, triginta unus. Naturæ historiarum triginta septem, opus diffusum, eruditum, nec minus varium, quam ipsa natura. Miraris, quod tot volumina, multaue in iis tam scrupulosa, homo occupatus absolverit? Magis miraberis, si scieris illum aliquandiu causas actitasse, decessisse anno sexto & quinquagesimo: medium tempus distentum impeditumque quâ officiis maximis, quâ amicitia principum egisse. Sed erat acre ingenium, incredibile studium, summa vigilantia. Lucubrare a Vulcanalibus incipiebat, non auspicandi causâ, sed studendi, statim a nocte multâ: hieme verò ab horâ septimâ, vel cum tardissimè, octavâ, sæpe sextâ. Erat sanè somni paratissimi, nonnumquam etiam inter ipsa studia instantis, & deferentis. Ante lucem ibat ad Vespasianum imperatorem: nam ille quoque noctibus utebatur: inde ad delegatum sibi officium. Reversus domum, quod reliquum temporis, studiis reddebat. Post cibum sæpe, quem interdum levem & facilem veterum more sumebat, æstate, si quid otii, jacebat in Sole: liber legebatur, adnotabat, excerpebatque. Nihil enim umquam legit, quod non excerperet. Dicere etiam solebat, nullum esse librum tam malum, ut non aliquâ ex parte prodesset. Post Solem plerumque frigidâ lavabatur. Deinde gustabat, dormiebatque minimum. Mox quasi alio die, studebat in cenæ tempus. Super hanc liber legebatur, adnotabatur, & quidem cursim. Memini quemdam ex ami-

xxvj TESTIMONIA.

cis , cùm lector quædam pronuntiasset perperam , revocasse , & repeti coegisse , huic avunculum meum dixisse , Intellexeras nempe ? cùm ille annuisset , « Cur ergo revocasse ? decem ampliùs versus hac tuâ interpellatione perdimus. Tanta erat parsimonia temporis. » Surgebat æstate a cenâ luce , hieme inter primam noctis , & tamquam aliquâ lege cogente. Hæc inter medios labores Urbisque fremitum. In secessu solum balinei tempus studiis eximebatur. Cùm dico balinei , de interioribus loquor. Nam dum destingitur , tergiturque , audiebat aliquid aut dictabat. In itinere , quasi solutus ceteris curis , huic uni vacabat. Ad latus notarius cum libro & pugillaribus , cujus manus hieme manicis muniebantur , ut ne cæli quidem asperitas ullum studiis tempus eriperet. Quâ ex causâ Romæ quoque fellâ vehebatur. Repeto me correptum ab eo , cùm ambularem : « Poteras , inquit , has horas non perdere ». Perire enim omne tempus arbitrabatur , quod studiis non impertiretur. Hac intentione tot ista volumina peregit , electorumque commentarios centum sexaginta mihi reliquit , opisthographos quidem , & minutissimè scriptos : quâ ratione multiplicatur hic numerus. Referebat ipse , potuisse se , cùm procuraret in Hispaniâ , vendere hos commentarios Lartio Licinio cccc. millibus nummum , & tunc aliquanto pauciores erant. Nonne videtur tibi recordanti quantum legerit , quantum scripserit , nec in officiis ullis , nec in amicitia principum fuisse ? Rursus cùm audis quid studiis laboris impenderit , nec scripsisse.

TESTIMONIA. xxvij

fatis , nec legisse ? Quid est enim , quod non aut illæ occupationes impedire , aut hæc instantia non possit efficere ! Itaque soleo ridere , cùm me quidam studiosum vocant , qui , si comparer illi , sum desidiosissimus. Ego autem tantùm , quem partim publica , partim amicorum officia destringunt ? Quis ex istis qui totâ vitâ literis assident , collatus illi , non quasi somno & inertiae deditus erubescat ? Extendi epistolam , quamvis hoc solum , quod requirebas , scribere destinaassem , quos scilicet libros reliquisset. Confido tamen hæc quoque tibi non minùs grata , quàm ipsos libros , futura , quæ te non tantùm ad legendos eos , verùm etiam ad simile aliquid elaborandum , possunt æmulationis stimulis excitare. Vale.

LIB. VI. EPIST. XVI.

C. PLINIUS TACITO SUO. S.

PETIS ut tibi avunculi mei exitum scribam , quò veriùs tradere posteris possis. Gratias ago. Nam video morti ejus , si celebrètur a te , immortalem gloriam esse propositam. Quamvis enim pulcherrimarum clade terrarum , ut populi , ut urbes , memorabili casu , quasi semper victurus occiderit , quamvis ipse plurima scripserit , plura tamen perpetuitati ejus scriptorum tuorum æternitas addet. Equidem beatos puto , quibus deorum munere datum est , aut facere scribenda , aut scribere legenda : beatissimos verò , quibus utrumque. Horum in numero avunculus meus

xxvii] *TESTIMONIA.*

& suis libris & tuis erit. Quò libentiùs suscipio, depono etiam, quod injungis. Erat Miseni, classemque imperio præfens regebat: Nonum Kalend. Septembres horâ fere septimâ, mater mea indicat ei apparere nubem inusitatâ & magnitudine, & specie. Surgit ille, ut e Sole solebat, frigidâ gustatâ: jacens enim studebat. Poposcit soleas, ascendit locum, ex quo maximè miraculum illud conspici poterat. Nubes incertum procul intuentibus ex quo monte (Vesuvium fuisse postea cognitum est) oriebatur: cujus similitudinem & formam non alia magis arbor, quàm pinus, expresserit. Nam longissimo velut trunco efflata in altum, quibusdam ramis diffundebatur. Credo, quia recenti spiritu evecta, dein senescente eo destituta, aut etiam pondere suo victa, in latitudinem vanescebat, candida interdum, interdum sordida & maculosa, prout terram cineremve sustulerat. Magnum id, propiùsque noscendum, ut eruditissimo viro visum est. Jubet liburnicam aptari: mihi, si venire unâ vellem, facit copiam. Respondi « studere me malle »: & fortè ipse, quod scriberem dederat. Egrediebatur domo: accepit codicillos. Retinæ classiarii, imminente periculo exterriti, (nam villa ea subjacebat: nec ulla, nisi navibus, fuga:) ut se tanto discrimini eriperet, orabant. Vertit ille consilium, & quod studioso animo inchoaverat, obit maximo. Deduxit quadriremes, ascendit ipse, non Retinæ modò, sed multis (erat enim frequens amœnitas oræ) laturus auxilium: properat illuc, unde alii territi fugiunt, rectumque cursum,

T E S T I M O N I A. xxix

recta gubernacula in periculum tenet : adeò solutus metu , ut omnes illius mali motus , omnes figuras ut deprehenderat oculis , diceret , enotaretque. Jam navibus cinis incidebat , quò propiùs accederent , calidior & densior : jam pumices etiam , nigrique & am-
 busti & fracti igne lapides : jam vadum subitum , ruinâque montis litora obstantia. Cunctatus paulum , an retro flecteret , mox gubernatori ut ita faceret monenti , « Fortes , in-
 » quit , fortuna juvat : Pomponianum pete ». Stabiis erat , diremptus sinu medio. Nam sensim circumactis curvatisque litoribus mare infunditur. Ibi quamquam nondum periculo appropinquante , conspicuo tamen , & cùm cresceret , proximo , sarcinas contulerat in naves , certus fugæ , si contrarius ventus re-
 sedisset , quo tunc avunculus meus secundissimo invehitus complectitur trepidantem , consolatur , hortatur ; utque timorem ejus suâ securitate leniret , deferri se in balineum jubet : lotus accubat , cenat , atque hilaris , aut , quòd æquè magnum est , similis hilari. Interim a Vesuvio monte pluribus locis latissimæ flammæ atque incendia relucebant , quorum fulgor & claritas tenebris noctis excitabatur. Ille « agrestium trepidatione ignes
 » relictos , desertasque villas per solitudinem
 » ardere » , in remedium formidinis dictitabat. Tum se quieti dedit , & quievit verissimo quidem somno. Nam meatus animæ , qui illi propter amplitudinem corporis gravior & sonantior erat ; ab iis , qui limini obversabantur , audiebatur. Sed area , ex quâ diæta adhibatur , ita jam cinere mixtisque pumicibus

xxx TESTIMONIA.

oppleta surrexerat , ut si longior cubiculor
mora esset , exitus negaretur. Excitatus pro-
cedit , seque Pomponiano , ceterisque qui
pervigilant , reddit. In commune consultant ,
intra tectane subsistant , an in aperto vagen-
tur : nam crebris vastisque tremoribus tecta
nutabant , & quasi emota sedibus suis , nunc
huc , nunc illuc abire aut referri videbantur.
Sub dio rursus , quamquam levium exesorum-
que pumicum casus metuebatur , quod tamen
malorum collatio elegit ; & apud illum qui-
dem ratio rationem , apud alios timorem ti-
mor vicit. Cervicalia capitibus imposita lin-
teis constringunt. Id munimentum adversus
incidentia fuit. Jam dies alibi , illic nox om-
nibus nigrior densiorque : quam tamen faces
multæ variaque lumina solvebant. Placuit
egredi in litus , & ex proximo adspicere ec-
quid jam mare admitteret , quod adhuc vas-
tum & adversum permanebat. Ibi super ab-
jectum linteum recubans sedit , atque iterum
frigidam poposcit , hausitque. Deinde flam-
mæ , flammarumque prænuntius odor sulphu-
ris , alios in fugam vertunt : excitant illum ,
qui innixus servis duobus assurrexit & statim
coacidit (ut ego conjecto) crassiore caligine
spiritu obstructo , clausoque stomacho , qui illi
naturâ invalidus , & angustus , & frequenter
interæstuans erat. Ubi dies redditus (is ab eo ,
quem novissimè viderat , tertius) corpus in-
ventum integrum , illæsum , opertumque ut
fuerat indutus. Habitus corporis quiescenti ,
quàm defuncto , similior. Interini Miseni ego
& mater. Sed nihil ad historiam. Nec tu aliud ,
quàm de exitu ejus , scire voluisti : finem er-

TESTIMONIA. xxxj

go faciam. Unum adjiciam, omnia me, quibus interfueram, quæque statim, cum maxime vera memorantur, audieram, persecutum. Tu potissima excerpes. Aliud est enim epistolam, aliud historiam, aliud amico, aliud omnibus scribere. Vale.

C. SUETONIUS TRANQUILLUS.

Plinii Vita, ex Mss. Reg.

PLINIUS Secundus, *Novocomensis*, equestribus militiis industriè functus, procurationes quoque splendidissimas atque continuas, summâ integritate administravit; & tamen liberalibus studiis tantam operam dedit, ut non temere quis plura in otio scripserit. Itaque bella omnia, quæ umquam cum Germanis gesta sunt, viginti voluminibus comprehendit. Item naturalis historiæ triginta septem libros absolvit. Periiit clade Campaniæ. Nam cum Misenensi classi præesset, flagrante Vesuvio, ad explorandas propius causas, liburnicas prætendisset; neque, adversantibus ventis, remeare posset, vi pulveris ac favillæ oppressus est: vel, ut quidam existimant, a servo suo occisus, quem, deficiens æstu, ut necem sibi maturaret, oraverat. Hic in his libris viginti millia rerum dignarum curâ ex lectione voluminum circiter duum millium complexus est. Primus autem liber, qui index XXXVI. librorum sequentium, consummationem totius operis & species continet titulorum.

Altera Plinii vita prodiit primùm Brixiae anno M. CCCXCVI. incerto auctore, & re-

xxxij *T E S T I M O N I A.*

cente ; qui Plinium patre Celere , matre Marcellâ natum commentus est.

AULUS GELLIUS.

Noctes Atticæ. Libr. IX. cap. IV.

LIBITUM tamen est in loco hoc miraculorum notare id etiam , quod Plinius Secundus , vir in temporibus ætatis suæ , ingenii dignitatisque gratiâ , auctoritate magnâ præditus , non audisse , neque legisse , sed scire sese atque vidisse in libro naturalis historiæ septimo scripsit. Verba igitur , quæ infrâ posui , ipsius sunt ex libro sumpta : quæ profectò faciunt ut neque respuenda , neque ridenda sit notissima illa veterum poetarum de Cænide & Cæneo cantilena. *Ex feminis* , inquit , *mutari. . . vivebatque cùm hæc proderem.* Idem Plinius eodem in libro verba hæc scripsit : *Gignuntur homines utriusque sexûs ; quos hermaphroditos vocamus , olim androgynos vocatos & in prodigiis habitos , nunc verò in deliciis.*

Ibid. cap. XVI.

PLINIUS Secundus existimatus est ætatis suæ doctissimus. Is libros reliquit , quos *studioforum* inscripsit ; haud medius fidius usquequaque aspernandos. In iis libris multa variè ad oblectandas eruditorum hominum aures ponit : refert etiam plerasque sententias , quas , in declinandis controversiis , lepidè argutèque dictas putat.

TESTIMONIA. xxxiii

D. HIERONYMUS.

In Isaiam, Libr. xv. cap. lrv.

PLINIUM Secundum eundem apud Latinos oratorem & philosophum, qui in opere pulcherrimo naturalis historiæ tricesimum septimum librum, qui & extremus est, lapidum atque gemmarum disputatione complevit.

In Ezechielem, Libr. ix. cap. xxviii.

LIBER Plinii Secundi naturalis historiæ post multiplicem rerum omnium scientiam de gemmis & lapidibus disputat.

D. AURELIUS AUGUSTINUS.

De Civitate Dei, Libr. xv. cap. ix.

PLINIUS Secundus, doctissimus homo, quantò magis magisque præterit sæculi excursus, minora corpora naturam ferre testatur.

ALCUINUS.

*Epist. V. ad David regem, hoc est;
ad Carolum Magnum.*

QUID acutius, quàm quòd naturalium rerum devotissimus inventor Plinius Secundus de cælestium siderum ratione exposuit, investigari valet?

XXXIV TESTIMONIA.

CORNELIUS AURELIUS GOUDANUS,
Erasmi præceptor.

Is præterea Plinius est , quem qui non legit , censetur indoctus ; qui lectum fastidit , indoctior ; cui denique non sapit , indoctissimus. Nec omnino in tantâ literarum jacturâ naufragamur , quamdiu nobis superstes est Plinius.

JUSTUS LIPSIUS.

PLINII libros , qui Pandectas appellarit , me judice , haud erraverit. Omnia ille vir legit , vidit , scivit ; & in unum volumen Græciam & Latium conclusit.

PETRUS-JOANNES MARIETTE.

Traité des Pierres gravées , Tome I. p. 195.

QUAND on examine avec attention ce que Pline a dit sur la maniere de graver sur les Pierres Précieuses , on demeure pleinement convaincu que les Anciens n'ont point connu d'autre méthode que celle qui se pratique aujourd'hui. Ils ont du se servir comme nous du Tourèt , & de ces outils d'acier ou de cuivre , qu'on nomme Scies ou Bouterolles ; & dans l'occasion ils ont pareillement employé la pointe du Diamant. Le témoignage de Pline , xxxvii , 4. est formel. Je ne vois dans ses expressions rien d'équivoque. Voici comme s'explique sur cette matiere cet Auteur , dont on admire l'exaëtitude & le profond sçavoir , à mesure que l'on fait des progrès dans l'intelligence de ses écrits.

Discours premier de l'Histoire naturelle.

PLINE a travaillé sur un plan bien plus grand (*que celui d'Aristote*), & peut-être trop vaste, il a voulu tout embrasser, & il semble avoir mesuré la Nature & l'avoir trouvée trop petite encore pour l'étendue de son esprit : son Histoire naturelle comprend, indépendamment de l'Histoire des animaux, des plantes & des minéraux, l'Histoire du Ciel & de la Terre, la Médecine, le Commerce, la Navigation, l'Histoire des Arts libéraux & mécaniques, l'origine des Usages, enfin toutes les Sciences naturelles & tous les Arts humains : & ce qu'il y a d'étonnant, c'est que dans chaque partie Pline est également grand, l'élévation des idées, la noblesse du style relèvent encore sa profonde érudition ; non seulement il savoit tout ce qu'on pouvoit savoir de son tems, mais il avoit cette facilité de penser en grand qui multiplie la science ; il avoit cette finesse de réflexion, de laquelle dépend l'élégance & le goût, & il communique à ses lecteurs une certaine liberté d'esprit, une hardiesse de penser qui est le germe de la Philosophie. Son ouvrage, tout aussi varié que la Nature, la peint toujours en beau ; c'est, si l'on veut, une compilation de tout ce qui avoit été écrit avant lui, une copie de tout ce qui avoit été fait d'excellent & d'utile à savoir ; mais cette copie a de si grands traits, cette compilation contient des choses rassemblées d'une manie-

xxxvj TESTIMONIA.

re si neuve , qu'elle est préférable à la plûpart des Ouvrages originaux qui traitent des mêmes matieres.

*Codices manu scripti , qui in hac editione
sæpius laudantur.*

*REG. 1. Sæculi IX. omnium antiquissimus
& optimus in Bibliothecâ Regiâ, n°. 6795.*

Reg. 2. Sæc. XIII. n°. 6797.

Reg. 3. Sæc. XIII. n°. 6798.

*Reg. 4. Sæc. X. in quo tantum pars libri II.
Plinii. n°. 4860.*

Reg. 5. Sæc. XIV. olim D. du Fresne. n°. 6801.

Reg. 6. Sæc. XIV. olim Colbertinus. n°. 6803. Præterea sunt in eadem Bibliothecâ Regiâ quatuor alii codices Mss. Plinii, olim Colbertini. n°. 6796. 6799. 6800.

Reg. 7. Sæc. XV. n°. 6804.

Parif. Sæc. XI. Fuit in Bibliothecâ Collegiî Ludovici Magni, nunc in Bataviâ.

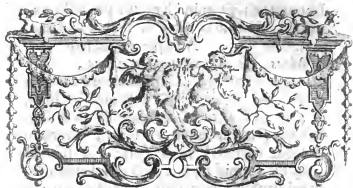
Lang. Carolus Langius Plinium, Basileæ a Froben editum anno 1545, contulit cum Mss. Belgicis, quos inter unus fuit Cameracensis, antiquissimus.

Torrent. Lævinus Torrentius Plinium, Basileæ a Froben editum anno 1554, contulit cum Mss. Belgicis.

Ambrosian. Ambrosianæ Bibliothecæ Mediolanensis codices Plinii Mss. aliosque plurimos Vaticanos, Laurentianos, Riccardianos, &c. inspexit Cl. Rezzonicus, descripsitque in suis Disquisitionibus Plinianis.

C. PLINII

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS
HISTORIÆ
LIBER I.

C. PLINIUS SECUNDUS
T. VESPASIANO SUO S.

LIBROS Naturalis Historiæ, novitium
Camenis Quiritium tuorum opus, natum
apud me proximâ feturâ, licentiore epis-
tolâ narrare constitui tibi, jucundissime
Tomus I. A

2 C. PLINII NATUR.

Imperator : sit enim hæc tui præfatio verissima, dum maximo consenescit in patre.

Namque tu solebas

Meas esse aliquid putare nugas,
ut obijcere moliar Catullum conterraneum meum. Agnoscis & hoc castrense verbum. Ille enim, ut scis, permutatis prioribus sætabis, duriusculum se fecit; quoniam volebat æstimari ea a Veraniolis suis & Fabullis. Simul ut hac meâ petulantia fiat, quod proximè non fieri questus es in aliâ procaci epistolâ nostrâ, ut in quædam actâ exeant, sciantque omnes quàm ex æquo tecum vivat imperium. Triumphalis & censorius tu, sexiesque consul, ac tribunicia potestatis particeps: & quod his nobilius fecisti, dum illud patri pariter, & equestri ordini præstas, præfectus prætorii ejus: omniaque hæc reipublicæ; & nobis quidem qualis in castrensi contubernio. Nec quidquam in te mutavit fortunæ amplitudo, nisi ut prodesse tantumdem posses, ut velles. Itaque cùm ceteris in venerationem tui pateant omnia illa, nobis ad colendum te familiariùs audacia sola superest. Hanc igitur tibi imputabis, & in nostrâ culpâ tibi ignosces. Perfricui faciem, nec tamen profeci: quoniam aliâ viâ occurris ingens, & longiùs etiam submoves ingenii fascibus. Fulgurat in nullo umquam verius dicta vis eloquentiæ, tribunicia

potestatis facundia. Quanto tu ore patris laudes tonas ? quanto fratris amas ? quantus in poeticâ es ? O magna fecunditas animi ! quemadmodum fratrem quoque imitareris , excogitasti. Sed hæc quis possit intrepidus æstimare , subiturus ingenii tui iudicium , præsertim lacessitum ? Neque enim similis est conditio publicantium , & nominatim tibi dicantium. Tum possem dicere , quid ista legis Imperator ? Humili vulgo scripta sunt , agricolarum , opificum turbæ , denique studiorum otiosis : quid te iudicem facis ? Cùm hanc operam condicerem , non eras in hoc albo. Majorem te sciebam , quàm ut descensurum huc putarem. Præterea est quædam publica etiam eruditorum rejectio. Utitur illâ & M. Tullius , extra omnem ingenii aleam positus , & (quod miremur) per advocatum defenditur.

Nec doctissimis :

*Manium Persium hæc legere nolo , Junium
Congum volo.*

Quòd si hoc Lucilius , qui primus condidit stili nasum , dicendum sibi putavit : si Cicero mutuandum , præsertim cùm de Republicâ scriberet : quantò nos causatius ab aliquo iudice defendimus ? Sed hæc ego mihi nunc patrocinia ademi nuncupatione : quoniam plurimùm refert , sortiatur aliquis iudicem , an eligat : multùmque ap-

A ij

4 C. PLINII NATUR.

paratus interest apud invitatum hospitem, & oblatum. Cùm apud Catonem illum ambitus hostem, & repulsis tamquam honoribus ineptis gaudentem, flagrantibus comitiis pecunias deponerent candidati, hoc se facere pro innocentia (quod in rebus humanis summum esset) profitebantur : Inde illa nobilis M. Ciceronis suspiratio : « O te felicem, M. Porci, a quo » rem improbam petere nemo audet » ! Cùm tribunos appellaret L. Scipio Asiaticus, inter quos erat Gracchus, hoc adtestabatur, « vel inimico judici se probari » posse ». Adeò summum quisque causæ suæ judicem facit quemcumque, cùm eligit, unde provocatio appellatur. Te quidem in excelsissimo humani generis fastigio positum, summâ eloquentiâ, summâ eruditione præditum, religiosè adiri etiam a saluantibus scio. Et ideo subit cura, ut quæ tibi dicantur, te digna sint. Verùm & diis lacte rustici multæque gentes supplicant, & molâ tantum falsâ litant, qui non habent thura : nec ulli fuit vitio deos colere quoquo modo posset. Meæ quidem temeritati accessit hoc quoque, quòd levioris operæ hos tibi dedicavi libellos. Nam nec ingenii sunt capaces, quod alioquin nobis perquàm mediocre erat : nec admittunt excessus aut orationes, sermonesve, aut casus mirabiles, vel eventus varios, non

alia jucunda dictu, aut legentibus blanda, sterili materiâ. Rerum natura, hoc est, vita narratur, & hæc sordidissimâ sui parte, ut plurimarum rerum aut rusticis vocabulis aut externis, immo barbaris, etiam cum honoris præfatione ponendis. Præterea iter est, non tritâ auctoribus viâ, nec quâ peregrinari animus expetat. Nemo apud nos, qui idem tentaverit, nemo apud Græcos qui unus omnia ea tractaverit. Magna pars studiorum amœnitates quaerimus. Quæ verò tractata ab aliis dicuntur immensæ subtilitatis, obscuris rerum tenebris premuntur. Jam omnia attingenda, quæ Græci τῆς ἐγκυκλοπαιδείας vocant, & tamen ignota, aut incerta ingeniis facta. Alia verò ita multis prodita, ut in fastidium sint adducta. Res ardua, vetustis novitatem dare, novis auctoritatem, obsoletis nitorem, obscuris lucem, fastiditis gratiam, dubiis fidem, omnibus verò naturam, & naturæ suæ omnia. Itaque etiam non assecutis, voluisse, abundè pulcrum atque magnificum est. Equidem ita sentio, peculiarem in studiis causam eorum esse, qui difficultatibus victis, utilitatem juvandi prætulerunt gratiæ placendi: idque jam & in aliis operibus ipse feci: & profiteor mirari me T. Livium, auctorem celeberrimum, in historiarum suarum, quas repetit ab origine Urbis, quodam volu-

mine sic orsum : « Satis jam sibi gloriæ » quæsitum : & potuisse se desinere , » ni animus inquires pasceretur opere ». Profectò enim populi gentium victoris , & Romani nominis gloriæ , non suæ composuisse illa decuit. Majus meritum esset , operis amore , non animi causâ perseverasse ; & hoc populo Romano præstitisse , non sibi. Viginti millia rerum dignarum curâ , (quoniam , ut ait Domitius Piso , « thesauros oportet esse , non libros ») ex lectione voluminum circiter duûm millium , quorum pauca admodum studiosi attingunt , propter secretum materiæ , exquisitis auctoribus centum , inclusimus triginta sex voluminibus , adjectis rebus plurimis , quas aut ignoraverant priores , aut postea invenerat vita. Nec dubitamus , multa esse , quæ & nos præterierint. Homines enim sumus & occupati officiis : subcisivisque temporibus ista curamus , id est , nocturnis , ne quis vestrûm putet his cessatum horis. Dies vobis impendimus : cum somno valetudinem computamus : vel hoc solo præmio contenti , quòd dum ista (ut ait M. Varro) *musinamur* , pluribus horis vivimus. Profectò enim vita vigilia est. Quibus de causis atque difficultatibus nihil auso promittere , hoc ipsum tu præstas quod ad te scribimus. Nec fiducia operis hæc est , sed indicatura. Multa val-

de pretiosa ideo videntur, quia sunt templis dicata. Nos quidem omnes, patrem, te, fratremque diximus opere justo, temporum nostrorum historiam orsi a fine Aufidii Bassi. Ubi sit ea quæres? jam pridem peracta sancitur: & alioquin statutum erat heredi mandare, ne quid ambitioni dedisse vita judicaretur. Proinde occupantibus locum faveo: ego verò & posteris, quos scio nobiscum decertaturos, sicut ipsi fecimus cum prioribus. Argumentum hujus stomachi mei habebis, quòd in his voluminibus auctorum nomina prætexui. Est enim benignum, ut arbitror, & plenum ingenui pudoris, fateri per quos profeceris, non, ut plerique ex iis, quos attigi, fecerunt. Scito enim conferentem auctores me deprehendisse a juratissimis & proximis veteres transcriptos ad verbum, neque nominatos: non illâ Virgilianâ virtute, ut certarent; non Ciceronianâ simplicitate, qui in libros de Republicâ, « Platonis se comitem » profitetur: in Consolatione filiae, « Crantorem, inquit, sequor »: item « Panætium de Officiis »: quæ volumina ejus ediscenda, non modò in manibus quotidie habenda, nosti. Obnoxii profectò animi, & infelicis ingenii est, deprehendi in furto malle, quam mutuum reddere, cum præsertim fors fiat ex usurâ. Inscriptionis apud Græ-

cos mira felicitas : Κηρίον inscribere , quod volebant intelligi Favum : alii Κέρας ἀμαλθείας , quod Copiæ cornu , ut vel lactis gallinacei sperare possis in volumine haustum. Jam Ἴα , Μῦσαι , Πανδέκται , Ἐγχειρίδιον , Λειμῶν , Πιναξ , Σχέδιον , inscriptiones , propter quas vadimonium deferi possit. At cū intraveris , dii deæque , quān nihil in medio invenies ! Nostri crassiores , Antiquitatum , Exemplorum , Artiumque. Facetissimi Lucubrationem puto , ut qui Bibaculus erat & vocabatur. Paulo minùs adserit Varro in Satyris suis Sesculyssēm , & Flextabula. Apud Græcos desiit nugari Diodorus , & Βιβλιοθήκης historiam suam inscripsit. Apion quidem grammaticus , hic quem Tiberius Cæsar cymbalum mundi vocabat , cū publicæ famæ tympanum potius videri posset , immortalitate donari a se scripsit , ad quos aliqua componebat. Me non pœnitet nullum festiviorem excogitasse titulum. Et ne in totum videar Græcos infectari , ex illis nos velim intelligi pingendi fingendique conditoribus , quos in libellis his invenies , absoluta opera , & illa quoque quæ mirando non satiamur , pendenti titulo inscripsisse : ut **APELLES FACIEBAT** , aut **POLYCLETUS** : tamquam inchoatâ semper arte & imperfectâ , ut contra judiciorum varietates superesset artifici regressus ad veniam , velut

emendaturo quidquid desideraretur , si non esset interceptus. Quare plenum verecundiæ illud est , quòd omnia opera tamquam novissima inscripsere , & tamquam singulis fato adempti. Tria non amplius , ut opinor , absolute traduntur inscripta , ILLE FECIT , quæ suis locis reddam : quo apparuit , summam artis securitatem auctori placuisse , & ob id magnâ invidiâ fuere omnia ea. Ego planè meis adjici posse multa confiteor ; nec his solis , sed & omnibus quæ edidi : ut ob id caveam istos Homeromastigas. Ita enim veriùs dixerim , quoniam audio & Stoicos , & dialecticos , Epicureos quoque (nam de grammaticis semper expectavi) parturire adversùs libellos , quos de Grammaticâ edidi , & subinde abortus facere jam decem annis , cùm celerius etiam elephanti pariant. Ceu verò nesciam , adversùs Theophrastum hominem in eloquentiâ tantum , ut nomen divinum inde invenerit , scripsisse etiam feminam , & proverbium inde natum , « suspensio » arborem eligendi ». Non queo mihi temperare , quominus ad hoc pertinentia ipsa censorii Catonis verba ponam : ut inde appareat , etiam Catoni de Militari disciplinâ commentanti , qui sub Africano , immo verò & sub Annibale didicisset militare , & ne Africanum quidem ferre po-

tuisset, qui imperator triumphum reportasset, paratos fuisse istos, qui obtrectatione alienæ scientiæ famam sibi aucupantur. Quid enim ait in eo volumine? « Scio » ego quæ scripta sunt, si palam proferrantur, multos fore qui vitilitigent: » sed ii potissimum, qui veræ laudis expertes sunt. Eorum ego orationes sino » præterfluere. » Nec Plancus illepidè, cum diceretur Asinius Pollio orationes in eum parare, quæ ab ipso aut liberis post mortem Planci ederentur, ne respondere posset: « Cum mortuis non nisi larvas » luctari ». Quo dicto sic percussit illas, ut apud eruditos nihil impudentius iudicaretur. Ergo securi etiam contra vitilitigatores, quos Cato eleganter ex vitiis & litigatoribus composuit (quid enim illi aliud quàm litigant aut litem quærunt?) exsequemur reliqua propositi. Quia occupationibus tuis publico bono parcendum erat, quid singulis contineretur libris huic epistolæ subjunxi: summâque curâ, ne legendos eos haberes, operam dedi. Tu per hoc & aliis præstabis ne perlegant: sed ut quisque desideraverit aliquid, id tantum quærat, & sciat quo loco inveniat. Hoc ante me fecit in literis nostris Valerius Soranus, in libris quos *Ἐποπλίδων* inscripsit.

C. PLINII SECUNDI

HISTORIARUM MUNDI

E L E N C H O S.

*LIBRO II. continetur de Mundo
& Elementis.*

- SECT. I. **A**N finitus sit mundus, & an unus.
II. De formâ ejus.
III. De motu. Cur mundus dicatur.
IV. De elementis, & planetis.
V. De deo.
VI. De siderum errantium naturâ.
VII. De Lunæ & Solis defectibus.
VIII. De magnitudine siderum.
IX. Quæ quis invenerit in observatione cælesti.
X. Quando recurrant Solis ac Lunæ defectus.
XI. De Lunæ motu.
XII. Errantium motus, & luminum canonica.
XIII. Quare eadem altiora, aliâs propiora videantur.
XIV. Cur motus dissimiles eadem habeant.

A vj

12 C. PLINII NATUR.

- XV. Catholica siderum errantium.
- XVI. Quæ ratio colores eorum mutet.
- XVII. Solis motus, & dierum inæqualitatis ratio.
- XVIII. Quare fulmina Jovi adsignentur.
- XIX. Intervalla siderum.
- XX. De sideribus, musica.
- XXI. De mundo, geometrica.
- XXII. De repentinis sideribus, seu cometis.
- XXIII. Natura, & situs, & genera eorum.
- XXIV. Hipparchea, de sideribus.
- XXV. De cælestibus prodigiis, per exempla historica. Faces, lampades, bolides.
- XXVI. Trabes cælestes, chasma cæli.
- XXVII. De cæli coloribus, & flammâ cælesti.
- XXVIII. De coronis cælestibus
- XXIX. De circulis repentinis.
- XXX. Solis defectus longiores.
- XXXI. Plures Soles.
- XXXII. Plures Lunæ.
- XXXIII. Dierum lux noctibus.
- XXXIV. Cypei ardentis.
- XXXV. Ostentum cæli semel notatum.
- XXXVI. De discursu stellarum.
- XXXVII. De stellis quæ Castores vocantur.
- XXXVIII. De aere; & quare lapidibus pluat.
- XXXIX. De statis tempestatibus.
- XL. De Caniculæ ortu.
- XLI. Vis temporum anni statâ.
- XLII. De incertis tempestatibus.
- XLIII. De tonitribus & fulgetris.
- XLIV. Ventorum origo.
- XLV. Ventorum observationes diversæ.

- XLVI. Ventorum genera.
 XLVII. *Ventorum tempora.*
 XLVIII. Naturæ ventorum.
 XLIX. Ecnephias & Typhon.
 L. Turbines, præsteres, vortices, & alia prodigiosa genera tempestatum.
 LI. De fulminibus : quibus in terris non cadant, & quare.
 LII. Genera fulgurum, & miracula.
 LIII. Etrusca observatio in his, & Romana.
 LIV. De fulminibus evocandis.
 LV. Catholica fulgurum.
 LVI. Quæ numquam feriantur.
 LVII. Lacte pluuisse, sanguine, carne, ferro lanâ, lateribus coctis.
 LVIII. Armorum crepitum, & tubæ sonitum de cælo auditum.
 LIX. De lapidibus cælo cadentibus. Anaxagorea de his.
 LX. Arcus cælestis.
 LXI. Natura grandinis, nivis, pruinae, nebulae, roris : nubium imagines.
 LXII. Proprietates cæli in locis.
 LXIII. Natura terræ.
 LXIV. De formâ ejus.
 LXV. An sint Antipodes.
 LXVI. Quomodo aqua terræ innexa. De navigatione maris & fluminum.
 LXVII. An circumdatus terræ Oceanus.
 LXVIII. Quæ portio terræ habitetur.
 LXIX. Mediam esse mundi terram.
 LXX. De obliquitate Zonarum.
 LXXI. De inæqualitate climatum.

14 *C. PLINII NATUR.*

- LXXII. Ubi eclipses non appareant, & quare.
 LXXIII. Quæ ratio diurnæ lucis in terris.
 LXXIV. Gnomonica de eadem re.
 LXXV. Ubi, & quando nullæ umbræ.
 LXXVI. Ubi bis anno : ubi in contrarium
 umbræ ferantur.
 LXXVII. Ubi longissimi dies, ubi brevissimi.
 LXXVIII. De primo horologio.
 LXXIX. Quomodo observentur dies.
 LXXX. Differentia gentium ad rationem
 mundi.
 LXXXI. De terræ motibus.
 LXXXII. De terræ hiatibus.
 LXXXIII. Signa motûs futuri.
 LXXXIV. Auxilia contra motus futuros.
 LXXXV. Portenta terrarum semel tradita.
 LXXXVI. Miracula terræ motûs.
 LXXXVII. Quibus locis maria recesserint.
 LXXXVIII. Insularum enascentium ratio.
 LXXXIX. Quæ & quibus temporibus enatæ
 sint.
 XC. Quas terras interruperint maria.
 XCI. Quæ insulæ continenti adjunctæ sint.
 XCII. Quæ terræ in totum mari permutatæ.
 XCIII. Quæ terræ ipsæ se forbuerint.
 XCIV. Urbes haustæ mari.
 XCV. De spiraculis terrarum.
 XCVI. De terris semper trementibus : & de
 fluctuantibus insulis.
 XCVII. Quibus locis non impluat.
 XCVIII. Acervata terrarum miracula.
 XCIX. Quâ ratione æstus maris accedant
 & recedant.

- C. Ubi æstus extra rationem idem faciant.
 CI. Miracula maris.
 CII. Quæ potentia Lunæ ad terrena, & maria:
 CIII. Quæ Solis.
 CIV. Quare salsum mare.
 CV. Ubi altissimum mare.
 CVI. Mirabilia fontium & fluminum.
 CVII. Ignium & aquarum juncta miracula.
 CVIII. De malthâ.
 CIX. De naphthâ.
 CX. Quæ loca semper ardeant.
 CXI. Ignium per se miracula.
 CXII. Terræ universæ mensura.
 CXIII. Harmonica mundi ratio.

Summa. Res, & historiæ, & observationes
 CCCCXVII.

EX AUCTORIBUS:

M. Varrone, Sulpicio Gallo, Tito Cæsare imperatore, Q. Tuberone, Tullio Tirone, L. Pisone, T. Livio, Corn. Nepote, Statio Sebofo, Cælio Antipatro, Fabiano, Antiate, Muciano, Cecinâ qui de Etruscâ disciplinâ scripsit, Tarquitio qui item, Julio Aquilâ qui item, Sergio Paulo.

EXTERNIS:

Platone, Hipparcho, Timæo, Sosigene, Pe-
 tosiri, Necepsio, Pythagoricis, Posidonio, Ana-
 ximandro, Epigene gnomonico, Euclide, Cœra-
 no philosopho, Eudoxo, Democrito, Critodemo,

16 C. PLINII NATUR.

Thrasyllo , Serapione , Dicæarcho , Archimede ,
Onesicrito , Eratosthene , Pytheâ , Herodoto ,
Aristotele , Ctesiâ , Artemidoro Ephesio , Isidoro
Characeno , Theopompo .

*LIBRO III. continentur situs , gentes ,
maria , oppida , portus , montes , flumina ,
mensuræ , populi qui sunt aut fuerunt.*

- I. *E*UROPÆ in universum fines ac sinus
præmittuntur :
- II. *Tum Hispaniæ totius :*
- III. *Bæticæ :*
- IV. *Hispaniæ citerioris :*
- V. *Narbonensis provinciæ :*
- VI. *Italiæ :*
- VII. *Nona Italia regio :*
- VIII. *Septima Italia regio :*
- IX. *Prima Italia regio : Tiberis , Roma.*
- X. *Tertia Italia regio :*
- XI. *Insularum LXIV. In his , Balearium :*
- XII. *Corsicæ :*
- XIII. *Sardiniæ :*
- XIV. *Siciliæ.*
- XV. *Magna Græcia. A Locris.*
- XVI. *Secunda Italia regio.*
- XVII. *Quarta Italia regio.*
- XVIII. *Sexta Italia regio :*
- XX. *Octava Italia regio : De Pado.*
- XXI. *Undecima Italia regio : Italia trans-
Padum :*
- XXII. *Decima Italia regio :*

- XXIII. Istriae situs & populi :
- XXIV. Alpium , & gentium Alpinarum :
- XXV. Liburniae , & Illyrici :
- XXVI. Dalmatiae :
- XXVII. Noricorum :
- XXVIII. Pannoniae :
- XXIX. Moesiae :
- XXX. Insularum Ionii & Adriatici maris.

Summa : Oppida & gentes :

Flumina clara : *Deest numerus in*

Montes clari : *omnibus MSS.*

Insulae :

Quae intercidere oppida aut gentes :

Res , & historiae , & observationes cccxxvi.

EX AUCTORIBUS :

Turannio Gracile , Corn. Nepote , T. Livio ,
Catone censorio , M. Agrippa , M. Varrone ,
divo Augusto , Varrone Atacino , Antiate , Hygi-
no , L. Vetere , Melà Pomponio , Curione patre ,
Caelio , Arruntio , Sebofo , Licinio Muciano ,
Fabricio Tufco , L. Atteio Capitone , Verrio
Flacco , L. Pisone , Gelliano , Valeriano.

EXTERNIS :

Artemidoro , Alexandro Polyhistore , Thucy-
dide , Theophrasto , Isidoro , Theopompo , Me-
trodoro Scepsio , Callicrate , Xenophonte Lam-
psaceno , Diodoro Syracusano , Nymphodoro ,
Calliphane , Timagene.

*LIBRO IV. continentur situs , gentes ,
maria , oppida , portus , montes , flumina ,
mensuræ , populi qui sunt aut fuerunt.*

I.	E PIRI.
II.	<i>Acarmania.</i>
III.	<i>Ætolia.</i>
IV.	<i>Locridis , & Phocidis.</i>
V.	<i>Peloponnesi.</i>
VI.	<i>Achaia.</i>
VII.	<i>Messenia.</i>
VIII.	<i>Laconia.</i>
IX.	<i>Argolidis.</i>
X.	<i>Arcadia.</i>
XI.	<i>Attica.</i>
XII.	<i>Baotia.</i>
XIII.	<i>Doridis.</i>
XIV.	<i>Phthiotidis.</i>
XV.	<i>Theſſalia.</i>
XVI.	<i>Magnesia :</i>
XVII.	<i>Macedonia :</i>
XVIII.	<i>Thracia : Ægæi maris :</i>
XIX.	<i>Insularum ante eas terras : inter quas ,</i>
XX.	<i>Cretæ ,</i>
XXI.	<i>Eubœæ.</i>
XXII.	<i>Cycladum ,</i>
XXIII.	<i>Sporadum.</i>
XXIV.	<i>Helleſponti , Mæotidis :</i>
XXV.	<i>Dacia , Sarmatia :</i>
XXVI.	<i>Scythia :</i>
XXVII.	<i>Insularum Ponti : Insularum Oceani Septentrionalis.</i>

- XXVIII. Germaniæ.
 XXIX. Insularum in Gallico Oceano **xcvi.**
 quas inter ,
 XXX. Britanniæ.
 XXXI. Belgicæ Galliæ :
 XXXII. Lugdunensis Galliæ :
 XXXIII. Aquitanicæ Galliæ :
 XXXIV. Citerioris Hispaniæ , ab Oceano Gal-
 lico.
 XXXV. Lusitaniæ :
 XXXVI. Insularum in mari Atlantico.
 XXXVII. Universæ Europæ mensura.

Summa : Oppida , & gentes ,
 Flumina clara , *Numerus deest in*
 Montium clari , *omnibus MSS.*
 Insulæ.
 Quæ intercidere oppida , aut gentes.

Res , Historiæ , & observationes.

EX AUCTORIBUS :

M. Varrone , Catone censorio , M. Agrippâ ,
 divo Augusto , Varrone Atacino , Corn. Nepote ,
 Hygino , L. Vetere , Pomponio Melâ , Licinio
 Muciano , Fabricio Tufco , Atteio Capitone ,
 Atteio Philologo.

EXTERNIS :

Polybio , Hecatæo , Hellanico , Damaste ,
 Eudoxo , Dicæarcho , Timosthene , Eratothene ,
 Ephoro , Cratete grammatico , Serapione Antio-
 chense , Callimacho , Artemidoro , Apollodoro ,

Agathocle , Eumacho , Timæo Siculo , Myrsilo , Alexandro Polyhistore , Thucydide , Dosiade , Anaximandro , Philistide Mallote , Dionysio , Aristide , Callidemo , Menæchmo , Aglosthene , Anticlido , Heraclide , Philemone , Xenophonte , Pytheâ , Isidoro , Philonide , Xenagorâ , Astynomo , Staphylo , Aristocrito , Metrodoro , Cleobulo , Posidonio .

LIBRO V. continentur situs , gentes , maria , oppida , portus , montes , flumina , mensuræ , populi qui sunt aut fuerunt.

I.	M AURITANiarum :
II.	Numidiæ :
III.	Africæ :
IV.	Syrtium :
V.	Cyrenaicæ :
VI.	<i>Libyæ Mareotidis :</i>
VII.	Insularum circa Africam :
VIII.	Averforum Africæ :
IX.	Ægypti & Thebaidis :
X.	Nili :
XI.	<i>Urbium in Ægypto :</i>
XII.	Arabiz , quæ est ad mare Ægyptium :
XIII.	Syriæ :
XIV.	Idumææ , Palæstinæ , Samariæ :
XV.	Judææ :
XVI.	<i>Decapoleos :</i>
XVII.	Phœnices :
XVIII.	Syriæ Antiochiæ :
XIX.	<i>Reliquæ Syria :</i>

- XX. Euphratis :
 XXI. *Syria ad Euphratem* :
 XXII. Ciliciæ , & adjunctæ gentes.
 XXXIII. Isauricæ , & Homonadum.
 XXIV. Pisidiæ :
 XXV. Lycaoniæ :
 XXVI. Pamphylæ :
 XXVI. Tauri montis :
 XXVIII. Lyciæ :
 XXIX. Cariæ :
 XXX. *Lydiæ* :
 XXXI. Ioniæ :
 XXXII. *Æolidis* :
 XXXIII. Troadis , & adjunctæ gentes :
 XXXIV. Insularum ante Asiam CCXI. In his
 XXXV. Cypri ,
 XXXVI. Rhodi ,
 XXXVII. Sami ,
 XXXVIII. Chii ,
 XXXIX. Lesbi ,
 XL. Hellespontus , & Mysia.
 XLI. Phrygia.
 XLII. Galatia , & adjunctæ gentes.
 XLIII. Bithynia.
 XLIV. *Insulæ in Propontide.*

Summa : Oppida & gentes , *Numerus deest in*
 Flumina clara , *omnibus MSS.*
 Montium clari , *Numerus insula-*
 Insulæ , CXVII. *rum CXVII , ma-*
 Quæ intercidere *nifesto in mendo*
 oppida aut gentes. *cubat. Forte CCC.*

Res , Historiæ , & observationes, XVII.

22 C. PLINII NATUR.

EX AUCTORIBUS:

Agrippâ , Suetonio Paulino , M. Varrone ,
Varrone Atacino , Corn. Nepote , Hygino ,
L. Vetere , Melâ , Domitio Corbulone , Licinio
Muciano , Cl. Cæsare , Arruntio , Livio filio ,
Sebofo , Actis triumphorum.

EXTERNIS:

Jubâ rege , Hecatæo , Hellanico , Damaste ;
Dicæarcho , Bætone , Timosthene , Philonide ,
Xenagorâ , Astynomo , Staphylo , Aristotele ,
Dionysio , Aristocrito , Ephoro , Eratosthene ,
Hipparcho , Panætio , Serapione , Antiocheno ,
Callimacho , Agathocle , Polybio , Timæo ma-
thematico , Herodoto , Myrsilo , Alexandro
Polyhistore , Metrodoro , Posidonio qui Περι-
πλυν aut Περιήγησιν , Sotade , Periandro ,
Aristarcho Sicyonio , Eudoxo , Antigene , Calli-
crate , Xenophonte Lampfaceno , Diodoro Sy-
racusano , Hannone , Himilcone , Nymphodoro ,
Calliphane , Artemidoro , Megasthene , Isidoro
Cleobulo , Aristocreonte.

*LIBRO VI. continentur situs , gentes ,
maria , oppida , portus , montes , flumina ,
mensuræ , populi qui sunt aut fuerunt.*

I.	P ONTI & Maryandinorum :
II.	Paphlagonum :
III.	Cappadocum :
IV.	Themiscyrena regio , & in eâ gentes.

- V. Regio Colica, & gentes Achæorum,
& ceteræ eodem tractu gentes.
- VI. Bosporus Cimmerius.
- VII. Mæotis, & gentes circa Mæotim.
- VIII. *Cappadociæ situs.*
- IX. Armenia major, & minor.
- X. Cyrus fluvius, & Araxes.
- XI. Albania, Iberia, & junctæ gentes.
- XII. Portæ Caucasiz:
- XIII. Insulæ in Ponto.
- XIV. Gentes a Scythico Oceano.
- XV. Caspium & Hyrcanium mare.
- XVI. Adiabene.
- XVII. Media, & Portæ Caspiæ.
- XVII. Gentes circa Hyrcanium mare.
- XIX. Scytharum gentes & situs ab Oceano
Eoo.
- XX. Seres.
- XXI. Indi.
- XXII. Ganges.
- XXIII. Indus.
- XXIV. Taprobane.
- XXV. Ariani & junctæ gentes.
- XXVI. Navigationes in Indiam.
- XXVII. Carmania.
- XXVIII. Sinus Persicus, & Arabicus.
- XXIX. Parthorum regna.
- XXX. Mesopotamia.
- XXXI. Tigris.
- XXXII. Arabia.
- XXXIII. Sinus maris Rubri.
- XXXIV. Troglodytice.
- XXXV. Æthiopia.

24 C. PLINII NATUR.

- XXXVI. Insulæ Æthiopici maris.
 XXXVII. De Insulis Fortunatis.
 XXXVIII. Terræ per mensuras comparatæ.
 XXXIX. Digestio terrarum in parallelos
 & umbras pares.

Summa : Oppida MCXCV.
 Gentes , DLXXVI.
 Flumina clara , CXV.
 Montes clari , XXXVIII.
 Insulæ , CVIII.
 Quæ intercidere oppida aut gentes,
 XCV.

Res, Historiæ, & observationes MMCCXIV.

EX AUCTORIBUS:

M. Agrippâ, M. Varrone, Varrone Atacino
 Corn. Nepote, Hygino, L. Vetere, Melâ
 Pomponio, Domitio Corbulone, Licinio Mu-
 ciano, Claudio Cæsare, Arruntio, Sebofo,
 Fabricio Tufco, T. Livio, Sêneçâ, Nigidio.

EXTERNIS:

Jubâ rege, Hecatæo, Hellanico, Damaste,
 Eudoxo, Dicæarcho, Bætone, Timosthene,
 Patrocle, Demodamante, Clitarcho, Eratosthe-
 ne, Alexandro Magno, Ephoro, Hipparcho,
 Panætio, Callimacho, Artemidoro, Apollodoro,
 Agathocle, Polybio, Eumacho, Timæo Siculo,
 Alexandro Polyhistore, Isidoro, Amometo,
 Metrodoro, Posidonio, Onesicrito, Nearcho,
 Megasthene, Diogneto, Aristocreonte, Bione,
 Dalione, Simonide minore, Basile, Xenophonte
 Lampfaceno.

LIBRO VII.

*LIBRO VII. continetur hominum generatio
& institutio, atque inventio artium.*

- I. **D**E homine.
 II. Gentium mirabiles figuræ.
 III. Prodigiousi partus.
 IV. De homine generando : Pariendi tempora perillustria : Exempla a mensibus VII ad XIII.
 V. Signa sexûs in gravidis pertinentia ante partum.
 VI. Monstruosi partus.
 VII. Excisi utero.
 VIII. Qui sint vopifci.
 IX. De conceptu hominum & generatione.
 X. Similitudinum exempla.
 XI. Ad quos hominum generatio. Numerosissimæ sobolis exempla.
 XII. Ad quos annos generatio.
 XIII. Mensium in feminis miracula.
 XIV. Quæ ratio generandi.
 XV. Historica circa dentes. Historica circa infantes.
 XVI. Magnitudinum exempla.
 XVII. Præproperi infantes.
 XVIII. Insignia corporum.
 XIX. Vires eximiæ.
 XX. Velocitas præcipua.
 XXI. Visus eximii.
 XXII. Auditûs miraculum.
 XXIII. Patientia corporis.
 XXIV. Memoria.

26 *C. PLINII NATURA.*

- XXV. Vigor animi.
 XXVI. Clementia & animi magnitudo.
 XXVII. Rerum gestarum claritas summa.
 XXVIII. Tres summæ virtutes in eodem, & innocentia summa.
 XXIX. Fortitudo summa.
 XXX. Ingenia præcipua.
 XXXI. Qui sapientissimi.
 XXXII. Præcepta vitæ utilissima.
 XXXIII. De divinatione.
 XXXIV. Vir optimus judicatus.
 XXXV. Matronæ pudicissimæ.
 XXXVI. Summæ pietatis exempla.
 XXXVII. Artibus excellentes: astrologiâ, grammaticâ, medicinâ.
 XXXVIII. Geometriâ, & architecturâ.
 XXXIX. Picturâ, sculpturâ ærariâ, marmorariâ, eborariâ, cælaturâ.
 XL. Pretia hominum insignia.
 XLI. De felicitate summâ.
 XLII. Raritas continuationis in familiis.
 XLIII. Varietatis exempla mirabilia.
 XLIV. Honorum exempla mirabilia.
 XLV. Decem res in uno felicissimæ.
 XLVI. Divi Augusti adversa.
 XLVII. Quos dii felicissimos judicaverint.
 XLVIII. Quem viventem ut deum coli jussuerint. Fulgur mirabile.
 XLIX. De spatiis vitæ longissimis.
 L. De varietate nascendi.
 LI. In morbis exempla varia.
 LII. De morte.
 LIII. Qui elati revixerint.

- LIV. Subitæ mortis exempla.
 LV. De sepulturâ.
 LVI. De Manibus : De animâ.
 LVII. Quæ quis in vitâ invenerit.
 LVIII. In quibus rebus primi gentium consensus. De antiquis literis.
 LIX. Quando primùm tonfores.
 LX. Quando primùm horologia.

Summa. Res, Historiæ, & observationes,
 DCCXLVII.

EX AUCTORIBUS :

Verrio Flacco, Cn. Gellio, Licinio Muciano, Massurio Sabino, Agrippinâ Claudii, M. Cicerone, Asinio Pollione, Messalâ, Rufo, Corn. Nepote, Virgilio, Livio, Cordo Melisso, Sebofo, Corn. Celso, Maximo Valerio, Trogo, Nigidio Figulo, Pomponio Attico, Pediano Aſconio, Fabiano, Catone censorio, Actis, Fabio Vestale.

EXTERNIS :

Herodoto, Aristeâ, Bætone, Ifigono, Cratete, Agatharchide, Calliphane, Aristotele, Nymphodoro, Apollonide, Phylarcho, Damone, Megastene, Ctesîâ, Taurone, Eudoxo, Onesicrito, Clitarcho, Duride, Artemidoro, Hippocrate medico, Asclepiade medico, Hesiodo, Anacreonte, Theopompo, Hellanico, Damaste, Ephoro, Epigene, Berofo, Petosiri, Necepso, Alexandro polyhistore, Xenophonte, Callima-

cho, Democrito, Diyllo historico, Stratone qui contra Ephori Εὐρήματα scripsit, Heraclide Pontico, Asclepiade qui Τραγωδύμενα, Philo-
stephano, Hegesiâ, Archimacho, Thucydide, Mnesigitone, Xenagorâ, Metrodoro Scepsio, Anticlides, Critodemo.

*LIBRO VIII. continentur terrestrium
animalium naturæ.*

I.	D E elephantis. De sensu eorum;
II.	Quando primùm juncti.
III.	De docilitate eorum.
IV.	Mirabilia in factis eorum.
V.	De naturâ ferarum ad pericula sua intelligenda.
VI.	Quando primùm in Italiâ visi ele- phanti.
VII.	Pugnæ eorum.
VIII.	Quibus modis capiantur.
IX.	Quibus domentur.
X.	De partu eorum & reliquâ naturâ.
XI.	Ubi nascentur : Discordia eorum & draconum.
XII.	De solertiâ animalium.
XIII.	De draconibus.
XIV.	Miræ magnitudinis serpentes.
XV.	De Scythicis animalibus : De bison- tibus.
XVI.	De Septemtrionalibus : Alce : achli : bonaso.
XVII.	De leonibus : Quomodo gignantur.

- XVIII. Quæ genera eorum.
 XIX. Quæ propriæ naturæ.
 XX. Quis primus leontomachiam Romæ:
     Quis plurimos in eâ leones donaverit.
 XXI. Mirabilia in leonum factis.
 XXII. A dracone agnitus & servatus.
 XXIII. De pantheris.
 XXIV. Senatusconsultum & leges de Africanis. Quis primus Romæ Africanas : Quis plurimas.
 XXV. De tigris. Quando primùm Romæ visa tigris. De naturâ earum.
 XXVI. De camelis. Genera eorum.
 XXVII. De camelopardali. Quando primùm Romæ visa.
 XXVIII. De chao : De cephis.
 XXIX. De rhinocerote.
 XXX. De lynce, & sphingibus. De crocotis. De cercopithecis.
 XXXI. Indiæ terrestria animalia.
 XXXII. Item Æthiopiz. Bestia visu interficiens.
 XXXIII. De basiliscis serpentibus.
 XXXIV. De lupis. Unde fabula versipellis.
 XXXV. Serpentium genera.
 XXXVI. De ichneumone.
 XXXVII. De crocodilo.
 XXXVIII. De scinco.
 XXXIX. De hippopotamo.
 XL. Quis primus ostenderit eum Romæ, & crocodilum.
 XLI. Medicinæ ab animalibus repertæ.

30 C. PLINII NATUR.

- XLII. Prognostica periculorum ex animalibus.
- XLIII. Gentes ab animalibus sublatae.
- XLIV. De hyænis.
- XLV. De corocottis. De mantichoris.
- XLVI. De onagris.
- XLVII. De castoreo. De aquaticis, & iisdem terrestribus : De lutris.
- XLVIII. De ranis rubetis.
- XLIX. De vitulo marino : De fibris, De stellionibus.
- L. De cervis.
- LI. De chamæleonte.
- LII. De reliquis colorem mutantibus : tarando, lycaone, thoe.
- LIII. De hystrice.
- LIV. De ursis : De fetu eorum.
- LV. De muribus Ponticis, & Alpinis.
- LVI. De herinaceis.
- LVII. De leontophono : de lynce.
- LVIII. Meles : sciuri.
- LIX. De viperis & cochleis.
- LX. De lacertis.
- LXI. Canum naturæ. Exempla eorum circa dominos : qui præliorum causâ canes habuerint.
- LXII. De generatione eorum.
- LXIII. Contra rabiem remedia.
- LXIV. Equorum natura.
- LXV. De ingeniis equorum. Mirabilia quadrigarum.
- LXVI. Generatio equorum.
- LXVII. Vento concipientes.

- LXVIII. De afinis : Generatio in his.
 LXIX. Mularum natura, & reliquorum jumentorum.
 LXX. De bubus, & generatio eorum.
 LXXI. Apis in Ægypto.
 LXXII. Pecorum natura, & generatio eorum.
 LXXIII. Genera lanæ & colorum.
 LXXIV. Genera vestium.
 LXXV. *De pecorum formâ, & de musmone.*
 LXXVI. Caprarum natura & generatio.
 LXXVII. Suum item.
 LXXVIII. De feris subus. Quis primus vivaria bestiarum instituit.
 LXXIX. De semiferis animalibus.
 LXXX. De simiis.
 LXXXI. De leporum generibus.
 LXXXII. De nec placidis nec feris animalibus.
 LXXXIII. Quæ quibus in locis animalia non sint.
 LXXXIV. Ubi & quæ advenis tantum noceant :
 Ubi & quæ indigenis tantum.

Summa. Res, & historiæ, & observationes
 DCCLXXXVII.

EX AUCTORIBUS :

Muciano, Procilio, Verrio Flacco, L. Pifone, Corn. Valeriano, Catone censorio, Feneftellâ, Trogo, Aftis, Columellâ, Virgilio, Varrone, Lucilio, Metello Scipione, Corn. Celso, Nigidio, Trebio Nigro, Pomponio Melâ, Mamilio Surâ.

EXTERNIS:

Jubâ rege, Polybio, Herodoto, Antipatro, Aristotele, Demetrio physico, Democrito, Theophrasto, Evanthe, Agrippâ qui Ο'λυμπιονίκας, Hierone rege, Attalo rege, Philometore rege, Ctesîâ, Duride, Philisto, Archytâ, Phylarco, Amphilocho Athenæo, Anaxipoli Thasio, Apollodoro Lemnio, Aristophane Milesio, Antigono Cymæo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Aristandro Athenæo, Bacchio Milesio, Bione Solense, Chæreâ Athenæo, Diodoro Prienæo, Dione Colophonio, Epigene Rhodio, Evagone Thasio, Euphronio Athenæo, Hegesiâ Maroneo, Menandris, Prienæo & Heracleote, Menecrate poetâ, Androtione qui de agriculturâ scripsit, Æschryone qui item, Lysimacho qui item, Dionysio qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitomen fecit, Archelao rege, Nicandro.

LIBRO IX. continetur aquatiliū natura.

- I. **Q**UARE maxima in mari animalia.
 II. Indici maris belluæ.
 III. Quæ in quoque Oceano maximæ.
 IV. De Tritonum & Nereidum figuris.
     De elephantorum marinorum figuris.
 V. De balænis: De orcis.
 VI. An spirent pisces: an dormiant.
 VII. De delphinis.

- VIII. Quos amaverint.
 IX. Quibus in locis societate cum hominibus piscentur.
 X. Alia circa eos mira.
 XI. De tursionibus.
 XII. De testudinibus. Quæ genera aquatiliū testudinum, & quomodo capiantur.
 XIII. Quis primus testudinem secare instituerit.
 XIV. Digestio aquatiliū per species.
 XV. Quæ pilo vestiantur, aut careant: & quomodo pariant. De vitulis marinis, five phocis.
 XVI. Quot genera piscium.
 XVII. Qui maximi pisces.
 XVIII. Thynni, cordylæ, pelamides. Membratim ex his falsura: Melandrya, apolesti, cybia:
 XIX. Amiæ: Scombri.
 XX. Qui non sint pisces in Ponto: Qui intrent, & qui aliās redeant.
 XXI. Quare pisces extra aquam exiliant.
 XXII. Esse auguria ex piscibus.
 XXIII. In quo genere piscium mares non sint.
 XXIV. Qui calculum in capite habeant: qui lateant hieme: & qui hieme non capiantur, nisi statis diebus.
 XXV. Qui æstate lateant: qui fiderentur pisces.
 XXVI. De mugile.
 XXVII. De acipensere.
 XXVIII. De lupo: de asello.

34 C. PLINII NATUR.

- XXIX. De scaro : de mustelâ.
- XXX. Mullorum genera : & de sargo comite.
- XXXI. Mirabilia piscium pretia.
- XXXII. Non ubique eadem genera placere.
- XXXIII. De branchiis : de squamis.
- XXXIV. Vocales , & sine branchiis pisces.
- XXXV. Qui in terram exeant. Tempora capturæ.
- XXXVI. Digestio piscium in figuras corporis. Rhomborum & passerum differentia. De longis piscibus.
- XXXVII. De piscium pinnis , & natandi ratione.
- XXXVIII. Anguillæ.
- XXXIX. Murænæ.
- XL. Planorum piscium genera.
- XLI. Echeneis , & veneficia ejus.
- XLII. Qui pisces colorem mutant.
- XLIII. Qui volitent extra aquam : De hirundine : De pisce qui noctibus luccet : De cornuto : De dracone marino.
- XLIV. De piscibus sanguine carentibus : Qui piscium molles appellantur.
- XLV. De sepiâ , de loligine , de pestunculis.
- XLVI. De polypis.
- XLVII. De navigatore polypo.
- XLVIII. Polyporum genera : solertia.
- XLIX. De navigatore nauplio.
- L. Crustâ intesti : De locustis.
- LI. Cancrorum genera : De pinnothere , echinis , cochleis , pectinibus.
- LII. Concharum genera.
- LIII. Quanta luxuriæ materia sit in mari.

- LIV. De margaritis: quomodo nascantur
& ubi.
- LV. Quomodo inveniantur.
- LVI. Quæ genera unionum.
- LVII. Quæ observanda in his. Quæ natura
eorum.
- LVIII. Exempla circa eos.
- LIX. Quando primùm in usum venerint
Romæ.
- LX. Muricum naturæ, & purpurarum.
- LXI. Quæ nationes purpuræ.
- LXII. Quomodo ex his lanæ tingantur.
- LXIII. Quando purpuræ usus Romæ: Quando
lati clavi, & prætextæ.
- LXIV. De conchyliatis vestibus.
- LXV. De amethysto tingendo: de tyrio,
de hysgino, de cocco.
- LXVI. De pinnâ & pinnotere.
- LXVII. De sensu aquatilium: Torpedo, pas-
tinaca, scolopendræ, glanis: De
ariete pisce.
- LXVIII. De his quæ tertiam naturam habent
animalium & fruticum. De urticis.
- LXIX. De spongiis: quæ genera earum, &
ubi nascantur: animal esse eas.
- LXX. De caniculis.
- LXXI. De his quæ siliceâ testâ clauduntur.
Quæ sine sensu ullo in mari. De
reliquis sordium animalibus.
- LXXII. De venenatis marinis.
- LXXIII. De morbis piscium.
- LXXIV. De generatione eorum.
- LXXV. Qui intra se ova pariant, & animal.

36 C. PLINII NATUR.

- LXXVI. Quorum in partu rumpatur venter,
dein coeat.
- LXXVII. Qui vulvas habeant : qui se ipsi
ineant.
- LXXVIII. Quæ longissima vita piscium.
- LXXIX. Quis primus vivaria ostrearum inven-
nerit.
- LXXX. Quis primus reliquorum piscium vi-
varia instituerit.
- LXXXI. Quis murænarum vivaria instituerit.
- LXXXII. Quis primus cochlearum vivaria in-
stituerit.
- LXXXIII. Pisces terreni.
- LXXXIV. De muribus in Nilo.
- LXXXV. Quomodo capiantur anthiæ pisces.
- LXXXVI. De stellis marinis.
- LXXXVII. De dactylorum miraculis.
- LXXXVIII. De inimicitiiis inter se aquatiliū,
& amicitiiis.
- Summa. Res, & historiæ, & observationes DCL.

EX AUCTORIBUS :

Turrano Gracile, Trogo, Mæcenate, Alfio Flavio, Corn. Nepote, Laberio mimographo, Fabiano, Fenestellâ, Muciano, Ælio Stilone, Statio Sebofo, Melisso, Senecâ, Cicerone, Macro Æmilio, Messalâ Corvino, Trebio Nigro, Nigidio.

EXTERNIS :

Aristotele, Archelao rege, Callimacho, Democrito, Theophrasto, Thrasylo, Hegesidemo Cythnio, Alexandro polyhistore.

LIBRO X. continentur volucrum naturæ.

I.	D E struthiocamelo.
II.	De phœnice.
III.	Aquilarum genera.
IV.	Natura earum.
V.	Quando legionum signa esse cœperint.
V.	De aquilâ, quæ in rogam virginis se misit.
VII.	De vulture.
VIII.	Sanqualis avis, & immuffulus.
IX.	Accipitres : buteo.
X.	In quibus locis societate accipitres, & homines aucupentur.
XI.	Quæ avis sola a suo genere interimitur : quæ avis singula ova pariat.
XII.	Milvi.
XIII.	Digestio avium per genera.
XIV.	Cornices : inauspicatæ aves. Quibus mensibus non sint inauspicatæ.
XV.	De corvis.
XVI.	De bubone.
XVII.	Aves quarum vita aut notitia intercidit.
XVIII.	Quæ a caudâ nascantur.
XIX.	De noctuis.
XX.	De pico Martio.
XXI.	De his qui uncos ungues habent.
XXII.	De pavonibus.
XXIII.	Quis primùm pavonem cibi causâ occiderit. Quis farcire instituerit.

38 C. PLINII NATUR.

- XXIV. De gallinaceis.
- XXV. Quomodo castrentur. De gallinaceo locuto.
- XXVI. De anseris.
- XXVII. Quis primùm jecur anserinum instituit.
- XXVIII. De Commageno.
- XXIX. Chenalopes, chenerotes, tetraones, otides.
- XXX. Grues.
- XXXI. De ciconiis.
- XXXII. De oloribus.
- XXXIII. De avibus peregrinis quæ veniunt: Coturnices, glottides, cychramus, otus.
- XXXIV. Hirundines.
- XXXV. De avibus nostris quæ discedunt, & quò abeant: turdi, merulæ, sturni. De avibus quæ plumas amittunt in occultatione: turtur, palumbes. Sturnorum & hirundinum volatus.
- XXXVI. Quæ avium perennes, quæ semestres, quæ trimestres: galguli, upupæ.
- XXXVII. Memnonides.
- XXXVIII. Meleagrides.
- XXXIX. Seleucides.
- XL. Ibis.
- XLI. Quæ quibus locis aves non sint.
- XLII. De oscinum generibus, & quæ mutant colorem & vocem.
- XLIII. De lusciniis.

- XLIV. De melancoryphis, eritachis, phœnicuris.
- XLV. Oenanthe : chlorio : merulæ : ibis.
- XLVI. Tempus avium genituræ.
- XLVII. Halcyones : dies earum navigabiles.
- XLVIII. De reliquo aquaticarum genere.
- XLIX. De solertiâ avium in nidis. Hirundinum opera mira. Ripariæ.
- L. Acanthillis, &c.
- LI. Merops. De perdicibus.
- LII. De columbis.
- LIII. Opera earum mirabilia, & pretia.
- LIV. Differentiæ volatûs, & incessûs.
- LV. Apodes, sive cypseli :
- LVI. De pastu avium : Caprimulgi : platea.
- LVII. De ingeniis avium. Carduelis, taurus, anthus.
- LVIII. De avibus quæ loquuntur : Psittaci.
- LIX. Picæ glandares.
- LX. Propter corvum loquentem seditio P. R.
- LXI. Diomedææ.
- LXII. Quæ animalia nihil discant.
- LXIII. De potu avium : De porphyryone.
- LXIV. Hæmatopodes.
- LXV. De pastu avium.
- LXVI. Onocrotali.
- LXVII. De peregrinis avibus : Phalerides, phasianæ, Numidicæ.
- LXVIII. Phænicopteri, attagenæ, phalacrocoraces, pyrrhocoraces, lagopodes.
- LXIX. De novis avibus : Bibiones.
- LXX. De fabulosis avibus.

40 C. PLINII NATUR.

- LXXI. Quis gallinas farcire instituerit : quique hoc primi censores vetuerint.
- LXXII. Quis primus aviaria instituerit. De Æsopi patinâ.
- LXXIII. Generatio avium : Quæ præter aves ova gignant.
- LXXIV. Ovorum genera , & naturæ.
- LXXV. Vitia , & remedia incubantium.
- LXXVI. Augustæ ex ovis augurium.
- LXXVII. Quales gallinæ optimæ.
- LXXVIII. Morbi earum , & remedia.
- LXXIX. Quando aves , & quot ova pariant. *Ardeolarum genera.*
- LXXX. Quæ ova hypenemia : quæ cynosura : quomodo optimè ferventur ova.
- LXXXI. Quæ volucrum sola animal pariat , & lacte nutriat.
- LXXXII. Quæ terrestrium ova pariant. Serpentium genera.
- LXXXIII. Terrestrium omnium generatio.
- LXXXIV. Quæ sit animalium in uteris positio.
- LXXXV. Quorum animalium origo adhuc incerta sit.
- LXXXVI. De salamandris.
- LXXXVII. Quæ nascantur ex non genitis. Quæ nata nihil gignant : In quibus neuter sexus sit.
- LXXXVIII. De sensibus animalium. Tactum omnibus esse : item gustatum. Quibus visus præcipuus : quibus odoratus : quibus auditus : de talpis. An ostreis auditus.

- LXXXIX. Qui ex piscibus clarissimè audiant.
 XC. Qui ex piscibus maximè odorentur.
 XCI. Diversitas animalium in pastu.
 XCII. Quæ venenis vivant.
 XCIII. Quæ terrâ : Quæ fame aut siti non
 intereant.
 XCIV. De diversitate potûs.
 XCV. Quæ inter se dissideant. Amicitiam
 animalium esse : & affectus ani-
 malium.
 XCVI. Exempla affectûs serpentium.
 XCVII. De somno animalium.
 XCVIII. Quæ somnient.

Summa. Res & historiæ & observationes
 DCCXCIV.

EX AUCTORIBUS :

Manilio, Corn. Valeriano, Aëtis, Umbricio
 Meliore, Massurio Sabino, Antistio Labeone,
 Trogo, Cremutio, M. Varrone, Macro Æmi-
 lio, Melisso, Muciano, Nepote, Fabio Pictore,
 T. Lucretio, Corn. Celso, Horatio, D. Ecu-
 leone, Hygino, Safernis, Nigidio, Mamilio
 Surâ.

EXTERNIS :

Homero, Phemonoe, Philemone, Bæo qui
 Ὀρνιθογονίαν, Hylâ de auguriis, Aristotele,
 Theophrasto, Callimacho, Æschylo, Hierone
 rege, Philometore rege, Archytâ Tarentino,
 Amphilocho Atheniense, Anaxipoli Thasio, Apol-
 lodoro Lemnio, Aristophane Milesio, Antigono

42 C. PLINII NATUR.

Cymæo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Aristandro Atheniense, Bacchio Milefio, Bione Solense, Chæreâ Atheniense, Diodoro Prienæo, Dione Colophonio, Democrito, Diophane Nicæense, Epigene Rhodio, Evagone Thafio, Euphronio Athenæo, Jubâ, Androtione qui de agriculturâ, Æschrione qui item, Lyfimacho qui item, Dionysio qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitomen fecit, Nicanthro, Onesicrito, Phylarcho, Hesiodo.

LIBRO XI. continentur insectorum animalium genera.

- I. **S**UBTILITAS in his rebus naturæ.
- II. An spirent, an habeant sanguinem.
- III. De corpore eorum.
- IV. De apibus.
- V. Qui ordo in opere earum.
- VI. Quid sit in eo commosis, pissoceros, propolis.
- VII. Quid erithace, sive sandarace, sive cerinthos.
- VIII. Ex quibus floribus opera fiant.
- IX. Apium studio capti.
- X. Ratio operis.
- XI. De fucis.
- XII. Quæ natura mellis.
- XIII. Quæ optima mella.
- XIV. Quæ genera mellis in singulis locis.
- XV. Quomodo probentur. De erice, sive tetradice, sive sisyro.
- XVI. Quomodo apes generent.

- XVII. Quæ regiminis ratio.
XVIII. Aliquando & lætum omen esse ex-
minum.
XIX. Genera apium.
XX. De morbis apium.
XXI. Quæ inimica apibus.
XXII. De continendis apibus.
XXIII. De reparandis.
XXIV. De vespis & crabronibus. Quæ ani-
malia ex alieno suum faciant.
XXV. De bombyce Affyriâ.
XXVI. De bombyliis necydalis. Quæ prima
invenerit bombycinam vestem.
XXVII. De bombyce Coâ. Quomodo confi-
ciatur Coa vestis.
XXVIII. De araneis : qui ex his texant : quæ
materiæ natura ad texendum.
XXIX. Generatio araneorum,
XXX. De scorpionibus,
XXXI. De stellionibus.
XXXII. De cicadis : sine ore esse, sine exitu
cibi.
XXXIII. De pinnis insectorum.
XXXIV. De scarabæis. Lampyrides. Reliqua
scarabæorum genera.
XXXV. De locustis.
XXXVI. De formicis.
XXXVII. Chryfallides.
XXXVIII. De his animalibus, quæ ex ligno, aut
in ligno nascuntur.
XXXIX. Sordium hominis animalia. Quod ani-
mal minimum : etiam in cerâ ani-
malia.

44 C. PLINII NATUR.

- XL. Animal cui cibi exitus non est.
- XLI. Tineæ, cantharides, culices. Nivis animal.
- XLII. Ignium animal: pyralis, sive pyraustes.
- XLIII. Hemerobion.
- XLIV. Animalium omnium per singula membra, naturæ & historiæ. Quæ apices habent, quæ cristas.
- XLV. Cornuum genera. Quibus mobilia.
- XLVI. De capitibus, & quibus nulla.
- XLVII. De capillo.
- XLVIII. De ossibus capitis.
- XLIX. De cerebro.
- L. De auribus: Quæ sine auribus, & sine foraminibus audiant.
- LI. De facie, de fronte, & superciliis.
- LII. De oculis: Quæ sine oculis animalia: quæ singulos oculos tantum habeant.
- LIII. De diversitate oculorum.
- LIV. Quæ ratio visus. Noctu videntes.
- LV. De naturâ pupillæ. Quæ non conniveant.
- LVI. De palpebris, & quibus non sint: quibus ab alterâ tantum parte.
- LVII. Quibus genæ non sint.
- LVIII. De malis.
- LIX. De naribus.
- LX. De buccis, labris, mentis, maxillis.
- LXI. De dentibus: Quæ genera eorum: quibus non utraque parte sint: quibus cavi.
- LXII. De serpentium dentibus: de veneno eorum. Cui volucris dentes.
- LXIII. Mirabilia dentium.
- LXIV. Ætas animantium ab his.

- LXV. De linguâ, & quæ sine eâ : de ranarum sono. De palato.
- LXVI. De tonsillis. Uva, epiglossis, arteriæ, gula.
- LXVII. Cervix, collum, spina.
- LXVIII. Guttur, fauces, stomachus.
- LXIX. De corde, sanguine, animo.
- LXX. Quibus maxima corda: quibus minima: quibus bina.
- LXXI. Quando in extis aspici cœpta.
- LXXII. De pulmone : & quibus maximus, quibus minimus : quibus nihil aliud quàm pulmo intus : quæ causa velocitatis animalium.
- LXXIII. De jocinere, & quibus animalibus, & in quibus locis bina jocinera.
- LXXIV. De felle : ubi, & in quibus geminum. Quibus animalium non sit : & quibus alibi quàm in jocinere.
- LXXV. Quæ vis ejus.
- LXXVI. Quibus crescat cum lunâ & decrescat jecur. Aruspicum circa ea observationes, & prodigia mira.
- LXXVII. Præcordia. Risûs natura.
- LXXVIII. De ventre, & quibus nullus. Quæ sola vomant.
- LXXIX. Lactes, hillæ, alvus, colon. Quare quædam insatiabilia animalia.
- LXXX. De omento, & de splene, & quibus animalium non sit.
- LXXXI. De renibus, & ubi quaterni animalibus : quibus nulli.
- LXXXII. Pectus : costæ.

46 C. PLINII NATUR.

- LXXXIII. Vesica : & quibus animalibus non sit.
 LXXXIV. De vulvis : de suum vulvâ : de sumine.
 LXXXV. Quæ sebum habeant , quæ non pinguescant.
 LXXXVI. De medullis , & quibus non sint.
 LXXXVII. De ossibus & spinis. Quibus nec ossa , nec spina. Cartilagines.
 LXXXVIII. De nervis. Quæ sine nervis.
 LXXXIX. Arteriæ , venæ : Quæ nec venas , nec arterias habent : De sanguine & sudore.
 XC. Quorum celerrimè sanguis spiffetur ; quorum non coeat : quibus crassissimus , quibus tenuissimus , quibus nullus.
 XCI. Quibus certis temporibus anni nullus.
 XCII. An in sanguine principatus.
 XCIII. De tergo.
 XCIV. De pilis & vestitu tergoris.
 XCV. De mammis , & quæ volucrum mammas habeant. Notabilia animalium in uberibus.
 XCVI. De lacte , de colostris , de caseis , ex quibus non fiat : de coagulo. Genera alimenti ex lacte.
 XCVII. Genera caseorum.
 XCVIII. Differentiæ membrorum hominum a reliquis animalibus.
 XCIX. De digitis : de brachiis.
 C. De simiarum similitudine.
 CI. De unguibus.
 CII. De genibus , & poplitibus.

- CIII. In quibus membris corporis humani sacra religio.
CIV. Varices.
CV. De gressu, & pedibus, & cruribus.
CVI. De ungulis.
CVII. Volucrum pedes.
CVIII. Pedes animalium, a binis ad centenos.
De pumilionibus.
CIX. De genitalibus: de hermaphroditis.
CX. De testibus. Trium generum semiviri.
CXI. De caudis.
CXII. De vocibus animalium.
CXIII. De agnascantibus membris.
CXIV. Vitalitatis, & morum notæ, ex membris hominum.
CXV. De animâ & victu.
CXVI. Quæ veneno pasta ipsa non pereunt, & gustata necant.
CXVII. Quibus de causis homo non concoquat.
De remediis cruditatum.
CXVIII. Quemadmodum corpulentia contingat: quomodo minuatur.
CXIX. Quæ gustu famem sitimque sedent.

Summa. Res, & historiæ, & observationes
MMDCCCLXX.

EX AUCTORIBUS:

M. Varrone, Hygino, Scrophâ, Safernâ, Celso Cornelio, Æmilio Macro, Virgilio, Columellâ, Julio Aquilâ qui de Etruscâ disciplinâ scripsit, Tarquitio qui item, Umbricio qui item, Catone censorio, Domitio Calvino, Trogo,

Melisso, Fabiano, Muciano, Nigidio, Mamilio, Oppio.

EXTERNIS:

Aristotele, Democrito, Neoptolemo qui Με-
λιτουργικὰ, Aristomacho qui item, Philisto qui
item, Nicandro, Menecrate, Dionysio qui Ma-
gonem transtulit, Empedocle, Callimacho, At-
talo rege, Apollodoro qui de bestiis venenatis,
Hippocrate, Herophilo, Erasistrato, Ascle-
piade, Themisone, Posidonio Stoico, Menan-
dris, Prienenſe & Heracleote, Euphronio Athe-
næo, Theophrasto, Hesiodo, Philometore rege.

LIBRO XII. continentur arborum naturæ.

- I. & II. **H**ONOR earum.
 III. De peregrinis arboribus. Platanus quan-
do primùm in Italiâ, & unde.
 IV. Natura earum.
 V. Miracula ex his.
 VI. Chamæplatani. Quis primùm viridaria
tondere instituerit.
 VII. Malum Assyrium quomodo ſeratur.
 VIII. Indiæ arbores.
 IX. Quando primùm Romæ viſa ebenus.
Quæ genera ejus.
 X. Spina Indica.
 XI. Ficus Indica.
 XII. Arbor pala: pomum ariena.
 XIII. Indicarum arborum formæ ſine nomi-
nibus. Liniferæ Indiæ arbores.

XIV.

- XIV. Piperis arbores. Genera piperis : Brecma. Zingiberi, sive Zimpiberi.
- XV. Caryophyllon. Lycium, sive pyxanthum Chironium.
- XVI. Macir.
- XVII. Saccharon.
- XVIII. Arbores Arianæ gentis. Item Gedrosiæ : item Hyrcaniæ.
- XIX. Item Bactriæ. Bdelium, sive brochon, sive malacham, sive malodacum. Scordasti. In omnibus odoribus aut condimentis dicuntur adulterationes, experimenta, pretia.
- XX. Persidis arbores.
- XXI. Persici maris insularum arbores. Gossypinum arbor.
- XXII. Chynas arbor. Ex quibus arboribus hina in Oriente fiant.
- XXIII. Quo in loco arborum nulla folia decidunt.
- XXIV. Quibus modis constant arborum fructus.
- XXV. De costo.
- XXVI. De nardo. Differentiæ ejus XII.
- XXVII. Asaron.
- XXVIII. Amomum : Amomis.
- XXIX. Cardamomum.
- XXX. De thuriferâ regione.
- XXXI. Quæ arbores thus ferant.
- XXXII. Quæ natura thuris, & quæ genera.
- XXXIII. De myrrhâ.
- XXXIV. De arboribus quæ ferunt eam.
- XXXV. Natura & genera myrrhæ.
- XXXVI. De mastiche.

50 *C. PLINII NATUR.*

- XXXVII. De ladano & stobolo.
 XXXVIII. Enhæmon.
 XXXIX. Bratus arbor.
 XL. Stobrum arbor.
 XLI. De felicitate Arabiæ.
 XLII. De cinnamo. De xylocinnamo.
 XLIII. Casia.
 XLIV. Cancamum. Tarum.
 XLV. Serichatum. Gabalium.
 XLVI. Myrobalanus.
 XLVII. Phœnicobalanus.
 XLVIII. De calamo odorato: de junco odorato.
 XLIX. Hammoniacum.
 L. Sphagnos.
 LI. Cypros.
 LII. Aspalathos, sive erysifceptrum.
 LIII. Maron.
 LIV. De balsamo, opobalsamo, xylobalsamo.
 LV. Styrax.
 LVI. Galbanum.
 LVII. De panace.
 LVIII. Spondylion.
 LIX. De mafobathro.
 LX. De omphacio.
 LXI. Bryon, œnanthe, massaris.
 LXII. Elate, vel spathe.
 LXIII. Cinnamum, comacum.

Summa. Res, & historiæ, & observationes
 CCCCLXVIII.

EX AUCTORIBUS:

M. Varrone, Muciano, Virgilio, Fabiano,

Seboſo , Pomponio Melâ , Flavio , Procilio , Trogo , Hygino , Claudio Cæſare , Corn. Nepote , Sextio Nigro qui Græcè de medicinâ ſcripſit , Caſſio Heminâ , L. Piſone , Tuditano , Antiate.

EXTERNIS:

Theophraſto , Herodoto , Calliſthene , Iſigono , Clitarcho , Anaximene , Duride , Nearcho , Oneſicrito , Polycrito , Olympiodoro , Diogneto , Nicobulo , Anticlides , Charete Mitylenæo , Menæchmo , Dorotheo Athenæo , Lyco , Antæo , Ehippo , Chæreâ , Democle , Ptolemæo Lago , Marſyâ Macedone , Zoilo item , Democrito , Amphilochus , Ariſtomacho , Alexandro polyhiſtore , Jubâ , Apollodoro qui de odoribus ſcripſit , Heraclide medico , Archidemo item , Dionyſio item , Democede item , Euphronio item , Mneſide item , Diagorâ item , Jollâ item , Heraclide Tarentino , Xenocrate Ephreſio.

LIBRO XIII. continentur hiſtoriæ de peregrinis arboribus , & unguentis.

- I. **D**E unguentis : quando cœperint.
- II. Genera eorum , & compositiones XII.
- III. Diapasmata , magmata : & probatio unguenti.
- IV. Quanta in unguentis luxuria.
- V. Quando primùm Romanis in uſu.
- VI. De palmis.
- VII. De naturâ earum.
- VIII. Quomodo ſerantur.
- IX. Genera earum , & inſignia.

- X. Syriæ arbores : Pistacia, cottana, Damascena, myxa.
- XI. Cedrus. Quæ arbores trium annorum fructum pariter habeant.
- XII. Terebinthus.
- XIII. Rhus.
- XIV. Ægypti arbores : Ficus Alexandrina.
- XV. Ficus Cypria.
- XVI. Siliqua ceraunia.
- XVII. Persica arbor : & quibus arboribus subnascantur fructus.
- XVIII. Cuci.
- XIX. Spina Ægyptia.
- XX. Gummium genera ix. Sarcocolla.
- XXI. De papyro : de chartæ usu, quando cœperit.
- XXII. Quomodo fiat.
- XXIII. Genera ejus ix.
- XXIV. Probatio chartarum.
- XXV. Vitia chartarum.
- XXVI. De glutino chartarum.
- XXVII. De libris Numæ.
- XXVIII. Æthiopie arbores.
- XXIX. Atlantica arbor. De citri arbore, & de citreis mensis.
- XXX. Quæ probentur, aut vituperentur in his.
- XXXI. Malum citreum.
- XXXII. Lotos.
- XXXIII. Cyrenaicæ arbores : Paliurus.
- XXXIV. Punici mali genera ix. Balauſtium.
- XXXV. Asiæ & Græciæ arbores : Epicaſtis, erice, granum Cnidium, sive thy-

melæa, sive pyrosachne, sive cne-
trum, sive cneorum.

XXXVI. Tragion : tragacantha.

XXXVII. Tragos sive scorpio : myrice, sive
brya, ostrys.

XXXVIII. Evonymus.

XXXIX. Eon arbor.

XL. Andrachle.

XLI. Coccygia : apharce.

XLII. Ferula.

XLIII. Thapsia.

XLIV. Capparis, sive cynosbaton, sive ophio-
staphylon.

XLV. Saripha.

XLVI. Spina regia.

XLVII. Cytisus.

XLVIII. Arbores & frutices in mari nostro
Phycos, sive prason, sive zoster.

XLIX. Bryon marinum.

L. In mari Rubro.

LI. Item in Indico.

LII. Item Troglodytico : Isidis plocamos :
Charitoblepharon.

Summa. Res, & historiæ, & observationes
CCCCCLXVIII.

EX AUCTORIBUS:

M. Varrone, Muciano, Virgilio, Fabiano, Se-
boso, Pomponio Melâ, Fabio, Hygino, Trogo,
Procilio, Claudio Cæsare, Corn. Nepote, Sex-
tio Nigro qui Græcè de medicinâ scripsit, Cas-
sio Hemina, L. Pisone, Tuditano, Antiato.

EXTERNIS:

Theophrasto, Herodoto, Callisthene, Isigono, Clitarcho, Anaximene, Duride, Nearcho, Onesicrito, Polycrito, Olympiodoro, Diogneto, Cleobulo, Anticlides, Charete Mitylenæo, Menæchmo, Dorotheo Atheniense, Lyco, Antæo, Ehippo, Dione, Adimanto, Ptolemæo Lago, Marsyâ Macedone, Zoilo item, Democrito, Amphilocho, Alexandro polyhistore, Aristomacho, Jubâ rege, Apollodoro qui de odoribus scripsit, Heraclide medico, Botrye medico, Archidemo item, Dionysio item, Democede item, Euphronio item, Mneside item, Diagorâ item, Jollâ item, Heraclide Tarentino, Xenocrate Ephesio.

LIBRO XIV. continentur fructifera arbores.

- I. & II. **V**ITIVM natura: quibus modis ferant.
 III. De uvarum naturâ, & curâ vitium.
 IV. Earum genera XCI.
 V. Insignia culturæ vinearum.
 VI. *Quæ vina antiquissima.*
 VII. De naturâ vini.
 VIII. Vina generosa L.
 IX. Vina transmarina XXXVIII.
 X. Vini falsi genera VII.
 XI. Dulcium genera XVIII. De passo, & hepsenate.
 XII. Secundarii vini genera III.
 XIII. Quàm nuper cœperint vina generosa in Italiâ.

- XIV. De vini observatione a Romulo rege positâ.
 XV. Quibus vinis usi antiqui.
 XVI. Notabilia circa apothecas. De vino Opimiano.
 XVII. Quando primùm vini quatuor genera posita.
 XVIII. Ex labruscâ usus : & quis frigidissimus naturâ succus.
 XIX. Vini fictitii genera LXVI.
 XX. Hydromeli, sive melicraton.
 XXI. Oxymeli.
 XXII. Vini prodigiosi genera XII.
 XXIII. Quibus vinis ad sacra uti non sit fas.
 XXIV. Quibus generibus musta cõdiant.
 XXV. De pice, resinis.
 XXVI. De aceto : de fæce.
 XXVII. De vasis vinariis : de cellis.
 XXVIII. De ebrietate.
 XXIX. Ex aquâ & frugibus vini vim fieri.

Summa. Res, & historiæ, & observationes DX.

EX AUCTORIBUS :

Corn. Valeriano, Virgilio, Celso, Catone censorio, Salsernis patre & filio, Scrophâ, Varone, D. Silano, Fabio Pictore, Trogo, Hygino, Flacco Verrio, Græcino, Julio Attico, Columellâ, Massurio Sabino, Fenestellâ, Tergillâ, M. Accio Plauto, Flavio, Dosseno, Scævola, Ælio, Atteio Capitone, Cottâ Messalino, L. Pisone, Pompeio Lenæo, Fabiano, Sextio Nigro, Vibio Rufo.

C iv

EXTERNIS:

Hesiodo, Theophrasto, Aristotele, Democrito, Attalo rege, Philometore rege, Hierone rege, Archytâ, Xenophonte, Amphilocho Athenæo, Anaxipoli Thasio, Apollodoro Lemnio, Aristophane Milesio, Antigono Cymæo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Aristandro Athenæo, Botrye item, Bacchio Milesio, Bione Solense, Chæreâ Atheniense, Chæristo item, Diodoro Prienæo, Dione Colophonio, Epigene Rhodio, Evagone Thasio, Euphronio Athenæo, Androtione qui de agriculturâ scripsit, Æschrione qui item, Lysimacho qui item, Dionysio qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitomen fecit, Asclepiade medico, Onesicrito, Jubâ rege.

LIBRO XV. continentur naturæ frugiferarum arborum.

- I. **D**E oleâ: quamdiu apud Græcos tantum fuërit. Quando primum in Italiâ, Hispaniâ, Africâ, esse cœperit.
- II. Quæ naturæ olivæ, & olei incipientis.
- III. De oleo: Nationes, & bonitates olei.
- IV. Olivarum genera xv.
- V. De naturâ olei.
- VI. Cultura olearum: de servandis olivis. Quomodo faciendum sit oleum.
- VII. Olei fictitii genera xlviii. Cici arbor, sive croton, sive trixis, sive sesamum.

- VIII. De amurcâ.
 IX. Genera pomorum, & naturæ. Nucum pinearum genera IV.
 X. Cotoneornm genera LV. Struthiorum genera IV.
 XI. Persicorum genera VI.
 XII. Prunorum genera XII.
 XIII. De perfeâ.
 XIV. Malorum genera xxx. Quo quæque tempore externa poma venerint in Italiam, & unde.
 XV. Quæ novissimè.
 XVI. Pirorum genera xli.
 XVII. De insitorum varietate, & fulgurum expiatione.
 XVIII. De pomis servandis, & uvis.
 XIX. Ficorum genera xxix.
 XX. De ficis historica.
 XXI. De caprificatione.
 XXII. Mespilorum genera iii.
 XXIII. Sorborum genera iv.
 XXIV. Nucum genera xi.
 XXV. Castanearum genera xviii.
 XXVI. Siliquæ.
 XXVII. De carnosis pomis. De moris.
 XXVIII. De unedone.
 XXIX. Acinorum naturæ.
 XXX. Ceraforum genera ix.
 XXXI. Corna : lentisci.
 XXXII. Succorum differentiarum xiii.
 XXXIII. De colore succi, & odore.
 XXXIV. Pomorum naturæ diversæ.
 XXXV. Myrtus.

58 C. PLINII NATUR.

- XXXVI. Historica de myrto.
 XXXVII. Genera ejus XI.
 XXXVIII. *Usus Romæ in ovatione.*
 XXXIX. Laurus : genera ejus XIII.
 XL. *Historica de lauro.*

Summa. Res, & historiæ, & observationes DXX.

EX AUCTORIBUS:

Fenestellâ, Fabiano, Virgilio, Corn. Valeriano, Celso, Catone censorio, Safernîs patre & filio, Scrophâ, M. Varrone, D. Silano, Fabio Pictore, Trogo, Hygino, Flacco Verrio, Græcino, Attico Julio, Massurio Sabino, Ter-gillâ, Cottâ Messalino, Columellâ, L. Pisone, Pompeio Lenæo, M. Accio Plauto, Flavio, Dosseno, Scævola, Ælio, Atteio Capitone, Sextio Nigro, Vibio Rufo.

EXTERNIS:

Hesiodo, Aristotele, Democrito, Hierone rege, Archytâ, Philometore rege, Attalo rege, Xenophonte, Amphilocho Athenæo, Anaxipoli Thasio, Apollodoro Lemnio, Aristophane Milesio, Antigono Cymæo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Aristandro Athenæo, Bacchio Milesio, Bione Solense, Chæreâ Athenæo, Chæristo item, Diodoro Prienæo, Dione Colophonio, Epigene Rhodio, Evagone Thasio, Euphronio Athenæo, Androtione qui de agriculturâ scripsit, Æschrione qui item, Dionysio qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Diony-

sio epitomen fecit, Asclepiade medico, Erasistrato item, Commiade qui de conditurâ vini, Aristomacho qui item, Hicesio qui item, Themifone medico, Onesicrito, Jubâ rege.

*LIBRO XVI. continentur silvestrium
arborum naturæ.*

- I. **G**ENTES sine arbore.
- II. Miracula in Septemtrionali regione arborum.
- III. De glandiferis : De civicâ coronâ.
- IV. De coronarum origine.
- V. Qui frondeâ coronâ donati.
- VI. Glandium genera XIII.
- VII. De fago.
- VIII. De reliquis glandibus : de carbone.
- IX. De gallâ.
- X. Quàm multa præter glandem ferant eadem arbores.
- XI. Cachrys.
- XII. Coccum.
- XIII. Agaricum.
- XIV. Quarum arborum cortices in usu.
- XV. De scandulis.
- XVI. De pinò :
- XVII. De pinastro :
- XVIII. Piceâ : abiete :
- XIX. Larice : tædâ.
- XX. De taxo.
- XXI. Quibus modis fiat pix liquida. Quomodo cedrium fiat.

60 C. PLINII NATUR.

- XXII. Quibus modis spissa pix fiat :
- XXIII. Quibus resina zopissa.
- XXIV. Quarum arborum materiæ in pretio.
Fraxini genera IV.
- XXV. Tiliæ genera II.
- XXVI. Aceris genera X.
- XXVII. Bruscum : molluscum : Staphyloden-
dron.
- XXVIII. Buxi genera III.
- XXIX. Ulmorum genera IV.
- XXX. Arborum natura per situs : Quæ mon-
tanæ : quæ campestres.
- XXXI. Quæ siccaneæ : quæ aquaticæ : quæ
communes.
- XXXII. Divisio generum.
- XXXIII. Quibus folia non decidant. De rho-
dodendro. Quibus non omnia folia
cadant. Quibus in locis nulli arborum.
- XXXIV. De naturâ foliorum cadentium.
- XXXV. Quibus foliorum varii colores : quo-
rum foliorum figuræ mutantur. Po-
pulorum genera III.
- XXXVI. Quæ folia versentur omnibus annis.
- XXXVII. Foliorum e palmis cura, & usus.
- XXXVIII. Foliorum mirabilia.
- XXXIX. Ordo naturæ in satis.
- XL. Quæ arbores numquam floreat. De
juniperis.
- XLI. De conceptu arborum. De germina-
tione : de partu.
- XLII. Quo ordine floreat.
- XLIII. Quo quæque tempore ferant. De cornu.
- XLIV. Anniferæ. In triennium ferentes.

- XLV. Quæ fructum non ferant : quæ infelices existimentur.
- XLVI. Quæ facillimè perdant fructum , aut florem.
- XLVII. Quæ ubi non ferant.
- XLVIII. Quomodo ferant.
- XLIX. Quibus fructus , antequam folia nascantur.
- L. Biferæ : triferæ.
- LI. Quæ celerrimè senescant , quæ tardissimè.
- LII. In quibus plura rerum genera gignantur. Cratægum.
- LIIL. Differentiæ arborum per corpora & ramos.
- LIV. De ramis.
- LV. De cortice.
- LVI. De radicibus.
- LVII. Arbores quæ sponte resurrexerint.
- LVIII. Quibus modis sponte nascuntur arbores. Naturæ differentiæ , non omnia ubique generantis.
- LIX. Ubi quæ non nascantur.
- LX. De cupressis.
- LXI. Nasci sæpe ex terrâ , quæ antea natæ non sint.
- LXII. De ederâ ; genera ejus xx.
- LXIII. Smilax.
- LXIV. De aquaticis : De calamis : Arundinum genera xxviii.
- LXV. De sagittariis , & scriptoriis calamis.
- LXVI. De fistulatoriis. De Orchomeniâ arundine , & aucupatoriâ , & piscatoriâ.

62 C. PLINII NATUR.

- LXVII. De vinitoriâ arundine.
 LXVIII. De salice : genera ejus VIII.
 LXIX. Quæ præter salicem alligando utilia.
 LXX. De scirpis, candelis, cannis, tegulis.
 LXXI. De sambucis : de rubis.
 LXXII. De arborum succis.
 LXXIII. De arborum venis & pulpis.
 LXXIV. De arboribus cædendis.
 LXXV. Catonis cæ de re placita.
 LXXVI. De magnitudine arborum. De naturâ
 materiarum : de sapino.
 LXXVII. Igniaria e ligno.
 LXXVIII. Quæ cariem non sentiant : quæ rimam.
 LXXIX. Historica de perpetuitate materiarum.
 LXXX. Terebinthi genera.
 LXXXI. De materiis architectonica.
 LXXXII. De materiis fabrilia.
 LXXXIII. De glutinandâ materiâ.
 LXXXIV. De laminis scilicet.
 LXXXV. Arborum durantium vetustas. Ab Afrî-
 cano priore sata. In urbe Româ D.
 annorum arbor.
 LXXXVI. Ab Urbe conditâ arbores.
 LXXXVII. Vetustiores Urbe in suburbanis.
 LXXXVIII. Ab Agamemnone sata : Arbores a
 primo anno belli Trojani : Ab Ilii
 appellatione : Arborea apud Tro-
 jam antiquiores bello Trojano.
 LXXXIX. Item Argis ab Hercule sata. Ab Apol-
 line sata. Arbor antiquior quàm
 Athenæ.
 XC. Quæ genera arborum minimè du-
 rent.

XCI. Arbores ex eventu nobiles.

XCII. Quæ sedem nascendi suam non habeant:
Quæ in arboribus vivant, & in terrâ
nasci possint. Genera earum IX. Ca-
dytas: polypodion: phaunos: hippo-
phæston.

XCIII. Visci tria genera. De visci & similium
naturâ.

XCIV. De visco faciendo.

XCV. *De visco historica.*

Summa. Res, & historiæ, & observationes
M C X X V.

EX AUCTORIBUS:

M. Varrone, Fetiale, Nigidio, Cornelio Ne-
pote, Hygino, Massurio, Catone, Muciano,
L. Pisone, Trogo, Calpurnio Basso, Cremutio,
Sextio Nigro, Corn. Boccho, Vitruvio, Græ-
cino.

EXTERNIS:

Alexandro polyhistore, Hesiodo, Theophrasto,
Democrito, Homero, Timæo mathematico.

LIBRO XVII. continentur sativarum arborum naturæ.

- I. **A**RBORUM pretia mirabilia.
- II. Cæli natura ad arbores: Quam partem
cæli spectare vineæ debeant.
- III. Qualis terra optima.
- IV. De terris quas Græciæ & Galliæ jactant.
genera VIII.

64 C. *PLINII NATUR.*

- V. De cineris usu.
- VI. De fimo.
- VII. Quæ sata uberiores terram faciant : quæ urant.
- VIII. Quibus modis fimo utendum.
- IX. Quibus modis arbores ferant.
- X. Semine nascentia.
- XI. Quæ numquam degenerent.
- XII. Plantis nascentia.
- XIII. Avulsione nascentia : a furculo.
- XIV. De seminariis.
- XV. De ulmis ferendis.
- XVI. De scrobibus.
- XVII. De intervallis arborum.
- XVIII. De umbrâ.
- XIX. De stillicidiis.
- XX. Quæ tardè crescant ; quæ celeriter.
- XXI. Propagine nascentia.
- XXII. De insitione ; quomodo inventa sit.
- XXIII. Inoculatio.
- XXIV. Genera insitionum.
- XXV. De vite inferendâ.
- XXVI. Emplastratio.
- XXVII. Ramo nascentia.
- XXVIII. Quæ taleis : & quomodo ferantur.
- XXIX. Oleorum cultura.
- XXX. Operum furcularium per tempora anni digestio.
- XXXI. De ablaqueandis , & accumulandis.
- XXXII. De salicis.
- XXXIII. Arundineta.
- XXXIV. De ceteris ad perticas & palos cæduis.
- XXXV. Vinearum ratio & arborum.

XXXVI. Ne uvæ ab animalibus infestentur.

XXXVII. Morbi arborum.

XXXVIII. Prodigia ex arboribus.

XXXIX. Medicinæ arborum.

XL. Quomodo rigandum.

XLI. Mirabilia de riguis.

XLII. Castratio arborum.

XLIII. *Alia arborum remedia.*

XLIV. Caprificatio, & de ficis.

XLV. Quæ putationis vitia.

XLVI. De stercoreatione.

XLVII. Arboribus medicamenta.

Summa. Res, & historiæ, & observationes.

MCCCLXXXI.

EX AUCTORIBUS:

Corn. Nepote, Catone censorio, M. Varone, Celso, Virgilio, Hygino, Salserni patre & filio, Scrophâ, Calpurnio Basso, Trogo, Æmilio Macro, Græcino, Columellâ, Attico Julio, Fabiano, Surâ Mamilio, Dosseno Mundo, C. Epidio, L. Pisone.

EXTERNIS:

Hesiodo, Theophrasto, Aristotele, Democrito, Theopompo, Hierone rege, Philometore rege, Attalo rege, Archelao rege, Archytâ, Xenophonte, Amphilocho Atheniense, Anaxipoli Thasio, Apollodoro Lemnio, Aristophane Milesio, Antigono Cymæo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Bacchio Milesio, Bione Solense, Chæreâ Atheniense, Chær isto item,

66 C. PLINII NATUR.

Diodoro Prienæo, Dione Colophonio, Epigene Rhodio, Evagone Thasio, Euphronio Athenæo, Androtione qui de agriculturâ scripsit, Æschione qui item, Lysimacho qui item, Dionysio qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitomen fecit, Aristandro qui de portentis.

LIBRO XVIII. continentur natura frugum.

- I. **A**NTIQUORUM studium in agriculturâ.
- II. Quæ prima Romæ corona spicea.
- III. De jugero.
- IV. Quoties & quibus temporibus fuerit summa vilitas annonæ.
- V. Qui illustres de agriculturâ præceperint.
- VI. Quæ observanda in agro parando.
- XVII. De villarum positione.
- VIII. Præcepta antiquorum de agro colendo.
- IX. Genera frugum.
- X. Natura, per genera, frumenti:
- XI. De farre:
- XII. De tritico:
- XIII. Hordeo: oryzâ:
- XIV. Polentâ:
- XV. Ptisanâ:
- XVI. Trago:
- XVII. Amylo:
- XVIII. *Hordei naturâ.*
- XIX. De arincâ, & reliquis in Oriente generibus.

- XX. De siligine : de similagine.
XXI. *De fertilitate tritici in Africâ.*
XXII. De sesamâ : de erysimo, sive irione :
de hormino.
XXIII. De pisturis.
XXIV. De milio.
XXV. De panico.
XXVI. De fermentis.
XXVII. Panis faciendi ratio, & origo.
XXVIII. Quando pistorum initium Romæ.
XXIX. *De alicâ.*
XXX. De leguminibus : Fabâ :
XXXI. Lente : piso.
XXXII. Ciceris genera.
XXXIII. Faseoli.
XXXIV. De rapis.
XXXV. De napis.
XXXVI. De lupino.
XXXVII. Vicia.
XXXVIII. Ervum.
XXXIX. Silicia.
XL. Secale, sive asia.
XLI. Farrago : cracca.
XLII. De ocymo : erviliâ.
XLIII. Medicâ.
XLIV. Morbi frugum : de avenâ.
XLV. Remedia.
XLVI. Quod in quoque terræ genere debeat
feri.
XLVII. Diversitas gentium in sationibus.
XLVIII. Vomerum genera.
XLIX. Ratio arandi.

- L. De occando, runcando, sarriendo, per genera frugum. De cratitione.
- LI. De summâ fertilitate soli.
- LII. Ratio sæpius anno ferendi.
- LIII. Stercoratio.
- LIV. Seminum probatio.
- LV. Quantum ex quoque genere frumenti in jugero ferendum.
- LVI. De temporibus ferendi.
- LVII. Digestio siderum in dies & noctes terrestres.
- LVIII. *Exortus, occasusque siderum.*
- LIX. *Cardines temporum.*
- LX. *Quæ sementis hibernæ tempora.*
- LXI. *Quæ leguminum & papaveris ferendæ.*
- LXII. Rerum in agro agendarum, & quid quoque mense fieri in agro oporteat.
- LXIII. *Quid brumâ.*
- LXIV. *Quid a brumâ in Favonium.*
- LXV. *Quid a Favonio in æquinoctium verum.*
- LXVI. *Quid ab æquinoctio.*
- LXVII. *Quid a Vergiliarum exortu. De feno.*
- LXVIII. *Solstitium.*
- LXIX. *Causæ sterilitatum.*
- LXX. *Remedia.*
- LXXI. *Quid a solstitio fieri oporteat.*
- LXXII. De messibus.
- LXXIII. De frumento servando.
- LXXIV. De vindemiâ, & autumnî operibus.
- LXXV. Lunarîs ratio.
- LXXVI. Ventorum ratio.

- LXXVII. Limitatio agrorum.
 LXXVIII. Prognostica : a Sole.
 LXXIX. A Lunâ.
 LXXX. Stellis.
 LXXXI. Tonitribus.
 LXXXII. Nubibus.
 LXXXIII. Nebulis.
 LXXXIV. Ignibus terrestribus.
 LXXXV. Aquis.
 LXXXVI. Ab ipsis tempestatibus.
 LXXXVII. Ab animalibus : Ab aquatilibus &
                   A volucribus.
 LXXXVIII. A quadrupedibus.
 LXXXIX. Ab herbis.
 XC. A cibus.

Summa, Res, & historiæ, & observationes MMLX.

EX AUCTORIBUS:

Massurio Sabino, Cassio Heminâ, Verrio
 Flacco, L. Pisone, Corn. Celso, Turrano Gra-
 cile, D. Silano, M. Varrone, Catone censorio,
 Scrophâ, Safernis patre & filio, Domitio Cal-
 vino, Hygino, Virgilio, Trogo, Ovidio, Græ-
 cino, Columellâ, Tuberone, L. Tarutio qui
 Græcè de astris scripsit, Cæsare dictatore qui
 item, Sergio Paulo, Sabino, Fabiano, M. Ci-
 cerone, Calpurnio Basso, Atteio Capitone, Ma-
 milio Surâ, Accio qui Praxidica.

EXTERNIS:

Hesiodo, Theophrasto, Aristotele, Democrito,
 Hierone rege, Philometore rege, Attalo rege,

Archelao rege, Archytâ, Xenophonte, Amphilocho Athenæo, Anaxipoli Thasio, Aristophane Milesio, Apollodoro Lemnio, Antigono Cymæo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Aristandro Athenæo, Bacchio Milesio, Bione Solense, Chæreâ Atheniense, Chæristo item, Diodoro Prienæo, Dione Colophonio, Epigene Rhodio, Evagone Thasio, Euphronio Athenæo, Androtione qui de agriculturâ scripsit, Æschrione qui item, Lysimacho qui item, Dionysio qui Magônem transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitomen fecit, Thalete, Eudoxo, Philippo, Calippo, Dositheo, Parmenisco, Metone, Critone, Oenopide, Zenone, Eustemone, Harpalo, Hecatæo, Anaximandro, Sosigene, Hipparcho, Arato, Zoroastre, Archibio.

*LIBRO XIX. continentur lini natura,
& cultus hortensiorum.*

- I. **L**INI natura, & miracula.
- II. Quomodo feratur, & genera ejus excellentia xxvii.
- III. Quomodo perficiatur.
- IV. *De lino asbestino.*
- V. *Quando linum tingi cæptum.*
- VI. Quando primùm in theatris vela.
- VII. De sparti naturâ.
- VIII. Quomodo perficiatur.
- IX. Quando primus usus ejus.
- X. De eriophoro bulbo.
- XI. Quæ sine radice nascantur & vivant: quæ nascantur & feri non possint.

- XII. Misy, iton, geranion.
 XIII. De tuberibus.
 XIV. Pezicæ.
 XV. De laserpitio, & lasere: Maspetum.
 XVI. Magydaris.
 XVII. De rubiâ.
 XVIII. De radiculâ.
 XIX. Hortorum gratia.
 XX. Digestio terræ.
 XXI. Nascentium, præter fruges, & fructices.
 XXII. Natura, & genera, & historiæ nascentium in hortis rerum xx. In omnibus dicitur quomodo quæque serantur.
 XXIII. *Quæ cartilaginei generis: Cucumeres: pepones.*
 XXIV. *Cucurbita.*
 XXV. *De rapis: napis.*
 XXVI. *De raphanis.*
 XXVII. *Pastinacâ.*
 XXVIII. *Sisere.*
 XXIX. *Inulâ.*
 XXX. *Bulbis, scillâ, aro.*
 XXXI. De omnium earum radicibus, floribus, foliis. Quibus hortensiorum folia cadant.
 XXXII. *Cæparum genera.*
 XXXIII. *De porro.*
 XXXIV. *De allio.*
 XXXV. Quoto quæque die nascantur.
 XXXVI. Seminum natura.
 XXXVII. Quorum singula genera, quorum plura sint,

72 C. PLINII NATUR.

XXXVIII. Natura & genera, & historiae in horto satarum rerum XXIII. De lactuca; genera ejus.

XXXIX. De intubis.

XL. De betâ; genera IV.

XLI. De brassicâ; genera ejus.

XLII. De asparagis: de corrudâ.

XLIII. De carduis.

XLIV. De reliquis in horto satis. Ocimum. Eruca. Nasturtium.

XLV. De rutâ.

XLVI. De apio.

XLVII. Menta.

XLVIII. Olusatrum.

XLIX. Careum.

L. Ligusticum.

LI. Lepidium.

LII. Gith.

LIII. Papaver.

LIV. Reliqua sativa æquinoctio autumnî.

LV. Serpyllum, & sisymbrium.

LVI. Ferulacea genera quatuor. Cannabis.

LVII. Morbi hortensiorum.

LVIII. Remedia. Quibus modis formicæ necentur. Contra erucas remedia: contra culices.

LIX. Quibus salsæ aquæ prosint.

LX. Ratio rigandi hortos.

LXI. De succis & saporibus hortensiorum.

LXII. De piperitide, & libanotide, & smyrnio.

Summa. Res, & historiae, & observationes

MCXLIV.

Ex

EX AUCTORIBUS:

M. Accio Plauto, M. Varrone, D. Silano, Catone censorio, Hygino, Virgilio, Muciano, Celso, Columellâ, Calpurnio Basso, Mamilio Surâ, Sabino Tirone, Licinio Macro, Q. Hirtio, Vibio Rufo, Cæsennio qui *Κηπουρικὰ* scripsit, Castritio item, Firmo item, Petricho.

EXTERNIS:

Herodoto, Theophrasto, Democrito, Aristomacho, Menandro qui *Βίβλητης* scripsit, Anaxilao.

LIBRO XX. continentur medicinæ ex his quæ feruntur in hortis.

I. & II.	C UCUMERE Silvestri, xxvi.
III.	Elaterio, xxvii.
IV.	Anguino cucumere, sive erratico, v.
V.	Cucumere sativo, ix.
VI.	Pepone, xi.
VII.	Cucurbitâ, xvii.
VIII.	Colocynthide, x.
IX.	Rapis, ix.
X.	Rapo silvestri, i.
XI.	Napis, sive bunio, sive buniade, v.
XII.	Raphano silvestri & armoraciâ, i.
XIII.	Raphano sativo, xliii.
XIV.	Pastinacâ, v. Hibisco, sive moloche agriâ, sive pistolochiâ, xi.

Tomus I,

D

- XV. Staphylino, sive pastinacâ erraticâ,
xxii.
- XVI. Gingidio.
- XVII. Sifere, xi.
- XVIII. Sile, xii.
- XIX. Inulâ, xl.
- XX. Cæpis, xxvii.
- XXI. Porro festivo, xxxii.
- XXII. Porro capitato, xxxix.
- XXIII. Allio, lxi.
- XXIV. Lactucâ, xlii. Caprinâ, iv.
- XXV. Cæfapo, i. Ifati, i. Lactucâ silvaticâ,
vii.
- XXVI. Hieraciâ, xvii.
- XXVII. Betâ, xxiv.
- XXVIII. Limonio, sive neuroide, iii.
- XXIX. Intubo, iv.
- XXX. Cichorio, sive chresto, sive pancra-
tio, quæ ambubaia, xii.
- XXXI. Hedyphnoide, iv.
- XXXII. Seris genera iii. Medicinæ vii.
- XXXIII. Brassica, lxxxvii. *Catonis placita.*
- XXXIV. *Græcorum placita.*
- XXXV. Cyma.
- XXXVI. Brassica silvestris, xxvii.
- XXXVII. Lapsana, i.
- XXXVIII. Marina brassica, i.
- XXXIX. Scilla, xxiii.
- XL. Bulbis, xxx.
- XLI. De Bulbine, i. De bulbo vomitorio.
- XLII. De asparagis.
- XLIII. De corrudâ, sive Libyco, sive hor-
mino, xxiv.

- XLIV. De apio, xvii.
 XLV. De apiastro, sive melissophyllo.
 XLVI. De olufatro, sive hippofelino, xi.
           Oreofelino, ii. Heleofelino, i.
 XLVII. Petroselino, i. Bufelino, i.
 XLVIII. De ocimo, xxxv.
 XLIX. Erucâ, xi.
 L. Nasturtio, xlii.
 LI. Rutâ, lxxxiv.
 LII. Mentaſtro, xx.
 LIII. Mentâ, xli.
 LIV. Pulegio, xxv.
 LV. Pulegio ſilveſtri, xviii.
 LVI. Nepetâ, ix.
 LVII. Cumino, xlviii. Cumino ſilveſtri,
           xxvi.
 LVIII. De ammi, x.
 LIX. De cappari, xviii.
 LX. Liguſtico, sive panace, iv.
 LXI. Cunilâ bubulâ, v.
 LXII. Cunilâ gallinaceâ, sive origano, v.
 LXIII. Cunilagine, viii.
 LXIV. Cunilâ molli, iii. Cunilâ libanotide,
           iii.
 LXV. Cunilâ fativâ, iii. Cunilâ montanâ,
           vii.
 LXVI. Piperitide, sive ſiliquaſtro, v.
 LXVII. De origano oniti, sive prasio, vi.
 LXVIII. Tragorigano, ix.
 LXIX. Origano heraclio: genera iii. Me-
           dicinæ xxx.
 LXX. Lepidio, iii.
 LXXI. Gith, sive melanthio, xxiii.
           D ij

76 C. P L I N I I N A T U R.

- LXXII. Aneso, sive aniceto, LXI.
 LXXIII. *Ubi optimum, & reliquæ medicinæ ex eo.*
 LXXIV. Anetho, IX.
 LXXV. Sacopenio, sive sagapeno, XII.
 LXXVI. Papavere albo, III. Papavere nigro, VIII. De sopore: De opio, I. Contra potiones, quas ἀνωδύνας & ληξιπυρέτες, & πεπτικὰς, & κοιλιακὰς vocant. De meconio, I. Quomodo succus herbarum colligendus.
 LXXVII. Papavere rhœa, II.
 LXXVIII. Papavere silvestri ceratiti, sive glaucio, sive paralio, VI.
 LXXIX. Papavere silvestri-heraclio, sive aphro, IV. Diacodion.
 LXXX. Papaver tithymalum sive paralium, III.
 LXXXI. De porcilacâ, quæ & peplis, XLV.
 LXXXII. De coriandro, XXI.
 LXXXIII. De attriplice, XIII.
 LXXXIV. Malvâ malope, XIII. Malvâ malache, I. Malvâ althæâ, sive plistolociâ, LIX.
 LXXXV. Lapathum silvestri, sive oxalide, sive lapathum cantherino, sive rumice, I. De hydrolapathum, II. Hippolapathum, VI. Oxylapathum, IV.
 LXXXVI. De lapathum sativo, XXI. Bulapathum, I.
 LXXXVII. Sinapi, genera III. Medicinæ XLIV.
 LXXXVIII. De adarcâ, XLVIII.
 LXXXIX. De Marrubio sive prasio, sive lino-

stropho, sive philopæde, sive philo-
lochare, xxix.

- XC. Serpyllo, xviii.
- XCI. Sisymbrio, sive thymbræo, xxiii.
- XCII. Lini semine, xxx.
- XCIII. Blito, vi.
- XCIV. De Meo : de Athamantico, vii.
- XCV. Feniculo, xxii.
- XCVI. Hippomarathro, sive myrsineo, v.
- XCVII. De cannabi, ix.
- XCVIII. De ferulâ, viii.
- XCIX. De carduo, sive scolymo, vi.
- C. Theriacæ compositio.

Summa, Res, & historiæ, & observationes
Mcvii.

EX AUCTORIBUS :

Catone censorio, M. Varrone, Pompeio Le-
næo, C. Valgio, Hygino, Sextio Nigro qui
Græcè scripsit, Julio Basso qui item, Celso,
Antonio Castore.

EXTERNIS :

Democritô, Theophrasto, Orptheo, Menan-
dro qui *Βίβλος* scripsit, Pythagorâ.

MEDICIS :

Hippocrate, Nicandro, Chrysippo, Diocle.
Ophelione, Heraclide, Hicesio, Dionysio, Apol-
lodoro Tarentino, Apollodoro Citienſe, Praxa-
gorâ, Pliftonico, Medio, Dieuche, Cleophanto,
D iij

78 C. PLINII NATUR.

Philistione, Asclepiade, Cratevâ, Petronio Diodoto, Jollâ, Erasistrato, Diagorâ, Andreâ, Mneside, Epicharmo, Damione, Dalione, Sosimene, Tlepolemo, Metrodoro, Solone, Lyco, Olympiade Thebanâ, Philino, Petricho, Mictone, Glauciâ, Xenocrate.

LIBRO XXI. continentur naturæ florum
& coronamentorum.

- I. & II. **D**E stropholis : ferta.
- III. Qui invenerint miscere flores, & quando primùm corollæ appellatæ, & quare.
- IV. Quis primus coronas foliis argenteis & aureis dederit. Quare corollaria dicta. De lemniscis. Quis primùm cælaverit eos.
- V. Quantus honor coronarum apud antiquos fuerit.
- VI. Severitas antiquorum in coronis.
- VII. Quem floribus coronaverit populus Rom.
- VIII. Pæstiles coronæ. De sutilibus coronis : de nardinis : de sericis.
- IX. *De floribus qui scripserint.* Cleopatraræ reginæ factum in coronis.
- X. De rosâ : Genera ejus XII.
- XI. Lillii genera IV.
- XII. Narcissi genera III.
- XIII. Quantum semen tinguatur, ut infecta nascantur.
- XIV. Quemadmodum quæquæ nascantur, ferantur, colantur, sub singulis generibus,

- XV. Violæ colores III. Luteæ genera v.
 XVI. De calthâ : Regius flos.
 XVII. De bacchare. De combreto. De asaro.
 De croco : ubi optimè floret : Qui flores Trojanis temporibus.
 XVIII. De naturâ odorum.
 XIX. Iris.
 XX. De salicâ.
 XXI. Polium, sive teuthrion.
 XXII. Vestium æmulatio cum floribus.
 XXIII. Amarantus.
 XXIV. Cyanos : holochrysos.
 XXV. Petilium : bellio.
 XXVI. Chrysocome, sive chrysitis.
 XXVII. Qui frutices flore coronent.
 XXVIII. Qui folio.
 XXIX. Melothron, spiræa, origanum : cneor-
 ron sive casia, genera duo : Meli-
 lissophyllum sive Melittæna. Meli-
 lotos, quæ fertula Campana.
 XXX. Trifolii, genera III. Myophonum.
 XXXI. Thymi genera III. Flore nascentia,
 non semine.
 XXXII. Conyza.
 XXXIII. Jovis flos : hemerocalles. Helenium.
 Phlox. Quæ ramis & folio odorata.
 XXXIV. Abrotonum. Adonium, genera II. Ipsa
 se propagantia. Leucanthemum.
 XXXV. Amaraci genera duo.
 XXXVI. Nyctegretum, sive chenomychos, sive
 nyctalops.
 XXXVII. Melilotos.
 XXXVIII. Quo ordine temporum flores nascan-

tur. *Verni flores* : Viola : Anemone coronaria : Oenante herba : Melanthium : heliochryfos : gladiolus : hyacinthus.

- XXXIX. *Æstivi flores* : Lychnis : tiphyon : amaracus Phrygius. Pothi genera duo. Orsinæ genera duo. Vincapervinca, sive chamædaphne. Quæ semper vi-reat herba.
- XL. Quàm longa cuique florum vita.
- XLI. Quæ propter apes ferenda inter flores. Cerinthe.
- XLII. De morbis earum, & remediis.
- XLIII. De pabulo apium.
- XLIV. De venenato melle, & remediis ejus.
- XLV. De melle infano.
- XLVI. De melle quod muscæ non attingunt.
- XLVII. De alveariis, de alvis, & curâ eorum.
- XLVIII. Si famem apes sentiant.
- XLIX. De cerâ faciendâ. Quæ optima ejus genera. De cerâ Punicâ.
- L. Sponte nascentium herbarum in quibusque gentibus usus, naturæ, miracula. Fraga, tamnum ruscum. Batis : genera duo. Pastinaca pratensis : lupus salictarius.
- LI. Colocasia.
- LII. Cichorium. Anthalium, cœtum, arachidna, aracos, candryala, hyppochœris, caucalis, anthriscum, scandix, parthenium, strychnum, corchorus : Aphace, acynopos, epipetron. Quæ numquam floreat, quæ semper.

- LIII. Cneci genera iv.
- LIV. Aculeati generis herbæ: Eringion, glycyrrhiza, tribulus, ononis, pheos sive stœbe, hippophaes.
- LV. Urticæ genera iv. Lamium, scorpio.
- LVI. Carduus, Acorna, sive phonos, Leucacanthos. Chalceos, cnecos, polyacanthos, onopyxos, helxine, scolymos. Chamæleon, tetralix, acanthice mastiche.
- LVII. Ectacus, sive castus, pternix, pappus, ascalia.
- LVIII. Tribulus: ononis.
- LIX. Herbarum genera per caules. Coronopus: anchusa, anthemis, phyllanthos, crepis, lotos.
- LX. Differentiæ herbarum per folia. Quæ particulatim floreat: Quibus folia non decidant: Heliotropium, adiantum.
- LXI. Spicatarum genera: stanyopos, alopecuros, stelephuros, sive ortyx, sive plantago. Thryallis.
- LXII. Perdicium. Ornithogale.
- LXIII. Post annum nascentes: A summo florentes: item ab imo.
- LXIV. Lappa herba quæ intra se parit. Opuntia, e folio radicem faciens.
- LXV. Jasione, condrilla, picris, quæ toto anno floret.
- LXVI. Quibus flos, antequam caules exeant: quibus caulis, antequam flos exeat: quæ ter floreat.

82 C. PLINII NATUR.

- LXVII. Cypiros, medicinæ viii. Thesion.
 LXVIII. Asphodelus, sive hastula regia. An-
 thericus.
 LXIX. Junci genera vi. Medicinæ iv.
 LXX. Cyperus, medicinæ xiv. Cyperis,
 cypira.
 LXXI. Holoschoenos.
 LXXII. Medicinæ ex junco odorato, sive teu-
 chite, x.
 LXXIII. Medicinæ ex supradictis floribus: Ex
 rosâ, med. xxxii.
 LXXIV. Lilio xxi.
 LXXV. Narcisso, xvi.
 LXXVI. Violis, xxviii.
 LXXVII. Bacchare, xvii. Combreto, i.
 LXXVIII. Asaro, viii.
 LXXIX. Nardo Gallico, viii.
 LXXX. Herbâ, quam phu vocant, iv.
 LXXXI. Croco, xx.
 LXXXII. Syrium crocomagma: Medic. ii.
 LXXXIII. Medicinæ ex iride, xli. Saliuncâ, iii.
 LXXXIV. Polio, xix.
 LXXXV. Holochryso, iii. Chrysocome, vi.
 LXXXVI. Melissophyllo, xiii.
 LXXXVII. Meliloto, xiii.
 LXXXVIII. Trifolio, iv.
 LXXXIX. Thymo, xxix.
 XC. Hemerocalles, medic. iv.
 XCI. Helenium, medic. v.
 XCII. Abrotonum, medic. xxii.
 XCIII. Leucanthemum, i. Amaracum, ix.
 XCIV. Anemone, sive phrenion, medic. x.
 XCV. Oenanthe, medic. vi.

- XCVI. Heliochrysum, medic. XI.
 XCVII. Hyacinthus, medic. VIII.
 XCVIII. Lychnis, medic. VII.
 XCIX. Vincapervinca, medic. IV.
 C. Ruscum, medic. III.
 CI. Batis, medic. II.
 CII. Colocasia, medic. II.
 CIII. Anthyllum, sive anthyllum, medicinæ, VI.
 CIV. Parthenium, sive leucanthes, sive amnacum, medic. VIII.
 CV. Trychnon, sive strychnon, sive haliacabum, sive calliada, sive dorycnion, sive manicon, sive peritton, sive neuras, sive morion, sive moly, medic. VIII.
 CVI. Corchorus, medic. VI.
 CVII. Cnecos, medic. III.
 CVIII. Persoluta, medic. I.
 CIX. Græcorum nominum in ponderibus & mensuris interpretatio.

Summa. Medicinæ, & historiæ, & observationes, DCCXXX.

EX AUCTORIBUS:

Catone censorio, M. Varrone, Massurio, Antiate, Cæpione, Vestino, Vibio Rufino, Hygino, Pomponio Melâ, Pompeio Lenæo, Corn. Celso, Calpurnio Basso, C. Valgio, Licinio Macro, Sextio Nigro qui Græcè scripsit, Julio Basso qui item, Antonio Castore.

EXTERNIS:

Theophrasto, Democrito, Orpheo, Pythagorâ, Magone, Menandro qui *Βίβληται* scripsit, Nicandro, Homero, Hesiodo, Musæo, Sophocle, Anaxilao.

MEDICIS:

Mnesitheo qui de coronis, Callimacho qui item, Phaniâ physico, Simo, Timaristo, Hippocrate, Chrysippo, Diocle, Ophelione, Heraclide, Hicesio, Dionysio, Apollodoro Citienſe, Apollodoro Tarentino, Praxagorâ, Plistonico, Medio, Dieuche, Cleophanto, Philistione, Asclepiade, Cratevâ, Petronio Diodoto, Jollâ, Erasistrato, Diagorâ, Andreâ, Mneside, Epicharmo, Damione, Dalione, Sosimene, Tlepolemo, Metrodoro, Solone, Lyco, Olympiade Thebanâ, Philino, Petricho, Mictone, Glauciâ, Xenocrate.

*LIBRO XXII. continetur auctoritas
herbarum & frugum.*

- I. & II. **G**ENTES herbis formæ gratiâ uti.
 III. Herbis infici vestes. Item de sagminibus,
 de verbenis, de clarigatione.
 IV. De coronâ gramineâ : de raritate ejus.
 V. Qui soli coronâ donati.
 VI. Qui solus centurio.
 VII. Medicinæ ex reliquis coronamentis..

- VIII. Erynge, sive eryngion.
- IX. Centumcapita, xxx.
- X. De acano, i.
- XI. Glycyrrhizâ, sive adipso, xv.
- XII. Tribuli genera ii, medicinæ xii
- XIII. Stœbe.
- XIV. Hippophyes genera ii, medic. ii.
- XV. Urtica, medic. lxi.
- XVI. Lamium, vii
- XVII. Scorpionis genera ii, medic. i.
- XVIII. Leucacantha, sive phyllos, sive ischias, sive polygonatos, iv.
- XIX. Helxine, xii.
- XX. Perdicium, sive parthenium, quæ urceolaris, sive astericum, xi.
- XXI. Chamæleon, sive ixias, sive ulophyton, sive cynozolon: genera ejus, ii, medic. xii.
- XXII. Coronopus.
- XXIII. Anchusa, xiv.
- XXIV. Pseudoanchusa, sive echis, sive doris, iii.
- XXV. Onochilon, sive archebion, sive onocheli, sive rhexia, sive enchrysa, xxx.
- XXVI. De anthemide, sive leucanthemide sive chamæmelo, sive melanthio: genera iii; medicinæ xi.
- XXVII. Lotos herba, iv.
- XXVIII. Lotometra, ii.
- XXIX. Heliotropion, genera ii. Helioscopium, sive verrucaria, xiii. Tricoccon, sive scorpiurum, xiv.

86 C. PLINII NATUR.

- XXX. De callitricho, sive adiantho, sive trichomane, sive polytricho, sive faxifragâ : genera II, medicinæ xxviii.
- XXXI. De picride, I. Thesium, I.
- XXXII. Asphodelum, LI.
- XXXIII. Alimon, xiv.
- XXXIV. Acanthos, sive pæderos, sive melamphyllus, v.
- XXXV. Bupleuron, v.
- XXXVI. Buprestis, I.
- XXXVII. Elaphoboscon, ix.
- XXXVIII. Scandix, x. Anthriscus, II.
- XXXIX. Jasione, iv.
- XL. Caucalis, xii.
- XLI. Sium, vi.
- XLII. Silybum.
- XLIII. Scolymon, sive limonion, v.
- XLIV. Sonchos, genera II. medic. xv.
- XLV. Chondrillon, sive chondrille, iii.
- XLVI. De boletis: Proprietates eorum in nascendo.
- XLVII. De fungis: Notæ venenatorum. Medicinæ ex his, ix.
- XLVIII. Silphium, vii.
- XLIX. Laser, xxxix.
- L. De melle. Propolis, v. Mellis, xvi.
- LI. Quo genere ciborum mores quoque mutantur.
- LII. De aquâ mulsâ, xviii.
- LIII. Mulsum, vi.
- LIV. Melitites, iii.

- LV. Cera, viii.
 LVI. Contra compositiones medicorum.
 LVII. Medicinæ ex frugibus: Siligine, i.
 Tritico, i. Paleâ, ii. Farre, i.
 Furfuribus, i. Olyrâ arincâ, ii.
 LVIII. Farinâ per genera: medic. xxviii.
 LIX. Polentâ, viii.
 LX. Polline, v. Pulte, i. Farinâ char-
 tariâ, i.
 LXI. Alicâ, vi.
 LXII. Milio, vi.
 LXIII. Panico, iv.
 LXIV. Sefamâ, vii. Sefamoide, iii. Anti-
 cyrico, iv.
 LXV. Hordeo, ix. Hordeo murino, iii.
 LXVI. Ptisanâ. iv.
 LXVII. Amylo, viii. Avenâ, i.
 LXVIII. Pane, xxi.
 LXIX. Fabâ, xvi.
 LXX. Lente, xvii.
 LXXI. Elelisphaco, sive sphaco, quæ sal-
 via, xiii.
 LXXII. De cicere, & cicerculâ, xxiii.
 LXXIII. Ervo, xx.
 LXXIV. Lupino, xxxv.
 LXXV. Irione, sive erysimo, quod Galli
 velam, xv.
 LXXVI. Hormino, vi.
 LXXVII. Lolio, v.
 LXXVIII. Miliariâ herbâ, i.
 LXXIX. Bromo, i.
 LXXX. Orobanche, sive cynomorio, i.
 LXXXI. De leguminum bestiolis.

88 C. PLINII NATUR.

LXXXII. De zytho & cervisiâ.

Summa. Medicinæ, & historiæ, & observationes

DCCCCVI.

EX AUCTORIBUS:

- Iisdem, quibus priore libro, & præter eos,
Chrysermo, Eratosthene, Alcæo.

*LIBRO XXIII. continentur medicinæ ex
arboribus cultis.*

- I. & II. **D**E vitibus, xx.
 III. De foliis vitium, & pampino, vii.
 IV. De ômphacio vitium, xiv.
 V. De œnanthe, xxi.
 VI. De uvis maturis, recentibus.
 VII. De uvis conditis, medic. xi.
 VIII. De sarmentis uvarum, i.
 IX. De nucleis acinorum, vi.
 X. De vinaceis, viii.
 XI. Uva theriace, iv.
 XII. Uva passa, sive astaphis, xiv.
 XIII. Astaphis agria, sive staphis, sive pituitaria, xii.
 XIV. Labrusca, xii.
 XV. De salicastro, xii.
 XVI. De vite albâ, sive ampeloleuce, sive staphyle, sive melothron, sive archezostis, sive cedron, sive madon, xxxv.

- VII. De vite nigrâ, sive bryoniâ, sive
chironiâ, sive gynæcanthe, sive
aproniâ, xxxv.
- VIII. De musto, xv.
- IX. De vino.
- X. De Surrentino, iii. Albano, ii. Fa-
lerno, vi.
- XI. Setino, i. Statano, i. Signino, i.
- XII. De reliquis vinis, lxiv.
- XIII. Observationes circa vina, lxi.
- XIV. Quibus ægris danda, & quando danda.
- XV. Quomodo danda. Observationes circa
ea, xci.
- XVI. De vinis fictitiis.
- XVII. De aceto, xxviii.
- XVIII. Aceto scillino, xvii.
- XIX. Oxymelite, vii.
- XX. De sapâ, vii.
- XXI. De fæce vini, xii.
- XXII. De fæce aceti, xvii.
- XXIII. De fæce sapæ, iv.
- XXIV. De foliis oleæ, xxiii.
- XXV. De flore, iv. de oleâ ipsâ, vi.
- XXVI. De olivis albis, iv; nigris, iii.
- XXVII. Amurcâ, xxi.
- XXVIII. De foliis oleastri, xvi.
- XXIX. De omphacio, iii.
- L. De œnanthino, & de omni oleo,
xxviii.
- LI. De cicino oleo, xvi.
- LII. Amygdalino, xvi.
- LIII. Laurino, ix.
- LIV. Myrteo, xx.

90 C. PLINII NATUR.

- XLV. Chamæmyrsinæ, sive oxymyrsinæ :
Cupressino, citreo, caryino, cni-
dio, lentiscino, balanino.
- XLVI. De cyprio, & cyprino, XVI. Gleu-
cino, I.
- XLVII. De balsamino, XIII.
- XLVIII. Malobathro, VIII.
- XLIX. Hyoscyamino, II. Thermino, I. Nar-
cissino, I. Raphanino, V. Sesa-
mino, III. Lirino, III. Selgitico, I.
Iguvino, I.
- L. De elæomeli, II. De pissino, II.
- LI. De palmis, IX.
- LII. De palmâ myrobalano, III.
- LIII. Palmæ elatæ XVI.
- LIV. Medicinæ ex singulorum generum
flore, foliis, fructu, ramis, cor-
tice, succo, ligno, radice, cinere.
Malorum observationes, VI. Co-
toneorum, XXII. Struthiorum, I.
- LV. Dulcium malorum, V. Austerorum,
IV.
- LVI. Citreorum, V.
- LVII. Punicorum, XXVI.
- LVIII. Stomatice, XXIV.
- LIX. Cytino, VIII.
- LX. Balaustio, XII.
- LXI. Punico silvestri.
- LXII. Pirorum observationes XII.
- LXIII. Ficorum, CXI.
- LXIV. Caprificorum, XLII.
- LXV. Erineo herbâ, III.
- LXVI. Prunis, IV.

- LXVII. De persicis, II.
 LXVIII. De prunis silvestribus, II.
 LXIX. De limo, sive lichene arborum, II.
 LXX. De moris, XXXIX.
 LXXI. Stomatice, sive arteriace, sive pan-
 chrestos, IV.
 LXXII. De cerasis, V.
 LXXIII. Mespilis, II. Sorbis, II.
 LXXIV. De nucibus pineis, XIII.
 LXXV. Amygdalis, XXIX.
 LXXVI. Nucibus Græcis, I.
 LXXVII. Juglandibus, XXIV.
 LXXVIII. Avellanis, III. Pistaciis, VIII. Cas-
 taneis, V.
 LXXIX. De siliquis, V. De corno, I. De
 unedone.
 LXXX. De lauris, LXIX.
 LXXXI. De myrto, LX.
 LXXXII. Myrtidano, XIII.
 LXXXII. Myrto silvestri, sive oxymyrsine,
 sive chamæmyrsine, sive rusco,
 VI.

Summa. Medicinæ, & historiæ, & observa-
 tiones MCCCCXVIII.

EX AUCTORIBUS:

C. Valgio, Pompeio Lenæo, Sextio Nigro
 qui Græcè scripsit, Julio Basso qui item, An-
 tonio Castore, M. Varrone, Corn. Celso, Fa-
 biano.

EXTERNIS, ET MEDICIS:

Iisdem, quibus libro XXI.

LIBRO XXIV. continentur medicinae ex
arboribus silvestribus.

- I. **D**ISCORDIAE in arboribus & herbis,
atque concordia.
- II. Medicinae ex loto Italicâ, vi.
- III. Glandibus, xiii.
- IV. Cocco ilicis, iii.
- V. Gallâ, xxiii.
- VI. Visco, xi.
- VII. Pilulis roboris: Cerro, viii.
- VIII. Subere, ii.
- IX. Fago, iv.
- X. Cupresso, xxiii.
- XI. Cedro, xii.
- XII. Cedride, x.
- XIII. Galbano, xxiii.
- XIV. Hammoniaco, xxiv.
- XV. Styrace, x.
- XVI. Spondyllo, xvii.
- XVII. Sphagno, sive sphaco, sive bryo, v.
- XVIII. Terebintho, vi.
- XIX. De piceâ, & larice, viii.
- XX. Chamæpity, x.
- XXI. De pityusâ, vi.
- XXII. Resinis, xxi.
- XXIII. Pice, xxxiv.
- XXIV. Pisselæo, sive palimpisâ, xvi.
- XXV. Pissasphalto, ii.
- XXVI. Zopisâ, i.
- XXVII. Tædâ, i.

- XXVIII. Lentisco, xxii.
- XXIX. Platano, xxv.
- XXX. Fraxino, v.
- XXXI. Acere, i.
- XXXII. Populo, viii.
- XXXIII. Ulmo, xvi.
- XXXIV. Tiliâ, v. Oleastro, i.
- XXXV. Sambuco, xv.
- XXXVI. Junipero, xxi.
- XXXVII. Salice, xiv. Amerinâ, i.
- XXXVIII. Vitice, xxxiii.
- XXXIX. Erice, i.
- XL. Genistâ, v.
- XLI. Myrice, sive tamarice, iii.
- XLII. Bryâ, xxix.
- XLIII. Virgâ sanguineâ, i.
- XLIV. Silere, iii.
- XLV. Ligustro, viii.
- XLVI. Alno, i.
- XLVII. Ederis, xxxviii.
- XLVIII. Cisto, v.
- XLIX. Cisso erythrano, ii. Chamæcisso, ii.
Smilace, iii. Clematide, xviii.
- L. Arundine, xix.
- LI. Papyro, chartâ, iii.
- LII. Ebena, v.
- LIII. Rhododendro, i.
- LIV. Rhu, genera ii: medicinæ viii. Ste-
matische, i.
- LV. Rhue erythro, ix.
- LVI. Erythrodano, xi.
- LVII. Alyffo, ii.
- LVIII. Struthio, sive radiculâ, xiii. Apo-
cyno, ii.

94 C. PLINII NATUR.

- LIX. Rore marino, xviii.
 LX. Cachry.
 LXI. Sabinâ herbâ, vii.
 LXII. Selagine, ii.
 LXIII. Samolo, ii.
 LXIV. Gummi, xi.
 LXV. Spinâ Ægyptiâ, sive Arabicâ, iv.
 LXVI. Spinâ albâ, ii. Acanthio, i.
 LXVII. Acaciâ, viii.
 LXVIII. Aspalatho, i.
 LXIX. Erysiscepro, sive adipsatheo, sive diatiron, viii.
 LXX. Appendice spinâ, ii. Pyracanthâ, i.
 LXXI. Paliuro, x.
 LXXII. Agrifolio. Aquifoliâ, x. Taxo i.
 LXXIII. Rubis, ii.
 LXXIV. Cynosbato, iii.
 LXXV. Rubo Idæo.
 LXXVI. Rhamni genera, ii. Medic. v.
 LXXVII. De Lycio, xviii.
 LXXVIII. Sarcocollâ, ii.
 LXXIX. Oporice, ii.
 LXXX. Trixagine, sive chamædrye, sive chamærope, sive Teucriâ, xvi.
 LXXXI. Chamædaphne, v.
 LXXXII. Chamelæâ, vi.
 LXXXIII. Chamæfyce, viii.
 LXXXIV. Chamæcisso herbâ, i.
 LXXXV. Chamæleuce, sive farfaro, sive farfugio, i.
 LXXXVI. Chamæpeuce, v. Chamæcyparisso, ii. Ampeloprase, vi. Stachye, i.
 LXXXVII. Clinopodio, iii.

- LXXXVIII. Centunculo, I.
 LXXXIX. Clematide, sive echite, sive scam-
 moniâ.
 XC. Clematide Ægyptiâ, sive daphnoide,
 sive polygonoide.
 XCI. De dracontio lis.
 XCII. De aro, XIII.
 XCIII. De dracunculo, II.
 XCIV. De ari, III.
 XCV. Millefolio, sive myriophyllo, VII.
 XCVI. Pseudobunio, IV.
 XCVII. Myrrhide, sive myrrhâ, sive my-
 rizâ, VII.
 XCVIII. Onobrychi, III.
 XCIX. De magicis herbis. Coracesiâ, &
 calliciâ.
 C. Minyade, sive corysidiâ, I.
 CI. Aproxi, VI.
 CII. *A Democrito fabulosè scripta.* De
 aglaophotide, sive marmaritide:
 Achæmenide, sive hippophoba-
 de: theombrotio, sive femnio:
 adamantide, arianide, therionar-
 câ, Æthiopide, sive Meroide:
 ophiussâ, thalassëgle, sive pota-
 mucyde: theangelide, gelotophyl-
 lide: hestiatoride, sive protome-
 diâ: cassignete, sive Dionysio-
 nymphade: helianthide, sive he-
 liocallide: hermeside, æschyno-
 mene, crocide, ænotheride, ana-
 campferote.
 CIII. Eriphia.

96 *C. PLINII NATUR.*

- CIV. Herba lanaria, i. Lactoris, i. Militaris, i.
 CV. Stratiotis, v.
 CVI. Herba de capite statuae, i.
 CVII. Herba de fluminibus, i.
 CVIII. Herba lingua, i.
 CIX. Herba de cribro, i.
 CX. Herba de fimetis.
 CXI. Herba a canum urinâ, i.
 CXII. Rhodora, III.
 CXIII. Impia, II.
 CXIV. Veneris pestem, i.
 CXV. Exedum, sive nodia, II.
 CXVI. Philanthropos, i. Lappa canaria, II.
 CXVII. Tordylon, sive syreon, III.
 CXVIII. Gramen, XVII.
 CXIX. Dactylos, v.
 CXX. Fenum Græcum, quæ silicia, XXXI.

Summa. Medicinæ, & Historiæ, & observationes, MCLXXVI.

EX AUCTORIBUS:

C. Valgio, Pompeio Lenæo, Sentio Nigro qui Græcè scripsit, Julio Basso qui item, Antonio Castore, Cornelio Celso.

EXTERNIS:

Iisdem, quibus libro XXI, & præter eos Jubâ, & Xantho.

MEDICIS:

Iisdem, quibus libro XXI.

LIBRO XXVI

LIBRO XXV. continentur naturæ herbarum sponte nascentium, & auctoritas.

- I. **D**E origine usûs earum.
- II. Qui Latinè usus earum scripserint.
- III. Quando ad Romanos ea notitia pervenerit.
- IV. De Græcis auctoribus qui herbas pinxerunt.
- V. Qui primi Græcorum de his composuerint.
- VI. Quare minùs exerceantur ea remedia.
Herbæ mirabiliter inventæ. Cynorrhodon, medicinæ II. Dracunculus caulis, I. Britannica, V.
- VII. Nobilium herbarum inventores.
- VIII. Moly, III.
- IX. Dodecatheon, I.
- X. Pæonia, sive pentorobus, sive glycy-sides, I.
- XI. Panace, sive Asclepion, II.
- XII. Panace Heraclion, III.
- XIII. Panace Chironion, IV.
- XIV. Panace centaureon, sive Pharnaceon, III.
- XV. Heracleon, sive siderion, IV.
- XVI. Ampelos chironia, I.
- XVII. Hyoscyamos, sive Apollinaris, sive altercum, genera II. medic. III.
- XVIII. Linozostis, sive parthenion, sive Hermupœa, quæ Mercurialis: genera II. medic. XXII.
- XIX. Achillea sideritis, sive millefolium, sive

Tomus I,

E

- panace heracleum, sive scopia regia, VI.
- XX. Teucra, sive hemione, sive splenios, I I.
- XXI. Melampodium, sive elleborum, quod veratrum, genera III. Quomodo colligatur, quomodo probetur.
- XXII. Medicinæ ex nigro, XXIV. Quomodo fumendum.
- XXIII. Item in albo: medicinæ ex eo XXIII.
- XXIV. Observationes circa utrumque genus, LXXXVIII.
- XXV. Quibus non dandum.
- XXVI. Mithridatia, II.
- XXVII. Scordotis, sive scordion, IV.
- XXVIII. Polemonia, sive Philetæria, sive chiliodynamia, VI.
- XXIX. Eupatoria, I.
- XXX. Centaurion, sive chironion, XX.
- XXXI. Centaurion leptum, sive libadion, quod fel terræ, XXII.
- XXXII. Centauris triorchis, II.
- XXXIII. Clymenos, II.
- XXXIV. Gentiana, XIII.
- XXXV. Lysimachia, VIII.
- XXXVI. Artemisia, sive parthenis, sive botris, sive ambrosia, V.
- XXXVII. Nymphæa, sive heraclion, sive rhopalion, sive madon, genera duo, medicinæ XIV.
- XXXVIII. Euphorbiæ genera II. medic. IV.
- XXXIX. Plantaginis genera II. medic. XXVI.
- XL. Buglossos, II.

- XLI. Cynoglossos, III.
 XLII. Buphthalmos, sive cachlam.
 XLIII. Herbæ quas gentes invenerunt: Scythice, III.
 XLIV. Hippace, III.
 XLV. Ichæmon, II.
 XLVI. Cestros, sive psycotrophon, quæ Vetonica, sive ferratula, XLVIII.
 XLVII. Cantabrica, II.
 XLVIII. Consiligo, I.
 XLIX. Iberis, VII.
 L. Herbæ ab animalibus repertæ: Chelidonia, VI.
 LI. Canaria, I.
 LII. *Elaphoboscus: fefeli.*
 LIII. Distamnium, VIII. Pseudodistamnium.
 Quibus locis potentissimæ herbæ:
 Propter herbas in Arcadiâ lac potari.
 LIV. Aristolochia, sive clematitis, sive Cretica, sive plistolochia, sive lochia polyrhizos, quæ malum terræ, XXII.
 LV. Usus herbarum contra serpentium ictus.
 LVI. Argemonia, IV.
 LVII. Agaricum, XXXIII.
 LVIII. Echios, genera III. medic. II.
 LIX. Hierabotane, sive peristereon, quæ verbenaca, genera II. medic. X.
 LX. Blattaria, I.
 LXI. Lemonium, I.
 LXII. Pentapetes, sive pentaphyllon, sive

chamæzelon, quæ quinquefolium,
medic. xxxiii.

- LXIII. Sparganion, i.
 LXIV. Dauri genera iv. medic. xviii.
 LXV. Therionarca, ii.
 LXVI. Perfolata, sive arcion, viii.
 LXVII. Cyclaminos, quæ tuber terræ, xii.
 LXVIII. Cyclaminos cissanthemos, iv.
 LXIX. Cyclaminos chamæcissos, iii.
 LXX. Peucedanum, xxviii.
 LXXI. Ebulum, vi.
 LXXII. Polemonia, i.
 LXXIII. Phlomos, quæ verbascum, sive lychnitis, sive thryallis, xv.
 LXXIV. Phlomides, i.
 LXXV. Thelyphonon, sive scorpion, i.
 LXXVI. Phrynion, sive neuras, sive poterion, i.
 LXXVII. Alisma, sive damafonium, sive lyron, xix.
 LXXVIII. Peristereos, vi.
 LXXIX. *Remedia adversus venena.*
 LXXX. Antirrhinum, sive anarrhinum, sive lychnis agria, , iii.
 LXXXI. Euplea, i.
 LXXXII. Pericarpum, genera ii. medic. ii.
 LXXXIII. Remedia ad vitia capitis, i. Nymphæa Heraclia, ii.
 LXXXIV. Lingulaca, i.
 LXXXV. Cacalia, sive leontice, iii.
 LXXXVI. Callithrix, xx.
 LXXXVII. Hyssopum, x.
 LXXXVIII. Lonchitis, iv.

- LXXXIX. Xiphion, sive phasganion, IV.
 XC. Pſyllion, sive cynoides, sive chrysalion, sive sicelicon, sive cynomyia, I.
 XCI. Remedia oculorum.
 XCII. Anagallis, sive corchoron, & quæ ferus oculus, genera II. medic. III.
 XCIII. Ægilops, II.
 XCIV. Mandragoras, sive circæon, sive morion, sive hippophlomon: genera II. medic. XXIV.
 XCV. Cicuta, XIII.
 XCVI. Crethmos agrios, I.
 XCVII. Molybdæna, I.
 XCVIII. Capnos prima, quæ pedes gallinacei, I.
 XCIX. Capnos fruticosa, III.
 C. Acoron, sive agrion, XIV.
 CI. Cotyledon, genera II. medic. LXI.
 CII. Aizoum majus, sive buphthalmon, sive zoophthalmon, sive stergethron, sive ambrosion, sive amerimnon, quæ sedum magnum, aut oculus, aut digitellus: medic. XXXI. Aizoum minus, sive erithales, sive tri-thales, sive chrysothales, quæ isocetes, aut sedum, XXXII.
 CIII. Andrachle agria, quæ illecebra, XXXII.
 CIV. *Remedia ad narium vitia.*
 CV. *Remedia ad dentium dolores.*
 CVI. Erigeron, sive pappos, sive acanthis, quæ fenecio, VIII.
 CVII. Ephemeron, II.
 CVIII. Labrum Venereum, I.

- CIX. Batrachion, quæ ranunculus, sive stru-
mos, genera IV. medic. XIV.
CX. Stomatice, ad foetorem, genera II.

Summa. Medicinæ, & historiæ, & observa-
tiones, MCCXCII.

EX AUCTORIBUS:

Iisdem quibus libro XXIV. & præter eos Pe-
tronio Diodoto, qui Græcè scripsit.

EXTERNIS:

Iisdem quibus supra, & præter eos Apollo-
doro.

MEDICIS:

Iisdem quibus libro XXIV.

*LIBRO XXVI. continentur reliquæ ex
herbis per genera morborum Medicina.*

- I. **D**E novis morbis.
- II. Quid sint lichenes.
- III. Quando primùm in Italiâ cœperint.
- IV. Item carbunculus.
- V. Item elephantiasis.
- VI. Item colum.
- VII. De novâ medicinâ. De Asclepiade me-
dico.
- VIII. Quâ ratione medicinam veterem muta-
verit.

- IX. Contra Magos.
X. Lichenis remedia: Lichen herba, medic. v.
XI. *Angina*.
XII. *Strumis*.
XIII. Bellis, ii.
XIV. Condurdum, i.
XV. *Tussi*.
XVI. Bechion, sive chamæleuce, quæ tussilago, iii.
XVII. Bechion, quæ salvia, iv.
XVIII. *Lateris & pectoris ac stomachi doloribus*.
XIX. Molon, sive syron: amomon, iii.
XX. Ephedra, sive anabasis, iii.
XXI. Geum, iii.
XXII. *Hepati, renibus, vomitioni*, i. Tripodium, iii.
XXIII. Gromphæna.
XXIV. Malundrum, ii.
XXV. Chalacetum, i.
Molemonium, i.
XXVI. Halus, sive cotonea, v.
XXVII. Chamærops, i.
Stœchas, i.
XXVIII. *Alvi remedia*.
XXIX. Astragalus, iii.
XXX. Ladanum, xviii.
XXXI. Chondris, sive pseudodictamnium, Hypocisthis.
XXXII. Laver, sive sion, ii.
XXXIII. Potamogeton, viii.
Statice, iii.
XXXIV. Ceratia, ii.

104 C. PLINII NATUR.

- Leontopodion, sive leuceoron, sive
doribethron, sive thoribethron.
Lagopus, III.
- XXXV. Epithymon, sive hippopheos, VIII.
- XXXVI. Pycnocomon, IV.
- XXXVII. Polypodien, III.
- XXXVIII. Scammonia, VIII.
- XXXIX. Tithymalos characias, XXI.
- XL. Tithymalos myrtites, sive caryites,
XXI.
- XLI. Tithymalos paralius, IV.
- XLII. Tithymalos helioscopios, XVIII.
- XLIII. Tithymalos cyparissias, XVIII.
- XLIV. Tithymalos platyphyllos, sive corym-
bites, sive amygdalites, III.
- XLV. Tithymalos dendroides, sive cobios,
sive leptophyllos, XVIII.
- XLVI. Apios ischas, sive raphanos agria, II.
- XLVII. *Torminibus medendis.*
- XLVIII. *Lieni sanando.*
- XLIX. *Calculis & vesica.*
- L. Crethmon, XI. Cachrys.
- LI. Anthyllion, II. Anthyllis, II.
- LII. Cepæa, I.
- LIII. Hypericon, sive chamæpitys, sive
corison, IX.
- LIV. Caros, sive hypericon, X.
- LV. Callithrix, I.
Perpressa, I.
Chrysanthemum, I.
Anthemis, I.
- LVI. Silaus.
- LVII. Herba Fulviana.

- LVIII. *Testium ac sedis vitiis.*
 LIX. *Inguinalis, sive Argemo.*
 LX. *Ad panos. Chrysippeos, i.*
 LXI. *Ad venerem.*
 LXII. *Orchis, sive serapia, v.*
 LXIII. *Satyrium, sive Erythraicon, iv.*
 LXIV. *Ad podagram, & morbos pedum.*
 LXV. *Lappago, sive mollugo, i.*
       Asperugo, i.
 LXVI. *Phycos, quod fucus marinus, genera, iii.*
       Lappa boaria.
 LXVII. *Ad mala quæ totis corporibus grassantur.*
 LXVIII. *Geranion, sive myrrhis, sive myrtis : genera iii. medic. vi.*
 LXIX. *Onothera, sive onuris, iii.*
 LXX. *Ad comitiales.*
 LXXI. *Ad febres.*
 LXXII. *Ad phrenesim, lethargum, carbunculos.*
 LXXIII. *Ad hydropicos.*
       Acte, sive ebulum.
       Chamæacte.
 LXXIV. *Ad ignem sacrum medendum.*
 LXXV. *Ad luxata sananda.*
 LXXVI. *Ad morbum regium.*
 LXXVII. *Ad furunculos.*
 LXXVIII. *Ad fistulas sanandas.*
 LXXIX. *Ad collectiones, & duritias.*
 LXXX. *Ad ambusta.*
 LXXXI. *Ad nervos & articulos.*
 LXXXII. *Ad sanguinis profluvium.*

106 C. PLINII NATUR.

LXXXIII. Hippuris, sive ephedron, sive anabasis, quæ equisetum : genera II. medic. XVIII.

LXXXIV. Stephanomelis.

LXXXV. *Ad rupta & convulsa* : Erysithales, I.

LXXXVI. *Ad phthiriasin.*

LXXXVII. *Ad ulcera & vulnera.*

LXXXVIII. Polycnemon, I.

LXXXIX. *Ad verrucas tollendas, & cicatrices sanandas.*

XC. *Ad mulierum morbos.*

XCI. Arsenogonon, I. theligonon, I.

XCII. Mastos.

XCIII. *Ad capillos.*

Lysimachia.

Ophrys, I.

Summa. Medicinæ, & historiæ, & observationes, MCXXVIII.

EX AUCTORIBUS:

M. Varrone, C. Valgio, Pompeio Lenæo, Sextio Nigro qui Græcè scripsit, Julio Basso qui item, Antonio Castore, Cornelio Celso.

EXTERNIS:

Theophrasto, Apollodoro, Democrito, Democrate, Jubâ, Orpheo, Pythagorâ, Magone, Menandro qui Βίβλην ἱερὰν scripsit, Nicandro, Homero, Hesiodo, Musæo, Sophocle, Xantho, Anaxilao.

MEDICIS:

Iisdem, quibus libro XXI.

LIBRO XXVII. continentur reliqua genera
herbarum, & medicinæ.

- I. **A**NTIQUORUM circa hæc cura.
 II. Aconitum, sive thelyphonon, sive cam-
 moron, sive pardalianches, sive scor-
 pion. Medic. IV.
 III. Æthiopis, IV.
 IV. Ageraton, IV.
 V. Aloe, XXIX.
 VI. Alcea, I.
 VII. Alypon, I.
 VIII. Alsine, ad eadem quæ helxine, V.
 IX. Androsaces, VI.
 X. Androsæmon, sive ascyron, VI.
 XI. Ambrosia, sive botrys, sive artemisia, III.
 XII. Anonis, sive ononis, V.
 XIII. Anagyros, sive acopon, III.
 XIV. Anonymos, V.
 XV. Aparine, sive omphacocarpos, sive phi-
 lanthropos, IV.
 XVI. Arction, sive Arcturum, V.
 XVII. Asplenon, sive hemionios, II.
 XVIII. Asclepias, II.
 XIX. Aster, sive bubonion, III.
 XX. Ascyron, sive ascyroides, IV.
 XXI. Aphaca, III.
 XXII. Alcibium, I.
 XXIII. Alektorophus, quæ crista, II.
 XXIV. Alon, quod symphyton petræum, XIV.
 XXV. Alga rufa, I.
 XXVI. Actæa, I.

108 *C. PLINII NATUR.*

- XXVII. Ampelos agria, IV.
- XXVIII. Absinthium, genera III. med. XLVIII.
- XXIX. Absinthium marinum, sive Seriphium.
- XXX. Ballotes, sive porrum nigrum, III.
- XXXI. Botrys, sive ambrosia, sive artemisia, I.
- XXXII. Brabyla, I.
- XXXIII. Bryon marinum, V.
- XXXIV. Bupleuron, I.
- XXXV. Catanance, I. Cemos, I.
- XXXVI. Calsa, III.
- XXXVII. Calsa altera, sive anchusa, sive rhinochisia, II.
- XXXVIII. Circæa, III.
- XXXIX. Cirsion, I.
- XL. Cratæogonon, genera III. med. VIII.
- XLI. Crocodilion, II.
- XLII. Cynosorchis, sive orchis, IV.
- XLI. Chrysolachanum, genera II. medic. III. Coagulum terræ, II.
- XLIV. Culicus, sive strumus, sive strychnos, VI.
- XLV. Conferva, II.
- XLVI. Coccum Gnidium, II.
- XLVII. Dipfacos, III.
- XLVIII. Dryopteris, II.
- XLIX. Dryophonon, I.
- L. Elatine, II.
- LI. Empetros, quæ calcifraga, IV.
- LII. Epipactis, sive elleborine, II.
- LIII. Epimedion, III.
- LIV. Enneaphyllon, III.
- LV. Filicis genera duo, quam Græci pte-

rin, alii blachnon, item thelypterin, nymphæam pterin vocant, xl.

- LVI. Femur bubulum.
- LVII. Galeopsis, sive galeobdolon, sive gallio, vi.
- LVIII. Glaux, i.
- LIX. Glaucion, iii. Collyrium, ii.
- LX. Glycyside, sive pæonia, sive pentorobon, xx.
- LXI. Gnaphalium, sive chamæzelon, vi.
- LXII. Gallidraga, i.
- LXIII. Holcus, i.
- LXIV. Hyosiris, i.
- LXV. Holosteon, iii.
- LXVI. Hippophæston, vi.
- LXVII. Hypoglossa, i.
- LXVIII. Hypecoon.
- LXIX. Idæa, iv.
- LXX. Isopyron, ii.
- LXXI. Lathyris, ii.
- LXXII. Leontopetalon, ii.
- LXXIII. Lycapfos, ii.
- LXXIV. Lithospermon, sive ægonychon, sive diospyron, sive heracleos, ii.
- LXXV. Lapidis muscus.
- LXXVI. Limeum, i.
- LXXVII. Leuce, sive mesoleuce, & leucas, iii.
- LXXVIII. Leucographis, v.
- LXXIX. Medion, iii.
- LXXX. Myosota, sive Myosotis, iii.
- LXXXI. Myagros, i.
- LXXXII. Nyma, i.
- LXXXIII. Natrrix, i.
- LXXXIV. Odontitis, i.

110 *C. PLINII NATUR.*

- LXXXV. Othonna, III.
 LXXXVI. Onosma, I.
 LXXXVII. Onopordon, V.
 LXXXVIII. Ofyris, IV.
 LXXXIX. Oxys, II.
 XC. Polyanthemum, sive batrachios, III.
 XCI. Polygonum, sive thalassias, sive
 carcinethron, sive clema, sive
 myrtopetalos, quæ fanguinaria,
 sive oreos: genera IV. medici-
 næ XLIII.
 XCII. Pancratium, XII.
 XCIII. Peplis, sive fyce, sive meconion
 aphrodes, III.
 XCIV. Periclymenon, V.
 XCV. Pelecinum, II.
 XCVI. Polygala, I.
 XCVII. Poterion, sive phrynion, sive neu-
 ras, IV.
 XCVIII. Phalangites, sive phalangion, sive
 leucacanthon, IV.
 XCIX. Phyteuma, I.
 C. Phyllon, I.
 CI. Phellandriion, II.
 CII. Phalaris, II.
 CIII. Polyrrhison, I.
 CIV. Proserpinaca, V.
 CV. Rhacoma, XXXVI.
 CVI. Refeda, II.
 CVII. Stœchas, III.
 CVIII. Solanum, quam Græci strychnon, II.
 CIX. Smyrnum, XXXII. Sinon, II.
 CX. Telephium, IV.

CXI.	Trichomanes, v.
CXII.	Thalitruum, i.
CXIII.	Thlaspi, iv.
CXIV.	Trachinia, i.
CXV.	Tragonis, i.
CXVI.	Tragos, sive scorpio, iv.
CXVII.	Tragopogon, i.
CXVIII.	De ætatibus herbarum.
CXIX.	Quomodo cujusque vires efficaciores.
CXX.	Gentium vitia diversa.

Summa. Medicinæ, & historiæ, & observationes, DCCII.

EX AUCTORIBUS:

Pompeio Lenæo, Sextio Nigro qui Græcè scripsit, Julio Basso qui item, Antonio Castore, Corn. Celso.

EXTERNIS:

Theophrasto, Apollodoro Citienſe, Democrito, Aristogitone, Orpheo, Pythagorâ, Magone, Menandro qui Βίολογία scripsit, Nicandro.

MEDICIS:

Mnesitheo, & ceteris iisdem quibus in priore libro.

LIBRO XXVIII. continentur medicinæ ex animalibus.

- I. & II. **E**x homine remedia.
 III. An sit in medendo verborum vis aliqua.

112 C. PLINII NATUR.

- IV. Ostenta & fanciri, & depelli.
- V. *Varii mores.*
- VI. Ex viro medicinæ, & observationes,
ccxxvi: puero, viii.
- VII. *Ex salivâ.*
- VIII. *Ex sordibus aurium.*
- IX. *Ex capillo, dente, &c.*
- X. *Ex sanguine, Venere, &c.*
- XI. *Ex mortuis.*
- XII. *Magorum commenta varia.*
- XIII. *Ex sordibus hominis.*
- XIV. *Ab animo hominis pendentes medicina.*
- XV. *Ex sternutamento.*
- XVI. *Ex Venere.*
- XVII. *Promiscua remedia.*
- XVIII. *De urinâ.*
- XIX. *Auguria valetudinis ex urinâ.*
- XX. Ex muliere, medicinæ xli.
- XXI. *Ex lacte mulieris.*
- XXII. *Ex salivâ mulieris.*
- XXIII. *Ex mensibus.*
- XXIV. Ex peregrinis animalibus: Elephanto, viii.
- XXV. Leone, x.
- XXVI. Camelo, x.
- XXVII. Hyænâ, lxxix.
- XXVIII. Crocodilo, xxi. Crocodileâ, xi.
- XXIX. Chamæleone, xv.
- XXX. Scinco, iv.
- XXXI. Hippopotamo, vii.
- XXXII. Lynce, v.
- XXXIII. Medicinæ communes ex animalibus fe-
ris, aut ejusdem generis placidis. Lac-
tis usus, & observationes, liv.

- XXXIV. De caseis, XII.
 XXXV. Butyro, XXV.
 XXXVI. Oxigalâ, I.
 XXXVII. Adipis usus, & observationes, LII.
 XXXVIII. De sevo.
 XXXIX. De medullâ:
 XL. Felle:
 XLI. Sanguine.
 XLII. Privatæ ex animalibus medicinæ digestæ in morbos. *Contra serpentes.*
 Ex cervis.
 Hinnuleo.
 Ophione.
 Apro.
 Capris, & hœdis.
 Asino.
 XLIII. *Contra canis rabidi morsus.*
 Ex vitulo.
 Hirco.
 Diversis animalibus.
 XLIV. *Contra veneficia.*
 XLV. *Contra venena.*
 XLVI. *Ad caput, & alopecias.*
 XLVII. *Ad oculorum vitia.*
 XLVIII. *Ad aurium dolores, & vitia.*
 XLIX. *Ad dentium dolores.*
 L. *Ad faciei vitia.*
 LI. *Ad tonsillas, & strumas.*
 LII. *Ad cervicum dolores.*
 LIII. *Ad tussim, & sanguinis excreationes.*
 LIV. *Ad stomachi dolores.*
 LV. *Ad jocineris dolores, & suspiria.*
 LVI. *Ad lumborum dolores.*

114 C. PLINII NATUR.

- LVII. *Ad lienem sanandum.*
 LVIII. *Ad alvum.*
 LIX. *Ad tenesmum, tineas, colum.*
 LX. *Ad vesicam, & calculos.*
 LXI. *Ad genitalium, & sedis vitia.*
 LXII. *Ad podagram & pedum dolores.*
 LXIII. *Ad comitiale morbum.*
 LXIV. *Ad morbum regium.*
 LXV. *Ad ossa fracta.*
 LXVI. *Ad febres.*
 LXVII. *Ad melancholicos, lethargicos, phthisicos.*
 LXVIII. *Ad hydropicos.*
 LXIX. *Ad ignem sacrum, & eruptiones pituitæ.*
 LXX. *Ad luxata, ad duritias, & furunculos.*
 LXXI. *Ad ambusta. De glutino taurino probando, & medicinæ ex eo, VII.*
 LXXII. *Ad nervorum dolores, & contusa.*
 LXXIII. *Ad sanguinem sistendum.*
 LXXIV. *Ad ulcera, & carcinomata.*
 LXXV. *Ad scabiem.*
 LXXVI. *Ad extrahenda quæ sunt infixæ corpori, & ad cicatrices sanandas.*
 LXXVII. *Ad muliebria mala.*
 LXXVIII. *Ad infantium morbos.*
 LXXIX. *Ad somnum & sudorem.*
 LXXX. *Ad Venerem, & ebrietatem.*
 LXXXI. *Mira de animalibus. Sunt medicinæ ex apro, XII. Sue, LX. Cervo, III. Lupo, XXVII. Urso, XXIV. Onagro, XII. Asino, LXXVI. Poleâ, III. Equifero, XI. Equulei coagulo, I. Equo,*

HISTOR. Lib. I. 115

XLII. Hippace , I. Bubus feris , II. Bove ,
LXXXI. Tauro , LIII. Vitulo , LIX. Lepore ,
LXIV. Vulpe , XX. Mele , II. Felle , V. Caprà , CXVI. Hirco , XXXI. Hædo , XXI.

Summa. Medicinæ , & historiæ , & observationes , MDCLXXXII.

EX AUCTORIBUS :

M. Varrone , L. Pisone , Fabiano , Valerio Antiate , Verrio Flacco , Catone censorio , Servio Sulpicio , Licinio Macro , Celso , Massurio , Sextio Nigro qui Græcè scripsit , Bytho Dyrracheno , Opilio medico , Granio medico.

EXTERNIS :

Democrito , Apollonio qui Μύρωσιν , Milero , Artemone , Sextilio , Antæo , Homero , Theophrasto , Lysimacho , Attalo , Xenocrate , Orpheo qui Διφύεις , Archelao qui item , Demetrio , Sotirà , Laide , Elephantide , Salpe , Olympiade Thebanâ , Diotimo Thebano , Jollâ , Mistone Smyrnæo , Æschine medico , Hippocrate , Aristotele , Metrodoro , Icetidâ medico , Hesiodo , Dalione , Cæcilio , Bione qui περὶ Δυνάμεων , Anaxilao , Jubâ rege.

LIBRO XXIX. continentur medicinæ ex reliquis animalibus, quæ aut placida non sunt, aut fera.

- I. **D**E origine medicinæ.
- II. De Hippocrate : quando primùm clinice, quando primùm iatraliptice.
- III. De Chrysippo, & Erasistrato.
- IV. De empirice.
- V. De Herophilo, & reliquis illustribus medicis : Quoties ratio medicinæ mutata sit.
- VI. Quis primus Romæ medicus, & quando.
- VII. Quid de medicis antiquis Romani iudicaverint.
- VIII. Vitia medicinæ.
- IX. Remedia ex lanis, xxxv.
- X. De cæsyro, xxxii.
- XI. Ovis, xxi.
- XII. De serpentium ovis.
- XIII. De Commageno conficiendo. Medicinæ ex eo, iv.
- XIV. *Remedia ex cane.*
- XV. *Remedia per morbos corporis digesta. Adversus serpentium ictus.*
Ex mure.
- XVI. *Ex mustelâ.*
- XVII. *Ex cimiçibus.*
- XVIII. *De aspidibus.*
- XIX. *Ex basilisco.*
- XX. *Ex dracone.*
- XXI. *Ex viperâ.*

- XXII. *Ex reliquis serpentibus.*
- XXIII. *De salamandrâ.*
- XXIV. *Ex volucris, adversus serpentes:*
Ex vulture.
- XXV. *Ex gallinaceis.*
- XXVI. *Ex reliquis avibus.*
- XXVII. *Ex phalangiis. Eorum genera, & ar-*
neorum.
- XXVIII. *Ex stellione.*
- XXIX. *Ex diversis insectis.*
- XXX. *Ex cantharidibus.*
- XXXI. *Contra venena aliqua.*
- XXXII. *Contra canis rabidi morsus.*
- XXXIII. *Contra reliqua venena.*
- XXXIV. *Ad alopecias.*
- XXXV. *Ad lendes & porrignes.*
- XXXVI. *Ad dolores & vulnera capitis.*
- XXXVII. *Ad palpebras.*
- XXXVIII. *Ad oculorum vitia.*
- XXXIX. *Ad aurium dolores, & vitia.*
- XL. *Ad parotidas.*

Summa. Medicinæ, & historię, & observa-
tiones, DCXXI.

EX AUCTORIBUS:

M. Varrone, L. Pisone, Verrio Flacco, An-
tiate, Nigidio, Cassio Heminâ, Cicerone, Plau-
to, Celso, Sextio Nigro qui Græcè scripsit,
Cæcilio medico, Metello Scipione, Ovidio
poetâ, Licinio Macro.

EXTERNIS:

Philopatore, Homero, Aristotele, Orpheo,
Democrito, Anaxilao.

MEDICIS:

Botrye, Apollodoro, Archidemo, Aristogene,
Xenocrate, Democrate, Diodoro, Chrysippo
philosopho, Horo, Nicandro, Apollonio Pita-
næo.

*LIBRO XXX. continentur medicinæ ex
animalibus reliquæ.*

- I. **D**E origine magices.
- II. Quando & a quo cœperit: a quibus ce-
lebrata sit.
- III. An exercuerit eam Italia: Quando pri-
mum senatus vetuerit hominem im-
molari.
- IV. De Galliarum Druidis.
- V. De generibus magices.
- VI. Magorum perfugia.
- VII. De talpis opinio Magorum, medic. v.
- VIII. Reliquæ medicinæ per morbos digestæ
ex animalibus. *Ad dentium dolores.*
- IX. *Ad oris saporem & ulcera.*
- X. *Ad faciei maculas.*
- XI. *Ad vitia faucium.*
- XII. *Ad anginas & strumas.*
- XIII. *Ad humerorum dolores.*
- XIV. *Ad præcordiorum dolores.*

- XV. *Ad stomachi dolores.*
XVI. *Ad jecinervis dolores, & rejectiones sanguinis.*
XVII. *Ad lienem.*
XVIII. *Ad lateris, & lumborum dolores.*
XIX. *Ad dysentericos.*
XX. *Ad ileon, & reliqua ventris vitia.*
XXI. *Ad calculos, & vesicam.*
XXII. *Ad sedis, & verendorum vitia.*
XXIII. *Ad podagras, & morbos pedum.*
XXIV. *Ad mala quæ totis corporibus metuenda sunt.*
XXV. *Ad perfrictiones.*
XXVI. *Ad paralysin.*
XXVII. *Ad morbum comitiale.*
XXVIII. *Ad morbum regium.*
XXIX. *Ad phrenesin.*
XXX. *Ad febres.*
XXXI. *Ad hydropisin.*
XXXII. *Ad ignem sacrum.*
XXXIII. *Ad carbunculos.*
XXXIV. *Ad furunculos.*
XXXV. *Ad ambusta.*
XXXVI. *Ad nervorum dolores.*
XXXVII. *Ad unguium & digitorum vitia.*
XXXVIII. *Ad sanguinem sistendum.*
XXXIX. *Ad ulcera & vulnera.*
XL. *Ad ossa fracta.*
XLI. *Ad cicatrices, & vitilignes.*
XLII. *Ad ea quæ extrahenda sunt corpori.*
XLIII. *Ad muliebria mala.*
XLIV. *Ad partum juvandum.*
XLV. *Ad mammas servandas.*

120 C. PLINII NATUR.

- XLVI. *Ad pilos tollendos.*
- XLVII. *Ad morbos infantium.*
- XLVIII. *Ad somnos.*
- XLIX. *Ad Venerem.*
- L. *Ad phthiriasin, & alia nonnulla promiscua.*
- LI. *Ad ebrietatem.*
- LII. *Notabilia animalium.*
- LIII. *Reliqua mirabilia.*

Summa. Medicinæ, & historiæ, & observationes, DCCCLIV.

EX AUCTORIBUS:

M. Varrone, Nigidio, M. Cicerone, Sextio Nigro qui Græcè scripsit, Licinio Macro.

EXTERNIS:

Eudoxo, Aristotele, Hermippo, Homero, Apione, Orpheo, Democrito, Anaxilao.

MEDICIS:

Botrye, Apollodoro, Menandro, Archidemo, Aristogene, Xenocrate, Diodoro, Chrysippo, Horo, Nicandro, Apollonio Pitaneō.

LIBRO XXXI. continentur medicinæ ex aquatilibus.

- I. **A**QUARUM mirabilia.
- II. Aquarum differentiæ.
- III. Aquarum medicinæ: observationes, CCLXVI.
- IV.

- IV. Quales fecunditatem faciant, quales infantiæ medeantur.
- V. Quales calculosis.
- VI. Quales vulneribus.
- VII. Quales partum custodiant.
- VIII. Quales vitiliginem tollant.
- IX. Quæ colorem lanis faciant.
- X. Quæ hominibus.
- XI. Quæ memoriam : quæ oblivionem.
- XII. Quæ sensûs subtilitatem : quæ tarditatem : quæ canoram vocem.
- XIII. Quæ vini tædium : quæ inebrient.
- XIV. Quæ olei vicem præstent.
- XV. Quæ salsæ, & amaræ.
- XVI. Quæ saxa egerant : quæ risum, & ploratum faciant : quæ amorem sanare dicantur.
- XVII. Per triduum calentes haustu.
- XVIII. Aquarum miracula. In quibus omnia mergantur : in quibus nihil.
- XIX. Aquæ necantes : pisces venenati.
- XX. Quæ lapideæ fiant, aut lapidem faciant.
- XXI. De salubritate aquarum.
- XXII. De vitiis aquarum.
- XXIII. Probatio aquarum.
- XXIV. De aquâ Marcîâ.
- XXV. De aquâ Virgine.
- XXVI. Aquas inveniendi ratio.
- XXVII. Signa aquarum.
- XXVIII. Differentiæ aquarum per genera terræ.
- XXIX. Ratio aquarum per tempora anni.
- XXX. Aquarum subito nascentium aut desinentium observatio historica.

122 C. PLINII NATUR.

- XXXI. Ratio aquæ ducendæ.
 XXXII. Quomodo medicatis utendum.
 XXXIII. Item marinis. Quid prosit navigatio.
 XXXIV. Quomodo marina aqua in mediter-
 : raneo fieri possit.
 XXXV. Quomodo thalassomeli..
 XXXVI. Quomodo hydromeli.
 XXXVII. Remedium contra peregrinas aquas.
 XXXVIII. Ex musco, medicinæ VI. Medicinæ
 ex arenis.
 XXXIX. De salis generibus, & confecturis,
 & medicinis, observationes CCIV.
 XL. De muriâ.
 XLI. De salis auctoritate, historica CXX.
 XLII. Flos salis, xx; Salsugo, II.
 XLIII. De garo, xv.
 XLIV. De muriâ, xv: de alece, VIII.
 XLV. De naturâ salis: de spumâ salis.
 XLVI. De nitri generibus, & confecturis,
 & medicinis, observationes CCXXI.
 XLVII. De spongiis, medicinæ, & observa-
 tiones XCII.

Summa. Medicinæ, & historiæ, & observa-
 tiones DCCCCXXIV.

EX AUCTORIBUS:

M. Varrone, Cassio Parmense, Cicerone,
 Muciano, Cælio, Celso, Trogo, Ovidio, Po-
 lybio, Sornatio.

EXTERNIS:

Callimacho, Cæcilio, Ctesiâ, Eudico, Theo-

phraſto, Eudexo, Theopompo, Polyclyto, Jubâ, Lyco, Apione, Epigene, Pelope, Apelle, Democrito, Thrasyllô, Nicandro, Menandro comœdo, Attalo, Salluſtiæ Dionysio, Andreâ, Nicerato, Hippocrate, Anaxilao.

*LIBRO XXXII. continentur medicinæ
ex aquatilibus.*

- I. **D**E echeneide, II.
- II. De torpedine, VII.
- III. De lepore marino, V.
- IV. Mirabilia Rubri maris.
- V. De ingeniis piſcium.
- VI. Proprietates piſcium mirabiles.
- VII. Ubi edant e manu.
- VIII. Ubi vocem agnoſcant, & ubi reſponſa dentur ex piſcibus.
- IX. Ubi amari ſint piſces, ubi falſi, ubi dulces.
- X. Quando marini piſces in uſu primùm eſſe cœperint. Numæ regis conſtitutio de piſcibus.
- XI. De curatio, medicinæ & obſervationes, XLIV.
- XII. Eſſe & locorum ſympathiam, & antipathiam, & de diſcordiâ inter ſe marinorum. De galeo, mullo, xv; & paſtinacâ, ix.
- XIII. De his quibus in terrâ & in aquâ victus eſt. De caſtoſeis, medicinæ & obſervationes, LXVI.
- XIV. De teſtudine, medicinæ & obſervationes, LXVI.

- XV. *Remedia ex aquatilibus in morbos digesta.*
- XVI. *Contra venena, & veneficia.*
Ex auratâ, III.
Ex stellâ marinâ, VII.
- XVII. *Contra serpentium ictus, & canum morfus, & venenata.*
Ex dracone marino, & fassamentis, XXV.
Ex sardis, I.
Ex cybio, XI.
- XVIII. *Rana marina, VI.*
Fluviatilis, LI.
Rana rubeta, I. Observationes circa eas, XXXV.
- XIX. *Enhydri, VI.*
Cancris fluviatiles, VII.
Cochleæ fluviatiles, VII.
Porcelli, sive porci, II.
- XX. *Vitulus marinus, X.*
Muræna, I.
Echini, XI.
- XXI. *Ostreorum genera, & observationes, ac medicinæ, IX.*
- XXII. *Alga marina, II.*
- XXIII. *Ad alopecias, & capillos & capitis ulcera.*
Hippocampus, XI.
Mus marinus, II.
Scorpio marinus, XII.
Sanguisugæ, VII.
Murices, XIII.
Conchylia, V. &c.

- XXIV. *Ad oculos, & palpebras.* Piscium adeps, i. Callionymus, iv. Coracini fel. i. Sepiæ, xxiii. Ichthyocola, v. &c.
- XXV. *Ad aurium vitia.* Batia, i. Bæchus, sive myxon, ii. Marini pediculi, ii. &c.
- XXVI. *Ad dentium dolores.* Canicula, iv. &c.
- XXVII. *Ad lichenas, & faciei maculas.* Delphinus, viii. Colytia, sive corytia, iv. Halcyoneum, vii. Thynnus, v. &c.
- XXVIII. *Ad strumas, parotidas, anginas, & faucium vitia.* Mænæ, xii. Scolopendra, ii. Saurus, i. Conchæ, i. Silurus, xv. &c.
- XXIX. *Ad tussim, & pectoris vitia.*
- XXX. *Ad jocineris, & lateris dolores.* Strombus, sive concha longa, vi. Tethea, v. &c.
- XXXI. *Ad alvi vitia.* Olus marinum, i. Myaces, xxv. Mituli, iii. Pelorides, i. Seriphium, ii. Mænæ, xii. Erythinus, ii. &c.
- XXXII. *Ad lienem, calculos, ac vesicæ vitia.* Solea piscis. Rhombus, i. Blendea, i. Urtica marina, ii. Pulmo marinus, vi. Onyches, &c.
- XXXIII. *Ad enterocelas, & sedis vitia.* Ex colubro aquatico, i. Ex hydro, i. Mugile, i. Pelamide, iii. &c.
- XXXIV. *Ad panos, & verendorum vitia.* Sciæ-

na, i. Percæ, iv. Squatinæ, ij. Smarides, iii. &c.

XXXV. *Ad urinæ incontinentiam.* Ophidion, i. &c.

XXXVI. *Ad podagras, & pedum dolores.* Ex fibro, iv. Bryon, i. &c.

XXXVII. *Ad comitiales.*

XXXVIII. *Ad febres.* Ex asello pisce, i. Ex pagro, i. Ex balænâ, i. &c.

XXXIX. *Ad lethargicos, cachecticos, hydro-
picos.*

XL. *Ad ambusta, & ignes sacros.*

XLI. *Ad nervorum vitia.*

XLII. *Ad sistendum sanguinem, & ad extra-
hendum.* Ex polypo, i. Ex sangui-
fugis, &c.

XLIII. *Ad extrahenda corpori inhaerentia.*

XLIV. *Ad ulcera, carcinomata, & carbun-
culos.*

XLV. *Ad verrucas, & unguium scabritiem.*
Ex glano, i. &c.

XLVI. *Ad mulierum morbos.* Ex glaucisco, i.
&c.

XLVII. *Ad pilos tollendos, psilothra.*

XLVIII. *Ad infantium morbos.*

XLIX. *Ad ebrietatem arcendam.* Rubellio, i.
Anguilla, i. Uva marina, i.

L. *Ad Venerem inhibendam, vel concitan-
dam.* Hippopotamia, i. Dens croco-
dili, i. &c.

LI. *Ad animalium morbos.*

LII. *De reliquis aquatilibus.* Adarca, sive

HISTOR. Lib. I. 127

calamochnus, III. Calamus, VIII.
Sepiæ atramentum, &c.

LIII. Animalium omnium in mari viventium
nomina, CLXXVI.

LIV. *Apud Ovidium posita nomina.*

LV. Pisces a nullo auctore nominati.

Summa. Medicinæ, & historiæ, & observationes
DCCCCXC.

EX AUCTORIBUS:

Licinio Macro, Trebio Nigro, Sextio Nigro
qui Græcè scripsit, Ovidio poetâ, Cassio He-
minâ, Mæcenate, L. Atteio, Sornatio.

EXTERNIS:

Jubâ, Andrea, Salpe, Apione, Pelope, Apelle
Thasio, Thrasyllo, Nicandro.

*LIBRO XXXIII. continentur metal-
lorum naturæ.*

I. *D*E metallis.

II. De auro.

III. Quæ prima commendatio ejus.

IV. De anulorum aureorum origine.

V. De modo auri apud antiquos.

VI. De jure anulorum aureorum.

VII. De decuriis Judicum.

VIII. De equestri ordine.

IX. Quoties nomen equestris ordinis immu-
tatum.

- X. De donis militaribus, aureis, & argenteis.
- XI. Quando primùm corona aurea data.
- XII. De reliquo usu auri feminarum.
- XIII. De nummo aureo. Quando primùm signatum est aurum & argentum. Antequam ea signarentur, quis mos in ære: & quæ maxima pecunia primo censu. Quoties & quibus temporibus auctoritas æreis nummis signatis.
- XIV. Æstimatio de cupiditate auri.
- XV. Qui plurimum auri & argenti possederint.
- XVI. Quando primùm argenti apparatus in arenâ. Quando in scenâ.
- XVII. Quibus temporibus plurimum in ærario populi Rom. auri & argenti fuerit.
- XVIII. Quando primùm lacunaria inaurata.
- XIX. Quibus de causis præcipua auctoritas auro.
- XX. Ratio inaurandi.
- XXI. De inveniendo auro.
- XXII. De auripigmento.
- XXIII. De electro.
- XXIV. Primæ aureæ statuæ.
- XXV. Medicinæ ex auro, VIII.
- XXVI. De chrysocollâ.
- XXVII. Ratio ejus in picturis.
- XXVIII. Ex chrysocollâ, medicinæ, VI.
- XXIX. De aurificum chrysocollâ, sive facternâ.
- XXX. Mirabilia naturæ, glutinandis inter se, & perficiendis metallicis rebus.

- XXXI. De argento.
- XXXII. De argento vivo.
- XXXIII. De stimi, sive stibi, sive alabastrō,
sive larbaso, sive platyophthalmo.
- XXXIV. Ex eo medicinæ, VII.
- XXXV. De scoriâ argenti. Medicinæ ex eâ.
- XXXVI. De minio. Quàm religiosum apud an-
tiquos fuerit.
- XXXVII. De inventione ejus, & origine.
- XXXVIII. De cinnabati.
- XXXIX. Ratio cinnabaris, & minii in picturis.
- XL. Genera minii. Medicinæ ex minio.
- XLI. De hydrargyro.
- XLII. De argento inaurando.
- XLIII. De coticulis aurariis.
- XLIV. Argenti genera, & experimenta.
- XLV. De speculis.
- XLVI. De Ægyptio argento.
- XLVII. De immodicâ pecuniâ: Quorum ma-
ximæ opes fuerint.
- XLVIII. Quando primùm populus Rom. sti-
pem sparserit.
- XLIX. De luxuriâ in vasis argenteis.
- L. Frugalitatis antiquæ in argento exem-
pla.
- LI. Quando primùm lectis argentum ad-
ditum.
- LII. Quando læces immodicæ factæ. Quan-
do primùm tympana facta.
- LIII. Immodica argenti pecunia.
- LIV. De statuis argenti.
- LV. Nobilitates operum, & artificum in
argento.

130 *C. PLINII NATUR.*

LVI. De sile, & qui primi sile pinxerint,
& quâ ratione.

LVII. De cæruleo.

LVIII. Medicinæ ex cæruleo.

Summa. Medicinæ, & Historiæ, & observa-
tiones, MCXXV.

EX AUCTORIBUS:

L. Pisone, Antiæ, Verriq, M. Varrone,
Corn. Nepote, Messalâ, Rufo, Junio Grac-
chano, Attico Pomponio, Muciano, Calvo Li-
cinio, Corn. Nepote, Boccho, Fetiale, Fenes-
tellâ, Valerio Maximo, Julio Basso qui de me-
dicinâ Græcè scripsit, Sextio Nigro qui item,
Marso poetâ, Fabio Vestale.

EXTERNIS:

Democrito, Theophrasto, Jubâ, Timæo his-
torico qui de medicinâ metallicâ scripsit, Hera-
clide, Andréâ, Diagorâ, Botrye, Archidemo,
Dionysio, Aristogene, Democle, Mneside, At-
talo medico, Xenocrate Zenonis, Theomnesto,
Nymphodoro, Jollâ, Apollodoro, Pasitele qui
mirabilia opera scripsit, Antigono qui de toreu-
tice, Menæchmo qui item, Xenocrate qui item,
Duride qui item, Menandro qui de toreutis,
Heliodoro qui de Atheniensium apothematis,
Metrodoro Scepsio.

LIBRO XXXIV. continentur æris metalla.

- Æ** R I S metalla.
- I. Genera æris.
  - II. Quæ Corinthia.
  - III. Quæ Deliaea.
  - IV. Quæ Æginetica.
  - V. De candelabris.
  - VI. De templorum ornamentis ex ære.
  - VII. De tricliniis æreis.
  - VIII. Quod primum dei simulacrum Romæ ex ære factum. De origine statuarum, & honore.
  - IX. Statuarum genera & figuræ.
  - X. Quibus primum publicè positæ: quibus primum in columnâ: quando rostra.
  - XI. Quibus externis Romæ publicè positæ.
  - XII. Quæ prima Romæ statua equestris, publicè posita, & quibus Romæ mulieribus in publico positæ.
  - XIII. Quando omnes privatim & publicè statuae ex publico sublatae.
  - XIV. Quæ primæ ab externis publicè positæ.
  - XV. Fuisse antiquitus in Italiâ statuarios.
  - XVI. De prætiis signorum immodicis.
  - XVII. De colossis in urbe celeberrimis.
  - XVIII. Nobilitates ex ære operum, & artificum, CCCLXVI.
  - XIX. Differentiæ æris, & mixturæ. De pyropo. De Campano ære.
  - XX. De fervando ære.
  - XXI. De cadmiâ.
  - XXII.

132 C. PLINII NATUR.

- XXIII. Medicinæ ex eâ, xv. Æris usti effectus
in medicinâ.
- XXIV. De scoriâ æris :
- XXV. De stomomate æris : medicinæ ex his,
XLVII.
- XXVI. Ærugo. Medicinæ ex eâ, xvii.
- XXVII. Hieracium.
- XXVIII. Scolex æris : medicinæ ex eo, xvii.
- XXIX. De chalciti : medicinæ ex eâ, vii.
- XXX. Sory : medicinæ ex eo, viii.
- XXXI. Misy : medicinæ ex eo, xiv.
- XXXII. Chalcanthum, sive atramentum futo-
rium : medicinæ ex eo, xvi.
- XXXIII. Pompholyx :
- XXXIV. Spodium : medicinæ ex his, vi.
- XXXV. Antispodii genera, xv.
- XXXVI. Spegma.
- XXXVII. De diphyrge.
- XXXVIII. De triente Servilio.
- XXXIX. De ferri metallis.
- XL. Simulacra ex ferro. Cælaturæ ex ferro.
- XLI. Differentiæ ferri, & temperatura.
- XLII. De ferro quod vivum appellant.
- XLIII. Rubiginis remedia.
- XLIV. Medicinæ ex ferro, vii.
- XLV. Medicinæ ex rubigine, xiv.
- XLVI. Medicinæ ex squamâ ferri, xvii. Hy-
gremplastrum.
- XLVII. De plumbi metallis : de plumbo albo :
de nigri origine duplici.
- XLVIII. De stanno : de argentario.
- XLIX. De plumbo nigro.
- L. Ex plumbo ; medicinæ, xv.

- LI. Ex scoriâ plumbi, medicinæ, xvi.
- LII. Spodium ex plumbo.
- LIII. De molybdænâ: medicinæ ex eâ, xv.
- LIV. De psimmythio, sive cerufsâ, med. vi.
- LV. Sandaracha: medicinæ ex eâ, xi. Arsenicum.

Summa. Medicinæ, & historiæ, & observationes, DCCCCXV.

EX AUCTORIBUS:

Isdem, quibus anteriore libro.

*LIBRO XXXV. continetur de picturâ
& coloribus.*

- I. **H**onos picturæ.
- II. Honos imaginum.
- III. Quando primùm clypei imaginum instituti: & quando primùm in publico positi.
- IV. Quando in domibus.
- V. De picturæ initiis: de monochromatis picturis: de primis pictoribus.
- VI. Antiquitas picturarum in Italiâ.
- VII. De pictoribus Romanis.
- VIII. Quando primùm externis picturis dignitas Romæ.
- IX. Quando primùm dignitas picturæ, & quibus publicè Romæ.
- X. Qui victorias suas pictas proposuerunt.
- XI. Ratio pingendi.

134 *C. PLINII NATUR.*

- XII. De coloribus nativis, & de coloribus
factitiis, & de pigmentis, præter
metallica.
- XIII. De sinopide: medicinæ ex eâ, xi.
- XIV. De rubricâ: de terrâ Lemniâ: med.
ex eâ, ix.
- XV. De Ægyptiâ terrâ.
- XVI. De ochrâ.
- XVII. Leucophorum.
- XVIII. Parætonium.
- XIX. Melinum: medic. ex eo, vi.
- XX. Cerussa usta.
- XXI. Eretria terra: medic. ex eâ, vi.
- XXII. Sandaracha.
- XXIII. Sandyx.
- XXIV. Syricum.
- XXV. Atramentum.
- XXVI. Purpurissum.
- XXVII. Indicum: medicinæ ex eo, iv.
- XXVIII. Armenium: medic. ex eo, i.
- XXIX. Viride Appianum.
- XXX. Anulare.
- XXXI. Qui colores udo non inducantur.
- XXXII. Quibus coloribus antiqui pinxerint.
- XXXIII. Quando primum gladiatorum pugnae,
& picturæ propositæ sint.
- XXXIV. De ætate picturæ: nobilitates ope-
rum, & artificum in picturâ, cccv.
- XXXV. Picturæ primum certamen.
- XXXVI. Qui penicillo pinxerint, & quæ quis
primus invenerit in picturâ, & quid
difficillimum in eâ.
- XXXVII. De generibus picturæ.

- XXXVIII. De avium cantu compescendo. ....
 XXXIX. Qui encausto & penicillo pinxerint.
 XL. Quis primus lacunaria pinxerit : quan-
 do primùm cameræ pictæ. Pretia
 mirabilia picturarum.
 XLI. De encausto.
 XLII. De vestium picturâ.
 XLIII. Plastics primi inventores.
 XLIV. Quis primùm ex facie, & de signis,
 imaginem exprefferit.
 XLV. Nobilitates artificum in plastice.
 XLVI. De figlinis operibus.
 XLVII. Terræ varietates. De pulvere Pu-
 teolano. Quæ in lapidem vertitur.
 XLVIII. De parietibus formaceis.
 XLIX. De lateritiis, & de laterum ratione.
 L. De sulphure, & generibus ejus : me-
 dicinæ XVII.
 LI. De bitumine, & generibus ejus : me-
 dicinæ XXVII.
 LII. De alumine, & generibus ejus : me-
 dicinæ XXXIX.
 LIII. De terrâ Samiâ : med. ex eâ, III.
 LIV. Eretriæ terræ genera.
 LV. De terrâ ad medicinas lavandâ.
 LVI. De Chiâ terrâ : medic. ex eâ, III.
 De Selinusiâ : medic. ex eâ, III.
 De pnigitide : medic. ex eâ, IX. De
 ampelide : medic. ex eâ, IV.
 LVII. Cretæ ad vestium usus. Cimolia : me-
 dicinæ ex eâ, IX. Sarda : Umbri-
 ca : saxum.
 LVIII. Argentaria. Quâ liberti præpotentes
 notati.

136 C. PLINII NATUR.

LIX. Terra Galata, Clupea, Balearica, Ebusitana : medicinæ ex his, IV.

Summa. Medicinæ, & historiæ, & observationes, DCCCCLVI.

EX AUCTORIBUS;

Messalâ oratore, Messalâ sene, Fenestellâ, Attico, Verrio, M. Varrone, Corn. Nepote, Decio Eculeone, Muciano, Melisso, Vitruvio, Cassio Severo Longulano, Fabio Vestale, qui de picturâ scripsit:

EXTERNIS:

Pasitele, Apelle, Melanthio, Asclepiodoro, Euphranore, Parrhasio, Heliodoro qui *Ἀνάθυματα* scripsit Athenis, Metrodoro qui de architectonice scripsit, Democrito, Theophrasto, Apione grammatico qui de metallicâ medicinâ scripsit, Nymphodoro, Andreâ, Heraclide, Jollâ, Apollodoro, Diagorâ, Botrye, Archidemo, Dionysio, Aristogene, Democle, Mneside, Xenocrate Zenonis, Theomnesto.

LIBRO XXXVI. continetur lapidum natura.

- I. **L**UXURIA in marmoribus.
- II. Quis primùm in publicis operibus marmor ostenderit.
- III. Quis primus peregrinò marmore columnas Romæ habuerit.
- IV. Qui primùm laudati in marmore scalpendo, & quibus temporibus. Nobilitates operum, & artificum in marmoribus, CCXXV.

- V. Quando primùm marmorum in ædificiis
usus.
- VI. Qui primi marmora secuerint, & quando.
- VII. Qui primus Romæ crustaverit parietes.
- VIII. Quibus ætatibus quæque marmora in
usu Romæ venerint.
- IX. Ratio secandi marmora. De arenis qui-
bus secantur.
- X. De Naxio : de Armenio.
- XI. De Alexandrinis marmoribus.
- XII. De onyche , de alabastrite : medic. ex
his, vi.
- XIII. De Lygdino : Corallo : Alabandico :
Thebaico : Syenite.
- XIV. De obeliscis.
- XV. De eo qui pro gnomone in campo Mar-
tio.
- XVI. Opera mirabilia in iis terris. Pyramides.
- XVII. Sphinx Ægyptia.
- XVIII. Pharos.
- XIX. Labyrinthi.
- XX. Pensiles horti : pensile oppidum.
- XXI. De templo Ephesiæ Dianæ.
- XXII. Aliorum templorum admirabilia.
- XXIII. De lapide fugitivo. Echo septies reso-
nans Cyzici. Sine clavo ædificia : &
Romæ.
- XXIV. Romæ operum miracula, xviii.
- XXV. De magnete lapide , medic. ex eo , x.
- XXVI. Scyrius lapis.
- XXVII. De sarcophago , medic. x.
- XXVIII. De chernite , de poro.
- XXIX. De lapidibus offeis : de palmatis : de
Tænariis : de nigris marmoribus.

138 C. PLINII NATUR.

- XXX. De molaribus lapidibus. Pyrites : medic.
ex eo, VII.
- XXXI. Ostracites : medic. ex eo, IV. Amian-
tus : medic. ex eo, II.
- XXXII. Gæodes : medic. ex eo, III.
- XXXIII. Melitites : medic. ex eo, VI.
- XXXIV. Gagates : medic. ex eo, VI.
- XXXV. Spongites : medic. ex eo, VI.
- XXXVI. Phrygius.
- XXXVII. Hæmatites : medic. ex eo, V. Schistos :
medic. ex eo, VII.
- XXXVIII. *Æthiopicus*. Androdamas : medic. ex
eo, II. Arabicus : Miltites, sive elat-
tites. Anthracites.
- XXXIX. Aetites. Taphiusius. Callimus.
- XL. Samius : medic. ex eo, VIII.
- XLI. Arabus : medic. ex eo, II.
- XLII. De pumice : medic. ex eo, IX.
- XLIII. De mortariis medicinalibus, & aliis.
Etesius lapis, Thebaicus, chalazius.
- XLIV. Siphnius. Lapides molles.
- XLV. Lapis specularis.
- XLVI. Phengites.
- XLVII. De cotibus.
- XLVIII. De tophis.
- XLIX. De silicis naturis.
- L. De reliquis ad structuras lapidibus.
- LI. Genera structuræ.
- LII. De cisternis.
- LIII. De calce.
- LIV. Arenæ genera. Arenæ & calcis mix-
turæ.
- LV. Vitia structuræ. De testoriis.
- LVI. De columnis. Genera columnarum.

- LVII. Medicinæ ex calce, v.
- LVIII. De malthâ.
- LIX. De gypso.
- LX. De pavimentis: de asaroto ceco.
- LXI. Quando primùm pavementum Romæ.
- LXII. De subdialibus pavimentis.
- LXIII. Græcanica pavimenta.
- LXIV. Quando primùm lithostrota: Quando primùm cameræ vitreæ.
- LXV. Origo vitri.
- LXVI. Genera ejus, & ratio faciendi.
- LXVII. De Obsidianis.
- LXVIII. Miracula ignium.
- LXIX. Ex igni & cinere: medic. III.
- LXX. Prodigia foci.

Summa. Medicinæ, & historiæ, & observationes, DXXXIII.

EX AUCTORIBUS:

M. Varrone, Cælio, Galbâ, C. Ictio, Muciano, Nepote Cornelio, L. Pisone, Tuberone, Senecâ, Fabio Vestale, Annio Fetiale, Fabiano, Catone censorio, Vitruvio.

EXTERNIS:

Theophrasto, Pasitele, Jubâ rege, Nicandro, Sotaco, Sudine, Alexandro polyhistore, Apione, Plistonico, Duride, Herodoto, Euhemero, Aristagorâ, Dionysio, Artemidoro, Butoridâ, Antisthene, Demetrio, Demotele, Lyceâ.

LIBRO XXXVII. gemmæ continentur.

- I. **O**RIGO gemmarum.
- II. De Polycratis tyranni gemmâ.

140 C. PLINII NATUR.

- III. De gemmâ Pyrrhi regis.
- IV. Qui scalptores optimi. Nobilitates scalpturæ.
- V. Quæ prima Romæ dactyliothea.
- VI. Gemmæ in Pompeii M. triumpho translatae.
- VII. Quando primum inventa murrhina. Luxuria circa ea.
- VIII. Natura murrhinorum.
- IX. Natura cryſtalli, medicinæ ex eâ.
- X. Luxuria in cryſtallo.
- XI. De ſuccino : Qui inventi ſunt auctores de eo.
- XII. Genera ſuccinorum, VI : medic. ex his.
- XIII. Lyngurium : medic. II.
- XIV. De gemmis per genera colorum principalium.
- XV. Genera adamantis, VI : medic. II.
- XVI. De ſmaragdis.
- XVII. Genera eorum XII.
- XVIII. Vitia eorum.
- XIX. Tanos. Chalcoſmaragdos.
- XX. De beryllis : genera eorum VIII. Vitia eorum.
- XXI. De opalis : genera eorum VII.
- XXII. Vitia & experimenta eorum.
- XXIII. De ſardonyche.
- XXIV. De onyche : genera ejus.
- XXV. De carbunculis : genera eorum XII.
- XXVI. Vitia eorum, & experimenta.
- XXVII. Anthracitis.
- XXVIII. Sandraſtos, ſive ſandareſus.

- XXIX. Lychnites : Genera ejus iv.
 XXX. Carchedonius.
 XXXI. Sarda : genera ejus v.
 XXXII. De topazio : genera ejus ii.
 XXXIII. De callainâ.
 XXXIV. De prasio : genera ejus iii.
 XXXV. Nilion.
 XXXVI. Molochites.
 XXXVII. De jaspide : genera ejus xiv. Vitia
 eorum.
 XXXVIII. De cyano : genera ejus.
 XXXIX. Sapphiros.
 XL. Amethyſtus : genera ejus v.
 XLI. Hyacinthus.
 XLII. Chryſolithus : genera ejus vii.
 XLIII. De chryſelectro.
 XLIV. Leucochryſos : genera ejus iii.
 XLV. Melichryſi : Xanthi.
 XLVI. Pæderos , ſive ſagenon , ſive Tenites.
 XLVII. Aſteria.
 XLVIII. Aſtrios.
 XLIX. Aſtroites.
 L. Aſtrobolon.
 LI. Ceraunia : genera ejus iv. Betuli.
 LII. Iris : genera ejus ii.
 LIII. Lepor.
 LIV. *De gemmis , literarum ordine.* Achates.
 Acopos : medicinæ ex eâ. Alabaſtri-
 tes : medic. ex eâ. Aleſtorizæ. Andro-
 damas. Argyrpdamas. Antipathes. Ara-
 bica. Aromafites. Aſbeſtos. Aſpiſatis.
 Atizone. Augitis. Aphidane , ſive chry-
 ſocolla. Aphrodiſiaca. Apſyſtos. Æ-
 gyptilla.

- LV. Balanitæ. Batrachites. Baptes. Beli oculus. Belus. Baroptenus, sive Baripe. Botryites. Botrychites. Bucardia. Bronte. Bolœ.
- LVI. Cadmitis. Callais. Capnitis. Cappadocia. Callaica. Catochitis. Catopyritus. Cepitis, sive cepolatitis. Ceramitis. Cinædiæ. Ceritis. Circos. Corfoides. Coralloachates. Corallis. Crateritis. Crocallis. Cytis. Chalcophonos. Chelidoniæ. Chelonia. Chelonitis. Chloritis. Choaspitis. Chrysolampis. Chrysopis. Cepionides. (*In Ms. R. 2. Ceponides.*)
- LVII. Daphnia. Diadochos. Diphyes. Dionysias. Dracontites.
- LVIII. Encardia, sive ariste. Enorchis. Exebenus. Eristalis. (*In R. 1. Erytallis.*) Erotillos, sive ampicome, sive hieromnemon. Eumeces. Eumithres. Eupetalos. Euneus. Eurotiæ. Eusebes. Epimelas.
- LIX. Galaxias. Galactites, sive leucogæus, sive leucographias, sive synophitis. Gallaica. Gassidiana. Glossopetra. Gorgonia. Goniæa.
- LX. Heliotropion, Hephæstitis. Hermuredian. (*In R. 2. Hermeodes: fortè, Horminodes.*) Hexecontalithos. Hieracitis. Hammonis cornu. Hormision. Hyæniæ.
- LXI. Idæi dactyli. Isterias. Jovis gemma. Indica. Jon.
- LXII. Lepidotis. Lesbias. Leucophthalmos. Leucopœcilos. Libanochrus. Limoniatis.

- Lipare. Lysimachos. Leucochryfos.
 LXII. Memnonia. Medea. Meconitis. Mithrax.
 Morochites. Morion, sive pramnium,
 sive Alexandrinum. Myrrhitis. Myr-
 mecias. Myrsinitis. Mesoleucos. Me-
 somelas.
 LXIV. Nasamonitis. Nebritis. Nympharena.
 LXV. Olca, Ombria, sive notia. Oritis, sive
 sideritis. Ostracias, sive ostracitis.
 Ophicardelos. Obsidiana.
 LXVI. Panchrus. Pangonius. Paneros, sive pæ-
 deraftos. Ponticarum genera iv. Phlo-
 ginos, sive chrysitis. Phœnicitis. Phy-
 citis. Perileucos. Pæantides, sive gæa-
 nides.
 LXVII. Solis gemma. Sagda. Samothracia. Sau-
 ritis. Sarcitis. Selenitis. Sideritis. Si-
 deropœcilos. Spongitis. Synodontitis.
 Syrtitis. Syringitis.
 LXVIII. *Trichrus. Telirrhizos. Telicardios*, sive
 muchul. Thracia, genera iii. *Tephri-*
tis. Tecolithos.
 LXIX. Veneris crines. *Veientana.*
 LXX. *Zanthe. Zmilampis. Zoramea.* (*In R.*
 2. *Zoronisceos.*)
 LXXI. *De gemmis quæ a membris corporis ha-*
bent nomina. Hepatitis. *Steatitis.* A-
 dadunephros. Adaduophthalmos. A-
 dadudaſtylos. Triophthalmos.
 LXXII. *De gemmis quæ ab animalibus habent*
nomina. Carcinias, echitis, ſcorpitis,
 ſcaritis, triglitis, ægophthalmos,
 geranitis, aetitis, myrmecitis, can-
 tharias, lycophthalmos, taos.

LXXIII. *Quæ a ceteris rebus.* Ammochrysos, cenchritis, dryitis, cissitis, narcissitis, cyamea, pyren, chalazias, pyritis, polyzonos, astrapias, polytrichos, leontios, pardalios, melichrus, melichloros, polias, spartopolia, rhoditis, melitis, chalcitis, fycitis, borfycitis, gemitis, ananchitis, synochitis, dendritis, &c.

LXXIV. De gemmis repentè novis, ac sine nominibus: cochlides.

LXXV. De figuris gemmarum.

LXXVI. Ratio probandarum.

LXXVII. Comparatio naturæ per terras. Laus Italiæ & Hispaniæ.

Summa. Res, & historiæ, & observationes, MCCC.

EX AUCTORIBUS:

M. Varrone, Aëtis triumphorum, Mæcenate, Iaccho, Corn. Boccho.

EXTERNIS:

Jubâ rege, Xenocrate Zenonis, Sudine, Æchylo, Philoxeno, Euripide, Nicandro, Satyro, Theophrasto, Charete, Philemone, Demonstrato, Zenothemi, Metrodoro, Sotaco, Pytheâ, Timæo Siculo, Niciâ, Theochresto, Asarubâ, Mnaseâ, Theomene, Ctesiâ, Mithridate, Sophocle, Archelao rege, Callistrato, Democrito, Ismeniâ, Olympico, Alexandro polyhistoro, Apione, Horo, Zoroastre, Zachaliâ.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS
HISTORIÆ
LIBER II.

---

*Mundus , quatuor elementa , sidera
& aquæ.*

I. I. **M**UNDUM , & hoc quodcumque
nomine alio cælum appellare libuit , cu-
jus circumflexu teguntur cuncta , numen
esse credi par est , æternum , immensum ,
neque genitum , neque interitum um-
quam. Hujus extera indagare , nec inter-
est hominum , nec capit humanæ con-
jectura mentis. Sacer est , æternus , im-
mensus , totus in toto , immo verò ipse
totum : finitus , & infinito similis , omnium
rerum certus , & similis incerto , extrà ,
intrà , cuncta complexus in se : idemque
rerum naturæ opus , & rerum ipsa na-
tura. Furor est , mensuram ejus animo.

Tomus I.

G

quosdam agitasſe, atque prodere auſos: alios rurfus occasione hinc ſumptâ, aut his datâ, innumerabiles tradidiſſe mundos, ut totidem rerum naturas credi oporteret: aut, ſi una omnes incubaret, totidem tamen Soles, totidemque Lunas, & cetera, ut jam in uno, & immenſa & innumerabilia ſidera: quaſi non eadem quaëſtione ſemper in termino cogitationis occuſurâ, deſiderio finis alicujus: aut, ſi hæc infinitas naturæ omnium artifice poſſit adſignari, non illud idem in uno facilius ſit intelligi, tanto præſertim opere. Furor eſt, proſectò furor, egredi ex eo, & tamquam interna ejus cuncta planè jam ſint nota; ita ſcrutari extera: quaſi verò menſuram ullius rei poſſit agere, qui ſui neſciat: aut mens hominis videre, quæ mundus ipſe non capiat.

II. 2. Formam ejus in ſpeciem orbis abſoluti globatam eſſe, nomen in primis & conſenſus in eo mortalium, orbem appellantium, ſed & argumenta rerum, docent: non ſolùm quia talis figura omnibus ſui partibus vergit in ſeſe, ac ſibi ipſa toleranda eſt, ſeque includit, & continet, nullarum egens compaginum, nec finem, aut initium ullis ſui partibus ſentiens: nec quia ad motum, quo ſubinde verti debeat, ut mox apparebit, talis aptiſſima eſt: ſed oculorum quoque probatione, quòd con-

vexus, mediufque, quacumque cernatur:
cùm id accidere in aliâ non possit figurâ.

III. 3. Hanc ergo formam ejus æterno
& irrequieto ambitu, inenarrabili celeritate, viginti quatuor horarum spatio circumagi, Solis exortus & occasus haud dubium reliquere. An sit immensus, & ideo sensum aurium excedens tantæ molis rotatæ vertigine assiduâ sonitus, non equidem facilè dixerim: non hercle magis, quàm circumactorum simul tinnitus siderum, suosque volventium orbes: an dulcis quidam & incredibili suavitate concentus. Nobis qui intus agimus, juxtâ diebus noctibusque tacitus labitur mundus. Esse innumeras ei effigies animalium, rerumque cunctarum impressas, nec, ut in volucrum notamus ovis, lævitate continuâ lubricum corpus, quod clarissimi auctores dixere, rerum argumentis indicatur: quoniam inde deciduis rerum omnium feminibus innumeræ, in mari præcipuè, ac plerumque confusis, monstificæ gignantur effigies: præterea visûs probatione, alibi plaustri, alibi ursi, tauri alibi, alibi literæ figurâ, candidiore medio per verticem circulo.

4. Equidem & consensu gentium moveor. Nam quem κόσμον Græci, nomine ornamenti appellavere, eum nos a perfectâ absolutâque elegantiâ, mundum. Cæ.

lum quidem haud dubiè cælati argumentor dicimus, ut interpretatur M. Varro. Adjuvat rerum ordo, descripto circulo, qui Signifer vocatur, in duodecim animalium effigies: & per illas Solis cursus congruens tot sæculis ratio.

IV. 5. Nec de elementis video dubitari, quatuor ea esse. Ignium summum: inde tot stellarum collucentium illos oculos. Proximum spiritûs, quem Græci nostri-que eodem vocabulo aera appellant. Vitalem hunc, & per cuncta rerum meabilem, totoque consertum: hujus vi suspensam, cum quarto aquarum elemento, librari medio spatio tellurem. Ita mutuo complexu diversitatis effici nexum, & levia ponderibus inhiberi, quò minùs evolent: contraque gravia, ne ruant, suspendi, levibus in sublime tendentibus. Sic pari in diversa nisu, in suo quæque consistere, irrequieto mundi ipsius constricta circuitu: quo semper in se currente, imam atque mediam in toto esse terram, eandemque universi cardine stare pendentem, librantem per quæ pendeat: ita solam immobilem circa eam volubili universitate, eandem ex omnibus neçti, eidemque omnia inniti.

6. Inter hanc, cælumque eodem spiritu pendent, certis discreta spatiis, septem sidera, quæ ab incessu vocamus errantia,

tum errent nulla minùs illis. Eorum mè-
dius Sol fertur, amplissimâ magnitudine
ac potestate: nec temporum modò terrarumque, sed siderum etiam ipsorum, cæ-
lique rector. Hunc mundi esse totius ani-
mum, ac planiùs mentem: hunc princi-
pale naturæ regimen, ac numen credere
decet, opera ejus æstimantes. Hic lucem
rebus ministrat, aufertque tenebras: hic re-
liqua sidera occultat, illustrat: hic vices
temporum, annumque semper renascen-
tem ex usu naturæ temperat: hic cæli
tristitiam discutit, atque etiam humani nu-
bila animi serenat: hic suum lumen cete-
ris quoque sideribus fenerat. Præclarus,
eximius, omnia intuens, omnia etiam exau-
diens, ut principi literarum Homero pla-
cuisset in uno eo video.

V. 7. Quapropter effigiem dei formam-
que quærere, imbecillitatis humanæ reor.
Quisquis est deus, si modo est alius, &
quacumque in parte, totus est sensus, to-
tus visus, totus auditus, totus animæ, to-
tus animi, totus sui. Innumeros quidem
credere atque etiam ex virtutibus vitiis-
que hominum, ut Pudicitiam, Concor-
diam, Mentem, Spem, Honorem, Cle-
mentiam, Fidem, aut (ut Democrito pla-
cuit) duos omnino, Pœnam & Benefi-
cium, majorem ad socordiam accedit. Fra-
gilis & laboriosa mortalitas in partes ista

digessit, infirmitatis suæ memor, ut portionibus coleret quisque, quo maximè indigeret. Itaque nomina alia aliis gentibus, & numina in iisdem innumerabilia reperimus: inferis quoque in genera descriptis, morbisque, & multis etiam pestibus, dum esse placatas trepido metu cupimus. Ideoque etiam publicè Febris fanum in Palatio dicatum est, Orbonæ ad ædem Larium, & ara Malæ Fortunæ Exquiliis. Quamobrem major cælitum populus etiam quàm hominum intelligi potest, cùm singuli quoque ex semetipsis totidem deos faciant; Junones Geniosque adoptando sibi: gentes verò quædam animalia, & aliqua etiam obscena, pro diis habeant, ac multa dictu magis pudenda, per foetidos cibos, & alia similia jurantes. Matrimonia quidem inter deos credi, tantoque ævo ex his neminem nasci, & alios esse grandævos semperque canos, alios juvenes atque pueros, atri coloris, aligeros, claudos, ovo editos, & alternis diebus viventes morientesque, puerilium propè deliramentorum est. Sed super omnem impudentiam, adulteria inter ipsos fingi: mox jurgia & odia, atque etiam furtorum esse, & scelerum numina. Deus est mortali juvare mortalem, & hæc ad æternam gloriam via. Hac procures iere Romani: hac nunc cælesti passu cum liberis suis vadit maxi-

mus omnis ævi rector Vespasianus Augustus fessis rebus subveniens. Hic est vetustissimus referendi benemerentibus gratiam mos, ut tales numinibus adscribant. Quippe & omnium aliorum nomina deorum, & quæ suprà retuli siderum, ex hominum nata sunt meritis. Jovem quidem aut Mercurium, aliterve alios inter se vocari, & esse cælestem nomenclaturam, quis non interpretatione naturæ fateatur? Irridendum verò agere curam rerum humanarum illud quidquid est summum. Anne tam tristi atque multiplici ministerio non pollui credamus dubitemusve? Vix propè est judicare, utrum magis conducatur generi humano, quando aliis nullus est deorum respectus, aliis pudendus. Externis famulantur sacris: ac digitis deos gestant: & monstra quoque, quæ colunt, damnant: & excogitant cibos: imperia dira in ipsos, ne somno quidem quieto, inrogant. Non matrimonia, non liberos, non denique quidquam aliud, nisi juvantibus sacris, deligunt. Alii in ipso Capitolio fallunt, ac fulminantem pejerant Jovem: & hos juvant scelera, illos sacra sua pœnis agunt.

Invenit tamen inter has utrasque sententias medium sibi ipsa mortalitas numen, quò minùs etiam plana de deo conjectatio esset. Toto quippe mundo, & locis

omnibus, omnibusque horis omnium vobis Fortuna sola invocatur: una nominatur, una accusatur, una agitur rea, una cogitatur, sola laudatur, sola arguitur, & cum conviciis colitur: volubilis, a plerisque verò & cæca etiam existimata, vaga, inconstans, incerta, varia, indignorumque faulrix. Huic omnia expensa, huic omnia feruntur accepta: & in totâ ratione mortalium, sola utramque paginam facit. Adeoque obnoxia sumus sortis, ut Sors ipsa pro deo sit, quâ deus probatur incertus.

Pars alia & hanc pellit, astroque suo eventus adsignat, & nascendi legibus: semelque in omnes futuros umquam deo decretum: in reliquum verò otium datum. Sedere cœpit sententia hæc; pariterque & eruditum vulgus, & rude in eam cursu vadit. Ecce fulgurum monitus, oraculorum præscita, aruspicum prædicta, atque etiam parva dictu, in auguriis sternumenta, & offensiones pedum. Divus Augustus lævum prodidit sibi calceum præposterè inductum, quo die seditione militari propè affliclus est. Quæ singula improvidam mortalitatem involvunt, solum ut inter ista certum sit, nihil esse certi, nec miserius quidquam homine, aut superbius. Ceteris quippe animantium sola victus cura est, in quo sponte naturæ benignitas sufficit: uno quidem vel præferendo cunctis bo-

nis, quòd de gloriâ, de pecuniâ, ambitione, superque de morte non cogitant.

Verùm in his deos agere curam rerum humanarum credi, ex usu vitæ est: pœnasque maleficiis aliquando seras occupato deo in tantâ mole, numquam autem irritas esse: nec ideo proximum illi genitum hominem, ut vilitate juxta belluas esset. Imperfectæ verò in homine naturæ præcipua solatia, ne deum quidem posse omnia. Namque nec sibi potest mortem consciscere, si velit, quòd homini dedit optimum in tantis vitæ pœnis: nec mortales æternitate donare, aut revocare defunctos: nec facere, ut qui vixit, non vixerit: qui honores gessit, non gesserit: nullumque habere in præterita jus, præterquam oblivionis: atque (ut facietis quoque argumentis societas hæc cum deo copuletur) ut bis dena, viginti non sint, ac multa similiter efficere non posse: per quæ declaratur haud dubiè naturæ potentia, idque esse quod deum vocamus. In hæc diversisse non fuerit alienum, vulgata propter assiduam quæstionem de deo.

VI. 8. Hinc redeamus ad reliqua naturæ. Sidera, quæ affixa diximus mundo, non illa, ut existimat vulgus, singulis adtributa nobis, & clara divitibus, minora pauperibus, obscura defectis, ac pro sortecujusque lucentia, adnumerata mortalibus:

nec cum suo quæque homine orta moriuntur, nec aliquem extinguere, decidua significant. Non tanta cælo societas nobiscum est, ut nostro fato mortalis sit ibi quoque siderum fulgor. Illa nimio alimento tracti humoris igneâ vi abundantiam reddunt, cum decidere creduntur: ut apud nos quoque id, luminibus accensis, liquore olei notamus accidere. Ceterum æterna est cælestibus natura, intextentibus mundum, intextuque concretis: potentia autem ad terram magnopere eorum pertinens, quæ propter effectus, claritatemque, & magnitudinem, in tantâ subtilitate noscî potuerunt, sicut suo demonstrabimus loco. Circulorum quoque cæli ratio in terræ mentione aptius dicetur, quando ad eam tota pertinet, Signiferi modò inventionibus non dilatis. Obliquitatem ejus intellexisse, hoc est, rerum fores aperuisse, Anaximander Milesius traditur primus, Olympiade quinquagesimâ octavâ. Signa deinde in eo Cleostratus, & prima Arietis ac Sagittarii. Sphæram ipsam antè multò Atlas. Nunc relicto mundi ipsius corpore, reliqua inter cælum terrasque tractentur.

Summum esse, quod vocant Saturni sidus, ideoque minimum videri, & maximo ambire circulo, ac tricesimo anno ad brevissima sedis suæ principia regredi, certum est. Omnium autem errantium side-

rum meatus, interque ea Solis & Lunæ, contrarium mundo agere cursum, id est, lævum, illo semper in dexteram præcipiti. Et quamvis assiduâ conversione immensæ celeritatis attollantur ab eo, rapianturque in occasum, adverso tamen ire motu per suos quæque passus: ita fieri, ne convolutus aer eandem in partem æternâ mundi vertigine, ignavo globo torpeat, sed findatur, adverso siderum verbere discretus & digestus. Saturni autem sidus gelidæ ac rigentis esse naturæ, multoque ex eo inferiorem Jovis circulum, & ideo motu celeriori duodenis circumagi annis Tertium Martis, quod quidam Herculis vocant, ignei, ardentis a Solis vicinitate, binis fere annis converti. Ideoque hujus ardore nimio, & rigore Saturni, interjectum ambobus, ex utroque temperari Jovem, salutaremque fieri. Deinde Solis meatum esse partium quidem trecentarum sexaginta: sed ut observatio umbrarum ejus redeat ad notas, quinos annis dies adjici, superque quartam partem diei. Quam ob causam quinto anno unus intercalaris dies additur, ut temporum ratio Solis itineri congruat.

Infra Solem ambit ingens sidus, appellatum Veneris, alterno meatu vagum, ipsisque cognominibus æmulum Solis ac Lunæ. Præveniens quippe & ante matu-

156 C. PLINII NATUR.

tinum exoriens, Luciferi nomen accipit, ut Sol alter, diem maturans: contrà ab occasu refulgens nuncupatur Vesper, ut pro rogans lucem, vicemque Lunæ reddens. Quam naturam ejus Pythagoras Samius primus apprehendit, Olympiade circiter LXII, qui fuit urbis Romæ annus CCXXII. Jam magnitudine extra cuncta alia sidera est: claritatis quidem tantæ, ut unius hujus stellæ radiis umbræ reddantur. Itaque & in magno nominum ambitu est. Alii enim Junonis, alii Isidis, alii Matris deûm appellavere. Hujus naturâ cuncta generantur in terris. Namque in alterutro exortu genitali rore conspergens, non terræ modò conceptus implet, verùm animantium quoque omnium stimulat: Signiferi autem ambitum peragit trecenis & duodequingenis diebus, ab Sole numquam absistens partibus sex atque quadraginta longiùs, ut Timæo placet.

Simili ratione, sed nequaquam magnitudine aut vi proximum illi Mercurii sidus, a quibusdam appellatum Apollinis: inferiore circulo fertur novem diebus ocioe ambitu: modò ante Solis exortum, modò post occasum splendens, numquam ab eo viginti tribus partibus remotior, ut hic idem & Sosigenes docent. Ideo & peculiaris horum siderum ratio est, neque communis cum suprà dictis. Namque ea &

quartâ parte cæli a Sole abesse, & tertiâ: & adversa Soli sæpe cernuntur: majoresque alios habent cuncta plenæ conversionis ambitus, in magni anni ratione dicendos.

9. Sed omnium admirationem vincit novissimum sidus, terrisque familiarissimum, & in tenebrarum remedium ab naturâ repertum, Lunæ. Multiformi hæc ambage torsit ingenia contemplantium, & proximum ignorari maximè sidus indignantium: crescens semper, aut senescens. Et modò curvata in cornua facies, modò æquâ portione divisa, modò sinuata in orbem: maculosa, eademque subitò prænitens: immensa orbe pleno, ac repentè nulla: aliàs pernox, aliàs sera, & parte diei Solis lucem adjuvans: deficiens, & in defectu tamen conspicua: quæ mensis exitu latet, cùm laborare non creditur. Jam verò humilis, & excelsa, & ne id quidem uno modo, sed aliàs admota cælo, aliàs contigua montibus, nunc in Aquilonem elata, nunc in Austros dejecta: quæ singula in eâ deprehendit hominum primus Endymion: & ob id amore ejus captus famâ traditur. Non sumus profectò grati erga eos, qui labore curâque lucem nobis aperuere in hac luce: mirâque humani ingenii peste, sanguinem, & cædes condere animalibus juvat, ut scelera hominum noscantur mundi ipsius ignaris.

Proxima ergo cardini, ideoque minimo ambitu, vicenis diebus septenisque, & tertiâ diei parte, peragit spatia eadem, quæ Saturni sidus altissimum triginta (ut dictum est) annis. Deinde morata in coitu Solis biduò, cùm tardissimè tricesimâ luce rursus ad easdem vices exit: haud scio an omnium, quæ in cælo pernosci potuerunt, magistra: in duodecim mensium spatia oportere dividi annum, quando ipsa toties Solem redeuntem ad principia, consequitur: Solis fulgore reliqua siderum regi, siquidem in toto mutuâtâ ab eo luce fulgere, qualem in percussu aquæ volitare conspiciamus: ideo molliore, & imperfectâ vi solvere tantum humorem, atque etiam augere, quem Solis radii absumant: ideo & inæquali lumine aspici: quia ex adverso demum plena, reliquis diebus tantum ex se terris ostendat, quantum ex Sole ipsa concipiat: in coitu quidem non cerni, quoniam haustum omnem lucis adversa illò regerat, unde acceperit: sidera verò haud dubiè humore terreno pasci, quia orbe dimidio nonnumquam maculosa cernatur, scilicet nondum suppetente ad hauriendum ultrâ justâ vi; maculas enim non aliud esse quàm terræ raptas cum humore sordes:

... 10. Defectus autem suos, & Solis, rem in totâ contemplatione naturæ maximè

miram, & ostento similem, eorum magnitudinum, umbræque indices exsistere.

VII. Quippe manifestum est, Solem interventu Lunæ occultari, Lunamque terræ objectu: ac vices reddi, eosdem Solis radios Lunâ interpositu suo auferente terræ, terræque Lunæ. Hac subeunte repentinas obduci tenebras, rursumque illius umbrâ sidus hebetari. Neque aliud esse noctem, quàm terræ umbram. Figuram autem umbræ similem metæ, ac turbini inverso: quando mucrone tantum ingruat, neque Lunæ excedat altitudinem: quoniam nullum aliud sidus eodem modo obscuretur, & talis figura semper mucrone deficiat. Spatio quidem consumi umbras, indicio sunt volucrum præalti volatus. Ergo confinium illis est aeris terminus, initiumque ætheris. Supra Lunam pura omnia ac diurnæ lucis plena. A nobis autem per noctem cernuntur sidera, ut reliqua lumina e tenebris. Et propter has causas nocturno tempore deficit Luna. Stati autem atque menstrui non sunt utrique defectus; propter obliquitatem Signiferi, Lunæque multivagos, ut dictum est, flexus, non semper in scrupulis partium congruente siderum motu.

VIII. II. Hæc ratio mortales animos subducit in cælum, ac velut inde contemplantibus, trium maximarum rerum

naturæ partium magnitudinem detegit. Non posset quippe totus Sol adimi terris intercedente Lunâ, si terra major esset quàm Luna. Tertia ex utroque vastitas Solis aperitur, ut non sit necesse amplitudinem ejus oculorum argumentis, atque conjecturâ animi scrutari: immensum esse, quia arborum in limitibus porrectarum in quotlibet passuum millia umbras paribus jaciat intervallis, tamquam toto spatio medius: & quia per æquinoctium omnibus in meridianâ plagâ habitantibus, simul fiat a vertice: item quia circa solstitialem circulum habitantium meridie ad Septentrionem umbræ cadant, ortu verò ad occasum. Quæ fieri nullo modo possent nisi multò, quàm terra, major esset: nec quòd montem Idam exoriens latitudine exsuperet, dextra lævaque largè amplectens, præsertim tanto discretus intervallo.

Defectus Lunæ magnitudinem ejus haud dubiâ ratione declarat, sicut terræ parvitatem ipsa deficiens. Namque cùm sint tres umbrarum figuræ; constetque, si par lumini sit materia, quæ jactat umbram, columnæ effigie jaci, nec habere finem: si verò major materia, quàm lumen, turbinis recti, ut sit imum ejus angustissimum, & simili modo infinita longitudo: si minor materia, quàm lux, metæ exsistere effigiem in cacuminis finem desinentem:

talemque cerni umbram deficiente Lunâ: palam fit, ut nulla amplius relinquatur dubitatio, superari magnitudine terram: id quidem & tacitis ipsius naturæ indiciis. Cur enim partitis vicibus anni brumalis abscedit? ut noctium opacitate terras reficiat, exustus haud dubiè, & sic quoque exurens quadam in parte: tanta magnitudo est.

IX. 12. Et rationem quidem defectûs utriusque, primus Romani generis in vulgus extulit Sulpicius Gallus, qui consul cum Marcello fuit: sed tum tribunus militum, sollicitudine exercitu liberato, pridie quàm Perseus rex superatus a Paulo est, in concionem ab imperatore productus ad prædicendam eclipsim, mox & composito volumine. Apud Græcos autem investigavit primus omnium Thales Milesius, Olympiadis XLVIII anno quarto, prædicto solis defectu, qui Alyatte rege factus est, urbis conditæ anno CLXX. Post eos utriusque sideris cûrsûm in sexcentos annos præcinuit Hipparchus, menses gentium, diesque & horas, ac situs locorum, & visus populorum complexus, ævo teste, haud alio modo, quàm consiliorum naturæ particeps. Viri ingentes, supraque mortalia, tantorum numinum lege prehensâ, & miserâ hominum mente absolutâ, in defectibus scelera, aut mor-

tem aliquam siderum pavente : quo in metu fuisse Stesichori & Pindari vatium sublimia ora palam est deliquio Solis : at in Lunâ veneficia arguente mortalitate, & ob id crepitu dissono auxiliante. Quo pavore ignarus causæ Nicias Atheniensium imperator, veritus classem portu educere, opes eorum afflixit. Magni ingenio esse cæli interpretes, rerumque naturæ capaces, argumenti repertoires, quo deos hominesque vicistis. Quis enim hæc cernens, & statos siderum (quoniam ita placuit appellare) labores, non suæ necessitati mortalis genitus ignoscat? Nunc confessa de iisdem breviter atque capitulatim attingam, ratione admodum necessariis locis strictimque redditâ; nam neque instituti operis talis argumentatio est: neque omnium rerum afferri posse causas minùs mirum est, quàm constare in aliquibus.

X. 13. Defectus ducentis viginti tribus mensibus redire in suos orbes certum est; Solisque defectum non nisi novissimâ primâve fieri Lunâ, quod vocant coitum: Lunæ autem non nisi plenâ, semperque citrà quàm proximè fuerit. Omnibus autem annis fieri utriusque sideris defectus statis diebus, horisque sub terrâ. Nec tamen cùm supernè fiunt, ubique cerni, aliquando propter nubila, sæpius

globo terræ obstante convexitatibus mundi. Intra ducentos annos Hipparchi sagacitate compertum est, & Lunæ defectum aliquando quinto mense a priore fieri, Solis verò septimo: eundem bis in triginta diebus supra terras occultari, sed ab aliis atque aliis hoc cerni: quæque sunt in hoc miraculo maximè mira, cùm conveniat umbrâ terræ Lunam hebetari, nunc ab occasûs parte hoc ei accidere, nunc ab exortûs: & quam ratione, cùm Solis exortu umbra illa hebetatrix sub terrâ esse debeat, semel jam acciderit, ut in occasu Luna deficeret, utroque super terram conspicuo sidere. Nam ut quindecim diebus utrumque sidus quæreretur, & nostro ævo accidit, imperatoribus Vespasianis, patre III, filio iterum consulibus.

XI. 14. Lunam semper aversis a Sole cornibus, si crescat, ortus spectare: si minuatur, occasus, haud dubium est. Luce-re dodrantes semuncias horarum ab secundâ adjicientem usque ad plenum orbem, detrahentemque in diminutionem. Intra quatuordecim autem partes Solis, semper occultam esse. Quo argumento amplior errantium stellarum, quàm Lunæ magnitudo colligitur: quando illæ & a septenis interdum partibus emergant. Sed altitudo cogit minores videri: sicut affixas cælo Solis fulgor interdiu non cerni, cùm

æquè ac noctu luceant : idque manifestum fiat defectu Solis, & præaltis puteis.

XII. 15. Errantium autem tres, quas supra Solem diximus sitas, occultantur, meantes cum eo. Exoriuntur verò matutino, discedentes partibus numquam amplius undenis. Postea radiorum ejus contactu reguntur, & in triquetra a partibus centum viginti stationes matutinas faciunt, quæ & primæ vocantur : mox in averso a partibus centum octoginta, exortus vespertinos. Iterumque in centum viginti ab alio latere appropinquantes, stationes vespertinas, quas & secundas vocant, donec affecutus in partibus duodenis occultet illas, qui vespertini occasus appellantur. Martis stella ut propior, etiam ex quadrato sentit radios, ab nonaginta partibus : unde & nomen accepit is motus, primus & secundus nonagenarius dictus ab utroque exortu. Eadem stationalis senis mensibus commoratur in signis, alioqui bimestris, cum ceteræ utraque statione quaternos menses non impleant.

Inferiores autem duæ occultantur in coitu vespertino, simili modo : relictoque Sole, totidem in partibus faciunt exortus matutinos : atque a longissimis distantiae suæ metis Solem insequuntur, adeptæque occasu matutino conduntur ac prætereunt. Mox eodem intervallo vespere exorium-

tur, usque ad quos diximus terminos. Ab his retrogradiuntur ad Solem, & occasu vespertino delitescunt. Veneris stella & stationes duas, matutinam vespertinamque, ab utroque exortu facit, a longissimis distantiae suae finibus: Mercurii, stationes breviori momento, quàm ut deprehendi possint.

XIII. Hæc est luminum occultationumque ratio, perplexior motu, multisque involuta miraculis. Siquidem magnitudines suas & colores mutant, & eadem ad Septentrionem accedunt, abeuntque ad Austrum, terrisque propiores aut cælo repentè cernuntur: in quibus aliter multa quàm priores, tradituri, fatemur ea quoque illorum esse muneris, qui primi quærendi vias demonstraverint: modò ne quis desperet sæcula proficere semper. Pluribus de causis hæc omnia accidunt.

Prima circulorum, quos Græci *ἀψίδας* in stellis vocant: etenim Græcis utendum erit vocabulis. Sunt autem hi sui cuique earum, alii que quàm mundo: quoniam terra a verticibus duobus, quos appellarunt Polos, centrum cæli est, nec non Signiferi, obliquè inter eos siti. Omnia autem hæc constant ratione circini semper indubitata. Ergo ab alio cuique centro absides suæ exurgunt, ideoque diversos habent orbes, motusque dissimiles,

quoniam interiores absidas necesse est breviores esse.

16. Igitur a terræ centro absides altissimæ sunt, Saturno in Scorpione, Jovi in Virgine, Marti in Leone, Soli in Geminis, Veneri in Sagittario, Mercurio in Capricorno, mediis omnium partibus. Et e contrario, ad terræ centrum humilissimæ atque proximæ. Sic fit, ut tardius moveri videantur, cum altissimo ambitu feruntur: non quia accelerent, tardentve naturales motus, qui certi ac singuli sunt illis, sed quia deductas ab summâ abside lineas coarctari ad centrum necesse est, sicut in rotis radios: idemque motus aliàs major, aliàs minor, centri propinquitate sentitur.

Altera sublimitatum causa, quoniam a suo centro absidas altissimas habent in aliis signis. Saturnus in Libræ parte vicesimâ, Jupiter Cancri quintadecimâ, Mars Capricorni vicesimâ octavâ, Sol Arietis nonadecimâ, Venus Piscium vicesimâ septimâ, Mercurius Virginis quintadecimâ, Luna Tauri tertiâ.

Tertia altitudinum ratio, cæli mensurâ, non circuli, intelligitur: subire eas, aut descendere per profundum aeris, oculis existimantibus.

Huic connexa latitudinum Signiferi, obliquitatisque, causa est. Per hunc stellæ,

quas diximus, feruntur : nec aliud habitatur in terris, quàm quod illi subjacet : reliqua a Polis squalent. Veneris tantùm stella excedit eum binis partibus : quæ causa intelligitur efficere, ut quædam animalia & in desertis mundi nascantur. Luna quoque per totam latitudinem ejus vagatur, sed omnino non excedens eum. Ab his Mercurii stella laxissimè, ut tamen e duodenis partibus (tot enim sunt latitudinis) non ampliùs octonas pererret, neque has æqualiter, sed duas medio ejus, & suprà quatuor, infrà duas. Sol deinde medio fertur inter duas partes flexuoso Draconum meatu inæqualis : Martis stella quatuor medias, Jovis mediam & super eam duas : Saturni duabus, ut Sol. Hæc erit latitudinum ratio ad Austrum descendentium, aut ad Aquilonem subeuntium. Hac constare & tertiam illam a terrâ subeuntium in cælum, & pariter scandi eam quoque existimavere plerique falsò ; qui ut coarguantur, aperienda est subtilitas immensa, & omnes eas complexa causas.

Convenit stellas in occasu vespertino proximas esse terræ & latitudine & altitudine ; exortusque matutinos in initio cujusque fieri ; stationes in mediis latitudinum articulis, quæ vocant ecliptica. Perinde confessum est, motum augeri, quamdiu in vicino sint terræ ; cùm abscedant

in altitudinem, minui. Quæ ratio Lunæ maximè sublimitatibus adprobatur. Æquè non est dubium, in exortibus matutinis etiamnum augeri; atque a stationibus primis tres superiores diminui usque ad stationes secundas. Quæ cùm ita sint, manifestum erit ab exortu matutino latitudines scandi; quoniam in eo primum habitu incipiant parciùs adjici motus; in stationibus verò primis altitudinem subire, quoniam tum primum incipiat detrahi numerus, stellæque retroire. Cujus rei ratio privatim reddenda est. Percussæ in quâ diximus parte, & triangulo Solis radio inhibentur rectum agere cursum, & igneâ vi levantur in sublime. Hoc non protinus intelligi potest visu nostro, ideoque existimantur stare, unde & nomen accepit statio. Progreditur deinde ejusdem radii violentiâ, & retroire cogit vapor repercussus. Multò id magis in vespertino earum exortu, toto Sole averso, cùm in summas absidas expelluntur, minimèque cernuntur, quoniam altissimè absunt, & minimo feruntur motu, tantò minore, cùm hoc in altissimis absidum evenit signis. Ab exortu vespertino latitudo descenditur, parciùs jam se minuente motu; non tamen ante stationes secundas augente, cùm & altitudo descenditur, superveniente ab alio latere radio, eademque vi rursus ad

ad terras deprimente, quæ sustulerit in cælum ex priore triquetro. Tantùm interest, subeant radii, an superveniant. Multoque eadem magis in vespertino occasu accidunt. Hæc est superiorum stellarum ratio; difficilior reliquarum, & a nullo ante nos reddita.

XIV. 17. Primùm igitur dicatur, cur Veneris stella numquam longiùs XLVI. partibus, Mercurius viginti tribus a Sole abscedant, sæpe citra eas ad Solem reciprocant. Conversas habent utræque absidas, ut infra Solem sitæ: tantùmque circulis earum sub terrâ est, quantum supernè prædictarum: & ideo non possunt abesse amplius, quoniam curvatura absidum ibi non habet longitudinem majorem. Ergo utrique simili ratione modum statuunt absidum suarum margines, ac spatia longitudinis latitudinum evagatione pensant. At enim cur non semper ad quadraginta sex, & ad partes viginti tres perveniunt? Immo verò. Sed ratio canonica fallit. Namque apparet, absidas quoque earum moveri, quòd numquam transeant Solem. Itaque cùm in partem ipsam ejus incidere margines alterutro latere, tum & stellæ ad longissima sua intervalla pervenire intelliguntur: cùm citrà fuere margines totidem partibus, & ipsæ ociùs redire creduntur, cùm sit illa semper utrique extre-

mitas summa. Hinc & ratio motuum conversa intelligitur. Superiores enim celerimè feruntur in occasu vespertino, hæ tardissimè : illæ a terrâ altissimè absunt, cùm tardissimè moventur : hæ, cùm ocissimè. Quia sicut in illis propinquitas centri accelerat, ita in his extremitas circuli. Illæ ab exortu matutino minuere celeritatem incipiant, hæ verò augere : illæ retro cursum agunt a statione matutinâ usque ad vespertinam. Veneris, a vespertinâ usque ad matutinam. Incipit autem ab exortu matutino latitudinem scandere, altitudinem verò ac Solem insequi a statione matutinâ, ocissima in occasu matutino, & altissima. Degredi autem latitudine, motumque minuere ab exortu vespertino : retro quidem ire, simulque altitudine degredi a statione vespertinâ. Mercurii rursus stella utroque modo scandere ab exortu matutino, degredi verò latitudine a vespertino ; consecutoque Sole ad quindecim partium intervallum, consistit quatridentè propè immobilis. Mox ab altitudine descendit, retroque graditur ab occasu vespertino usque ad exortum matutinum. Tantùmque hæc, & Luna, totidem diebus, quot subiere, descendunt. Veneris quindecies pluribus subit. Rursus Saturni & Jovis duplicatò degrediuntur ; Martis etiam quadruplicatò. Tanta est naturæ

varietas. Sed ratio evidens : nam quæ in vaporem Solis nituntur , etiam descendunt ægre.

XV. Multa promi ampliùs circa hæc possunt secreta naturæ , legesque , quibus ipsa serviat. Exempli gratiâ : in Martis sidere , cujus est maximè inobservabilis cursus , numquam id stationem facere Jovis sidere triquetro ; rarò admodum sexaginta partibus discreto , qui numerus sexangulas mundi efficit formas ; nec exortus , nisi in duobus signis tantùm , Cancri & Leonis , simul edere. Mercurii verò sidus in Piscibus exortus vespertinos raros facere , creberrimos in Virgine ; in Librà matutinos. Item matutinos in Aquario , rarissimos in Leone. Retrogradum in Tauro & Geminis non fieri ; in Cancro verò non citra vicesimam quintam partem. Lunam bis coitum cum Sole & in nullo alio signo facere quàm Geminis , non coire aliquando in Sagittario tantùm. Novissimam verò primamque eadem die vel nocte , nullo alio in signo quàm Ariete , conspici ; id quoque paucis mortalium contingit. Et inde fama cernendi Lynceo. Non comparere in cælo Saturni sidus , & Martis cum plurimùm diebus centum septuaginta ; Jovis triginta sex , aut cum minimùm , denis detractis diebus ; Veneris sexaginta novem , aut cum minimùm , quinquaginta duobus ; Mercurii

tredecim, aut cùm plurimùm, octodecim.

XVI. 18. Colores ratio altitudinum temperat: siquidem earum similitudinem trahunt, in quarum aera venêre subeundo; tingitque adpropinquantes utralibet alieni meatûs circulus. Frigidior in pallorem, ardentior in ruborem, ventosus in horrorem, Sol atque commissuræ absidum, extremæque orbitæ atram in obscuritatem. Suus quidem cuique color est, Saturno candidus, Jovi clarus, Marti igneus, Lucifero candens, Vesperi refulgens, Mercurio radians, Lunæ blandus, Soli, cùm oritur, ardens; postea radians. His causis connexo visu & earum quæ cælo continentur. Namque modò multitudo conferta inest circa dimidios orbes Lunæ, placidâ nocte leniter illustrante eas; modò raritas, ut fugisse miremur, plenilunio abscondente; aut cùm Solis, suprâve dictarum radii, visus perstrinxere nostros. Et ipsa autem Luna ingruentium Solis radiorum haud dubiè differentias sentit, hebetante ceterò inflexos mundi convexitate eos, præterquam ubi recti angulorum competunt ictus. Itaque in quadrato Solis dividua est, in triquetro seminani ambitur orbe, impletur autem in adverso; rursusque minuens easdem effigies paribus edit intervallis, simili ratione, quâ supra Solem tria sidera.

XVII. 19. Sol autem ipse quatuor differentias habet, bis æquatâ nocte diei, vere & autumno, & in centrum incidens terræ, octavis in partibus Arietis ac Libræ; bis permutatis spatiis, in auctum diei, brumâ octavâ in parte Capricorni; noctis verò, solstitio totidem in partibus Cancri. Inæqualitatis causa obliquitas est Signiferi, cùm pars æqua mundi super subterque terras omnibus fiat momentis. Sed quæ recta in exortu suo consurgunt signa, longiore tractu tenent lucem; quæ verò obliqua, ociore transeunt spatio.

XVIII. 20. Latet plerosque, magnâ cæli affectatione compertum a principibus doctrinæ viris, superiorum trium siderum ignes esse, qui decidui ad terras fulminum nomen habeant; sed maximè ex iis medio loco siti. Fortassis quoniam contagium nimii humoris ex superiore circulo, atque ardoris, ex subiecto, per hunc modum egerat. Ideoque dictum Jovem fulmina jaculari. Ergo ut e flagrante ligno carbo cum crepitu, sic a sidere cælestis ignis exspuitur, præscita secum afferens, ne abdicatâ quidem sui parte in divinis cessante operibus. Idque maximè turbato fit aere; quia collectus humor abundantiam stimulat, aut quia turbatur quodam ceu gravidis sideris partu.

XIX. 21. Intervalla quoque siderum a
H iij

terrâ multi indagare tentaverunt: & Solem abesse a Lunâ undeviginti partes; quantum Lunam ipsam a terrâ, prodiderunt. Pythagoras verò vir sagacis animi, a terrâ ad Lunam, centum viginti sex millia stadiorum esse collegit. Ab eâ usque ad Solem, duplum. Inde ad duodecim signa, triplicatum; in quâ sententiâ & Gallus Sulpicius noster fuit.

XX. 22. Sed Pythagoras interdum ex musicâ ratione appellat tonum, quantum absit a terrâ Luna. Ab eâ ad Mercurium, spatii ejus dimidium; & ab eo ad Venerem fere tantumdem. A quâ ad Solem fescuplum; a Sole ad Martem, tonum, id est, quantum ad Lunam a terrâ. Ab eo usque Jovem, dimidium; & ab eo ad Saturnum dimidium, & inde fescuplum ad Signiferum. Ita septem tonos effici, quam diapasôn harmoniam vocant, hoc est, universitatem concentûs. In eâ Saturnum Dorio moveri phthongo, Jovem Phrygio, & in reliquis similia, jucundâ magis, quàm necessariâ subtilitate.

XXI. 23. Stadium centum viginti quinque nostros efficit passus, hoc est, pedes sexcentos viginti quinque. Posidonius non minùs quadraginta stadiorum a terrâ altitudinem esse, in quâ nubila, ac venti, nubesque proveniant. Inde purum liquidumque, & imperturbatæ lucis aerem.

Sed a turbido ad Lunam vices centum millia stadiorum. Inde ad Solem quinques millies. Eo spatio fieri ut tam immensa ejus magnitudo non exurat terras. Plures autem nongentis stadiis in altitudinem nubes subire prodiderunt. Incomperta hæc & inextricabilia; sed tam prodenda, quàm sunt prodita: in queis tamen una ratio geometricæ collectionis numquam fallacis possit non repudiari, si cui libeat altius ista persequi. Nec ut mensura, (id enim velle pæne dementis otii est,) sed ut tantum æstimatio conjectanti constet animo. Nam cum trecentis sexaginta & fere sex partibus orbis Solis, ex circuitu ejus, patere appareat circulum, per quem meat; semperque dimetiens tertiam partem ambitus, & tertiæ paulo minùs septimam colligat, apparet, demptâ ejus dimidiâ (quoniam terra centralis interveniat) sextam fere partem hujus immensi spatii, quod circa terram circuli solaris animo comprehenditur, inesse altitudinis spatium: Lunæ verò duodecimam; quoniam tantò brevior, quàm Sol, ambitu currit; ita ferri eam in medio Solis ac terræ. Mirum quò procedat improbitas cordis humani, parvulo aliquo invitata successu, sicut in suprâ dictis occasionem impudentiæ ratio largitur; ausique divinare Solis ad terram spatia, eadem ad cælum

H iv.

agunt, quoniam sit medius Sol: ut protinus mundi quoque ipsius mensura veniat ad digitos. Quantas enim dimetiens habet septimas, tantas habere circulum duo & vicesimas, tamquam planè a perpendiculo mensura cæli constet.

Ægyptia ratio, quam Petosiris & Necepsos ostendêre, singulas partes in lunari circulo (ut dictum est) minimo, triginta tribus stadiis paulo ampliùs patere colligit: in Saturni amplissimo duplum: in Solis, quem medium esse diximus, utriusque mensuræ dimidium. Quæ computatio plurimùm habet pudoris: quoniam ad Saturni circulum addito Signiferi ipsius intervallo, innumerabilis multiplicatio efficitur.

XXII. 24. Restant pauca de mundo: namque & in ipso cælo stellæ repentè nascuntur. Plura earum genera.

25. Cometas Græci vocant, nostri crinitas, horrentes crine sanguineo, & comarum modo in vertice hispidas. Idem Pogonias, quibus, inferiore ex parte, in speciem barbæ longæ, promittitur juba. Acontiaë jaculi modo vibrantur, ocissimo significato. Hæc fuit de quâ quinto consulatu suo Titus imperator Cæsar præclaro carmine præscripsit, ad hunc diem novissimè visa. Easdem breviores & in mucronem fastigatas, Xiphias vocavere, quæ

sunt omnium pallidissimæ, & quodam gladii nitore, ac sine ullis radiis; quos Disceus, suo nomini similis, colore autem electro, raros e margine emittit. Pitheus doliorum cernitur figurâ, in concavo fumidæ lucis. Ceratias cornus speciem habet, qualis fuit cùm Græcia apud Salamina depugnavit. Lampadias ardentes imitatur faces; Hippeus equinas jubar, celerimi motûs, atque in orbem circa se euntes. Fit & candidus cometes, argenteo crine, ita refulgens, ut vix contueri liceat, specieque humanâ dei effigiem in se ostendens. Fiunt & hirti villorum specie, & nube aliquâ circumdati. Semel adhuc jubæ effigies mutata in hastam est, Olympiade centesimâ nonâ, Urbis anno trecentesimo nonagesimo octavo. Brevissimum, quo cernerentur, spatium septem dierum annotatum est; longissimum, centum octoginta.

XXIII. Moventur autem alii errantium modo, alii immobiles hærent. Omnes ferme sub ipso septemtrione, aliquâ ejus parte non certâ, sed maximè in candidâ, quæ lactei circuli nomen accepit. Aristoteles tradit & simul plures cerni; nemini compertum alteri, quod equidem sciam. Ventos autem ab iis graves æstusque significari. Fiunt & hibernis mensibus, & in austrino polo, sed ibi citra ullum jubar. Di-

raque comperta *Æthiopum* & *Ægypti* populis, cui nomen ævi ejus rex dedit *Typhon*, igneâ specie, ac spiræ modo intorta, visu quoque torvo, nec stella veriùs, quàm quidam igneus nodus. Sparguntur aliquando & errantibus stellis, ceterisque crines. Sed cometes numquam in occasurâ parte cæli est; terrificum magnâ ex parte sidus, ac non leviter piatum, ut civili motu *Octavio* consule, iterumque *Pompeii* & *Cæsaris* bello. In nostro verò ævo circa veneficium, quo *Claudius Cæsar* imperium reliquit *Domitio Neroni*; ac deinde principatu ejus, assiduum propè ac sævum. Referre arbitrantur, in quas partes sese jaculetur, aut cujus stellæ vires accipiat, quasque similitudines reddat, & quibus in locis emicet. *Tibiarum* specie, musicæ arti portendere; obscenis autem moribus, in verendis partibus signorum; ingeniis & eruditioni, si triquetram figuram quadratamve paribus angulis ad aliquos perennium stellarum situs edant; venena fundere, in capite septemtrionalis, austrinæve *Serpentis*. Cometes in uno totius orbis loco colitur in templo *Romæ*, admodum faustus divo *Augusto* judicatus ab ipso; qui incipiente eo, apparuit ludis quos faciebat *Veneri Genetrici*, non multo post obitum patris *Cæsaris*, in collegio ab eo instituto, Namque his verbis

id gaudium prodidit. « Iis ipsis ludorum
 » meorum diebus, sidus crinitum per sep-
 » tem dies in regione cæli, quæ sub sep-
 » temtrionibus est, conspectum. Id orie-
 » batur circa undecimam horam diei, cla-
 » rumque & omnibus e terris conspicuum
 » fuit. Eo sidere significari vulgus credi-
 » dit, Cæsaris animam inter deorum im-
 » mortalium numina receptam; quo no-
 » mine id insigne simulacro capitis ejus,
 » quod mox in foro consecravimus, ad-
 » jectum est ». Hæc ille in publicum, in-
 » teriore gaudio sibi illum natum, seque in
 » eo nasci interpretatus est; &, si verum
 » fatemur, salutare id terris fuit. Sunt qui
 » & hæc sidera perpetua esse credant, suo-
 » que ambitu ire, sed non nisi relicta ab So-
 » le cerni. Alii verò, qui nasci humore for-
 » tuito, & igneâ vi, ideoque solvi.

XXIV. 26. Idem Hipparchus numquam
 satis laudatus, ut quo nemo magis adpro-
 baverit cognationem cum homine siderum;
 animasque nostras partem esse cæli, no-
 vam stellam & aliam in ævo suo genitam
 prehendit; ejusque motu, quâ die ful-
 sit, ad dubitationem est adductus, anne
 hoc sæpius fieret, moverenturque & eæ,
 quas putamus affixas. Idemque ausus, rem
 etiam deo improbam, adnumerare poste-
 ris stellas, ac sidera ad nomen expungere,
 organis excogitatis, per quæ singularum

loca, atque magnitudines signaret; ut facile discerni posset ex eo, non modò, an obirent, nascerenturve, sed an omnino aliqua transirent, moverenturve; item an crescerent, minuerenturque, cælo in hereditate cunctis relicto, si quisquam, qui cretionem eam caperet, inventus esset.

XXV. Emicant & faces, non nisi cùm decidunt visæ; qualis Germanico Cæsare gladiatorum spectaculum edente, præter ora populi meridianò transcucurrit. Duo genera earum; Lampades vocant planè faces, alterum Bolidas, quale Mutinensibus malis visum est. Distant quòd faces vestigia longa faciunt, priore ardente parte; Bolis verò perpetua ardens, longiorem trahit limitem.

XXVI. Emicant & trabes simili modo, quas *δόρυς* vocant; qualis cùm Lacedæmonii classe victi, imperium Græciæ amiserunt. Fit & cæli ipsius hiatus, quod vocant chasma.

XXVII. 27. Fit & sanguineâ specie (quo nihil terribilius mortalium timori est) incendium, ad terras cadens inde, sicut Olympiadis centesimæ septimæ anno tertio, cùm rex Philippus Græciam quateret. Atque hæc ego statim temporibus naturæ, ut cetera, arbitror exsistere; non, ut plerique, variis de causis, quas ingeniorum acumen excogitat; quippe ingen-

tium malorum fuere prænuntia: sed ea accidisse, non quia hæc facta sunt, arbitror; verum hæc ideo facta, quia incasura erant illa. Raritate autem occultam eorum esse rationem, ideoque, non, sicut exortus supra dictos, defectusque, & multa alia, nosci.

XXVIII. 28. Cernuntur & stellæ cum Sole totis diebus, plerumque & circa Solis orbem, ceu spiceæ coronæ, & versicolores circuli: qualiter Augusto Cæsare in primâ juventâ Urbem intrante, post obitum patris, ad nomen ingens capefendum.

29. Exsistunt eadem coronæ circa Lunam, & circa nobilia astra, cælo quoque inhærentia.

XXIX. Circa Solem arcus apparuit; L. Opimio, Q. Fabio consulibus: orbis, C. Porcio, M'. Acilio.

30. Circulus rubri coloris L. Julio; P. Rutilio cons.

XXX. Fiunt prodigiosi, & longiores Solis defectus, qualis occiso dictatore Cæsare, & Antoniano bello, totius pæne anni pallore continuo.

XXXI. 31. Et rursus plures Soles simul cernuntur: nec supra ipsum, nec infra, sed ex obliquo: numquam juxta, nec contra terram: nec noctu: sed aut oriente, aut occidente. Semel & meridie conspecti

in Bosporo produntur, qui a matutino tempore duraverunt in occasum. Trinos Soles antiqui sæpius videre : sicut Sp. Postumio, Q. Mucio, & Q. Marcio, M. Porcio, & M. Antonio, P. Dolabellâ, & M. Lepido, L. Planco *coff.* Et nostra ætas vidit divo Claudio principe, consulatu ejus, Cornelio Orfito collegâ. Plures simul, quàm tres, visi, ad hoc ævi numquam produntur.

XXXII. 32. Lunæ quoque trinæ, ut Cn. Domitio, C. Fannio consulibus, apparuere : quos plerique appellaverunt Soles nocturnos.

XXXIII. 33. Lumen de cælo noctu visum est, C. Cæcilio, Cn. Papirio consulibus, & sæpe aliàs, ut diei species noctu luceret.

XXXIV. 34. Clypeus ardens ab occasu ad ortum scintillans transcucurrit, Solis occasu, L. Valerio, C. Mario consulibus.

XXXV. 35. Scintillam e stellâ cadere, & augeri terræ adpropinquantem, ac postquam Lunæ magnitudine facta sit, illuxisse, ceu nubilo die : dein cum in cælum se reciperet, lampadem factam, semel umquam proditur, Cn. Octavio, C. Scribonio *coff.* Vidit hoc Silanus proconsul cum comitatu suo.

XXXVI. 36. Fieri videntur, & discurs-

sus stellarum, numquam temere, ut non ex eâ parte truces venti cooriantur.

XXXVII. 37. Exsistunt stellæ & in mari terrisque. Vidi nocturnis militum vigiliis, inhærere pilis pro vallo fulgorem effigie eâ. Et antennis navigantium, aliisque navium partibus, ceu vocali quodam sono insistent, ut volucres sedem ex sede mutant: graves, cùm solitariae venere, mergentesque navigia: & si in carinæ ima deciderint, exurentes: geminæ autem salutare, & prosperi cursûs prænuntiæ: quarum adventu fugari diram illam ac minacem, appellatamque Helenam, ferunt. Et ob id Polluci & Castori id numen adsignant: eosque in mari deos invocant. Hominum quoque capita vespertinis horis, magno præfagio circumfulgent. Omnia incertâ ratione, & in naturæ majestate abdita.

XXXVIII. 38. Hactenus de mundo ipso, sideribusque. Nunc reliqua cæli memorabilia. Namque & hoc cælum appellavere majores, quod alio nomine æra: omne quod inani simile, vitalem hunc spiritum fundit. Infra Lunam hæc sedes, multoque inferior, (ut animadverto propemodum constare) infinitum ex superiore naturâ aeris, infinitum & terreni halitûs miscens, utraque sorte confunditur. Hinc nubila, tonitrua, & alia fulmina. Hinc grandines,

pruinæ, imbres, procellæ, turbines. Hinc plurima mortalium mala, & rerum naturæ pugna secum. Terrena in cælum tendentia deprimit siderum vis : eademque quæ sponte non subeunt, ad se trahit. Decidunt imbres, nebulae subeunt, siccantur amnes; ruunt grandines, torrent radii, & terram in medium undique impellunt. Iidem infracti resiliunt : &, quæ potuere, auferunt secum. Vapor ex alto cadit, rursumque in altum redit. Venti ingruunt inanes, iidemque cum rapinâ remeant. Tot animalium haustus spiritum e sublimi trahit. At ille contrà nititur, tellusque, ut inani cælo spiritum infundit. Sic ultro citroque commeante naturâ, ut tormento aliquo, mundi celeritate discordia accenditur. Nec stare pugnae licet, sed assidue rapta convolvitur, & circa terram immenso rerum causas globo ostendit : subinde per nubes cælum aliud obtexens. Ventorum hoc regnum. Itaque præcipua eorum natura ibi, & ferme reliquas complexa causas : quoniam & tonitruum, & fulminum jactus, horum violentiæ plerique adsignant. Quin & ideo lapidibus pluere interim, quòd vento sint rapti, & multa similiter. Quam ob rem plura simul dicenda sunt.

XXXIX. 39. Tempestatum, rerumque quasdam statas esse causas : quasdam verò

fortuitas, aut adhuc rationis incompertæ, manifestum est. Quis enim æstates, & hie-
mes, quæque in temporibus annuâ vice
intelliguntur, siderum motu fieri dubi-
tet? Ut Solis ergo natura temperando
intelligitur anno, sic reliquorum quoque
siderum propria est quibusque vis, & ad
suam cuique naturam fertilis. Alia sunt in
liquorem soluti humoris fecunda, alia con-
creti in pruinas, aut coacti in nives, aut gla-
ciati in grandines: alia flatûs, alia teporis,
alia vaporis, alia roris, alia rigoris. Nec
verò hæc tanta debent existimari, quanta
cernuntur: cùm esse eorum nullum mi-
nùs Lunâ tam immensæ altitudinis ratio
declaret. Igitur in suo quæque motu na-
turam suam exercent: quod manifestum,
Saturni maximè transitus imbribus faciunt.
Nec meantium modò siderum hæc vis est,
sed multorum etiam adhærentium cælo,
quoties errantium accessu impulsa, aut
conjectu radiorum exstimulata sunt: qua-
liter in Suculis sentimus accidere, quas
Græci ob id pluvio nomine Hyadas ap-
pellant. Quin & suâ sponte quædam, sta-
tisque temporibus, ut Hædorum exortus.
Arcturi verò sidus non ferme sine procel-
losâ grandine emergit.

XL. 40. Nam Caniculæ exortu accendi
Solis vapores quis ignorat? cujus sideris
effectus amplissimi in terrâ sentiuntur. Fer-

vent maria exoriente eo, fluctuant in cel-
lis vina, moventur stagna. Orygem ap-
pellat Ægyptus feram, quam in exortu
ejus contrà stare, & contueri tradit, ac
velut adorare, cùm sternuerit. Canes qui-
dem toto eo spatio maximè in rabiem agi,
non est dubium.

XLI. 41. Quin partibus quoque signo-
rum quorundam sua vis inest, ut autum-
nali æquinoctio, brumâque, cùm tempe-
statibus confici sidus intelligimus. Nec im-
bribus tantùm tempestatibusque, sed mul-
tis & corporum, & ruris experimentis.
Afflantur alii sidere, alii commoventur,
statis temporibus, alvo, nervis, capite,
mente. Olea, & populus alba, & salices,
solstitio folia circumagunt. Floret ipso bru-
mali die suspensa in tectis arentis herba
pulegii, rumpuntur intentæ spiritu mem-
branæ. Miretur hoc, qui non observet
quotidiano experimento, herbam unam,
quæ vocatur heliotropium, abeuntem So-
lem intueri semper, omnibusque horis cum
eo verti, vel nubilo obumbrante. Jam qui-
dem lunari potestate ostrearum, conchy-
liorumque, & concharum omnium cor-
pora augeri, ac rursus minui. Quin & fo-
ricum fibras respondere numero Lunæ,
exquisivere diligentiores: minimumque
animal formicam, sentire vires sideris,
interlunio semper cessantem. Quò turpior

homini inscitia est, fatenti præcipuè jumentorum quorundam in oculis morbos cum Lunâ increfcere, ac minui. Patrocinnatur vastitas cæli immensa, discretâ altitudine in duo atque septuaginta signa. Hæ sunt rerum, aut animantium effigies, in quas digessere cælum periti. In his quidem mille sexcentas adnotavere stellas, insignes videlicet effectu, visuæ. Exempli gratiâ, in caudâ Tauri septem, quas appellavere Vergilias, in fronte Sucûlas, Booten, qui sequitur Septemtriones.

XLII. 42. Extra has causas non negaverim exsistere imbres ventosque: quoniam humidam a terrâ, aliàs verò propter vapores fumidam exhalari caliginem certum est. Nubesque liquore egresso in sublime, aut ex aere coacto in liquorem, gigni. Densitas earum, corpusque, haud dubio conjectatur argumento, cum Solem obumbrent, perspicuum aliàs etiam urinantibus in quamlibet profundam aquarum altitudinem.

XLIII. 43. Igitur non eam inficias, posse in has & ignes supernè stellarum decidere, quales sereno sæpe cernimus, quorum ictu concuti aera verum est, quando & tela vibrata stridunt. Cum verò in nubem pervenerint, vaporem dissonum gigni, ut candente ferro in aquam demerso, & fumidum vorticem volvi. Hinc

nasci procellas. Et si in nube luctetur flatus aut vapor, tonitrua edi: si erumpat ardens, fulmina: si longiore tractu nitatur, fulgetra. His findi nubem, illis perumpi. Et esse tonitrua impactorum ignium plagas: ideoque protinus coruscare igneas nubium rimas. Posse & repulso siderum depressum, qui a terrâ meaverit, spiritum nube cohibitum tonare, naturâ strangulante sonitum dum rixetur, edito fragore cùm erumpat, ut in membranâ spiritum intentâ. Posse & attritu, dum in præceps feratur, illum, quisquis est, spiritum accendi. Posse & conflictu nubium elidi ut duorum lapidum, scintillantibus fulgetris. Sed hæc omnia esse fortuita. Hinc bruta fulmina & vana, ut quæ nullâ veniant ratione naturæ. His percuti montes, his maria, omnesque alios irritos jactus. Illa verò fatidica ex alto, stasque de causis, & ex suis venire sideribus.

XLIV. Simili modo ventos, vel potius flatus, posse & ex arido siccoque anhelitu terræ gigni non negaverim: posse & aquis aera exspirantibus, qui neque in nebulam densetur, nec crassescat in nubes: posse & Solis impulsu agi: quoniam ventus non aliud intelligatur, quàm fluxus aeris: pluribusque etiam modis. Namque & e fluminibus, ac sinubus, & e mari videmus, & quidem tranquillo, & alios quos

vocant Altanos, e terrâ consurgere. Qui quidem cùm e mari redeunt, Tropæi vocantur: si pergunt, Apogei.

44. Montium verò flexus crebrique vertices, & conflexa cubito, aut contrafacta in humeros juga, concavi vallium sinus, scindentes inæqualitate ideo resultantem aera, (quæ causâ etiam voces multis in locis reciprocas facit sine fine,) ventos generant.

45. Jam quidam & specus, qualis in Dalmatiæ orâ, vasto in præceps hiatu, in quem dejecto levi pondere, quamvis tranquillo die, turbini similis emicat procella. Nomen loco est Senta. Quin & in Cyrenaicâ provinciâ rupes quædam Austro traditur sacra, quam profanum sit attrectari hominis manu, confestim Austro volvente arenas. In domibus etiam multis, manu facta inclusa opacitate conceptacula auras suas habent, adeò causâ non deest.

XLV. Sed plurimùm interest, flatus sit, an ventus. Illos statos atque perspirantes: quos non tractus aliquis, verùm terræ sentiunt: qui non aura, non procella, sed mares appellatione quoque ipsâ venti sunt: sive assiduo mundi incitatu, & contrario siderum occursum nascuntur; sive hic est ille generabilis rerum naturæ spiritus, huc illuc tamquam in utero aliquo vagus: sive disparili errantium siderum ictu, radiorum.

que multiformi jactu flagellatus aer, sive a suis sideribus exeunt his propioribus, sive ab illis cælo affixis cadunt, palam est illos quoque legem naturæ habere non ignotam, etiamsi nondum percognitam.

46. Viginti amplius auctores Græci veteres prodidere de his observationes. Quò magis miror, orbe discordi, & in regna, hoc est, in membra, diviso, tot viris curæ fuisse, tam ardua inventu: inter bella præsertim & infida hospitia, piratis etiam omnium mortalium hostibus transitus ferme tenentibus: ut hodie quædam in suo quisque tractu ex eorum commentariis, qui numquam eò accessere, veriùs noscat, quàm indigenarum scientiâ: nunc verò pace tam festâ, tam gaudente provenitu rerum artiumque principe, omnino nihil addisci novâ inquisitione, immo ne veterum quidem inventa perdisci. Non erant majora præmia, in multos dispersâ fortunæ magnitudine: & ista plures sine præmio alio, quàm posteros juvandi, eruerunt. Mores hominum senescere, non fructus: & immensa multitudo aperto, quodcumque est, mari, hospitalique litorum omnium appulsu, navigat: sed lucri, non scientiæ gratiâ. Nec reputat cæca mens, & tantum avaritiæ intenta, id ipsum scientiâ posse tutius fieri. Quapropter scrupulosius, quàm instituto fortassis

conveniat operi, tractabo ventos, tot milia navigantium cernens.

XLVI. 47. Veteres quatuor omnino servavere, per totidem mundi partes, (ideo nec Homerus plures nominat) hebeti, ut mox judicatum est, ratione. Secuta ætas octo addidit, nimis subtili, & concisâ: proximis inter utramque media placuit, ad brevem ex numerosâ additis quatuor. Sunt ergo bini in quatuor cæli partibus: ab oriente æquinoctiali Subsolanus, ab oriente brumali Vultur: illum Apelioten, hunc Eurum Græci appellant. A meridie Auster, & ab occasu brumali Africus: Noton, & Liba nominant. Ab occasu æquinoctiali Favonius, ab occasu solstitiali Corus: Zephyrum, & Argesten vocant. A septemtrionibus, Septemtrio: interque eum & exortum solstialem, Aquilo: Aparctias, & Boreas, dicti. Numerosior ratio quatuor his interjecerat, Thrascian, mediâ regione inter septemtrionem, & occasum solstialem: itemque Cæciam, mediâ inter Aquilonem & exortum æquinoctialem, ab ortu solstitiali: Phœnicem, mediâ regione inter ortum brumalem & meridiem. Item inter Liba & Noton, compositum ex utroque medium, inter meridiem & hibernum occidentem, Libonoton. Nec finis. Alii quippe Meseu nomine etiamnum ad-

didere inter Borean & Cæcian : & inter Eurum & Noton , Euronotum. Sunt etiam quidam peculiare quibusque gentibus ventum, non ultra certum procedentes tractum, ut Atheniensibus Sciron, paulum ab Argeste deflexus, reliquæ Græciæ ignotus. Aliubi elatior, idem Olympias vocatur. Consuetudo omnibus his nominibus Argesten intelligit : & Cæcian aliqui vocant Hellespontiam, & eosdem alibi aliter. Item in Narbonensi provinciâ clarissimus ventorum est Circius : nec ullo violentiâ inferior, Ostiam plerumque rectâ Ligustico mari perferens : idem non modò in reliquis partibus cæli ignotus est, sed ne Viennam quidem, ejusdem provinciæ urbem, attingens, paucis antè limitibus, jugi modici occurſu tantus ille ventorum coercetur. Et Austros in Ægyptum penetrare negat Fabianus. Quo fit manifesta lex naturæ, ventis etiam & tempore, & fine dicto.

XLVII. Ver ergo aperit navigantibus maria : cujus in principio, Favonii hibernum molliunt cælum, Sole Aquarii xxv. obtinente partem. Is dies sextus est ante Februarias Idus. Competit ferme & hoc omnibus, quos deinde ponam, per singulas intercalationes uno die anticipantibus : rursusque lustro sequenti ordinem servantibus. Favonium quidam a. d. viii. Kalendas

Kalendas Martii, Chelidonian vocant, ab hirundinis visu : nonnulli verò Ornithian, uno & LXX. in die post brumam ab adventu avium, flantem per dies novem. Favonio contrarius est, quem Subsolanum appellavimus. Datus est autem huic exortus Vergiliarum in totidem partibus Tauri, sex diebus ante Maias Idus, quod tempus austrinum est, huic vento Septentrione contrario. Ardentissimo autem æstatis tempore exoritur Caniculæ sidus, Sole primam partem Leonis ingrediente : qui dies xv. ante Augustas Kalendas est. Hujus exortum diebus octo ferme Aquilones antecedunt, quos Prodomos appellant. Post biduum autem exortûs, iidem Aquilones constantius perflant his diebus, quos Etesias appellant. Mollire eos creditur Solis vapor geminatus ardore sideris : nec ulli ventorum magis statî sunt. Post eos rursus Austri frequentes, usque ad sidus Arcturi, quod exoritur undecim diebus ante æquinoctium Autumni. Cum hoc Corus incipit. Corus autumnat : huic est contrarius Vulturnus. Post id æquinoctium diebus fere quatuor & quadraginta, Vergiliarum occasus hiemem inchoat : quod tempus in III. Idus Novembris incidere consuevit : hoc est Aquilonis hiberni, multumque æstivo illi dissimilis, cujus ex adverso est Africus. Ante brumam autem

septem diebus totidemque postea, sternitur mare halcyonum feturæ, unde nomen hi dies traxere: reliquum tempus hiemat. Nec tamen sævitia tempestatum cludit mare. Piratæ primùm coegere mortis periculo in mortem ruere, & hiberna experiri maria: nunc idem hoc avaritia cogit.

XLVIII. Ventorum frigidissimi sunt, quos a Septemtrione diximus spirare, & vicinus his Corus. Hi & reliquos compescunt, & nubes abigunt. Humidi, Africa, & præcipuè Auster Italiae. Narrant & in Ponto Cæcian in se trahere nubes. Sicci Corus, & Vulturnus, præterquam desinentes. Nivales, Aquilo & Septemtrio. Grandines Septemtrio importat, & Corus: æstuosus Auster: tepidi Vulturnus, & Favonius. Iidem Subsolanio sicciores, & in totum omnes a septemtrione & occidente sicciores, quàm a meridie & oriente. Saluberrimus autem omnium Aquilo: noxius Auster, & magis siccus; fortassis quia humidus, frigidior est. Minus esurire eo spirante creduntur animantes. Etesiae noctu desinunt fere, & a tertiâ diei horâ oriuntur. In Hispaniâ & Asiâ ab oriente flatus est eorum: in Ponto ab Aquilone, reliquis in partibus a meridie. Spirant autem & a brumâ, cùm vocantur Ornithiæ, sed leniores & paucis diebus. Permutant & duo naturam cum situ. Auster

Africae ferenus, Aquilo nubilus. Omnes venti vicibus suis spirant majore ex parte, aut ut contrarius desinenti incipiat. Cum proximi cadentibus surgunt, a laevo latere in dextrum, ut Sol, ambiunt. De ratione eorum menstruâ, quarta maximè Luna decernit. Iisdem autem ventis in contrarium navigatur prolatis pedibus, ut noctu plerumque adversa vela concurrant. Austro majores fluctus eduntur quàm Aquilone: quoniam ille infernus ex imo maris spirat, hic summo. Ideoque post Austros noxii præcipuè terræ motus. Noctu Auster, interdiu Aquilo vehementior. Et ab ortu flantes diuturniores sunt ab occasu flantibus. Septemtriones impari fere desinunt numero: quæ observatio & in aliis multis rerum naturæ partibus valet. Mares itaque existimantur impari numero. Sol & auget, & comprimit flatus. Auget exoriens occidensque, comprimit meridianus æstivis temporibus. Itaque medio diei aut noctis plerumque sopiuntur: qui aut nimio frigore, aut æstu solvuntur. Et imbribus venti sopiuntur. Exspectantur autem maximè, unde nubes discussæ adaperuere cælum. Omnium quidem (si libeat observare minimos ambitus) redire easdem vires quadriennio exacto Eudoxus putat: non ventorum modò, verùm & reliquarum tempestatum magnâ ex parte. Et est

principium lustri ejus, semper intercalari anno, Caniculæ ortu. De generalibus ventis hæc.

XLIX. 48. Nunc de repentinis flatibus, qui exhalante terrâ (ut dictum est) coorti, rursusque dejecti, interim obductâ nubium cute, multiformes existunt. Vagi quippe & ruentes torrentium modo (ut aliquibus placere ostendimus) tonitrua & fulgura edunt. Majore verò illati pondere incursumque, si latè siccam rupere nubem, procellam gignunt, quæ vocatur a Græcis Ecnephias: Sin verò depresso sinu arctius rotati effregerint, sine igne, hoc est, sine fulmine, vorticem faciunt, qui Typhon vocatur, id est, vibratus Ecnephias. Desert hic secum aliquid abruptum e nube gelidâ, convolvens, versansque, & ruinam suam illo pondere aggravans, & locum ex loco mutans rapidâ vertigine: præcipua navigantium pestis, non antenas modò, verùm ipsa navigia contorta frangens; tenui remedio aceti in advenientem effusi, cui frigidissima est natura. Idem illisu ipse percussus, correpta secum in cælum refert, sorbetque in excelsum.

L. Quòd si majore depressæ nubis eruperit specu, sed minùs lato quàm procella, nec sine fragore, Turbinem vocant, proxima quæque prosternentem. Idem ardentior, accensusque dum furit, Prester

vocatur, amburens contacta pariter, & proterens.

49. Non fit autem aquilonius Typhon, nec nivalis aut nive jacente Ecnephias. Quodd si simul rupit nubem, exarsitque, & ignem habuit, non postea concepit, fulmen est. Distat a Prestere, quo flamma ab igni. Hic latè funditur flatu, illud conglobatur impetu. Vortex autem remeando distat a turbine, quomodo stridor a fragore. Procella latitudine ab utroque: disjectâ nube verius, quàm ruptâ. Fit & caligo belluæ similis, nube dirâ navigantibus. Vocatur & columna, cùm spissatus humor rigensque ipse se sustinet. Ex eodem genere, & in longum veluti fistula nubes aquam trahit.

LI. 50. Hieme & æstate rara fulmina, contrariis de causis: quoniam hieme densatus aer nubium crassiore corio spissatur: omnisque terrarum exhalatio rigens, ac gelida, quidquid accipit ignei vaporis, extinguit. Quæ ratio immunem Scythiam & circâ rigentia a fulminum casu præstat: & e diverso nimius ardor Ægyptum. Siquidem calidi sicci que halitus terræ, raro admodum, tenuesque densantur in nubes. Vere autem & autumnio crebriora fulmina; corruptis in utroque tempore æstatis hiemisque causis. Quâ ratione crebra in Italiâ: quia mobilior aer mitiore hieme, & æstate nimbosâ, semper quodammodo ver-

nat, vel autumnat. Italiæ quoque partibus iis, quæ a septemtrione discedunt ad teporem, qualis est Urbis & Campaniæ tractus, juxtà hieme & æstate fulgurat, quod non in alio situ.

LII. §1. Fulminum ipsorum plura genera traduntur. Quæ sicca veniunt, non adurunt, sed dissipant. Quæ humida, non urunt, sed infuscant. Tertium est, quod clarum vocant, mirificæ maximè naturæ, quo dolia exhauriuntur intactis operimentis, nulloque alio vestigio relicto. Aurum, & æs, & argentum liquatur intus, sacculis ipsis nullo modo ambustis, ac ne confuso quidem signo ceræ. Marcia princeps Romanarum icta gravida, partu exanimato, ipsa citra ullum aliud incommodum vixit. In Catilinanis prodigiis Pompeiano ex municipio M. Herennius decurio serena die fulmine ictus est.

LIII. §2. Tuscorum literæ novem deos emittere fulmina existimant, eaque esse undecim generum: Jovem enim trina jaculari. Romani duo tantum ex iis servavere: diurna adtribuentes Jovi, nocturna Summano: rariora sanè eadem de causâ frigidioris cæli. Etruria erumpere terrâ quoque arbitratur, quæ infera appellat, brumali tempore facta, sæva maximè & execrabilia: cum sint omnia, quæ terrena existimant, non illa generalia, nec a sideribus

venientia, sed ex proximâ atque turbidiore naturâ. Argumentum evidens, quòd omnia a superiore cælo decidentia obliquos habent ictus: hæc autem quæ vocant terrena, rectos. Sed quia ex propiore materiâ cadunt, ideo creduntur e terrâ exire, quoniam ex repulsu nulla vestigia edunt, cum sit illa ratio non inferi ictus, sed adversi. A Saturni ea sidere proficisci subtiliùs ista consectati putant: sicut cremantia, a Martis. Qualiter, cum Volsinii oppidum Tuscorum opulentissimum totum concrematum est fulmine. Vocant & familiaria in totam vitam fatidica, quæ prima fiunt familiam suam cuique indepto. Ceterum existimant non ultra decem annos portendere privata, præterquam aut matrimonio primo facta, aut natali die: publica non ultra tricesimum annum, præterquam in deductione oppidorum.

LIV. 53. Exstat Annalium memoria; sacris quibusdam, & precationibus, vel cogi fulmina, vel impetrari. Vetus fama Etruriæ est, impetratum, Volsinios urbem agris depopulatis subeunte monstro, quod vocavere Voltam. Evocatum & a Porse-nâ suo rege. Et ante eum a Numâ sæpius hoc factitatum, in primo Annalium suorum tradit L. Piso gravis auctor: quod imitatum parum rite Tullum. Hostilium

ictum fulmine. Lucosque & aras & sacra habemus : interque Statores, ac Tonantes, & Feretrios, Elicium quoque accepimus Jovem. Varia in hoc vitæ sententia, & pro cuiusque animo. Imperari naturæ audacis est credere ; nec minùs hebetis, beneficiis abrogare vires : quando in fulgurum quoque interpretatione eò profecit scientia, ut ventura alia finito die præcinat : & an peremptura sint fatum, aut apertura potius alia fata quæ lateant, innumerabilibus in utroque publicis privatisque experimentis. Quamobrem sint ista, ut rerum naturæ libuit, aliis certa, aliis dubia, aliis probata, aliis damnanda : nos cetera, quæ sunt in his memorabilia, non omitemus.

. LV. 54. Fulgetrum priùs cerni, quàm tonitrum audiri, cùm simul fiant, certum est. Nec mirum : quoniam lux sonitu velocior. Ictum autem & sonitum congruere, ita modulante naturâ : sed sonitum profecti esse fulminis, non illati. Etiamnum spiritum ociores fulmine : ideo quati priùs omne & afflari, quàm percuti : nec quemquam tangi, qui prior viderit fulmen, aut tonitru audierit. Læva prospera existimantur : quoniam lævâ parte mundi ortus est. Nec tam adventus spectatur, quàm reditus : sive ab ictu resilit ignis, sive opere confecto, aut igne consumpto spiritus re-

meat. In sedecim partes cælum in eo aspectu divisere Tusci. Prima est a septemtrionibus ad æquinoctialem exortum : secunda ad meridiem, tertia ad æquinoctialem occasum : quarta obtinet, quod reliquum est ab occasu ad septemtriones. Has iterum in quaternas divisere partes, ex quibus octo ab exortu sinistras, totidem e contrario appellavere dextras. Ex his maximè dira, quæ septemtrionem ab occasu attingunt. Itaque plurimùm refert, unde venerint fulmina, & quò concesserint. Optimum est, in exortivas redire partes. Ideo cùm a primâ cæli parte venerint, & in eandem concesserint, summa felicitas portenditur, quale Sullæ dictatori ostentum datum accepimus. Ceterâ ipsius mundi portione minùs prospera aut dira. Quædam fulgura enuntiare non putant fas, nec audire, præterquam si hospiti indicentur, aut parenti. Magna hujus observationis vanitas, tactâ Junonis æde, Romæ deprehensa est Scauro consule, qui mox princeps fuit.

Noctu magis, quàm interdiu, sine tonitribus fulgurat. Unum animal hominem non semper extinguit, cetera illico : hunc videlicet naturâ tribuente honorem, cùm tot belluæ viribus præstent. Omnia contrarias incubant in partes : homo, nisi convertatur in percussas, non expirat. Su-

perne icti considunt. Vigilans ictus coniventibus oculis, dormiens patentibus reperitur. Hominem ita exanimatum cremari fas non est: condi terrâ religio tradidit. Nullum animal, nisi exanimatum, fulmine accenditur. Vulnera fulminatorum frigidiora sunt reliquo corpore.

LVI. 55. Ex iis, quæ terrâ gignuntur, lauri fruticem non icit: nec umquam quinque altius pedibus descendit in terram. Ideo pavidi altiores specus tutissimos putant: aut tabernacula e pellibus belluarum, quas vitulos appellant: quoniam hoc solum animal ex marinis non percutiat: sicut nec e volucribus aquilam, quæ ob hoc armigera hujus teli fingitur. In Italiâ inter Terracinam & ædem Feroniæ, turres bellicis temporibus desiere fieri, nullâ non earum fulmine dirutâ.

LVII. 56. Præter hæc inferiore cælo relatum in monumenta est, lacte & sanguine pluisset M'. Acilio, C. Porcio coff. & sæpe aliàs: sicut carne, P. Volumnio, Servio Sulpicio coff. exque eâ non putruisse, quod non diripuissent aves. Item ferro in Lucanis, anno antequam M. Crassus a Parthis interemptus est, omnesque cum eo Lucani milites, quorum magnus numerus in exercitu erat. Effigies, quæ pluit, spongiarum fere similis fuit: aruspices præmonuerunt superna vulnera. L. autem Paulo,

C. Marcello coff. lanâ pluit circa castellum Carissanum, juxta quod post annum T. Annius Milo occisus est. Eodem causam dicente lateribus coctis pluuisse, in ejus anni acta relatum est.

LVIII. 57. Armorum crepitus, & tubæ sonitus auditos e cælo Cimbricis bellis accepimus: crebróque & prius, & postea. Tertio verò consulatu Marii ab Amerinis & Tudertibus spectata arma cælestia, ab ortu occasuque inter se concurrentia, pulsis quæ ab occasu erant. Ipsum ardere cælum, minimè mirum est, & sæpius visum, majore igne nubibus correptis.

LIX. 58. Celebrant Græci Anaxagoram Clazomenium, Olympiadis septuagesimæ octavæ secundo anno, prædixisse cælestium literarum scientiâ, quibus diebus saxum casurum esset e Sole. Idque factum interdiu in Thraciæ parte ad Ægos flumen. Qui lapis etiam nunc ostenditur, magnitudine vehis, colore adusto, comete quoque illis noctibus flagrante. Quod si quis prædictum credat, simul fateatur necesse est, majoris miraculi divinitatem Anaxagoræ fuisse; solvique rerum naturæ intellectum, & confundi omnia, si aut ipse Sol lapis esse, aut umquam lapidem in eo fuisse credatur: decidere tamen crebrò, non erit dubium. In Abydi gymnasio ex eâ causâ colitur. hodieque, mo-

dicus quidem, sed quem in medio terrarum casurum idem Anaxagoras prædixisse narratur. Colitur & Cassandriæ, quæ Potidæa vocitata est, ob id deducta. Ego ipse vidi in Vocontiorum agro paulo antè delatum.

LX. 59. Arcus vocamus, extra miraculum frequentes, & extra ostentum. Nam ne pluvios quidem, aut serenos dies, cum fide portendunt. Manifestum est, radium Solis immissum cavæ nubi, repulsâ acie in Solem refringi, colorumque varietatem mixturâ nubium, aeris, igniumque fieri. Certè nisi Sole adverso non fiunt: nec umquam, nisi dimidiâ circuli formâ: nec noctu, quamvis Aristoteles prodat aliquando visum, quod tamen fatetur idem non nisi quartadecimâ Lunâ posse. Fiunt autem hieme maximè ab æquinoctio autumnali die decresciente. Quo rursus crescente ab æquinoctio verno, non exsistunt: nec circa solstitium longissimis diebus: brumâ verò, hoc est, brevissimis diebus, frequenter. Iidem sublimes humili Sole, humilesque sublimi, & minores oriente, aut occidente, sed in latitudinem diffusi: meridie exiles, verùm ambitûs majoris. Æstate verò per meridiem non cernuntur: post autumnæ æquinoctium quacumque horâ: nec umquam plures simul quàm duo.

LXI. Cetera ejusdem naturæ non multis dubia esse video.

60. Grandinem congelato imbri gigni, & nivem eodem humore mollius coacto: pruinam autem ex rore gelido. Per hiemem nives cadere, non grandines: ipsasque grandines interdum sæpius, quàm noctu, & multò celerius resolvi, quàm nives. Nebulas nec æstate, nec maximo frigore exsistere. Rores neque gelu, neque ardoribus, neque ventis, nec nisi serenâ nocte. Gelando liquorem minui, solutâque glacie non eundem inveniri modum.

61. Varietates colorum figurarumque in nubibus cerni, prout admixtus ignis superet, aut vincatur.

LXII. 62. Præterea quasdam proprietates quibusdam locis esse. Roscidas æstate Africæ noctes. In Italiâ Locris, & in lacu Velino, nullo non die apparere arcus. Rhodi & Syracusis numquam tanta nubila obduci; ut non aliquâ horâ Sol cernatur: qualia aptius suis referentur locis. Hæc sint dicta de aere.

LXIII. 63. Sequitur terra, cui uni rerum naturæ partium, eximia propter mèrita, cognomen indidimus maternæ venerationis. Sic hominum illa, ut cælum dei: quæ nos nascentes excipit, natos alit, semelque editos sustinet semper: novissimè

complexa gremio jam a reliquâ naturâ abdicatos, tum maximè ut mater, operiens: nullo magis sacra merito, quàm quo nos quoque sacros facit, etiam monumenta ac titulos gerens, nomenque prorogans nostrum, & memoriam extendens contra brevitate[m] ævi. Cujus numen ultimum jam nullis precamur irati grave: tamquam nesciamus hanc esse solam, quæ numquam irascatur homini. Aquæ subeunt in imbres, rigescunt in grandines, tumescunt in fluctus, præcipitantur in torrentes: aer densatur nubibus, furit procellis. At hæc benigna, mitis, indulgens, usûsque mortalium semper ancilla, quæ coacta generat! quæ sponte fundit! quos odores saporesque! quos succos! quos tactus! quos colores! quàm bonâ fide creditum fenus reddit! quæ nostri causâ alit! Pestifera enim animantia, vitali spiritu habente culpam, necesse est illi feminata excipere, & genita sustinere. Sed in malis generantium noxa est. Illa serpentem homine percusso non ampliùs recipit, pœnasque etiam inertium nomine exigit: illa medicas fundit herbas, & semper homini parturit. Quin & venena nostri misertam instituisse credi potest: ne in tædio vitæ fames, mors terræ meritis alienissima, lentâ nos consumeret tabe: ne lacerum corpus abrupta dispergerent: ne laquei torqueret pœna præpo-

stera, incluso spiritu, cui quæreretur exitus: ne in profundo quæsitâ morte, sepultura pabulo fieret: ne ferri cruciatus scinderet corpus. Ita est, miserta genuit id, cujus facillimo haustu, illibato corpore, & cum toto sanguine extingueremur, nullo labore, sitientibus similes: qualiter defunctos, non volucris, non fera attingeret, terræque servaretur, qui sibi ipsi perisset. Verum fateamur, terra nobis malorum remedium genuit, nos illud vitæ fecimus venenum. Non enim & ferro, quo carere non possumus, simili modo utimur? Nec tamen quereremur meritò, etiamsi maleficii causâ tulisset: adversus unam quippe naturæ partem ingrati sumus. Quas non ad delicias, qualesque non ad contumelias servit homini? In maria jacitur, aut, ut freta admittamus, eroditur aquis: ferro, ligno, igne, lapide, fruge, omnibus cruciatur horis, multoque plus, ut deliciis, quàm ut alimentis famuletur nostris. Nisi tamen, quæ summâ patiatur, atque extremâ cute, tolerabilia videantur. Penetramus in viscera, auri argentique venas, & æris ac plumbi metalla fodientes: gemmas etiam & quosdam parvulos quærimus lapides, scrobibus in profundum actis. Viscera ejus extrahimus, ut digito gestetur gemma, quam petimus. Quot manus atteruntur, ut unus niteat

articulus ! Si ulli essent inferi , jam profectò illos avaritiæ atque luxuriæ cuniculi refodissent. Et miramur si eadem ad noxam genuit aliqua ! Feræ enim , credo , custodiunt illam , arcentque sacrilegas manus. Non inter serpentes fodimus , & venas auri tractamus cum veneni radicibus ? Placatiore tamen deâ ob hoc , quòd omnes hi opulentiæ exitus ad scelera , cædesque , & bella tendunt : quamque sanguine nostro irrigamus , insepultis ossibus tegimus. Quibus tamen , velut exprobrato furore , tandem ipsa se obducit , & scelera quoque mortalium occultat. Inter crimina ingrati animi & hoc duxerim , quòd naturam ejus ignoramus.

LXIV. 64. Est autem figura prima , de quâ consensus judicat. Orbem certè dicimus terræ , globumque verticibus includi fate-mur. Neque enim absoluti orbis est forma , in tantâ montium excelsitate , tantâ camporum planitie : sed cujus amplexus , si capita linearum comprehendantur ambitu , figuram absoluti orbis efficiat : id quod ipsa rerum naturæ cogit ratio , non eisdem causis , quas attulimus in cælo. Namque in illo cava in se convexitas vergit , & cardini suo , hoc est , terræ , undique incumbit. Hæc , ut solida atque conferta adsurgit , in-rumescenti similis , extrâque protenditur. Mundus in centrum vergit : at terra exit a centro , immensum ejus globum in for-

mam orbis assiduâ circa eam mundi volubilitate cogente.

LXV. 65. Ingens hîc pugna literarum, contrâque vulgi: circumfundi terræ undique homines, conversisque inter se pedibus stare, & cunctis similem esse cæli verticem, ac simili modo ex quacumque parte mediam calcari: illo quærente, cur non decidant contrâ siti: tamquam non ratio præstò sit, ut nos non decidere mirentur illi. Intervenit sententia, quamvis indocili probabilis turbæ, inæquali globo, ut si sit figura pineæ nucis, nihilominus terram undique incoli. Sed quid hoc refert alio miraculo exoriente? pendere ipsam, ac non cadere nobiscum, ceu spiritûs vis mundo præsertim inclusi, dubia sit: aut possit cadere, naturâ repugnante, & quò cadat, negante. Nam sicut ignium sedes non est nisi in ignibus, aquarum nisi in aquis, spiritûs nisi in spiritu: ita terræ, arcentibus cunctis, nisi in se, locus non est. Globum tamen effici mirum est, in tantâ planitie maris, camporumque. Cui sententiæ adest Dicæarchus, vir in primis eruditus, regum curâ per mensus montes, ex quibus altissimum prodidit Pelion, MCL. passuum, ratione perpendiculi, nullam esse eam portionem universæ rotunditatis colligens. Mihi incerta hæc videtur conjectatio, haud ignaro quos-

dam Alpium vertices, longo tractu, nec breviorē quinquaginta millibus passuum adfurgere. Sed vulgo maxima hæc pugna est, si coactam in verticem aquarum quoque figuram credere cogatur. Atqui non aliud in rerum naturâ aspectu manifestius. Namque & dependentes ubique guttæ parvis globantur orbibus: & pulveri illatæ, frondiumque lanugini impositæ, absolutâ rotunditate cernuntur: & in poculis repletis media maximè tument: quæ propter subtilitatem humoris, mollitiæque in se residentem, ratione facilius, quàm visu, deprehenduntur. Idque etiam magis mirum, in poculis repletis, addito humore minimo circumfluere quod supersit: contrâ evenire ponderibus additis ad vicenos sæpe denarios: scilicet quia intus recepta liquorem in verticem attollant, ac cumulo eminente infusa dilabantur. Eadem est causa propter quam e navibus terra non cernatur, e navium malis conspicua: ac procul recedente navigio, si quid, quod fulgeat, religetur in mali cacumine, paulatim descendere videatur, & postremò occultetur. Denique Oceanus, quem fatemur ultimum, quam aliâ figurâ cohæreret, atque non decideret, nullo ultrâ margine includente? Ipsum id ad miraculum redit, quonam modo, etiam si globetur, extremum non decidat ma-

te. Contra quod, ut sint plana maria, & quâ videntur figurâ, non posse id accidere, magno suo gaudio, magnâque gloriâ inventores Græci subtilitate geometricâ docent. Namque cùm e sublimi in inferiora aquæ ferantur, & sit hæc natura earum confessa; nec quisquam dubitet in litore ullo accessisse eas, quò longissimè devexitas passa sit: procul dubio apparere, quò quid humilior sit, propius centro esse terræ; omnesque lineas, quæ emittuntur ex eo ad proximas aquas, breviores fieri, quàm quæ ad extremum mare a primis aquis. Ergo totas omnique ex parte aquas vergere in centrum; ideoque non decidere, quoniam in interiora nitantur.

LXVI. Quod ita formasse artifex natura credi debet, ut cùm terra arida & sicca constare per se ac sine humore non posset; nec rursus stare aqua, nisi sustinente terrâ, mutuo implexu jungerentur: hac sinus pandente: illâ verò permeante totam, intrâ, extrâ, suprâ, venis, ut vinculis, discurrentibus, atque etiam in summis jugis erumpente: quo spiritu acta & terræ pondere expressa, siphonum modo emicat: tantùmque a periculo decidendi abest, ut in summa quæque & altissima exsiliat. Quâ ratione manifestum est, quare tot fluminum quotidiano accessu maria non crescant.

66. Est igitur in toto suo globo tellus

medio ambitu præcincta circumfluo mari. Nec argumentis hoc investigandum, sed jam experimentis cognitum.

LXVII. 67. A Gadibus, columnisque Herculis, Hispaniæ & Galliarum circuitu, totus hodie navigatur occidens. Septemtrionalis verò Oceanus, majore ex parte navigatus est, auspiciis divi Augusti, Germaniam classe circumvectâ ad Cimbrorum promontorium: & inde immenso mari prospecto, aut famâ cognito, ad Scythicam plagam, & humore nimio rigentia. Propter quod minimè verisimile est illic maria deficere, ubi humoris vis superet. Juxtâ verò ab ortu ex Indico mari, sub eodem sidere pars tota vergens in Caspium mare, pernavigata est Macedonum armis, Seleuco atque Antiocho regnantibus, qui & Seleucida atque Antiochida ab ipsis appellari voluere. Circa Caspium quoque multa Oceani litora explorata, parvòque brevius, quàm totus, hinc aut illinc septemtrio eremigatus. Ut tamen conjecturæ locum sic quoque non relinquat, ingens argumentum paludis Mæoticæ, sive ea illius Oceani sinus est, ut multos adverte credidisse, sive angusto discreti situ restagnatio. Alio latere Gadium, ab eodem occidente, magna pars meridiani sinûs ambitu Mauritaniae navigatur hodie. Majorem quidem ejus par-

tem, & orientis, victoriæ Magni Alexandri lustravere, usque in Arabicum sinum. In quo res gerente C. Cæsare Augusti filio, signa navium ex Hispaniensibus naufragiis feruntur agnita. Et Hanno, Carthaginiis potentiâ florente, circumvectus a Gadibus ad finem Arabiæ, navigationem eam prodidit scripto: sicut ad extera Europæ noscenda missus eodem tempore Himilco. Præterea Nepos Cornelius auctor est, Eudoxum quemdam suâ ætate, cum Lathurum regem fugeret, Arabico sinu egressum, Gades usque pervectum: multoque ante eum Cælius Antipater, vidisse se, qui navigasset ex Hispaniâ in Æthiopiam commercii gratiâ. Idem Nepos de septemtrionali circuitu tradit, Quinto Metello Celeri, L. Afranii in consulatu collegæ, sed tum Galliæ proconsuli, Indos a rege Suevorum dono datos, qui ex Indiâ commercii causâ navigantes, tempestatibus essent in Germaniam abrepti. Sic maria circumfusa undique dividuo globo partem orbis auferunt nobis: nec inde huc, nec hinc illò pervio tractu. Quæ contemplatio apta detegendæ mortalium vanitati, poscere videtur, ut totum hoc, quidquid est, in quo singulis nihil satis est, ceu subjectum oculis, quantum sit ostendam.

LXVIII. 68. Jam primum in dimidio

computari videtur, tamquam nulla portio ipsi decidatur Oceano: qui toto circumdatus medio, & omnes ceteras fundens recipiensque aquas, & quidquid exit in nubes, ac sidera ipsa tot & tantæ magnitudinis pascens, quo tandem amplitudinis spatio credetur habitare? Improbæ & infinita debet esse tam vastæ molis possessio. Adde quòd ex relicto plus abstulit cælum. Nam cum sint ejus quinque partes, quas vocant Zonas, infesto rigore & æterno gelu premitur omne, quidquid est subiectum duabus extremis, utrimque circa vertices: hunc qui septemtrio vocatur, eumque qui adversus illi, austrinus appellatur. Perpetua caligo utrobique, & alieno molliorum siderum aspectu, maligna, ac pruinâ tantum albicans lux. Media verò terrarum, quâ Solis orbita est, exusta flammis & cremata, cominus vapore torretur. Circâ duæ tantum, inter exustam & rigentes, temperantur: eæque ipsæ inter se non perviæ, propter incendium siderum. Ita terræ tres partes abstulit cælum: Oceani rapina in incerto est.

Sed & relicta nobis una portio, haud scio an etiam in majore damno sit. Idem siquidem Oceanus infusus in multos (ut dicemus) sinus, aded vicino accessu interna maria adlatrat, ut centum quinde-
cim millibus passuum Arabicus sinus distet

ab Ægyptio mari : Caspius verò CCCLXXV. millibus a Pontico. Idem interfusus intrat per tot maria, quibus Africam, Europam, Asiamque dispescit, quantum terrarum occupat? Computetur etiam nunc mensura tot fluminum, tantarum paludum: addantur & lacus, & stagna. Jam elata in cælum, & ardua aspectu quoque juga: jam silvæ, vallesque præruptæ, & solitudines, & mille causis deserta detrahantur. Hæ tot portiones terræ, immo verò, ut plures tradidere, mundi punctus, (neque enim est aliud terra in universo:) hæc est materia gloriæ nostræ, hæc sedes: hîc honores gerimus, hîc exercemus imperia, hîc opes cupimus, hîc tumultuamur humanum genus, hîc instauramus bella etiam civilia, mutuisque cædibus laxiorem facimus terram. Et ut publicos gentium furores transeam, hæc in quâ conterminos pellimus, furtoque vicini cespitem nostro solo adfodimus, ut qui latissimè rura metatus fuerit, ultraque fines exegerit accolas, quotâ terrarum parte gaudeat? vel cùm ad mensuram avaritiæ suæ propagaverit, quam tandem portionem ejus defunctus obtineat!

LXIX. 69. Mediam esse mundi totius haud dubiis constat argumentis: sed clarissimè æquinoctii paribus horis. Nam nisi in medio esset, æquales dies noctesque

haberi non posse deprehenderunt & dioptræ, quæ vel maximè id confirmant: cùm æquinoctiali tempore ex eadem lineâ ortus occasusque cernatur, & solstitialis exortus per suam lineam, brumalisque occasus. Quæ accidere nullo modo possent, nisi in centro sita esset.

LXX. 70. Tres autem circuli suprâ dictis zonis implexi, inæqualitates temporum distinguunt: solstitialis a parte Signiferi excelsissimâ nobis, ad septemtrionalem plagam versus: contrâque ad alium Polum brumalis: item medio ambitu Signiferi orbis incedens æquinoctialis.

LXXI. Reliquorum, quæ miramur, causa in ipsius terræ figurâ est, quam globo similem, & cum eâ aquas, iisdem intelligitur argumentis. Sic enim fit haud dubiè, ut nobis septemtrionalis plagæ sidera numquam occidant: contrâ meridiana numquam oriantur: rursusque hæc illis non cernantur, attollente se contra medios visus terrarum globo. Septemtriones non cernit Troglodytice, & confinis Ægyptus: nec Canopum Italia, & quem vocant Berenices crinem: item quem sub divo Augusto cognominavere Cæsaris thronon, insignes ibi stellas. Adeoque manifestò adfurgens fastigium curvatur, ut Canopus quartam fere partem signi unius supra terram eminere Alexandriae intuentibus

bus videatur : eadem a Rhodo terram quodammodo ipsam stringere : in Ponto omnino non cernatur, ubi maximè sublimis septemtrio. Idem a Rhodo absconditur, magisque Alexandriae. In Arabiâ Novembri mense primâ vigiliâ occultus, secundâ se ostendit : in Meroe solstitio vespere paulisper apparet, paucisque ante exortum Arcturi diebus pariter cum die cernitur. Navigantium hæc maximè cursus deprehendunt, in alia adverso, in alia prono mari, subitoque conspicuis, atque ut e freto emergentibus, quæ in anfractu pilæ latuere, sideribus. Neque enim (ut dixere aliqui) mundus hoc polo excelso se attollit; aut undique cernerentur hæc sidera : verùm hæc eadem quibusque proximis sublimiora creduntur, eademque demersa longinquis; utque nunc sublimis in dejectu positus videtur hic vertex, sic illam terræ devexitatem transgressis, illa se attollunt, residentibus quæ hic excelsa fuerant : quod, nisi in figurâ pilæ, accidere non posset.

LXXII. Ideoque defectus Solis ac Lunæ vespertinos orientis incolæ non sentiunt : nec matutinos ad occasum habitantes : meridianos verò sæpius. Nobili apud Arabiam magni Alexandri victoriâ, Luna defecisse noctis secundâ horâ prodita est : eademque in Sicilia exoriens. Solis defe-

Etum, Vipstano & Fonteio coff. qui fuerat ante paucos annos, factum pridie Kalendas Maias, Campania horâ diei inter septimam & octavam sensit: Corbulo dux in Armeniâ inter horam diei decimam & undecimam prodidit visum, circuitu globi alia & aliis detegente & occultante. Quod si plana esset terra: simul omnia apparerent cunctis, noctesque non fierent inæquales: nam æquè aliis, quàm in medio sitis, paria duodecim horarum intervalla cernerentur, quæ nunc non in omni parte simili modo congruunt.

LXXIII. 71. Ideo nec nox diesque quævis eadem toto orbe simul est, oppositu globi noctem, aut ambitu diem afferente. Multis hoc cognitum experimentis. In Africâ Hispaniâque, turrium Annibalis: in Asiâ verò propter piraticos terrores, simili specularum præsidio excitato: in quæis prænuntiativos ignes sextâ horâ diei accensos, sæpe compertum est, tertiâ noctis a tergo ultimis visos. Ejusdem Alexandri cursor Philonides, ex Sicyone Elin mille & ducenta stadia novem diei confecit horis: indeque, quamvis declivi itinere, tertiâ noctis horâ remensus est sæpius. Causa, quod eunti cum Sole iter erat: eundem remeans, obvium contrario prætervertebat occursum. Quâ de causâ ad occasum navigantes, quamvis brevissimo die,

vincunt spatia nocturnæ navigationis, ut Solem ipsum comitantes.

LXXIV. 72. Vasaque horospica non ubique eadem sunt usui, in trecentis stadiis, aut, ut longissimè, in quingentis, mutantibus semet umbris Solis. Itaque umbilici (quem gnomonem appellant) umbra, in Ægypto meridiano tempore, æquinoctii die, paulo plus quàm dimidiam gnomonis mensuram efficit. In urbe Romæ nona pars gnomonis deest umbræ. In oppido Anconâ superest quinta tricesima. In parte Italiæ, quæ Venetia appellatur, eisdem horis umbra gnomoni par fit.

LXXV. 73. Simili modo tradunt in Syene oppido, quod est supra Alexandriam quinque millibus stadiorum, solstitii die medio nullam umbram jaci: puteumque ejus experimenti gratiâ factum, totum illuminari. Ex quo apparere, tum Solem illi loco supra verticem esse: quod & in Indiâ supra flumen Hypasin fieri tempore eodem Onesicritus scripsit. Constatque in Berenice, urbe Troglodytarum; & inde stadiis quatuor millibus DCCCXX. in eadem gente, Ptolemaide oppido, quod in margine Rubri maris ad primos elephantium venatus conditum est, hoc idem ante solstitium quadragenis quinis diebus, totidemque postea fieri, & per eos xci. dies in meridiem umbras jaci. Rursus in

Meroe, (Insula hæc caputque gentis Æthiopum, quinque millibus stadiorum a Syene in amne Nilo habitatur.) bis anno absumi umbras, Sole duodevicesimam Tauri partem, & quartamdecimam Leonis obtinente. In Indiæ gente Oretum, mons est Maleus nomine, juxta quem umbræ æstate in austrum, hieme in septemtrionem jaciuntur. Quindecim tantum noctibus ibi apparet Septemtrio. In eadem Indiâ Patalis celeberrimo portu, Sol dexter oritur, umbræ in meridiem cadunt. Septemtrionem, ibi Alexandro morante, adnotatum primâ tantum noctis parte aspici. Onesicritus dux ejus scripsit, quibus in locis Indiæ umbræ non sint, septemtrionem non conspici, & ea loca appellari ascia, nec horas dinumerari ibi.

LXXVI. 74. At in totâ Troglodytice; umbras bis quadraginta quinque diebus in anno Eratosthenes in contrarium cadere prodidit.

LXXVII. 75. Sic fit, ut vario lucis incremento, in Meroe longissimus dies XII. horas æquinoctiales, & octo partes unius horæ colligat: Alexandria verò XIV. horas: in Italiâ quindecim: in Britanniâ XVII. ubi æstate lucidæ noctes, haud dubiè repromittunt id, quod cogit ratio credi, solstitii diebus accedente Sole propius verticem mundi, angusto lucis am-

bitu, subjecta terræ continuos dies habere
 fenis mensibus, noctesque e diverso ad
 brumam remoto. Quod fieri in insulâ
 Thule, Pytheas Massiliensis scripsit, sex
 dierum navigatione in Septemtrionem a
 Britannia distante: quidam verò & in Mo-
 nâ, quæ distat a Camaloduno Britanniae
 oppido circiter ducentis millibus adfirmant.

LXXVIII. 76. Umbrarum hanc ratio-
 nem, & quam vocant gnomonicon, in-
 venit Anaximenes Milesius, Anaximan-
 dri (de quo diximus) & Thaletis discipu-
 lus: primusque horologium, quod appel-
 lant sciothericon, Lacedaemone ostendit.

LXXIX. 77. Ipsum diem alii aliter ob-
 servavere. Babylonii inter duos Solis exor-
 tus: Athenienses inter duos occasus: Um-
 bri a meridie in meridiem: vulgus omne
 a luce ad tenebras: sacerdotes Romani,
 & qui diem diffinire civilem, item Ægyp-
 tii, & Hipparchus, a mediâ nocte in me-
 diam. Minora autem intervalla esse lucis
 inter ortus Solis juxta solstitia, quàm æqui-
 noctia, apparet: quia positio Signiferi cir-
 ca media sui obliquior est: juxta solsti-
 tium verò rectior.

LXXX. 78. Contexenda sunt his cæ-
 lestibus nexa causis. Namque Æthiopus
 vicini sideris vapore torrerî, adustisque
 similes gigni, barbâ & capillo vibrato,
 non est dubium. Et adversâ plagâ mun-

di, atque glaciali, candidâ cute esse gentes, flavis promissas crinibus: truces verò ex cæli rigore has, illas mobilitate hebetes: ipsoque crurum argumento, illis in supera succum revocari, naturâ vaporis: his in inferas partes depelli, humore deciduo. Hic graves feras, illic varias effigies animalium provenire, & maximè alitum, & in multas figuras gigni volucres. Corporum autem proceritatem utrobique, illic ignium nisu, hîc humoris alimento. Medio verò terræ salubris utrimque mixtura, fertilis ad omnia tractus, modicus corporum habitus, magna & in colore temperies, ritus molles, sensus liquidus, ingenia fecunda, totiusque naturæ capacia. Iisdem imperia, quæ numquam extimis gentibus fuerint: sicut ne illæ quidem his paruerint, avulsæ, ac pro immanitate naturæ urgentis illas, solitariae.

LXXXI. 79. Babyloniorum placita, motus terræ, hiatusque, & cetera omnia, vi siderum existimant fieri, sed illorum trium, quibus fulmina adsignant: fieri autem, meantium cum Sole, aut congruentium, & maximè circa quadrata mundi. Præclara quædam esse & immortalis in eo, si credimus, divinitas perhibetur Anaximandro Milesio physico, quem ferunt Lacedæmoniis prædixisse, ut urbem ac tecta custodirent: instare enim motum ter-

ræ, cùm & urbs tota eorum cœruit, & Taygeti montis magna pars ad formam puppis eminens abrupta, cladem insuper eam ruinâ pressit. Perhibetur & Pherocydi Pythagoræ doctori alia conjectatio, sed & illa divina: haustu aquæ e puteo præsensisse, ac prædixisse ibi terræ motum. Quæ si vera sunt, quantum a deo tandem videri possunt tales distare, dum vivant? Et hæc quidem arbitrio cujusque existimanda relinquantur: ventos in causâ esse non dubium reor. Neque enim umquam intremiscunt terræ, nisi sopito mari, cæloque adeò tranquillo, ut volatus avium non pendeant, subtracto omni spiritu qui vehit: nec umquam, nisi post ventos, condito scilicet in venas & cava ejus occulta flatu. Neque aliud est in terrâ tremor, quàm in nube tonitruum: nec hiatus aliud, quàm cùm fulmen erumpit: incluso spiritu luctante, & ad libertatem exire nitente.

LXXXII. 80. Variè itaque quatitur, & mira eduntur opera alibi prostratis mœnibus, alibi hiatu profundo haustis, alibi egestis molibus, alibi emissis amnibus: nonnumquam etiam ignibus, calidisve fontibus, alibi averso fluminum cursu. Præcedit verò comitaturque terribilis sonus, aliàs murmur similis mugitibus, aut clamori humano, armorumve pulsantium fra-

gori : pro qualitate materiæ excipientis, formæque vel cavernarum, vel cuniculi, per quem meat, exiliùs grassante in angusto, eodem rauco in recurvis, resultant in duris, fervente in humidis, fluctuante in stagnantibus : item fremente contra solida. Itaque & sine motu sæpe editur sonus. Nec simplici modo quatiitur, sed tremit vibratque. Hiatus verò aliàs remanet, ostendens quæ sorbuit, aliàs occultat ore compresso, rursusque ita inducto solo, ut nulla vestigia existent, urbibus plerumque devoratis, agrorumque tractu hausto. Maritima autem maximè quatiuntur. Nec montuosa tali malo carent. Exploratum est mihi, Alpes, Apeninumque sæpius tremuisse. Et autumnō ac vere terræ crebriùs moventur, sicut fiunt fulmina. Ideo Galliæ & Ægyptus minimè quatiuntur : quoniam hîc æstatis causa obstat, illic hiemis. Item noctu sæpius, quàm interdiu. Maximi autem motus existunt matutini, vespertinique : sed propinquâ luce crebri : interdiu autem circa meridiem. Fiunt & Solis Lunæque defectu, quoniam tempestates tunc sopiuntur. Præcipuè verò, cùm sequitur imbrem æstus, imbresve æstum.

LXXXIII. 81. Navigantes quoque sentiunt non dubiâ conjecturâ, sine flatu intumescente fluctu subito aut quatiēte ictu,

Intremunt verò & in navibus posita, æquè quàm in ædificiis, crepituque prænuntiant: quin & volucres non impavidæ sedentes. Est & in cælo signum, præceditque motu futuro, aut interdiu, aut paulo post occasum sereno, ceu tenuis linea nubis in longum porrectæ spatium. Est & in puteis turbidior aqua, nec sine odoris tædio.

LXXXIV. 82. Sicut in iisdem est remedium, quale & crebri specus præbent: conceptum enim spiritum exhalant, quod in certis notatur oppidis, quæ minùs quantuntur, crebris ad eluviam cuniculis cavata. Multoque sunt tutiora in iisdem illis quæ pendent: sicut Neapoli in Italiâ intelligitur, parte ejus, quæ solida est, ad tales casus obnoxia. Tutissimi sunt ædificiorum fornices, anguli quoque parietum, postesque alterno pulsu renitente. Et latere terreno facti parietes minore noxâ quantuntur. Magna differentia est & in ipso genere motûs: pluribus siquidem modis quantitur. Tutissimum est, cum vibrat crispante ædificiorum crepitu: & cum intumescit adsurgens, alternoque motu residet: innoxium & cum concurrentia tecta contrario ictu arietant: quoniam alter motus alteri renititur. Undantis inclinatio, & fluctûs more quædam volutatio infesta est: aut cum in unam partem totus se motus impellit. Desinunt autem tremores, cum

ventus emersit: sin verò duravere, non ante quadraginta dies sistuntur: plerumque & tardius, utpote cùm quidam annuo & biennii spatio duraverint.

LXXXV. 83. Factum est & hoc semel, quod equidem in Etruscæ disciplinæ voluminibus inveni, ingens terrarum portentum; L. Marcio, Sex. Julio coss. in agro Mutinensi. Namque montes duo inter se concurrerunt, crepitu maximo adsultantes, recedentesque, inter eos flammâ fumoque in cælum exeunte interdiu, spectante e viâ Æmiliâ magnâ equitum Romanorum, familiarumque & viatorum multitudine. Eo concursu villæ omnes elisæ: animalia per multa, quæ intrâ fuerant, exanimata sunt, anno ante sociale bellum, quod haud scio an funestius terræ ipsi Italiæ fuerit, quàm civilia. Non minùs mirum ostentum & nostra cognovit ætas, anno Neronis principis supremo, sicut in rebus ejus exposuimus, pratis oleisque, intercedente viâ publicâ, in contrarias sedes transgressis, in agro Marrucino, prædiis Vectii Marcelli equitis Romani, res Neronis procurantis.

LXXXVI. 84. Fiunt simul cum terræ motu & inundationes maris, eodem videlicet spiritu infusi, ac terræ residentis sinu recepti. Maximus terræ memoriâ mortalium exstitit motus, Tiberii Cæsaris prin-

cipatu, XII. urbibus Asiæ unâ nocte prostratis. Creberrimus Punico bello, intra eundem annum septies atque quinquagies nuntiatus Romam. Quo quidem anno ad Trasymenum lacum dimicantes, maximum motum neque Pœni sensere, nec Romani. Nec verò simplex malum, aut in ipso tantum motu periculum est: sed par aut majus ostento. Numquam urbs Roma tremuit, ut non futuri eventus aliquis id prænuntium esset.

LXXXVII. 85. Eadem nascentium causa terrarum est, cum idem ille spiritus attollendo potens solo, non valuit erumpere. Nascuntur enim nec fluminum tantum inVectu, sicut Echinades insulæ ab Acheloo amne congestæ, majorque pars Ægypti a Nilo, in quam a Pharo insulâ noctis & diei cursum fuisse Homero credimus: sed & recessu maris, sicut eidem de Circeiis. Quod accidisse & in Ambraziæ portu decem millium passuum intervallo: & Atheniensium quinque millium ad Piræum memoratur: & Ephesi, ubi quondam ædem Dianæ adluebat. Herodoto quidem si credimus, mare fuit supra Memphim usque ad Æthiopum montes: itemque a planis Arabiæ. Mare & circa Ilium, & totâ Teuthraniâ, quaque campos intulerit Mæander.

LXXXVIII. 86. Nascuntur & alio mo-

do terræ, ac repenti in aliquo mari emergunt, velut paria secum faciente naturâ: quæque hauserit hiatus, alio loco redente.

LXXXIX. 87. Claræ jam pridem insulæ, Delos & Rhodos, memoriæ produntur enatæ. Postea minores, ultra Melon; Anaphe: inter Lemnum & Hellespontum, Nea: inter Lebedum & Teon, Halone: inter Cycladas, Olympiadis cxxxv. anno quarto, Thera & Therasia. Inter easdem post annos cxxx. Hiera, eademque Automate. Et ab eâ duobus stadiis post annos cx. in nostro ævo, M. Junio Silano, L. Balbo coss. a. d. viii. Idus Julias, Thia.

88. Ante nos & juxta Italiam inter Æolias insulas, item juxta Cretam emersit e mari mmd. passuum una cum calidis fontibus: altera Olympiadis clxiii. anno tertio in Tusco sinu, flagrans hæc violento cum flatu. Proditurque memoriæ magnâ circa illam multitudine piscium fluitante, confestim exspirasse, quibus ex his cibis fuisset. Sic & Pitheculas in Campano sinu ferunt ortas. Mox in his montem Epopon, cum repenti flamma ex eo emicuisset, campestri æquatum planitie. In eadem & oppidum haustum profundo: alioque motu terræ stagnum emersisse: & alio, provolutis montibus insulam exstitisse Prochyta.

: XC. Namque & hoc modo insulas rerum natura fecit. Avellit Siciliam Italiae, Cyprum Syriae, Eubœam Bœotiae, Eubœæ Atalantem & Macrin, Besbicum Bithyniae, Leucosiam Sirenum promontorio.

XCI. 89. Rursus abstulit insulas mari, junxitque terris: Antissam Lesbo, Zephyrium Halicarnasso, Æthusam Myndo, Dromiscon & Pernen Mileto, Narthecusam Parthenio promontorio. Hybanda quondam insula Ioniae, cc. nunc a mari abest stadiis. Syrien Ephesus in mediterranea habet: Derasidas & Sophoniam vicina ei Magnesia. Epidaurus & Oricum insulae esse desierunt.

XCII. 90. In totum abstulit terras, primum omnium ubi Atlanticum mare est; si Platoni credimus, immenso spatio. Mox interno, quæ videmus hodie, mersem Acarnaniam Ambracio sinu, Achaiam Corinthio, Europam Asiamque Propontide & Ponto. Ad hoc perripit mare Leucada, Antirrhium, Hellespontum, Bosporos duos.

: XCIII. 91. Atque ut sinus & stagna præteream, ipsa se comest terra: devoravit Cybotum altissimum montem, cum oppido Curite: Sipylum in Magnesiâ: & prius in eodem loco clarissimam urbem, quæ Tantalus vocabatur. Galenes & Gamales urbium in Phœnice agros cum ipsis;

Phegium Æthiopæ jugum excelsissimum: tamquam non infida grassarentur & litora.

XCIV. 92. Pyrrham & Antissam circa Mæotim Pontus abstulit: Elicen & Buram in sinu Corinthio, quarum in alto vestigia apparent. Ex insulâ Cea amplius triginta millia passuum abrupta subito cum plurimis mortalibus rapuit. Et in Siciliâ dimidiam Tyndarida urbem, ac quidquid ab Italiâ deest. Similiter in Bœotiâ Eleusina.

XCV. 93. Motus enim terræ sileantur, & quidquid est, ubi saltem busta urbium exstant: simul ut terræ miracula potius dicamus, quàm scelera naturæ. Et herculè non cælestia enarratu difficiliora fuerint. Metallorum opulentia tam varia, tam dives, tam fecunda, tot sæculis suboriens, cum tantum quotidie orbe toto populentur ignes, ruinæ, naufragia, bella, fraudes: tantum verò luxuria, & tot mortales conterant: gemmarum pictura tam multiplex, lapidum tam discolores maculæ, interque eos, candor alicujus, præter lucem omnia excludens: medicatorum fontium vis: ignium tot locis emicantium perpetua: tot sæculis incendia: spiritus letales alibi, aut scrobibus emissi, aut ipso loci situ mortiferi, alibi volucris tantum, ut Soraacte vicino Urbi tractu: alibi præter hominem, ceteris animantibus: nonnumquam & homini, ut in Sinuessano agro, &

Puteolano : spiracula vocant, alii Charoneas scrobes, mortiferum spiritum exhalantes. Item in Hirpinis Amsancti, ad Mephitis ædem, locum, quem qui intravere, moriuntur. Simili modo Hierapoli in Asiâ, Matris tantum Magnæ sacerdoti innoxium. Alibi fatidici specus, quorum exhalatione temulenti futura præcinunt, ut Delphis, nobilissimo oraculo. Quibus in rebus quid possit aliud causæ afferre mortalium quispiam, quàm diffusæ per omne naturæ subinde aliter atque aliter numen erumpens?

XCVI. 94. Quædam verò terræ ad ingressus tremunt, sicut in Gabiensi agro, non procul urbe Româ, jugera ferme ducenta, equitantium cursu : similiter in Reatino.

95. Quædam insulæ semper fluctuant, sicut in agro Cæcubo, & eodem Reatino, Mutinensi, Statoniensi. In Vadimonis lacu, & ad Cutilias aquas opacâ silvâ, quæ numquam die ac nocte eodem loco visitur. In Lydiâ quæ vocantur Calaminæ, non ventis solum, sed etiam contis quolibet impulsæ, multorum civium Mithridatico bello salus. Sunt & in Nymphaeæ parvæ, Saltares dictæ : quoniam in symphoniciæ cantu ad ictus modulantium pedum moventur. In Tarquiniensi lacu magno Italiæ, duæ nemora circumferunt, nunc triquetram figuram edentes, nunc rotundam.

dam complexu, ventis impellentibus: quadratam numquam.

XCVII. 96. Celebre fanum habet Veneris Paphos, in cujus quamdam aream non impluit. Item in Neâ, oppido Troadis, circa simulacrum Minervæ. In eodem & relicta sacrificia non putrescunt.

XCVIII. Juxta Harpasa oppidum Asiæ cautes stat horrenda, uno digito mobilis: eadem, si toto corpore impellatur, resistens. In Taurorum peninsulâ in civitate Parasino terra est, quâ sanantur omnia vulnera. At circa Asson Troadis lapis nascitur, quo consumuntur omnia corpora: Sarcophagus vocatur. Duo sunt montes juxta flumen Indum: alteri natura est ut ferrum omne teneat, alteri ut respuat. Itaque si sint clavi in calciamento, vestigia avelli in altero non posse, in altero sisti. Locris & Crotone pestilentiam numquam fuisse, nec ullo terræ motu laboratum, adnotatum est. In Lyciâ verò semper a terræ motu XL. dies serenos esse. In agro Arpano frumentum satum non nascitur. Ad aras Mucias in Veiente, & apud Tusculanum, & in silvâ Ciminiâ loca sunt, in quibus in terram depacta non extrahuntur. In Crustumino natum fenum ibi noxium: extrâ, salubre est.

XCIX. 97. Et de aquarum naturâ complura dicta sunt: sed æstus maris acce-

dere, & reciprocare, maximè mirum, pluribus quidem modis, verùm causa in Sole, Lunâque. Bis inter duos exortus Lunæ adfluunt, bisque remeant, vicens quaternisque semper horis. Et primùm attollente se cum eâ mundo intumescentes, mox a meridiano cæli fastigio vergente, in occasum residentes: rursusque ab occasu subter cæli ima, & meridiano contraria accedente, inundantes: hinc, donec iterum exoritur, se resorbentes. Nec umquam eodem tempore, quo pridie, refluui, ut ancillante sidere, trahenteque secum avido haustu maria, & assiduè aliunde, quàm pridie, exoriente: paribus tamen intervallis reciproci, senisque semper horis, non cujusque diei aut noctis, aut loci, sed æquinoctialibus: ideoque inæquales vulgarium horarum spatio, utcumque plures in eas aut diei aut noctis illarum mensuræ cadunt, & æquinoctio tantùm pares ubique. Ingens argumentum, plenumque lucis ac vocis etiam diurnæ, hebetes esse, qui negent subtermeare sidera, ac rursus eadem resurgere: similemque terris, immo verò universæ naturæ exinde faciem, in iisdem ortûs occasusque operibus: non aliter sub terrâ manifesto sideris cursu, aliove effectû, quàm cùm præter oculos nostros feratur.

Multiplex etiamnum lunaris differentia

primūque septenis diebus. Quippe mō-
dici a novâ ad dividuam æstus, plenio-
res ab eâ exundant, plenâque maximè
fervent. Inde mitescunt. Pares ad septi-
mam primis : iterumque alio latere divi-
duâ augentur. In coitu Solis pares ple-
næ. Eadem Aquiloniâ, & a terris longius
recedente mitiores, quàm cùm in austros
digressa, propiore niſu vim suam exer-
cet. Per octonos quoque annos ad prin-
cipia motûs & paria incrementa centesi-
mo Lunæ revocantur ambitu, augente eâ
cuncta Solis annuis causis, duobus æqui-
noctiis maximè tumentes, & autumnali
amplius, quàm verno : inanes verò bru-
mâ, & magis solstitio. Nec tamen in ipsis,
quos dixi, temporum articulis, sed pau-
cis poſt diebus : sicuti neque in plenâ
aut novissimâ, sed postea : nec statim
ut Lunam mundus ostendat occultetve,
aut mediâ plagâ declinet, verum duabus
fere horis æquinoctialibus seriùs : tardiore
semper ad terras omnium, quæ gerun-
tur in cælo, effectu cadente, quàm visu,
sicuti fulguris, & tonitrûs, & fulminum.

Omnes autem æstus in Oceano majō-
ra integunt spatia inundantque, quàm in
reliquo mari : sive quia totum in univer-
sitate animosius est quàm in parte, sive
quia magnitudo aperta sideris vim laxè
grassantis efficacius sentit, eandem angu-

flūs arcentibus. Quā de causā nec lacus, nec amnes similiter moventur. Octogēnis cubitis supra Britanniam intumescere æstus Pytheas Massiliensis auctor est. Interiora autem maria terris clauduntur, ut portu. Quibusdam tamen in locis spatioſior laxitas ditioni paret, utpote cū plura exempla sint, in tranquillo mari: nulloque velorum impulsu, tertio die ex Italiā provectorum Uticam, æstu fervente. Circa litora autem magis quā in alto deprehenduntur hi motus: quoniam & in corpore extrema pulsū venarum, id est, spiritūs magis sentiunt. In plerisque tamen æstuariis propter dispares siderum in quoque tractu exortus, diversi exsistunt æstus, tempore, non ratione, discordes, sicut in Syrtibus.

C. Et quorundam tamen privata natura est, velut Tauromenitani euripi sæpius, & in Eubœā septies die ac nocte reciprocantis. Æstus idem triduo in mense consistit, septimā, octavā, nonāque Lunā. Gadibus, qui est delubro Herculis proximus, fons inclusus ad putei modum, aliās simul cum Oceano augetur minuiturque, aliās verò utrumque contrariis temporibus. Eodem in loco alter, Oceani motibus consentit. In ripā Bætis oppidum est, cujus putei crescente æstu minuuntur, augescunt decedente, mediis tem-

porum immobiles. Eadem natura in Hispali oppido uni puteo, ceteris vulgaris. Et Pontus semper extrà meat in Propon-tidem, introrsus in Pontum numquam re-fluo mari.

CI. 98. Omnia plenilunio maria pur-gantur: quædam & statò tempore. Circa Messanam & Mylas fimo similia exspuun-tur in litus purgamenta: unde fabula, So-lis boves ibi stabulari. His addit (ut nihil, quod equidem noverim, præteream) Ari-stoteles, nullum animal nisi æstu receden-te exspirare. Observatum id multum in Gallico Oceano, & dumtaxat in homine compertum.

CII. 99. Quo vera conjectatio existit, haud frustra spiritûs sidus Lunam existi-mari. Hoc esse quod terras saturet, acce-densque corpora impleat, abscedens ina-riat. Ideo cum incremento ejus augeri conchylia, & maximè spiritum sentire, quibus sanguis non sit. Sed & sanguinem hominum etiam cum lumine ejus augeri ac minui: frondes quoque ac pabula (ut suo loco dicetur) sentire, in omnia eadem penetrante vi.

CIII. 100. Itaque Solis ardore siccatur liquor: & hoc esse masculum sidus ac-cepimus, torrens cuncta sorbensque.

CIV. Sic mari latè patenti saporem in-coqui salis, aut quia exhausto inde dulci

tenuique, quod facillimè trahat vis ignea, omne asperius crassiusque linquatur: ideo summâ æquorum aquâ dulciorem profundam: hanc esse veriore causam asperi saporis, quàm quòd mare terræ sudor sit æternus: aut quia plurimùm ex arido misceatur illi vapore: aut quia terræ natura sicut medicatas aquas inficiat. Est in exemplis, Dionysio Siciliae tyranno, cùm pulsus est eâ potentiâ, accidisse prodigium, ut uno die in portu dulcesceret mare.

101. E contrario ferunt Lunæ femineum ac molle sidus, atque nocturnum, solvere humorem, & trahere, non auferre. Id manifestum esse, quòd ferarum occisa corpora in tabem visu suo resolvat, somnoque sopitis torporem contractum in caput revocet, glaciem refundat, cunctaque humifico spiritu laxet. Ita pensari naturæ vires, semperque sufficere, aliis siderum elementa cogentibus, aliis verò fundentibus. Sed in dulcibus aquis Lunæ alimentum esse, sicut in marinis Solis.

CV. 102. Altissimum mare xv. stadiorum Fabianus tradit. Alii in Ponto ex adverso Coraxorum gentis (vocant Βαβῆα Ponti) trecentis fere a continenti stadiis immensam altitudinem maris tradunt, vadis numquam repertis.

CVI. 103. Mirabilius id faciunt aquæ dulces, juxta mare ut fistulis emicantes.

Nam nec aquarum natura a miraculis cessat; Dulces mari invehuntur, leviores haud dubiè. Ideo & marinæ, quarum natura gravior, magis invec̃ta sustinent. Quædam verò & dulces inter se supermeant alias. Ut in Fucino lacu invec̃tus amnis, in Lario Addua, in Verbano Ticinus, in Benaco Mincius, in Sevino Ollius, in Lemanno Rhodanus, hic trans Alpes, superiores in Italiâ, multorum millium transitu hospitales suas tantùm, nec largiores, quàm intulere, aquas evehentes. Proditum hoc & in Oronte amne Syriæ, multisque aliis.

Quidam verò odio maris subeunt vada, sicut Arethusa fons Syracusanus, in quo redduntur jacta in Alpheim, qui per Olympiam fluens, Peloponnesiaco litori infunditur. Subeunt terras, rursusque redduntur, Lycus in Asiâ, Erasinus in Argolicâ, Tigris in Mesopotamiâ. Et quæ in Æsculapii fonte Athenis immersa sunt, in Phalerico redduntur. Et in Atinate campo fluvius merfus, post xx. m. pass. exit, & in Aquileiensi Timavus.

Nihil in Asphaltite Judææ lacu, qui bitumen gignit, mergi potest; nec in Armeniæ majoris Arethusâ: is quidem nitrosus pisces alit. In Salentino juxta opidum Manduriam lacus ad margines plenus, neque exhaustis aquis minuitur, ne-

que infusis augetur. In Ciconum flumine, & in Piceno lacu Velino lignum dejectum, lapideo cortice obducitur, & in Suario Colchidis flumine, adeò ut lapidem plerumque durans adhuc integat cortex. Similiter in Silaro, ultra Surrentum, non virgulta modò immerfa, verùm & folia lapidescunt, aliàs salubri potu ejus aquæ. In exitu paludis Reatinæ saxum crescit. Et in Rubro mari oleæ, virentesque fructus enascuntur.

Sed & fontium plurimorum natura mira est fervore. Idque etiam in jugis Alpium, ipsoque in mari inter Italiam & Ænariam, ut in Baiano sinu, & in Liri fluvio, multisque aliis. Nam dulcis haustus in mari plurimis locis, ut ad Chelidonias insulas, & Aradum, & in Gaditano Oceano: Patavinorum aquis calidis herbæ virentes innascuntur: Pisanorum, ranæ: ad Vetulonios in Etruriâ non procul a mari pisces. In Casinate fluvius appellatur Scatebra, frigidus, abundantior æstate. In eo, ut in Arcadiæ Stymphali, enascuntur aquatiles muscoli. In Dodone Jovis fons cùm sit gelidus, & immerfas faces extinguat, si extinctæ admoveantur, accendit. Idem meridie semper deficit: quâ de causâ Ἀναπαύμενον vocant. Mox increscens ad medium noctis exuberat: ab eo rursus sensim deficit. In Illyriis supra fontem frigidum

expansæ vestes accenduntur. Jovis Hamonis stagnum interdiu frigidum, noctibus fervet. In Troglodytis fons Solis appellatur dulcis, circa meridiem maximè frigidus: mox paulatim tepescens, ad noctis media fervore & amaritudine infestatur.

Padi fons mediis diebus æstivis velut interquiescens semper aret. In Tenedo insulâ fons, semper a tertiâ noctis horâ in sextam ab æstivo solstitio exundat. Et in Delo insulâ Inopus fons eodem, quo Nilus, modo, ac pariter cum eo decrescit augeturque. Contra Timavum amnem insula parva in mari est cum fontibus calidis, qui pariter cum æstu maris crescunt, minuunturque. In agro Pitinate trans Apenninum fluvius Novanus omnibus solstitiis torrens, brumâ siccatur.

In Falisco omnis aqua pota candidos boves facit: in Bœotiâ amnis Melas oves nigras: Cephissus ex eodem lacu profluens, albas: rursus nigras Peneus, rufasque juxta Ilium Xanthus, unde & nomen amni. In Ponto fluvius Astaces rigat campos, in quibus pastæ nigro lacte equæ gentem alunt. In Reatino fons Neminie appellatus, alio atque alio loco exoritur, annonæ mutationem significans. Brundisii in portu fons incorruptas præstat aquas navigantibus. Lyncestis aqua, quæ vocatur acidula,

acidula, vini modo temulentos facit. Item in Paphlagoniâ, & in agro Caleno. In Andro insulâ templo Liberi patris fontem Nonis Januariis semper vini sapore fluere Mucianus ter cos. credit: *Διὸς Θεοδοσία* vocatur. Juxta Nonacrin in Arcadiâ Styx, nec odore differens, nec colore, epota illico necat. Item in Libroso Taurorum colle tres fontes, sine remedio, sine dolore mortiferi. In Carrinensi Hispaniæ agro duo fontes juxtâ fluunt, alter omnia respuens, alter absorbens. In eadem gente alius, aurei coloris omnes ostendit pisces, nihil extra illam aquam ceteris differentes. In Comensi juxta Larium lacum, fons largus, horis singulis semper intumescit ac residet. In Cydoneâ insulâ ante Lesbom fons calidus, vere tantum fluit. Lacus Sinnaus in Asiâ circumnascente absinthio inficitur. Colophone in Apollinis Clarii speculacuna est, cujus potu mira redduntur oracula, bibentium brevior vitâ. Amnes retro fluere & nostra vidit ætas, Neronis principis annis supremis, sicut in rebus ejus retulimus.

Jam omnes fontes æstate quàm hieme gelidiores esse, quem fallit? Sicut illa per mira naturæ opera, æs & plumbum in massâ mergi, dilatata fluitare: ejusdemque ponderis alia sidere, alia invehî. Onera in aquâ facilius moveri. Scyrium lapidem,

quamvis grandem innatare, eundemque comminutum mergi. Recentia cadavera ad vadum labi, intumescencia attolli. Inania vasa haud facilius, quàm plena, extrahi. Pluvias salinis aquas utiliores esse, quàm reliquas: nec fieri salem, nisi admixtis dulcibus. Marinas tardiùs gelare, celerius accendi. Hieme mare calidius esse, autumno falsius. Omne oleo tranquillari. Et ob id urinantes ore spargere: quoniam mitiget naturam asperam, lucemque deportet. Nives in alto mari non cadere. Cùm omnis aqua deorsum feratur, exsilire fontes: atque etiam in *Ætnæ* radicibus flagentis in tantum, ut quinquagena & centena millia passuum arenas flammarum globo eructet.

CVII. Jamque & ignium, quod est naturæ quartum elementum, reddamus aliqua miracula. Sed primum ex aquis.

CVIII. 104. In Commagenes urbe Samofatis stagnum est, emittens limum (maltham vocant) flagrantem. Cùm quid attigit solidi, adhæret: præterea tactu sequitur fugientes. Sic defendere muros oppugnante Lucullo: flagrabatque miles armis suis. Aquis etiam accenditur. Terrâ tantum restingui docuere experimenta.

CIX. 105. Similis est natura naphthæ: ita appellatur circa Babylonem, & in Astatenis Parthiæ, profluens, bituminis liquidi

modo. Huic magna cognatio ignium, transiliuntque protinus in eam undecumque visam. Ita ferunt a Medeâ pellicem crematam, postquam sacrificatura ad aras accesserat, coronâ igne raptâ.

CX. 106. Verùm in montium miraculis, ardet *Ætna* noctibus semper, tantoque ævo ignium materia sufficit; nivalis hibernis temporibus, egestumque cinerem pruinis operiens. Nec in illo tantum natura sævit, exustionem terris denuntians. Flagrat in *Phaselide* mons *Chimæra*, & quidem immortalibus diebus ac noctibus flammâ. Ignem ejus accendi aquâ, extinguere verò terrâ, aut feno, *Cnidius Ctesias* tradit. Eadem in *Lyciâ* *Hephæstii* montes, tedâ flammante tacti, flagrant adeò, ut lapides quoque rivorum, & arenæ in ipsis aquis ardeant: aliturque ignis ille pluviis. Baculo si quis ex iis accenso traxerit sulcos, rivos ignium sequi narrant. Flagrat in *Bactris* *Cophanti* noctibus vertex. Flagrat in *Medis*, & *Sittacene*, confinio *Perseidis*: *Susis* quidem ad *Turrim albam*, ex xv. caminis, maximo eorum & interdiu. Campus *Babyloniæ* flagrat, quadam veluti piscinâ jugeri magnitudine. Item *Æthiopum* juxta *Hesperium* montem, stellarum modo campi noctu nitent. Similiter in *Megalopolitanorum* agro: tametsi internus sit ille, jucundus, frondemque densi supra

se nemoris non adurens. Et juxta gelidum fontem semper ardens Nympei crater dira Apolloniatis suis portendit, ut Theopompus tradidit. Augetur imbribus, egeritque bitumen, temperandum fonte illo ingustabili: aliàs omni bitumine dilutius. Sed quis hæc miretur? in medio mari Hiera insula Æolia juxta Italiam cum ipso mari arsit per aliquot dies sociali bello, donec legatio senatûs pervit. Maximo tamen ardet incendio Theôn ochema dictum, Æthiopum jugum, torrentesque Solis ardoribus flammæ egerit. Tot locis, tot incendiis rerum natura terras cremat.

CXI. 107. Præterea cùm sit hujus unius elementi ratio fecunda, seque ipsa pariat, & minimis crescat scintillis, quid fore putandum est in tot rogis terræ? Quæ est illa natura, quæ voracitatem in toto mundo avidissimam sine damno sui pascit? Addantur iis sidera innumera, ingensque Sol. Addantur humani ignes, & lapidum quoque insiti naturæ, attrita inter se ligna, jam nubium & origines fulminum. Excedit profectò omnia miracula ullum diem fuisse, quo non cuncta conflagarent: cùm specula quoque concava adversa Solis radiis facilius etiam accendant, quàm ullus alius ignis. Quid quòd innumerabiles parvi, sed naturales scatent? In Nymphæo exit e pe-

trâ flamma, quæ pluviis accenditur. Exit & ad aquas Scantias. Hæc quidem invalida, cum transit, nec longè in aliâ materiâ durans. Viret æternò hunc fontem igneum contegens fraxinus. Exit in Mutinensi agro statis Vulcano diebus. Reperitur apud auctores, subjectis Ariciæ arvis, si carbo deciderit, ardere terram. In agro Sabino & Sidicino unctum flagrare lapidem. In Salentino oppido Egnatiâ, imposito ligno in saxum quoddam ibi sacrum, protinus flammam exsistere. In Lacinia Junonis arâ sub dio sitâ, cinerem immobilem esse, perflantibus undique procellis.

Quin & repentinos exsistere ignes, & in aquis, & in corporibus etiam humanis. Tralymenum lacum arsisse totum: Servio Tullio dormienti in pueritiâ, ex capite flammam emicuisse: L. Marcio in Hispaniâ interemptis Scipionibus concionanti, & milites ad ultionem exhortanti, arsisse simili modo, Valerius Antias narrat. Plura mox & distinctiùs, nunc enim quadam mixturâ rerum omnium exhibentur miracula. Verùm egressa mens interpretationem naturæ, festinat legentium animos per totum orbem velut manu ducere.

CXII. 108. Pars nostra terrarum, de quâ memoro, ambienti (ut dictum est) Oceano velut innatans, longissimè ab ortu ad occasum patet, hoc est, ab Indiâ

ad Herculis columnas Gadibus sacratas, octogies quinquies centena, sexaginta octo mill. pass. ut Artemidoro auctori placet. Ut verò Isidoro, nonagies octies centena, & XVIII. mill. Artemidorus adjicit amplius, a Gadibus circuitu sacri promontorii ad promontorium Artabrum, quo longissimè frons procurrit Hispaniæ, cccxc. Id mensuræ duplici currit viâ. A Gange amne ostioque ejus, quo se in Eoum Oceanum effundit, per Indiam Parthienenque ad Myriandrum urbem Syriæ in Issico sinu positam, quinquagies bis centena, xv. mill. pass. Inde proximâ navigatione Cyprum Insulam, Patara Lyciæ, Rhodum, Astypalæam in Carpathio mari insulas, Laconicæ Tænarum, Lilybæum Siciliæ, Calarim Sardinia, vicies & semel centena, tria mill. pass. Deinde Gades duodécies centena, & quinquaginta mill. pass. Quæ mensura universa ab eo mari efficit octogies quinquies centena, LXVIII. mill. pass.

Alia via, quæ certior, itinere terreno maximè patet, a Gange ad Euphratem amnem quinquagies & semel centena mill. pass. & LXIX. Inde Cappadociæ Mazaca, cccxix. mill. Inde per Phrygiam, Cariam, Ephesum, ccccxv. mill. ab Epheso per Ægæum pelagus Delum, cc. Isthmum, ccxii. quingenti. Inde terrâ, & Le-

chaico mari, & Corinthiaco sinu Patras Peloponnesi, XC. mill. Leucadem LXXXVII. millia quingenti: Corcyram totidem: Acro-ceraunia CXXXII. millia quingenti: Brun-disium LXXXVII. millia quingenti: Romam CCCLX. millia. Alpes usque ad Scingoma-gum vicum DXVIII. Per Galliam ad Py-renæos montes Illiberim DCCCCXXVII. Ad Oceanum & Hispaniæ oram CCCXXXI. Trajectu Gadis VII. millia quingenti. Quæ mensura Artemidori ratione efficit octo-gies novies centena, XLV.

Latitudo autem terræ a meridiano situ ad septemtrionem, dimidio fere minor col-ligitur, quadragies quater centena LXXXX. millia. Quo palam fit, quantum & hinc vapor abstulerit, & illinc rigor. Neque enim deesse arbitror terris, aut non esse globi formam: sed inhabitabilia utrimque incomperta esse. Hæc mensura currit a li-tore Æthiopici Oceani, quâ modò habi-tatur, ad Meroen decies centena millia. Inde Alexandriam, duodecies centena mil-lia quinquaginta. Rhodum, DLXIII. Gni-dum, LXXXVII. millia quingenti. Con, XXV. millia. Samum, C. mill. Chium, LXXXXIV. millia. Mitylenem, LXV. millia. Tenedon, XLIV. millia. Sigeum promontorium, XII. millia quingenti. Os Ponti, CCCXII. millia, quingenti. Carambin promontorium, CCCL. Os Mæotidis, CCCXII. mill. quingenti. Ostium

Tanais, CCLXXV. mill. qui cursus compendiis maris brevior fieri potest, LXXXIX. mill. Ab ostio Tanais nihil modicum diligentissimi auctores fecere : Artemidorus ulteriora incomperta existimavit, cum circa Tanaim Sarmatarum gentes degere fateretur ad septentriones versas. Isidorus adjecit duodecies centena millia quinquaginta, usque ad Thulen, quæ conjectura divinationis est. Ego non minore, quàm proximè dicto spatio Sarmatarum fines nosci intelligo. Et alioquin quantum esse debet, quod innumerabiles gentes subinde sedem mutant capiat? Unde ulteriorem mensuram inhabitabilis plagæ, multò esse majorem arbitror. Nam & a Germaniâ immensas insulas non pridem compertas, cognitum habeo.

De longitudine ac latitudine hæc sunt, quæ digna memoratu putem : Universum autem hunc circuitum Eratosthenes in omnium quidem literarum subtilitate, & in hac utique præter ceteros solers, quem cunctis probari video, ducentorum quinquaginta duorum millium stadiûm prodidit. Quæ mensura Romanâ computatione efficit trecenties quindecies centena millia pass. Improbum ausum : verùm ita subtili argumentatione comprehensum, ut pudeat non credere. Hipparchus & in coarguendo eo, & in reliquâ omni diligentia mi-

rus, adjicit stadiorum paulo minùs xxv. millia.

109. Alia Dionysodoro fides: neque enim subtraham exemplum vanitatis Græcæ maximum. Melius hic fuit, Geometricâ scientiâ nobilis. Senectâ diem obiit in patriâ. Funus duxere ei propinquæ, ad quas pertinebat hereditas. Eæ cum secutis diebus juxta peragerent, invenisse dicuntur in sepulcro epistolam Dionysodori nomine ad superos scriptam: Pervenisse eum a sepulcro ad infimam terram, esseque eò stadiorum quadraginta duo millia. Nec defuere geometræ, qui interpretarentur significare epistolam a medio terrarum orbe missam, quo deorsum ab summo longissimum esset spatium, & idem pilæ medium. Ex quo consecuta computatio est, ut circuitu esse ducenta quinquaginta duo millia stadiorum pronuntiarent.

CXIII. Harmonica ratio, quæ cogit rerum naturam sibi ipsam congruere, addit huic mensuræ stadia XII. millia: terramque nonagesimam sextam totius mundi partem facit.

LIBER III.

Primus & secundus Europæ sinus.

I. **H**ACTENUS de situ, & miraculis terræ, aquarumque & siderum, ac ratione universitatis, atque mensurâ. Nunc de partibus: quamquam infinitum id quoque existimatur, nec temere sine aliquâ reprehensione tractatum. Haud ullo in genere veniâ justiore, si modò minimè mirum est, hominem genitum non omnia humana novisse. Quapropter auctorem neminem unum sequar: sed ut quemque verissimum in quaque parte arbitrabor. Quoniam commune ferme omnibus fuit, ut eos quisque diligentissimè situs diceret, in quibus ipse probebat: ideo nec culpabo, aut coarguam quemquam. Locorum nuda nomina, & quantâ dabitur brevitate ponentur, claritate causisque dilatis in suas partes: nunc enim sermo de toto est. Quare sic accipi velim, ut si vidua famâ suâ nomina, qualia fuere primordio ante res ullas gestas, nuncupentur: & sit quædam in his nomenclatura quidem, sed mundi rerumque naturæ.

Terrarum orbis universus in tres dividitur partes, Europam, Asiam, Africam. Origo ab occasu Solis & Gaditano freto, quâ irrumpens Oceanus Atlanticus in maria interiora diffunditur. Hinc intranti dextra Africa est, læva Europa: inter has Asia. Termini, amnes Tanais, & Nilus. Quindecim M. pass. in longitudinem, quas diximus, fauces Oceani patent, quinque M. in latitudinem, a vico Mellariâ Hispaniæ ad promontorium Africæ Album, auctore Turratio Gracili juxtâ genito. T. Livius, ac Nepos Cornelius latitudinis tradiderunt, ubi minùs, VII. M. pass. ubi verò plurimùm, X. M. Tam modico ore tam immensâ æquorum vastitas panditur. Nec profunda altitudo miraculum minuit. Frequentes quippe tæniæ candicantis vadi carinas territant. Quâ de causâ Limen interni maris multi eum locum appellavere. Proximis autem faucibus utrimque impositi montes coercent claustra. Abhyla Africæ, Europæ Calpe, laborum Herculis metæ. Quam ob causam indigenæ columnas ejus dei vocant, creduntque perfossas exclusâ antea admisisse maria, & rerum naturæ mutasse faciem.

1. Primùm ergo de Europâ altrice victoris omnium gentium populi, longèque terrarum pulcherrimâ, quam plerique meritò non tertiam portionem fecere, verùm

æquam ; in duas partes, ab amne Tanai ad Gaditanum fretum, universo orbe diviso. Oceanus hoc quod dictum est spatio Atlanticum mare infundens, & avido meatu, terras, quæcumque venientem expavere, demergens : resistentes quoque flexuoso litorum anfractu lambit : Europam vel maximè recessibus crebris excavans : sed in quatuor præcipuos sinus. Quorum primus a Calpe Hispaniæ extimo (ut dictum est) monte, Locros & Brutium usque promontorium immenso ambitu flectitur.

II. In eo prima Hispania terrarum est, ulterior appellata, eadem Bætica. Mox a fine Urgitano citerior, eademque Tarraconensis ad Pyrenæa juga. Ulterior in duas, per longitudinem, provincias dividitur. Si quidem Bæticæ latere septentrionali prætenditur Lusitania, amne Anâ discreta. Ortus hic Laminitano agro citerioris Hispaniæ, & modò se in stagna fundens, modò in angustias resorbens, aut in totum cuniculis condens, & sæpius nasci gaudens, in Atlanticum Oceanum effunditur. Tarraconensis autem affixa Pyrenæo, totoque ejus latere decurrens, & simul ad Gallicum Oceanum Iberico a mari transversa se pandens, Solorio monte, & Oretanis jugis, Carpetanisque, & Asturum, a Bæticâ atque Lusitaniâ distinguitur.

III. Bætica, a flumine eam mediam secante cognominata, cunctas provinciarum divite cultu, & quodam fertili ac peculiari nitore præcedit. Juridici conventus ei quatuor, Gaditanus, Cordubensis, Astigitanus, Hispalensis. Oppida omnia numero CLXXV. In iis coloniæ IX. municipia VIII. Latio antiquitus donata XXIX. libertate VI. fœdere III. stipendiaria CXX. Ex his digna memoratu, aut Latiali sermone dictu facilia, a flumine Anâ, litore Oceani, oppidum Onoba, Æstuarium cognominatum: Interfluentes, Luxia, & Urium. Mariani montes: Bætis fluvius: Litus Corense inflexo sinu; cujus ex adverso Gades, inter insulas dicendæ. Promontorium Junonis, Portus Bæsippo. Oppida: Belon, Mellaria: fretum ex Atlantico mari. Carteia, Tartessos a Græcis dicta. Mons Calpe. Dein litore interno oppidum Barbesula cum fluvio. Item Salduba: oppidum Suel: Malaca cum fluvio, fœderatorum. Dein Menoba cum fluvio. Sexifirmum cognomine Julium, Selambina, Abdera. Murgis Bætici finis. Oram eam universam originis Pœnorum existimavit M. Agrippa. Ab Anâ autem Atlantico Oceano obversa Bastulorum Turdulorumque est. In universam Hispaniam M. Varro pervenisse Iberos, & Persas, & Phœnicas, Celtasque, & Pœnos tradit. Lusum enim

Liberi patris, aut Lyssam cum eo bacchantium nomen dedisse Lusitaniæ, & Panna præfectum ejus universæ. At quæ de Hercule ac Pyrene, vel Saturno traduntur, fabulosa in primis arbitror.

Bætis in Tarraconensis provinciæ, non ut aliqui dixerunt, Montesâ oppido, sed Tugiensi exoritur saltu, juxta quem Tader fluvius, qui Carthaginiensem agrum rigat, Ilorci refugit Scipionis rogam: versusque in occasum, Oceanum Atlanticum provinciam adoptans petit, modicus primò, sed multorum fluminum capax, quibus ipse famam aquasque aufert. Bætici primò ab Ossigitaniâ infusus, amœno blandus alveo crebris dextrâ lævâque accolitur oppidis.

Celeberrima inter hunc & Oceani oram in mediterraneo Segeda, quæ Augurina cognominatur: Julia, quæ Fidentia: Urgao, quæ Alba: Ebura, quæ Cerealis: Iliberi, quod Liberini: Ilipula, quæ Laus: Artigi, quod Julientes: Vesci, quod Faventia: Singili, Attegua, Arialdunum, Agla minor, Bæbro, Castra vinaria, Episibrium, Hippo nova, Ilurco, Osca, Escua, Succubo, Nuditatum, Tuati vetus, omnia Bastetaniæ vergentis ad mare, conventus verò Cordubensis. Circa flumen ipsum, Ossigi, quod cognominatur Laconicum: Iliturgi, quod Forum Julium: Ipaurgi, quod Triumphale: Sitia: & XIV.

M. passuum remotum in mediterraneo Obulco, quod Pontificense appellatur. Mox Ripa, Epora foederatorum, Sacili, Martialium Onoba. Et dextrâ Corduba, colonia Patriciæ cognomine: inde primùm navigabili Bæti. Oppida: Carbula, Decuma: fluvius Singulis, eodem Bætis latere incidens.

Oppida Hispalensis conventûs: Celti; Arua, Canama, Evia, Ilipa cognomine Ilia: Italica. Et a lævâ, Hispalis colonia, cognomine Romulensis. Ex adverso oppidum Oisset, quod cognominatur Julia Constantia: Vergentum, quod Julii Genius: Oripo, Caura, Siarum. Fluvius Menoba, Bæti & ipse a dextro latere infusus. At inter æstuaria Bætis, oppidum Nebrissa, cognomine Veneria, & Colobona. Coloniae: Asta, quæ regia dicitur: & in mediterraneo Asido, quæ Cæsarijana.

Singulis fluvius in Bætin, quo dictum est ordine, irrumpens; Astigitanam coloniam adluit, cognomine Augustam Firmam, ab eâ navigabilis. Hujus conventûs sunt reliquæ coloniae immunes: Tucci, quæ cognominatur Augusta Gemella: Itucci, quæ Virtus Julia: Attubi, quæ Claritas Julia: Urso, quæ Genua Urbanorum: inter quæ fuit Munda cum Pompeii filio capta. Oppida libera: Astigi vetus, Ostippo. Stipendiaria:

256 *C. PLINII NATUR.*

Callet, Calucula, Castra gemina, Ilipulâ minor, Merucra, Sacrana, Obulcula, Oningis. Ab orâ venienti prope Menobam amnem & ipsum navigabilem, haud procul accolunt Alontigiceli, Aloftigi.

Quæ autem regio a Bæti ad fluvium Anam tendit extra prædicta, Bæturia appellatur, in duas divisa partes, totidemque gentes: Celticos qui Lusitaniam attingunt, Hispalensis conventûs: Turdulos, qui Lusitaniam & Tarraconensem accolunt, jura Cordubam petunt. Celticos a Celtiberis ex Lusitaniâ advenisse manifestum est, sacris, linguâ, oppidorum vocabulis, quæ cognominibus in Bæticâ distinguuntur: Seriæ adjicitur Fama Julia: Nertobrigæ, Concordia Julia: Segidæ, Restituta Julia: Contributæ, Julia: Uculuniacum, quæ & Curiga nunc est: Laconimurgi, Constantia Julia: Teresibus Fortunales, & Callensibus Emanici, Præter hæc in Celticâ Acinipo, Arunda, Aruci, Turobriga, Lastigi, Alpessa, Sæpone, Serippo. Altera Bæturia, quam diximus Turdulorum, & conventûs Cordubensis, habet oppida non ignobilia, Arsam, Melariam, Mirobricam: regionis Osintiadis, Sisaponem.

Gaditani conventûs: civium Romanorum, Regina: Latinorum, Regia Carissa, cognomine Aurelia: Urgia cognominata

Castrum Julium : item **Cæsaris Salutariensis**. **Stipendiaria** : **Befaro**, **Belippo**, **Barbefula**, **Lacippo**, **Bæsippo**, **Callet**, **Cappagum**, **Oleastro**, **Itucci**, **Brana**, **Lacibi**, **Saguntia**, **Andorifæ**.

Porro longitudinem universam ejus prodidit **M. Agrippa** **cccclxxv. m.** passuum : latitudinem **cclvii. m.** sed cùm termini **Carthaginem** usque procederent : quæ causa magnos errores computatione mensuræ sæpius parit, alibi mutato provinciarum modo, alibi itinerum auctis aut diminutis passibus. Incubuerunt maria tam longo ævo alibi, processere litora, torsere se fluminum aut correxere flexus. Præterea aliunde aliis exordium mensuræ est, & alia meatûs : ita fit, ut nulli duo concinant.

2. **Bætici** longitudo nunc a **Castulo** nis oppidi fine **Gades**, **ccl. m.** & a **Murgi** maritimâ orâ **xxv. m.** pass. amplior. Latitudo a **Carteianâ** orâ **ccxxxvii. m.** pass. **Agrippam** quidem in tantâ viri diligentia, præterque in hoc opere curâ, orbem cùm terrarum orbi spectandum propositurus esset, errasse quis credat, & cum eo **divum Augustum**? Is namque complexam eum porticum ex destinatione & commentariis **M. Agrippæ** a sorore suâ inchoatam peregit.

IV. 3. **Citerioris Hispaniæ**, sicut complurium provinciarum, aliquantùm vetus

forma mutata est : utpote cùm Pompeius Magnus tropæis suis, quæ statuebat in Pyrenæo, DCCCLXXVI. oppida ab Alpibus ad fines Hispaniæ ulterioris in ditionem a se redacta testatus sit. Nunc universa provincia dividitur in conventus septem : Carthaginiensem, Tarraconensem, Cæsaraugustanum, Cluniensem, Asturum, Lucensem, Bracarum. Accedunt insulæ, quarum mentione sepositâ, præter civitates contributas aliis CCXCIV. provincia ipsa continet oppida CLXXIX. In iis colonias XII. oppida civium Romanorum XIII. Latinorum veterum XVIII. fœderatorum unum, stipendiaria CXXXV.

Primi in orâ Bastuli : post eos, quo dicetur ordine, intus recedentes Mentefani, Oretani, & ad Tagum Carpetani : juxta eos Vaccæi, Vectones, & Celtiberi Arevaci. Oppida oræ proxima : Urçi, adscriptumque Bæticæ Barea : regio Mavittania, mox Deittania, dein Contestania : Carthago nova, colonia : cujus a promontorio quod Saturni vocatur, Cæsaream Mauritaniae urbem CLXXXVII. M. pass. trajectus. Reliquâ in orâ : flumen Tader : colonia immunis Ilici, unde Ilicitanus sinus. In eam contribuuntur Icositani. Mox Latinorum Lucentum, Dianium stipendiarium : Sucro fluvius, & quondam oppidum, Contestaniæ finis. Regio Edetania

amœno prætendente se stagno, ad Celtiberos recedens. Valentia colonia III. M. pass. a mari remota: flumen Turium, & tantumdem a mari Saguntum, civium Romanorum oppidum, fide nobile: flumen Uduba: regio Ilergaonum. Iberus amnis navigabili commercio dives, ortus in Cantabris, haud procul oppido Juliobrigâ, per CCCCL. M. pass. fluens: navium per CCLX. M. a Variâ oppido capax, quem propter universam Hispaniam Græci appellavere Iberiam. Regio Cosssetania, flumen Subi, colonia Tarraco Scipionum opus, sicut Carthago Pœnorum. Regio Ilergetum, oppidum Subur: flumen Rubricatum, a quo Laletani & Indigetes. Post eos, quo dicitur ordine, intus recedentes radice Pyrenæi, Ausetani, Lacetani: perque Pyrenæum Cerretani, dein Vascones. In orâ autem colonia Barcino, cognomine Faventia. Oppida civium Romanorum: Bætulo, Iluro: flumen Larnum: Blandæ: flumen Alba: Emporiæ: geminum hoc, veterum incolarum, & Græcorum, qui Phocæensium fuere soboles. Flumen Tichis. Ab eo Pyrenæa Venus in latere promontorii altero, XL. M.

Nunc per singulos conventus reddentur insignia præter supradicta. Tarracone disceptant populi XLIII. quorum celeberrimi, civium Romanorum Dertusani, Bis-

gargitani : Latinorum , Aufetani , Cerretani , qui Juliani cognominantur , & qui Augustani : Edetani , Gerundenses , Gessorienses : Teari , qui Julienses. Stipendiariorum : Aquicaldenses , Onenses , Bæculonenses.

Cæsaraugusta colonia immunis , amne Ibero adfusa , ubi oppidum antea vocabatur Salduba , regionis Edetaniæ , recipit populos CLII. Ex his civium Romanorum Belitanos , Celsenses , ex coloniâ : Calagurritanos , qui Nassici cognominantur : Ilerdenses , Surdaonum gentis , juxta quos Sicoris fluvijs : Oscenses , regionis Vescitaniæ : Turiasonenses. Latinorum veterum : Cascantenses , Ergavicenses : Graccuritanos , Leoniceses , Osicerdenses. Fœderatos , Tarrageneses. Stipendiarios : Arco-briceses , Andolenses , Arocelitanos , Bursaonenses , Calagurritanos qui Fibularenses cognominantur , Complutenses , Carenenses , Cincenses , Cortonenses , Damantanos , Larnenses , Lursenses , Lumbe-ritanos , Lacetanos , Lubienteses , Pompe-lonenses , Segienteses.

Carthaginem conveniunt populi LXV. exceptis insularum incolis. Ex coloniâ Accitanâ Gemellenses , & Libisofona cognomine Foroaugustana , quibus duabus jus Italiæ datum : ex coloniâ Salariense oppidani Latii veteris Castulonenses , qui Cæ-

fari Venales appellantur : Sætabitani, qui Augustani : Valerientes. Stipendiariorum autem celeberrimi : Alabanenses, Bastitani, Consaburenenses, Dianenses, Egelestani, Ilorcitani, Laminitani, Mentefani qui & Oritani, Mentefani qui & Bastuli, Oretani qui & Germani cognominantur : caputque Celtiberiæ Segobrigenses : Carpetaniæ, Toletani Tago flumini impositi : Dein Viatientes, & Virgilienses.

In Cluniensem conventum Varduli ducunt populos XIV. ex quibus Albanenses tantum nominare libeat : Turmogidi quatuor, in quibus Segisamonenses, & Segisamajulientes. In eundem conventum Carietes & Vennenses quinque civitatibus vadunt, quarum sunt Velientes. Eodem Pelendones Celtiberorum, quatuor populis : quorum Numantini fuere clari : sicut in Vaccæorum XVIII. civitatibus, Intercatienses, Pallantini, Lacobrigenses, Caucenses. Nam in Cantabricis VII. populis, Juliobriga sola memoratur. In Autrigonum decem civitatibus, Tritium, & Virovesca. Arevacis nomen dedit fluvius Areva. Horum sex oppida : Saguntia, & Uxama, quæ nomina crebrò aliis in locis usurpantur : præterea Segovia, & nova Augusta, Termes, ipsaque Clunia Celtiberiæ finis. Ad Oceanum reliqua vergunt, Vardulique ex prædictis, & Cantabri.

Junguntur his Asturum XXII. populi, divisi in Augustanos, & Transmontanos, Asturicâ urbe magnificâ. In his sunt Cigurri, Pæsici, Lancienses, Zoelæ. Numerus omnis multitudinis ad CCXL. M. liberorum capitum.

Lucensis conventus populorum est XVI. præter Celticos, & Leunos, ignobilium, ac barbaræ appellationis: sed liberorum capitum ferme CLXVI. M.

Simili modo Bracarum XXIV. civitates CLXXV. M. capitum, ex quibus præter ipsos Bracaros, Bibali, Cœlerini, Gallæci, Hequæsi, Limici, Querquerni, citra fastidium nominentur.

Longitudo citerioris Hispaniæ est, ad finem Castulonis a Pyrenæo, sexcenta septem M. pass. & orâ paulo ampliùs. Latitudo a Tarracone ad litus Olarsonis, CCCVII. E radicibus Pyrenæi, ubi cuneatur angustis inter duo maria, paulatim deinde se pandens, quâ contingit ulteriorem Hispaniam, tantumdem & ampliùs latitudini adjicit. Metallis plumbi, ferri, æris, argenti, auri tota ferme Hispania scatet: Citerior & specularibus lapidibus: Bætica & minio. Sunt & marmorum lapicidinæ. Universæ Hispaniæ Vespasianus imperator Augustus jactatus procellis reipublicæ Latii jus tribuit. Pyrenæi montes Hispanias Galliasque determinant, pro-

montoriis in duo diversa maria projectis.

V. 4. Narbonensis provincia appellatur pars Galliarum, quæ interno mari adluitur, Braccata antè dicta, amne Varo ab Italiâ discreta, Alpiumque vel saluberrimis Romano imperio jugis. A reliquâ verò Galliâ latere septentrionali, montibus Gebennâ & Jurâ: agrorum cultu, virorum, morumque dignatione, amplitudine opum, nulli provinciarum postferenda, breviterque Italia veriùs quàm provincia. In orâ regio Sardonum, intusque Consuaranorum. Flumina: Tecum, Vernodubrum. Oppida: Illiberis, magnæ quondam urbis tenuæ vestigium: Ruscino, Latinorum. Flumen Atax e Pyrenæo Rubrensem permeans lacum: Narbo Martius, Decumanorum colonia, XII. M. pass. a mari distans. Flumina: Arauris, Liria. Oppida de cetero rara, præjacentibus stagnis: Agatha quondam Massiliensium, & regio Volcarum Tectosagum: atque ubi Rhoda Rhodiorum fuit, unde dictus multò Galliarum fertilissimus Rhodanus amnis, ex Alpibus se rapiens per Lemannum lacum, segnemque deferens Ararim, nec minùs seipso torrentes Isaram, & Druentiam. Libica appellantur duo ejus ora modica: ex his alterum Hispaniense, alterum Metapium: tertium, idemque amplissimum, Massalioticum. Sunt auctores, & Hera-

cleam oppidum in ostio Rhodani fuisse.

Ultrà, fossæ ex Rhodano C. Marii opere, & nomine insignes : Stagnum, Mastramela: oppidum, Maritima Avaticorum: superque campi lapidei, Herculis præliorum memoria: Regio Anatiliorum, & intus Desuviatum, Cavarumque. Rursus a mari Tricoriûm: & intus Tricollorum, Vocontiorum, & Segovellaunorum: mox Allobrogum. At in orâ Massilia Græcorum Phocæensium, foederata. Promontorium Zao: Citharista portus. Regio Camatulliorum. Dein Suelteri, supràque Verrucini. In orâ autem Athenopolis Massiliensium, Forum Julii Octavianorum colonia, quæ Pacensis appellatur, & Classica: amnis in eâ Argenteus. Regio, Oxubiorum Ligauorumque, super quos Suetri, Quariates, Adunicates. At in orâ oppidum Latinum Antipolis. Regio Deciatium: amnis Varus, ex Alpium monte Cemâ profusus.

In mediterraneo coloniae: Arelate Sextanorum, Beterræ Septimanorum, Arausio Secundanorum. In agro Cavarum Valentia, Vienna Allobrogum. Oppida Latina: Aquæ Sextiæ Salluviorum, Avenio Cavarum, Apta Julia Vulgientium, Alebece Reiorum Apollinarium, Alba Helvorum, Augusta Tricastinorum: Anatilia, Aeria, Bormanni, Comacina, Cabellio, Carcasum Volcarum Testosagum: Cessero, Carpentoraeste

Carpentoraſte Meminorum: Cenicenſes, Cambolectri, qui Atlantici cognominantur: Forum Voconii, Glanum Livii, Lutevani, qui & Foroneronienſes: Nemaufum Arecomicorum, Piſcenæ, Ruteni, Sanagenſes, Tolofani Tectoſagum, Aquitaniæ contermini: Taſconi, Taruſconienſes, Umbra-
nici: Vocontiorum civitatis ſœderatæ duò capita, Vasio, & Lucus Auguſti. Oppida verò ignobilia XIX. ſicut XXIV. Nemaufiensibus attributa. Adjecit formulæ Galba imperator ex Inalpinis Avanticos, atque Bodionticos, quorum oppidum Dinia. Longitudinem provinciæ Narbonenſis CCLXX. M. paſſ. Agrippa tradit, latitudinem CCXLVIII.

VI. 5. Italia dehinc, primique ejus Ligures: mox Etruria, Umbria, Latium, ubi Tiberina oſtia, & Roma terrarum caput, XVI. M. paſſ. intervallo a mari. Volſcorum poſtea litus, & Campaniæ: Picentium inde, ac Lucanum, Brutiumque, quo longiſſimè in meridiem, ab Alpium fine, lunatis jugis in maria excurrit Italia. Ab eo Græciæ ora, mox Salentini, Pediculi, Apuli, Peligni, Frentani, Marrucini, Veſtini, Sabini, Picentes, Galli, Umbri, Etruſci, Veneti, Carni, Iapides, Iſtri, Liburni. Nec ignoro, ingrati ac ſegn timeri animi exiſtimari poſſe meritò, ſi breviter atque in tranſcurſu, ad hunc modum dica-

tur terra, omnium terrarum alumna, eadem & parens, numine deum electa, quæ cælum ipsum clarius faceret, sparsa congregaret imperia, ritusque molliret, & tot populorum discordes ferasque linguas, sermonis commercio contraheret: colloquia, & humanitatem homini daret: breviterque, una cunctarum gentium in toto orbe patria fieret. Sed quid agam? Tanta nobilitas omnium locorum, (quos quis attigerit?) tanta rerum singularum populorumque claritas tenet. Urbs Roma, vel sola in eâ, & digna tam festâ cervice facies, quo tandem narrari debet opere? Qualiter Campaniæ ora per se, felixque illa ac beata amœnitas? ut palam sit, uno in loco gaudentis opus esse naturæ. Jam verò tanta ea vitalis ac perennis salubritatis cæli temperies, tam fertiles campi, tam aprici colles, tam innoxii saltus, tam opacea nemora, tam munifica silvarum genera, tot montium afflatus, tanta frugum & vitium, olearumque fertilitas, tam nobilia pecori vellera, tot opima tauris colla, tot lacus, tot amnium fontiumque ubertas, totam eam perfundens, tot maria, portus, gremiumque terrarum commercio patens undique: & tamquam ad juvandos mortales, ipsa avidè in maria procurrens. Neque ingenia, ritusque, ac viros, & linguâ manuque superatas com-

memoro gentes. Ipsi de eâ judicare Græci, genus in gloriam suam effusissimum: quotam partem ex eo appellando Græciam magnam? Nimirum id, quod in mentione cæli fecimus, hac quoque in parte faciendum est, ut quasdam notas ac pauca sidera attingamus. Legentes tantum quæso meminerint, ad singula toto orbe edisserenda festinari.

Est ergo folio maximè querno adsimulata, multò proceritate amplior, quàm latitudine: in læva se flectens cacumine, & Amazonicæ figurâ desinens parmæ, ubi a medio excursu Cocinthos vocatur, per sinus lunatos duo cornua emittens, Leucopetram dexterâ, Lacinium sinistrâ. Patet longitudine ab Alpino fine Prætoriae Augustæ, per Urbem Capuamque cursu meante, Rhegium oppidum in humero ejus situm, a quo veluti cervicis incipit flexus, decies centena & viginti millia passuum: multoque amplior mensura fieret Lacinium usque, ni talis obliquitas in latus digredi videretur. Latitudo ejus varia est: ccccx. millium inter duo maria, inferum & superum, amnesque Varum atque Arsiam: mediæ, atque ferme circa urbem Romam, ab ostio Âterni amnis in Adriaticum mare influentis, ad Tiberina ostia cxxxvi. & paulo minùs a Castro novo Adriatici maris Alsium ad

Tuscum æquor: haud ullo inde loco cc. in latitudinem excedens. Universæ autem ambitus a Varo ad Arsiam $\overline{\text{xxx}}$. pass. LIX. efficit.

Abest a circumdatis terris, Istriâ ac Liburniâ quibusdam locis centena m. pass. Ab Epiro & Illyrico quinquaginta. Ab Africâ minùs ccc. ut auctor est M. Varro. Ab Sardiniâ, cxx. m. Ab Siciliâ m. ccccc. A Corsicâ minùs lxxx. Ab Ihsâ quinquaginta. Incedit per maria cæli regione ad meridiem quidem: sed si quis id diligenti subtilitate exigat, inter sextam horam primamque brumalem. Nunc ambitum ejus, urbesque enumerabimus. Quâ in re præfari necessarium est, auctorem nos divum Augustum secuturos, descriptionemque ab eo factam Italiæ totius in regiones xi. sed ordine eo, qui litorum tractu fiet, urbium quidem vicinitates oratione utique præproperâ servari non posse: itaque interiori in parte digestionem in literas ejusdem nos secuturos, coloniarum mentione signatâ, quas ille in eo prodidit numero. Nec situs originisque persequi facile est, Ingaunis Liguribus (ut ceteri omittantur) agro tricies dato.

VII. Igitur ab amne Varo Nicæa oppidum a Massiliensibus conditum: fluvius Paulo: Alpes, populi que Inalpini multis nominibus, sed maximè Capillati: oppidum Vediantiorum civitatis Cemenelion: portus Herculis Monæci, Ligustica ora. Li:

gurum celeberrimi ultra Alpes Salluvii, Deciates, Oxubii: citra, Veneni, & Caturigibus orti Vagienni, Statielli, Bimbelli, Magelli, Euburiates, Casmonates, Veleiates, & quorum oppida in orâ proximè dicemus. Flumen Rutuba, oppidum Albium Intemelium, flumen Merula, oppidum Albium Ingaunum: portus Vadorum Sabatiûm: flumen Porcifera, oppidum Genua: fluvius Feritor, portus Delphini: Tigullia: intus & Segesta Tigulliorum: flumen Macra, Liguriæ finis. A tergo autem suprâ dictorum omnium Apenninus mons Italiæ amplissimus, perpetuis jugis ab Alpibus tendens ad Siculum fretum. Ab altero ejus latere ad Padum amnem Italiæ ditissimum, omnia nobilibus oppidis nitent: Libarnâ, Dertonâ coloniâ, Iriâ, Barderate, Industriâ, Pollentiâ, Carreâ, quod Potentia cognominatur: Forosulvi, quod Valentinum: Augustâ Vagiennorum, Albâ Pompeiâ, Aftâ, Aquis Statiellorum. Hæc regio ex descriptione Augusti nona est. Patet ora Liguriæ inter amnes Varum & Macram, CCXI. M. passuum.

VIII. Adnectitur septimæ, in quâ Etruria est, ab amne Macrâ, ipsa mutatis sæpe nominibus. Umbros inde exegere antiquitus Pelasgi: hos Lydi, a quorum rege Tyrrheni, mox a sacifico ritu, linguâ Græcorum Tusci sunt cognominati. Pri-

mum Etruriæ oppidum Luna portu nobi-
 le. Colonia Luca a mari recedens, pro-
 priorque Pisæ inter amnes Auferem &
 Arnum, ortæ a Pelope Pisisque, sive a
 Teutanis, Græcâ gente. Vada Volaterra-
 na: fluvius Cecinna, Populonium Etruf-
 corum quondam hoc tantum in litore.
 Hinc amnes Prille, mox Umbro navigio-
 rum capax, & ab eo tractus Umbriæ,
 portusque Telamon: Cosa Volcientium a
 Populo Romano deducta: Gravisæ, Ca-
 strum novum, Pyrgi. Cæretanus amnis,
 & ipsum Cære intus M. pass. quatuor, A-
 gylla a Pelasgis conditoribus dictum: Al-
 sium, Fregenæ. Tiberis amnis a Macrà
 CCLXXXIV. M. pass. Intus coloniae: Fa-
 lisca Argis orta, (ut auctor est Cato,) quæ
 cognominatur Etruscorum, Lucus Fero-
 niæ, Rusellana, Seniensis, Sutrina. De
 cetero Arretini veteres, Arretini Fiden-
 tes, Arretini Julenses, Amitinenses, A-
 quenses cognomine Taurini, Blerani, Cor-
 tonenses, Capenates, Clusini novi, Clu-
 sini veteres, Florentini præfluenti Arno
 adpositi, Fesulæ, Ferentinum, Fescennia,
 Hortanum, Herbanum, Nepet, Novem
 pagi, præfectura Claudia Foroclodii, Pi-
 storium, Perusia, Suanenses, Saturnini qui
 antea Aurinini vocabantur, Subertani, Sta-
 tones, Tarquinienses, Tuscanienses, Vetu-
 lonienses, Veientani, Vescentini, Volater-

rani, Volcentini cognomine Etrusci, Vol-
sinienſes. In eadem parte oppidorum ve-
terum nomina retinent agri Crustuminus,
Caletranus.

IX. Tiberis, antea Tibris appellatus, &
priùs Albula, e mediâ fere longitudine.
Apennini, finibus Arretinorum profluit;
tenuis primò, nec niſi piſcinis corrivatus
emiſſuſque, navigabilis, ſicuti Timia &
Glanis influentes in eum, novenorum ita
conceptu dierum, ſi non adjuvent imbres.
Sed Tiberis propter aſpera & confragoſa,
ne ſic quidem, præterquam trabibus ve-
riùs quàm ratibus, longè meabilis fertur,
per centum quinquaginta millia paſſuum
non procul Tiſerno, Perusiâque, & Ocriculo,
Etruriam ab Umbris ac Sabinis: mox
citra tredecim millia paſſuum Urbis Veien-
tem agrum a Crustumino, dein Fidenatem
Latinumque a Vaticano dirimens:
ſed infra Arretinum Glanim duobus &
quadraginta fluviis auctus, præcipuis au-
tem Nare & Aniene, qui & ipſe naviga-
bilis Latium includit a tergo: nec minùs
tamen aquis ac tot fontibus in Urbem per-
ductis: & ideo quamlibet magnarum na-
vium ex Italo mari capax, rerum in toto
orbe naſcentium mercator placidiſſimus,
pluribus propè ſolus, quàm ceteri in om-
nibus terris amnes, accolitur, aſpicitur-
que villis. Nullique fluviorum minùs li-

cet, inclusis utrimque lateribus: nec tamen ipse pugnat, quamquam creber ac subitus incrementis, & nusquam magis aquis quàm in ipsâ Urbe stagnantibus. Quin immo vates intelligitur potius ac monitor, auctu semper religiosus veriùs, quàm sævus.

Latium antiquum a Tiberi Circeios servatum est, L. M. pass. longitudine. Tam tenues primordio imperii fuere radices. Colonis sæpe mutatis, tenuere alii aliis temporibus, Aborigines, Pelasgi, Arcades, Siculi, Aurunci, Rutuli. Et ultra Circeios Volsci, Osci, Aufones, unde nomen Latii processit ad Lirim amnem. In principio est Ostia, colonia a Romano rege deducta. Oppidum Laurentum, lucus Jovis Indigetis, amnis Numicius, Ardea a Danae Persei matre condita. Dein quondam Aphrodisium, Antium colonia, Astura flumen & insula. Fluvius Nymphæus, Clostra Romana. Circeii quondam insula immenso quidem mari circumdata, (ut creditur Homero) at nunc planitie. Mirum est, quod hac de re tradere hominum notitiæ possumus. Theophrastus, qui primus externorum aliqua de Romanis diligentius scripsit: (nam Theopompus, ante quem nemo mentionem habuit, Urbem dumtaxat a Gallis captam dixit: Clitarchus ab eo proximus, legationem tantum ad Alexandrum missam:) hic jam plus quàm &

famâ, Circeiorum insulæ mensuram posuit stadia octoginta, in eo volumine, quod scripsit Nicodoro Atheniensium magistratui, qui fuit Urbis nostræ ccccxl. anno. Quidquid est ergo terrarum, præter decem millia passuum propè ambitûs, adnexum insulæ, post eum annum accessit Italiæ.

Aliud miraculum : A Circeiis palus Pomptina est, quem locum xxxiii. urbium fuisse Mucianus ter consul prodidit. Dein flumen Ufens, supra quod Terracina oppidum, linguâ Volscorum Anxur dictum, & ubi fuere Amyclæ a serpentibus deletæ. Dein locus speluncæ, lacus Fundanus, Cajeta portus. Oppidum Formiæ, Hormiæ prius olim dictum : ut existimavere, antiqua Læstrygonum sedes. Ultrà fuit oppidum Pyræ : colonia Minturnæ, Liri amne divisa, Glani appellato. Oppidum Sinuessæ extremum in adjecto Latio, quam quidam Sinopem dixere vocitatam. Hinc felix illa Campania est. Ab hoc sinu incipiunt vitiferi colles, & temulentia nobilis succo per omnes terras inclyto, atque (ut veteres dixere) summum Liberi patris cum Cerere certamen. Hinc Setini & Cæcubi protenduntur agri. His junguntur Falerni, Caleni. Dein consurgunt Massici, Gaurani, Surrentinique montes. Ibi Laborini campi sternuntur,

& in delicias alicæ populatur messis. Hæc litora fontibus calidis rigantur : præterque cetera in toto mari conchylio & pisce nobili adnotantur. Nusquam generosior oleæ liquor : Et hoc quoque certamen humanæ voluptatis tenuere Osci, Græci, Umbri, Tusci, Campani.

In orâ Savo fluvius : Vulturnum oppidum cum amne, Liternum, Cumæ Chalcidensium, Misenum, portus Baiarum, Bauli, lacus Lucrinus, & Avernus, juxta quem Cimmerium oppidum quondam. Dein Puteoli, colonia Dicæarchia dicti : postque Phlegræi campi, Acherusia palus Cumis vicina. Litore autem Neapolis Chalcidensium & ipsa, Parthenope a tumultu Sirenis appellata : Herculanium : Pompeii, haud procul aspectante monte Vesuvio, adluente verò Sarno amne : ager Nucerninus : & novem millia passuum a mari ipsa Nuceria. Surrentum cum promontorio Minervæ, Sirenum quondam fede. Navigatio a Circeiis duodeoctoginta millia passuum patet. Regio ea a Tiberi prima Italiæ servatur, ex descriptione Augusti. Intus coloniæ : Capua ab campo dicta, Aquinum, Sueffa, Venafrum, Sora, Teanum Sidicinum cognomine, Nola. Oppida : Abellinum, Aricia, Alba longa, Acerani, Allifani, Atinates, Aletrinales, Anagnini, Atellani, Affilani, Arpinates,

Auximates, Avellani, Alfaterni; & qui ex agro Latino, item Hernico, item Labicano cognominati: Bovillæ, Calatiæ, Casinum, Calenum, Capitulum Hernicûm, Cereatini, qui Mariani cognominantur: Corani a Dardano Trojano orti: Cubulterini, Castrimonienſes, Cingulani: Fabienſes, in monte Albano: Foropopulienſes, ex Falerno: Frusinateſ, Ferentinatēſ, Freginateſ, Fabraterni veteres, Fabraterni novi, Ficolenſes, Foroappii, Forentani, Gabini, Interamnateſ Succasini, qui & Lirinateſ vocantur: Ilionenſes Lavinii, Norbani, Nomentani, Præneſtini, urbe quondam Stephane dictâ, Privernateſ, Setini, Signini, Sueſſulani, Telini, Trebulani cognomine Baliniēſes, Trebani, Tuſculani, Verulani, Veliterni, Ulubrenſes, Ulvernateſ: ſuperque Roma ipſa: cujuſ nomen alterum dicere, arcanis cærimoniarum nefas habetur: optimâque & ſalutari fide abolitum enuntiavit Valerius Soranus, luitque mox pœnaſ. Non alienum videtur inferere hoc loco exemplum religionis antiquæ, ob hoc maximè ſilentium inſtitutæ. Namque diva Angerona, cui ſacrificatur a. d. XII. Kalend. Januarii, ore obligato obſignatoque ſimulacrum habet.

Urbem tres portas habentem Romulus reliquit, aut (ut plurimas tradentibus cre-

damus) quatuor. Mœnia ejus collegere ambitu imperatoribus censoribusque Vespasianis anno conditæ DCCCXXVI. pass. XIII. M. CC. Complexa montes septem, ipsa dividitur in regiones quatuordecim, compita Larium CCLXV. Ejusdem spatium, mensurâ corrente a milliaro, in capite Romani fori statuto, ad singulas portas, quæ sunt hodie numero triginta septem, ita ut duodecim semel numerentur, prætereanturque ex veteribus septem, quæ esse desierunt, efficit passuum per directum XXX. M. DCCLXV. Ad extrema verò tectorum cum castris Prætoriiis ab eodem milliaro per vicos omnium viarum mensura colligit paulo ampliùs septuaginta millia passuum. Quo si quis altitudinem tectorum addat, dignam profectò æstimationem concipiat, fateaturque nullius urbis magnitudinem in toto orbe potuisse ei comparari.. Clauditur ab oriente agger Tarquini Superbi, inter prima opere mirabili. Namque eum muris æquavit, quâ maximè patebat aditu plano. Ceterò munita erat præcelsis muris, aut abruptis montibus, nisi quòd exspatiantia tecta multas addidere urbes..

In primâ regione præterea fuere : in Latium clara oppida, Satricum, Pometia, Scaptia, Pitulum, Politorium, Tellene, Tifata, Cænina, Ficana, Crustumerium, A-

meriola, Medullia, Corniculum, Saturnia, ubi nunc Roma est: Antipolis, quod nunc Janiculum in parte Romæ: Antemnæ, Camerium, Collatia, Amitinum, Norbe, Sulmo: & cum his carnem in monte Albano soliti accipere populi Albenfes, Albani, Æsolani, Acienfes, Abolani, Bubetani, Bolani, Cufvetani, Coriolani, Fidenates, Foretii, Hortenfes, Latinienfes, Longulani, Manates, Macrales, Mutucumenfes, Munienfes, Numinienfes, Olliculani, Oftulani, Pedani, Polluftini, Querquetulani, Sicani, Sifolenfes, Tolerienfes, Tutenfes, Vimitellarii, Velienfes, Venetulani, Vitellenfes. Ita ex antiquo Latio LIII. populi interiere sine veftegiis. In Campano autem agro Stabiæ oppidum fuere ufque ad Cn. Pompeium & L. Catonem confules, pridie Kalend. Maii, quo die L. Sulla legatus bello fociali id deleuit; quod nunc in villam abiit. Intercidit ibi & Taurania. Sunt & morientis Casilini reliquiæ. Præterea auctor eft Antias, oppidum Latinorum Apiolas captum a L. Tarquinio rege, ex cuius prædâ Capitolium is inchoaverit: A Surrento ad Silarum amnem triginta millia paffuum ager Picentinus fuit Tufcorum, templo Junonis Argivæ ab Jafone condito insignis. Intus oppidum Salerni, Picentia.

X. A Silaro regio tertia, & ager Lu-

canus Brutiusque incipit : nec ibi rarâ incolarum mutatione. Tenuerunt eam Pelasgi, Oenotrii, Itali, Morgetes, Siculi, Græciæ maximè populi : novissimè Lucani a Samnitibus orti duce Lucio. Oppidum Pæstum, Græcis Posidonia appellatum, sinus Pæstanus : oppidum Elea, quæ nunc Velia. Promontorium Palinurum : a quo sinu recedente trajectus ad columnam Rhegiam centum m. pass. Proximum autem huic flumen Melpes : oppidum Buxentum, Græcè Pyxus : Laus amnis : fuit & oppidum eodem nomine. Ab eo Brutium litus : oppidum Blanda, flumen Batum : portus Parthenius Phocensium : sinus Vibonensis, locus Clampetiæ : oppidum Temesa, a Græcis Temese dictum : & Crotonensium Terina, sinusque ingens Terinæus. Oppidum Consentia, intus. In peninsulâ fluvius Acheron, a quo oppidani Acherontini. Hippon, quod nunc Vibonem Valentiam appellamus, Portus Herculis, Metaurus amnis, Tauroentum oppidum, Portus Orestis, & Medma. Oppidum Scyllæum, Cratais fluvius, mater (ut dixere) Scyllæ. Dein columna Rhegia : Siculum fretum, ac duo adversa promontoria : ex Italiâ Cænys, ex Sicilia Pelorum duodecim stadiorum intervallo. Unde Rhegium duodecim m. d. pass. Inde Apennini silva Sila, promontorium Leucopetra XII. m. pass.

b eâ Locri cognominati a promontorio
 ephyrio, absunt a Silaro CCCIII. M. pass.
 Et includitur Europæ sinus primus, in
 que maria nuncupantur : unde irrum-
 t, Atlanticum, ab aliis magnum : quâ
 trat, Porthmos a Græcis, a nobis Ga-
 tanum fretum : cùm intravit, Hispanum,
 tatenus Hispanias adluit : ab aliis Iberi-
 um, aut Balearicum : mox Gallicum ante
 arbonensem provinciam : hinc Ligusti-
 um. Ab eo ad Siciliam insulam Tuscum :
 tod ex Græcis alii Notium, alii Tyr-
 enum, e nostris plurimi Inferum vocant.
 ltra Siciliam ad Salentinos, Ausonium
 olybius appellat. Eratosthenes autem in-
 r ostium Oceani & Sardiniam quidquid
 t, Sardoum. Inde ad Siciliam Tyrrhe-
 um. Ab hac Cretam usque Siculum. Ab
 l Creticum.

XI. Insulæ per hæc maria primæ om-
 um Pityusæ a Græcis dictæ, a frutice
 neo, nunc Ebusus vocatur utraque, ci-
 tate foederatâ, angusto freto interfluente,
 tent XLVI. M. pass. Absunt a Dianio sep-
 gentis stadiis : totidem Dianium per con-
 nentem a Carthagine novâ. Tantumdem
 Pityusis in altum, Baleares duæ, & Su-
 onem versùs Colubraria. Baleares fun-
 i bellicosas, Græci Gymnasias dixere.
 maior c. M. pass. est longitudine, circui-
 verò CCCLXXV. M. Oppida habet ci-

vium Romanorum Palmam & Pollentiam; Latina, Cinium, & Tucim: & foederatum, Bocchorum fuit. Ab eâ xxx. m. pass. distat minor: longitudine, xl. m. circuitu cl. m. pass. Civitates habet Iamnonem, Saniferam, Magonem. A majore xii. m. pass. in altum abest Capraria: insidiosa naufragiis, & e regione Palmæ urbis Menariæ, ac Tiquadra, & parva Annibalis. Ebusi terra serpentes fugat, Colubrariæ parit. Ideo infesta omnibus, nisi Ebusitanam terram inferentibus. Græci Ophiusam dixere. Nec cuniculos Ebusus gignit, populantes Balearium messes. Sunt aliæ xx. ferme parvæ mari vadoso.

Galliæ autem ora, in Rhodani ostio; Metina: mox quæ Blascon vocatur: tres Stœchades a vicinis Massiliensibus dictæ propter ordinem, quas item nominant singulis vocabulis, Proten, & Mesen, quæ & Pomponiana vocatur: tertia Hypæa. Ab his Sturium, Phœnice, Phila: Lero, & Lerina adversum Antipolim, in quâ Vergoani oppidi memoria.

XII. 6. In Ligustico mari est Corsica; quam Græci Cynnon appellavere, sed Tusco propior: a septentrione in meridiem projecta, longa passuum cl. millia: lata majore ex parte quinquaginta: circuitu cccxxv. m. Abest a vadis Volaterranis lxii. m. pass. Civitates habet xxxiii. &

lonias Marianam, a C. Mario deductam :
 leriam, a dictatore Sullâ. Citrà est Ogla-
 : intra verò sexaginta millia passuum a
 orsicâ, Planaria a specie dicta, æqualis
 eto, ideoque navigiis fallax. Amplior
 rgo, & Capraria, quam Græci Ægilon
 xere : Item Ægilium : & Dianium, quam
 rtemisiam : ambæ contra Cosanum litus :
 Barpana, Menaria, Columbaria, Vena-
 a. Ilva cum ferri metallis, circuitu cen-
 m millia, a Populonio decem, a Græcis
 thalia dicta. Ab eâ Planasia, xxxviii. M.
 b his ultra Tiberina ostia in Antiano
 stura, mox Palmaria, Sinonia, & adver-
 m Formias Pontiæ. In Puteolano autem
 nu Pandataria, Prochyta, non ab Æneæ
 trice, sed quia profusa ab Ænariâ erat.
 Enaria ipsa a statione navium Æneæ,
 omero Inarime dicta, Græcis Pithecu-
 , non a simiarum multitudine, (ut aliqui
 cistimavere) sed a figlinis doliorum. In-
 r Pausilypum & Neapolim Megaris :
 iox a Surrento octo millibus passuum di-
 antes, Tiberii principis arce nobiles Ca-
 reæ, circuitu xi. m. pass.

XIII. Mox Leucothea : extraque con-
 ectum, pelagus Africum attingens, Sar-
 inia, minus octo millibus passuum a Cor-
 cæ extremis, etiamnum angustias eas ar-
 antibus insulis parvis, quæ Cuniculariæ
 ppellantur : itemque Phintonis, & Fossæ,

a quibus fretum ipsum Taphros nominatur.

7. Sardinia ab oriente patens, CLXXXVIII. millia passuum: ab occidente, CLXXV. millia: a meridie, LXXVII. millia: a septentrione, CXXV. circuitu DLXV. millia: abest ab Africâ Caralitano promontorio ducenta millia, a Gadibus quatuordecies centena. Habet & a Gorditano promontorio duas insulas, quæ vocantur Herculis: a Sulcensi, Enosin: a Caralitano, Ficariam. Quidam haud procul ab eâ etiam Berelidas ponunt, & Collodem, & quam vocant Heras lutra. Celeberrimi in eâ populorum, Ilienſes, Balari, Corsi. Oppidorum XVIII. Sulcitani, Valentini, Neapolitani, Bosenses, Caralitani civium Romanorum, & Norenses. Colonia autem una, quæ vocatur ad turrim Libyſonis. Sardiniam ipsam Timæus Sandaliotin appellavit ab effigie soleæ, Myrsilus Ichnusam a similitudine vestigii. Contra Pæſtanum sinum Leucasia est, a Sirene ibi sepultâ appellata. Contra Veliam, Pontia, & Ischia, utræque uno nomine Oenotrides argumentum possessæ ab Oenotriis Italiæ. Contra Vibonem parvæ, quæ vocantur Ithacesiæ, ab Ulyſſis speculâ.

XIV. 8. Verum ante omnes claritate Sicilia, Sicania a Thucydide dicta, Trinacria a pluribus, aut Triquetra, a triangulâ specie: circuitu patens, ut auctor est

Agrippa, DCXVIII. M. pass. quondam Br-
 io agro cohærens, mox interfuso mari
 vulsa XV. M. in longitudinem freto, in la-
 titudinem autem M. D. pass. juxta colum-
 nam Rhegiam. Ab hoc dehiscendi argu-
 nento, Rhegium Græci nomen dedêre op-
 ido, in margine Italiæ sito. In eo freto
 st scopulus Scylla: item Charybdis ma-
 e vorticosum: ambo clara sævitiâ. Ipsius
 triquetra, ut diximus, promontorium Pe-
 orus vocatur, adversus Scyllam vergens in
 talem: Pachynum in Græciam, ccccxl.
 4. ab eo distante Peloponneso: Lilybæum
 n Africam clxxx. M. intervallo a Mer-
 urii promontorio: & a Caralitano Sardi-
 niæ cxc. M. Inter se autem hæc promon-
 toria ac latera distant his spatiis. Terre-
 io itinere a Peloro Pachynum clxxxvi.
 4. pass. Inde Lilybæum, cc. M. inde Pelo-
 um, clxx. M. Coloniae ibi quinque: ur-
 es ac civitates lxiii. A Peloro mare Io-
 nium orâ spectante, oppidum Messana ci-
 ium Romanorum, qui Mamertini vocan-
 ur. Promontorium Drepanum, colonia
 Tauromenium, quæ antea Naxos, flumen
 Asines: mons Ætna nocturnis mirus in-
 endiis. Crater ejus patet ambitu stad. xx.
 avilla Tauromenium & Catinam usque
 pervenit fervens, fragor verò ad Maronem
 & Gemellos colles. Scopuli tres Cyclo-
 um, portus Ulyssis, colonia Catina, Flu-

mina : Symæthum, Terias. Intus Læstrgonii campi. Oppida : Leontini, Megarî amnis Pantagies. Colonia Syracusæ, cu fonte Arethusâ. Quamquam & Temertis, & Archidemia, & Magæa, & Cyne, & Milichie fontes in Syracusano plantantur agro. Portus Naustathmus, flumen Elorum ; promontorium Pachynum : a qua fronte Siciliæ flumen Hirminium, oppidum Camarina, fluvius Gelas ; oppidum Acragas, quod Agrigentum nostri dixerunt. Thermæ colonia : amnes, Achates, Mæzara, Hypsa. Selinus oppidum. Lilybæum ab eo promontorium, Drepana, montus Eryx. Oppida : Panormum, Solus, Himera cum fluvio, Cephalœdis, Aluntium Agathyrnum, Tyndaris colonia, oppidum Mylæ, & unde cœpimus, Pelorus.

Intus, Latine conditionis, Centuripini, Netini, Segestani. Stipendiarii, Assorini, Ætenses, Agyrini, Acestæi, Acrenses, Bidini, Cetarini, Cacyrini, Drepanitani, Ergetini, Echetlienses, Erycini, Entellini, Etini, Enguini, Gelani, Galatani, Halesini, Henneses, Hyblenses, Herbitenses, Herbessenses, Herbulenses, Halicyenses, Hadranitani, Imacarenses, Ichanenses, Ietenses, Mutustratini, Magellini, Murgerini, Mutycenses, Menanini, Naxii, Noëni, Petrini, Paropini, Phtinthienses, Semellitani, Scherini, Selinuntii, Symæthii, Tala-

renses, Tissinenſes, Triocalini, Tyracinenſes, Zancłæi Meſſeniorum in Siculo freto.

Infulæ ſunt in Africam verſæ: Gaulos, Melita a Camerinâ LXXXIV. M. paſſ. a Lilybæo, CXIII. Coſyra, Hieroneſos, Cæne, Galata, Lopaduſa, Æthuſa, quam alii Æguſam ſcripſerunt: Bucinna: & a Solunte LXXV. M. Oſteodes: contraque Paropinos Uſtica. Citra verò Siciliam ex adverſo Metauri amnis, XXV. millibus ferme paſſ. ab Italiâ, VII. Æoliæ appellatæ. Eadem Liparæorum, & Hephæſtiades a Græcis, a noſtris Vulcaniæ: Æoliæ, quòd Æolus Iliacis temporibus ibi regnavit.

9. Lipara cum civium Rom. oppido dicta a Liparo rege, qui ſucceſſit Æolo: antea Melogonis, vel Meligunis, vocitata: abeſt XXV. M. paſſ. ab Italiâ, ipſa circuitu paulo minor. Inter hanc & Siciliam altera, antea Therasia appellata, nunc Hiera: quia ſacra Vulcano eſt, colle in eâ nocturnas evomente flammas. Tertia Strongyle, a Liparâ M. paſſ. ad exortum Solis vergens, in quâ regnavit Æolus, quæ a Liparâ liquidiore flammâ tantum differt: e cujus fumo, quinam flatuſi ſint venti, in triduum prædicere incolæ traduntur: unde ventos Æolo paruiſſe exiſtimatum. Quarta Didyme, minor quàm Lipara. Quinta Ericuſa. Sexta Phœnicuſa, pabulo proximarum relictæ: Noviffima

eademque minima, Evonymos. Hæstæ de primo Europæ sinu.

XV. 10. A Locris Italiæ frons incipit Magna Græcia appellata, in tres sinus cedens Aufonii maris; quoniam Aufoni tenuere primi: patet octoginta sex M. p. ut auctor est Varro. Plerique LXXV. fecere. In eâ orâ flumina innumera, memoratu digna a Locris Sagra, & veigia oppidi Caulonis, Mystia, Consilini castrum, Cocinthus, quod esse longissimum Italiæ promontorium aliqui existimant. Dein sinus Scyllaceus: & Scyllacium Scylletium Atheniensibus, cùm conerent, dictum: quem locum occurrens Cirinæus sinus peninsulam efficit: & in portus, qui vocatur Castra Annibani, nusquam angustiore Italiâ: XX. M. p. latitudo est. Itaque Dionysius major tertiam eo loco adicere Siciliæ voluit. Amnes ibi navigabiles: Carcines, Croilus, Semirus, Arocha, Targines. Opud intus Petilia: mons Clibanus, promontorium Lacinium: cujus ante oram fula X. M. pass. a terrâ Dioscoron: alii Calypsus, quam Ogygiam appellasse Iamæus existimatur: præterea Tiris, Enusa, Meloessa. Ipsum a Caulone ab LXX. M. pass. prodidit Agrippa.

11. A Lacinio promontorio secundum Europæ sinus incipit, magno ambitu

xus, & Acroceraunio Epiri finitus promontorio, a quo abest LXXV. M. pass. Oppidum Croto, amnis Neæthus. Oppidum Thurii, inter duos amnes Crathin & Sybarin, ubi fuit urbs eodem nomine. Similiter est inter Sirin & Acirin Heraclia, aliquando Siris vocitata. Flumina: Acalandrum, Casventum: oppidum Metapontum, quo tertia Italiæ regio finitur. Mediterranei Brutiorum, Aprustani tantum: Lucanorum autem, Atenates, Bantini, Eburini, Grumentini, Potentini, Sontini, Sirini, Tergilani, Ursentini, Volcentani, quibus Numestriani junguntur. Præterea interiisse Thebas Lucanas Cato auctor est. Et Pandosiam Lucanorum urbem fuisse Theopompus, in quâ Alexander Epirotes occubuerit.

XVI. Connectitur secunda regio, amplexa Hirpinos, Calabriam, Apuliam, Salentinos, CCL. M. sinu, qui Tarentinus appellatur, ab oppido Laconum, in recessu hoc intimo sito, contributâ eò maritimâ coloniâ quæ ibi fuerat. Abest CXXXVI. M. pass. a Lacinio promontorio, adversam ei Calabriam in peninsulam emittens. Græci Messapiam a duce appellavere; & antè Peucetiam, a Peucezio Oenotri fratre, in Salentino agro. Inter promontoria C. M. pass. interfunt: Latitudo peninsulæ a Tarento Brundisium

terreno itinere xxxv. m. pass. patet; multóque brevius a portu Sasinâ. Oppida per continentem a Tarento, Varia, cui cognomen Apulæ, Messapia, Aletium. In orâ verò, Senum, Callipolis, quæ nunc est Anxa, lxxv. m. pass. a Tarento. Inde xxxii. m. promontorium, quod Acran Iapygian vocant, quo longissimè in maria excurrit Italia. Ab eo Basta oppidum & Hydruntum decem ac novem m. pass. ad discrimen Ionii & Adriatici maris, quâ in Græciam brevissimus transitus, ex adverso Apolloniâtum oppidum: latitudine intercurrentis freti, quinquaginta m. non ampliùs. Hoc intervallum pedestri continuare transitu pontibus jactis primùm Pyrrhus Epiri rex cogitavit: post eum m. Varro, cùm classibus Pompeii piratico bello præesset. Utrumque aliæ impedivere curæ. Ab Hydrunte, Soletum desertum, dein Fratrurtium: portus Tarentinus, statio Miltopæ: Lupia, Balesium, Cælium, Brundisium l. m. passuum ab Hydrunte, in primis Italiæ portu nobile, ac velut certiore transitu, sic utique longiore, excipiente Illyricâ urbe Dyrrhachio ccxxv. m. trajectu. Brundisio conterminus Pediculorum ager. Novem adolescentes totidemque virgines ab Illyriis tredecim populos genuere. Pediculorum oppida, Rudia, Egnatia, Barium. Amnes: Iapyx a Dædali

Dædali filio rege, a quo & Iapygia: Pactius, Aufidus ex Hirpinis montibus Canusium præfluens.

Hinc Apulia Dauniorum cognomine, a duce Diomedis focero. In quâ oppidum Salapia, Annibalis meretricio amore inclytum: Sipontum, Uria: amnis Cerbalus, Dauniorum finis: portus Agasus, promontorium montis Gargani, a Salentino sive Iapygio CCXXXIV. M. pass. ambitu Gargani: portus Garnæ, lacus Pantanus. Flumen portuosum Frento, Teanum Apulorum: itemque Larinatum Cliternia: Tifernus amnis. Inde regio Frentana. Ita Apulorum genera tria: Teani, duce e Graiis: Lucani, subacti a Calchante, quæ loca nunc tenent Atinates. Dauniorum præter suprâ dicta coloniæ, Luceria, Venusia. Oppida: Canusium, Arpi, aliquando Argos Hippium Diomede condente, mox Argyrippa dictum. Diomedes ibi deleuit gentes Monadorum, Dardorumque, & urbes duas, quæ in proverbii ludicrum vertère, Apinam & Tricam.

Ceterò intus in secundâ regione, Hirpinorum colonia una Beneventum, auspicatiùs mutato nomine, quæ quondam appellata Maleventum: Aufeculani, Aquiloni, Abellinates cognomine Protropi, Compsani, Caudini: Ligures, qui cognominantur Corneliani, & qui Bebiani: Ve-

scellani. Æculani, Aletrini, Abellinates cognominati Marsi, Atrani, Æcani, Alfellani, Attinates, Arpani, Borcani, Collatini, Corinenses, & nobiles clade Romanâ Cannenses, Dirini, Forentani, Genucini, Herdonienses, Hyrini, Larinates, cognomine Frentani, Merinates, ex Gargano: Mateolani, Netini, Rubustini, Silvini: Strabellini, Turmentini, Vibinates, Venusini, Ulurtini. Calabrorum mediterranei: Ægetini, Apamestini, Argentini, Butuntinenses, Deciani, Grumbestini, Norbanenses, Paltonenses, Sturnini, Tutini. Salentinorum: Aletini, Bafterbini, Neretini, Valentini, Veretini.

XVII. 12. Sequitur regio quarta gentium vel fortissimarum Italiæ. In orâ, Frentanorum, a Tiferno: flumen Trinium portuosum. Oppida: Histonium, Buca, Ortona: Aternus amnis. Intus Anxani cognomine Frentani. Carentini supernates, & infernates, Lanuenses: Marrucinorum. Teatini: Pelignorum Corfinienses, Superequani, Sulmonenses: Marforum Anxantini, Atinates, Fucentes, Lucenses, Maruvii: Albensium Alba ad Fucinum lacum: Æquiculanoꝝ, Cliternini, Carseolani: Vestinorum, Angulani, Pinnenses, Peltuinates, quibus junguntur Aufinates cismontani: Samnitium, quos Sabellos, & Græci Saunitas dixere, colo-

nia Bovianum vetus, & alterum cognomine Undecumanorum. Aufidenates, Esernini, Fagifulani, Ficolenses, Sæpinates, Treventinates: Sabinorum Amiternini, Curenſes, Forum Decii, Forum novum, Fidenates, Interamnates, Nursini, Nomentani, Reatini, Trebulani, qui cognominantur Mutuſcæi, & qui Suffenates, Tiburtes, Tarinates. In hoc ſitu ex Æquiculis interieſſe Comini, Tadiates, Cædici, Alſaterni. Gellianus auctor eſt, lacu Fucino hauſtum Marſorum oppidum Archippe, conditum a Marſyâ duce Lydorum: item Viticinorum in Piceno deletum a Romanis, Valerianus. Sabini (ut quidam exiſtimavere, a religione & deorum cultu Sevini appellati:) Velinos accolunt lacus, roſcidis collibus. Nar amnis exhaurit illos ſulphureis aquis. Tiberim ex his petens replet, e monte Fiſcello labens, juxta Vacunæ nemora & Reate in eoſdem conditus. At ex aliâ parte Anio, in monte Trebanorum ortus, lacus tres amœnitate nobiles, qui nomen dedêre Sublaqueo, deſert in Tiberim. In agro Reatino Cutiliæ lacum, in quo fluctuet inſula, Italiæ umbilicum eſſe M. Varro tradit. Infra Sabinos Latium eſt, a latere Picenum, a tergo Umbria, Apennini jugis Sabinos utrimque vallantibus.

XVIII. 13. Quinta regio Piceni eſt,
N ij

quondam uberrimæ multitudinis. Trecenta LX. millia Picentium in fidem populi Romani venere. Orti sunt a Sabinis voto vere sacro. Tenuere ab Aterno amne, ubi nunc ager Adrianus, & Adria colonia a mari VII. M. pass. Flumen Vomanum: ager Prætutianus, Palmensisque. Item Castrum novum, flumen Batinum, Truentum cum amne: quod solum Liburnorum in Italiâ reliquum est. Flumen Albula: Tervium, quo finitur Prætutiana regio, & Picentium incipit. Cupra oppidum, castellum Firmanorum: & super id colonia Asculum, Piceni nobilissima. Intus, Novana: in orâ, Cluana, Potentia, Numana, a Siculis condita. Ab iisdem colonia Ancona, adposita promontorio Cumero in ipso flectentis se oræ cubito: a Gargano CLXXXIV. M. pass. Intus Auximates, Beregrani, Cingulani, Cuprenses cognomine Montani, Falarienses, Pausulani, Pleninenses, Ricinenses, Septempedani, Tolentinates, Treienses, Urbefalvia Pollentini.

XIX. 14. Jungetur hîc sexta regio, Umbriam complexa, agrumque Gallicum circa Ariminum. Ab Anconâ Gallica ora incipit, Togatæ Galliæ cognomine. Siculi & Liburni plurima ejus tractûs tenere, in primis Palmensem, Prætutianum, Adrianumque agrum. Umbri eos expulere,

hos Etruria, hanc Galli. Umbrorum gens antiquissima Italiæ existimatur, ut quos Ombrios a Græcis putent dictos, quòd inundatione terrarum imbris superfuissent. Trecenta eorum oppida Tusci debellasse reperiuntur. Nunc in orâ flumen, *Æsis*: Senogallia. Metaurus fluvijs: coloniæ, Fanum Fortunæ, Pisaurum cum amne. Et intus Hispellum, Tuder. De cetero Amerini, Attidates, Asisinales, Arnates, *Æsinates*, Camertes, Casuentillani, Carsulani, Dolates cognomine Salentini, Fulginates, Forosflaminienfes, Forotulienfes, cognomine Concupienfes: Forobrentani, Forosempronienfes, Iguini, Interamnates, cognomine Nartes: Mevanates, Mevanionenfes, Matilicates: Narnienfes, quod oppidum Nequinum antea vocatum est: Nucerini cognomine Favonienfes, & Camellani: Ocriculani, Ostiani, Pitulani, cognomine Pisuerfes, & alij Mergentini: Pelestini, Sentinales, Sarsinales, Spolerini, Suasani, Sestinales, Suilates, Tadinates, Trebates, Tuficani, Tifernates cognomine Tiberini, & alij Metaurenfes: Vesionicates, Urbanates cognomine Metaurenfes, & alij Hortenfes: Vettonenfes, Vindenates, Videntani. In hoc situ interiere Feliginates, & qui Clusium tenuere supra Interamnam: & Sarranates, cum oppidis, Acer-

ris, quæ Vatriæ cognominabantur, Turrocelo, quod Netriolum. Item Solinates Curiates, Fallienates, Apiennates. Interiere & Arienates cum Crinovolo, & Usidicani, & Plangenses, Pisinates, Cælestini. Ameriam superscriptam Cato ante Persei bellum conditam annis DCCCCLXIV. prodidit.

XX. 15. Octava regio determinatur Arimino, Pado, Apennino. In orâ fluvijs Crustumium, Ariminum colonia cum amnibus Arimino & Prusâ. Fluvijs hinc Rubico, quondam finis Italiæ. Ab eo Sapis, & Vitis, & Anemo: Ravenna Sabinorum oppidum, cum amne Bedese, ab Anconâ CV. M. pass. Nec procul a mari, Umbriorum Butrium. Intus coloniæ: Bononia, Felsina vocitata, cum princeps Etruriæ esset: Brixillum, Mutina, Parma, Placentia. Oppida: Cæsena, Claterna, Forum Clodii, Livii, Popilii, Truentinorum, Cornelii: Faventini, Fidentini, Otesini, Padinates, Regienses a Lepido, Solonates, Saltusque Galliani qui cognominantur Aquinates: Tannetani, Veleiates cognomine veteri Regiates: Umbranates. In hoc tractu interierunt Boii, quorum tribus CXII. fuisse auctor est Cato: Item Senones, qui ceperant Romam.

16. Padus e gremio Vesuli montis celissimum in cacumen Alpium elati, finis

bus Ligurum Vagiennorum, visendo fonte profluens, condensque sese cuniculo; & in Forovibiensium agro iterum exoriens, nulli amnium claritate inferior: Græcis dictus Eridanus, ac poenâ Phæthontis illustratus: augetur ad Canis ortus liquatis nivibus: agris quamvis torrentior, nil tamen ex rapto sibi vindicans, atque ubi liquit agros, ubertate largior: trecentis M. pass. a fonte addens meatu duodenonaginta, nec amnes tantum Apenninos Alpinosque navigabiles capiens, sed lacus quoque imensos in eum sese exonerantes, omni numero xxx. flumina in mare Adriaticum defert. Celeberrima ex iis, Apennini latere jactum Tanarum: Trebiam Placentinum: Tarum, Inciam, Gabellum, Scultennam, Rhenum: Alpium verò Sturam, Orgum, Durias duas, Sessiten, Ticinum, Lambrum, Adduam, Olilium, Mincium. Nec alius amnium tam brevi spatio majoris incrementi est. Urgetur quippe aquarum mole, & in profundum agitur, gravis terræ, quamquam deductus in flumina, & fossas inter Ravennam Altinumque per cxx. M. pass. tamen quâ largiùs vomit, septem maria dictus facere.

Augustâ fossâ Ravennam trahitur, ubi Padusa vocatur, quondam Messanicus appellatus. Proximum inde ostium magni-

tudinem portûs habet, qui Vatrei dicitur, quo Claudius Cæsar e Britannia triumphans, prægrandi illâ domo veriùs quàm nave intravit Adriam. Hoc antè Eridanum ostium dictum est, aliis Spineticum, ab urbe Spinâ, quæ fuit juxtâ, prævalens, ut Delphicis creditum est thesauris, condita a Diomede. Auget ibi Padum Vatreus amnis, ex Forocorneliensi agro.

Proximum inde ostium Caprasia, dein Sagis, inde Volane, quod antè Olane vocabatur. Omnia ea flumina, fossasque, primi a Sagi fecere Tusci: egesto amnis impetu per transversum in Atrianorum paludes, quæ septem maria appellantur, nobili portu oppidi Tuscorum Atria, a quo Atriatum mare antè appellabatur, quod nunc Adriaticum.

Inde ostia plena, Carbonaria ac fossiones Philistinæ, quod alii Tartarum vocant: omnia ex Philistinæ fossæ abundantione nascentia: accedentibus Atesi ex Tridentinis Alpibus, & Togifono ex Patavinorum agris. Pars eorum & proximum portum fecit Brundulum, sicut Edronem Meduaci duo, ac fossa Clodia. His se Padus miscet, ac per hæc effunditur, plerisque, ut in Ægypto Nilus, quod vocant Delta, triquetram figuram inter Alpes atque oram maris facere proditus,

stad. duûm m. circuitu. Pudet a Græcis Italiae rationem mutuari. Metrodorus tamen Scepsius dicit, quoniam circa fontem arbor multa sit picea, quales Gallicè vocentur Padi, hoc nomen accepisse. Ligurum quidem linguâ amnem ipsum Bodincum vocari, quod significet fundo carentem. Cui argumento adest oppidum juxtâ Industria, vetusto nomine Bodincomagum, ubi præcipua altitudo incipit.

XXI. 17. Transpadana appellatur ab eo regio undecima, tota in mediterraneo, cui maria cuncta fructuoso alveo importat. Oppida : Vibiforum, Segusio. Coloniae ab Alpium radicibus, Augusta Taurinorum, antiquâ Ligurum stirpe, inde navigabili Pado. Dein Salassorum Augusta Prætoria, juxta geminas Alpium fores Graias atque Peninas. His Pœnos, Graiis Herculem transisse memorant. Oppidum Eporedia, Sibyllinis a populo Romano conditum jussis. Eporedias Galli bonos equorum domitores vocant. Vercellæ Libicorum ex Salluviis ortæ, Novaria ex Vertacomacoris, Vocontiorum hodieque pago, non (ut Cato existimat) Ligurum : ex quibus Lævi & Marici condidere Ticinum, non procul a Pado : sicut Boii transalpinibus profecti Laudem Pompeiam, Insubres Mediolanum. Orobiorum stirpis esse, Commum, atque Bergomum, & Liciniforum,

& aliquot circà populos auctor est Cato : sed originem gentis ignorare se fatetur , quam docet Cornelius Alexander ortam a Græciâ , interpretatione etiam nominis , vitam in montibus degentibus. In hoc situ interiit oppidum Orobiorum Barra , unde Bergomates Cato dixit ortos , etiamnum prodente se altiùs quàm fortunatiùs situm. Interiere & Caturiges Insubrum exules , & Spina suprà dicta. Item Melpum opulentiâ præcipuum , quod ab Insubribus , & Boiis , & Senonibus deletum esse eo die , quo Camillus Veios ceperit , Ne-
pos Cornelius tradidit.

XXII. 18. Sequitur decima regio Italiæ , Adriatico mari adposita : cujus Venetia : fluvius Silis ex montibus Tarvisanis. Oppidum Altinum , flumen Liquentia ex montibus Opiterginis , & portus eodem nomine : colonia Concordia : flumina & portus , Romatinum , Tiliaventum majus , minusque , Anaxum , quo Varianus defluit : Alfa , Natifo , cum Turro , præfluentes Aquileiam coloniam , xv. m. pass. a mari sitam. Carnorum hæc regio , junctaque Iapydum : amnis Timavus , castellum nobile vino Pucinum : Tergestinus sinus , colonia Tergeste , xxxiii. m. pass. ab Aquileiâ. Ultra quam , vi. m. pass. Formio annis , ab Ravennâ clxxxix. m. pass. antiquus auctæ Italiæ terminus , nunc ve-

ro Istriae: quam cognominatam a flumine Istro, in Adriam effluente e Danubio amne, eodemque Istro, adversum Padi fauces, contrario eorum percussu mari interjecto dulcescente, plerique dixeret falsò, & Nepos etiam Padi accola. Nullus enim ex Danubio amnis in mare Adriaticum effunditur. Deceptos credo, quoniam Argo navis flumine in mare Adriaticum descendit, non procul Tergeste, nec jam constat quo flumine. Humeris travestam Alpes, diligentiores tradunt. Subiisse autem Istro, dein Savo, dein Nauporto, cui nomen ex eâ causâ est, inter Æmonam Alpesque exorienti.

XXIII. 19. Istria, ut peninsula, excurret. Latitudinem ejus XL. M. pass. circuitum verò CXXV. M. prodidere quidam. Item adhærentis Liburniæ & Flanatici sinûs. Alii Liburniæ CLXXX. M. Nonnulli in Flanaticum sinum Iapydiam promovêre, a tergo Istriae, CXXX. M. pass. Dein Liburniam CL. M. fecere. Tuditanus, qui domuit Istros, in statuâ suâ ibi inscripsit, ab Aquileiâ ad Titium flumen stad. M. Oppida Istriae civium Rom. Ægida, Parentium: colonia, Pola, quæ nunc Pietas Julia, quondam a Colchis cõdita. Abest a Tergeste c. M. pass. Mox oppidum Nefactium: & nunc finis Italiae fluvius Arsisia. Polam ab Anconâ trajectus CXXX. M. pass. est.

N vj

In mediterraneo regionis decimæ, cōloniæ : Cremona, Brixia, Cenomanorum agro : Venetorum autem, Ateste : & oppida Acelum, Patavium, Opitergium, Belunum, Vicetia : Mantua Tuscorum trans Padum sola reliqua. Venetos Trojanâ stirpe ortos, auctor est Cato : Cenomanos juxta Massiliam habitasse in Volcis. Feretini, & Tridentini, & Berunenses, Rætica oppida : Rætorum & Euganeorum Verona, Julientes Carnorum. Dein quos scrupulosè dicere non attineat, Alutrenses, Afferiates, Flamonientes Vannientes, & alii cognomine Culici : Forojulientes cognomine Transpadani, Foretani, Neditates, Quarqueni, Taurisani, Togientes, Barbari. In hoc situ interiere per oram Iramine, Pellaon, Palsatium : ex Venetis Atina, & Cælina : Carnis, Segeste, & Odra : Tauriscis Noreia. Et ab Aquileiâ ad duodecimum lapidem, deletum oppidum etiam invito senatu, a Claudio Marcello, L. Piso auctor est. In hac regione & undecimâ lacus inclyti sunt, amnesque eorum partus aut alumni : si modò acceptos reddunt, ut Adduam Larius, Ticinum Verbanus, Mincium Benacus, Ollium Sebinus, Lambrum Eupilis, omnes incolas Padi.

Alpes in longitudinem $\bar{x}$. pass. patere a supero mari ad inferum, Cælius tradit :

Timagenes XXII. M. pass. deductis : in latitudinem autem Cornelius Nepos centum M. T. Livius tria M. stadiorum : uterque diversis in locis. Nam & centum millia excedunt aliquando, ubi Germaniam ab Italiâ submovent : nec LXX. M. explent reliquâ sui parte graciles, veluti naturæ providentiâ. Latitudo Italiæ, subter radices earum a Varo, per vada Sabatia, Taurinos, Comum, Brixiam, Veronam, Vicetiam, Opitergium, Arsiam, DCCXLV. millia passuum colligit.

XXIV. 20. Incolæ Alpium multi populi, sed illustres a Polâ ad Tergestis regionem Secusses, Subocrini, Catali, Monocaleni : juxtaque Carnos quondam Taurusci appellati, nunc Norici. His contermini Ræti & Vindelici, omnes in multas civitates divisi. Rætos Tuscorum prolem arbitrantur, a Gallis pulsos duce Ræto. Verso deinde Italiam pectore Alpium, Latini juris Euganeæ gentes, quarum oppida XXXIV. enumerat Cato. Ex iis Triumvilini, venalis cum agris suis populus : dein Camuni, compluresque similes finitimis adtributi municipiis. Lepontios & Salassos, Tauriscæ gentis idem Cato arbitrat. Ceteri fere Lepontios relictos ex comitatu Herculis, interpretatione Græci nominis credunt, præuſtis in transitu Alpium nive membris : ejusdem exercitûs & Graios

fuisse, Graiarum Alpium incolas, præstantesque genere Euganeos, inde tracto nomine. Caput eorum Stœnos: Rætorum Vennonetes, Sarunetesque ortus Rheni amnis accolunt: Lepontiorum, qui Viberi vocantur, fontem Rhodani, eodem Alpium tractu. Sunt præterea Latio donati incolæ, ut Octodurenſes, & finitimi Centrones, Cottianæ civitates: Caturiges, & ex Caturigibus orti Vagienni Ligures, & qui Montani vocantur: Capillatorumque plura genera ad confinium Ligustici maris.

Non alienum videtur hoc loco subijcere inscriptionem e tropæo Alpium, quæ talis est: IMPERATORI CÆSARI DIVI F. AUG. PONTIFICI MAXIMO, IMP. XIII. TRIBUNICIÆ POTESTATIS XVII. S. P. Q. R. QUOD EIUS DUCTU AUSPICIISQUE GENTES ALPINÆ OMNES, QUÆ A MARI SUPERO AD INFERUM PERTINEBANT, SUB IMPERIUM POP. ROM. SUNT REDACTÆ. GENTES ALPINÆ DEVICTÆ: TRIUMPILINI, CAMUNI, VENOSTES, VENNONETES, ISARCI, BREUNI, GENAUNES, FOCUNATES: VINDELICORUM GENTES QUATUOR, CONSUANETES, RUCINATES, LICATES, CATE-NATES: AMBISONTES, RUGUSCI, SUANETES, CALUCONES, BRIXENTES, LEPONTII, VIBERI, NANTUATES, SEDUNI, VERAGRI, SALASSI, ACITAVONES, MEDULLI, UCENI,

CATURIGES, BRIGIANI, SOGIONTII, BRO-
DIONTII, NEMALONI, EDENATES, ESUBIA-
NI, VEAMINI, GALLITÆ, TRIULATTI, EC-
TINI, VERGUNNI, EGUITURI, NEMENTURI,
ORATELLI, NERUSI, VELAUNI, SUETRI.
Non sunt adjectæ Cottianæ civitates XII.
quæ non fuerunt hostiles: item adtributæ
municipiis lege Pompeiâ. Hæc est Italia
diis sacra, hæ gentes ejus, hæc oppida
populorum. Super hæc Italia, quæ L.
Æmilio Paulo, C. Atilio Regulo consu-
libus, nuntiato Gallico tumultu, sola sine
externis ullis auxiliis, atque etiam tunc si-
ne transpadanis, equitum LXXX. M. pedi-
tum DCC. M. armavit. Metallorum om-
nium fertilitate nullis cedit terris. Sed in-
terdictum id vetere consulto patrum, Ita-
liæ parci jubentium.

XXV. 21. Arsia gens Liburnorum jun-
gitur, usque ad flumen Titium. Pars ejus
fuere Mentores, Hymani, Encheleæ, Bu-
ni, & quos Callimachus Peucetias appel-
lat: nunc totum uno nomine Illyricum vo-
catur generatim, populorum pauca effatu
digna, aut facilia nomina. Conventum
Scardonitanum petunt Iapydes, & Libur-
norum civitates XIV. e quibus Lacinien-
ses, Stlupinos, Burnistas, Olbonenses nomina-
re non pigeat. Jus Italicum habent eo con-
ventu Alutæ, Flanates, a quibus sinus no-
minatur: Lopsi, Varvarini, immunesque

Assesiates, & ex insulis Fertinates, Curictæ. Ceterum per oram oppida a Nefatio, Alvona, Flanona, Tarsatica, Senia, Lopsica, Ortopula, Vegium, Argyruntum, Corinium, Ænona civitas Pasi-
ni: Flumen Tedanium, quo finitur Iapydia. Insulæ ejus sinûs cum oppidis, præter suprâ significatas, Absyrtium, Arba, Crexa, Gissa, Portunata. Rursus in continente colonia Jadera, quæ a Polâ CLX. M. pass. abest: inde triginta M. Colentum insula: XVIII. ostium Titii fluminis.

XXVI. 22. Liburniæ finis, & initium Dalmatiæ Scardona, in amne eo, XII. M. pass. a mari. Dein Tariotarum antiqua regio, & castellum Tariona: promontorium Diomedis, vel ut alii peninsula Hyllis, circuitu C. M. pass. Tragurium civium Romanorum, marmore notum: Sicum, in quem locum divus Claudius veteranos misit. Salona colonia, ab Jaderâ CXII. M. pass. Petunt in eam jura descripti in decurias CCCXLII. Dalmatæ; XXII. Decuni; CCXXXIX. Ditiones; CCLXIX. Mazæi; LII. Sardiates. In hoc tractu sunt, Burnum, Andetrium, Tribulium, nobilitata populi Romani præliis castella: Petunt & ex insulis, Issæi, Colentini, Separi, Epetini. Ab his castella, Peguntium, Rataneum: Narona colonia tertii conventus, a Salonâ LXXXII. M. pass. adposita

æognominis sui fluvio, a mari xx. m. pass. M. Varro LXXXIX. civitates eò ventitasse auctor est. Nunc soli propè noscuntur Cerauni decuriis XXIV. Daorizi XVII. Dæsiates CIII. Docleatæ XXXIII. Deretini XIV. Deremistæ XXX. Dindari XXXIII. Glinditiones XLIV. Melcomani XXIV. Naresii CII. Scirtari LXXII. Siculotæ XXIV. populatoresque quondam Italiæ Vardæi, non amplius quàm xx. decuriis. Præter hos tenere tractum eum Ozuæi, Partheni, Hemasini, Arthitæ, Armistæ. A Naronè amne c. m. pass. abest Epidaurum colonia. Ab Epidauro sunt oppida civium Rom. Rhizinium, Ascrivium, Butua, Olchinium, quod antea Colchinium dictum est, a Colchis conditum: amnis Drilo, superque eum oppidum civium Romanorum Scodra, a mari XVIII. m. pass. Præterea multorum Græciæ oppidorum deficiens memoria, nec non & civitatum validarum. Eo namque tractu fuere Labeatæ, Enderoduni, Saffæi, Grabæi, proprièque dicti Illyrii, & Taulantii, & Pyraei. Retinet nomen in orâ Nymphæum promontorium: Lissum oppidum civium Romanorum ab Epidauro c. m. pass.

23. A Lisso Macedoniæ provincia: gentes Partheni, & a tergo eorum Dassaretæ Montes Candaviæ a Dyrrachio LXXVIII. m. pass. In orâ verò Denda civium Ro-

manorum, Epidamnum colonia, propter inauspicatum nomen a Romanis Dyrrachium appellata: flumen Aous, a quibusdam Æas nominatum: Apollonia, quondam Corinthiorum colonia, iv. m. pass. a mari recedens: cujus in finibus celebre Nymphæum accolunt barbari, Amantes & Buliones. At in orâ oppidum Oricum a Colchis conditum. Inde initium Epiri, montes Acroceraunia, quibus hunc Europæ determinavimus sinum. Oricum, a Salentino Italiæ promontorio distat LXXXV. m. passuum.

XXVII. 24. A tergo Carnorum & Iapydum, quâ se fert magnus Ister, Rætis junguntur Norici. Oppida eorum: Virunum, Celeia, Teurnia, Aguntum, Vianio-mina, Claudia, Flavium Solvense. Noricis junguntur lacus Peiso, deserta Boiorum: jam tamen coloniâ divi Claudii Sabariâ, & oppido Scarabantiâ Juliâ habitantur.

XXVIII. 25. Inde glandifera Pannoniæ, quâ mitescentia Alpium juga, per medium Illyricum a septentrione ad meridiem versa, molli in dextra ac læva devexitate considunt. Quæ pars ad mare Adriaticum spectat, appellatur Dalmatia, & Illyricum suprâ dictum. Ad septentriones Pannonia vergit: finitur inde Danubio. In eâ coloniæ, Æmona, Siscia,

Amnes clari & navigabiles in Danubium defluunt, Draus e Noricis violentior, Saus ex Alpibus Carnicis placidior: cxx. m. pass. intervallo. Draus per Serretes, Serrapillos, Iasos, Andizetes: Saus per Colapianos, Breucosque. Populorum hæc capita. Præterea Arivates, Azali, Aman-tes, Belgites, Catari, Cornacates, Era-visci, Hercuniates, Latovici, Oseriates, Varciani. Mons Claudius, cujus in fronte Scordisci, in tergo Taurisci. Insula in Savo Metubarris, amnicarum maxima. Præ-terea amnes memorandi, Colapis in Saum influens juxta Siscliam, gemino alveo in-sulam ibi efficit, quæ Segestica appella-tur. Alter amnis Bacuntius in Saum Sir-mio oppido influit: ubi civitas Sirmien-sium, & Amantinorum. Inde xlv. m. passuum Taurunum, ubi Danubio misce-tur Saus. Suprà influunt Valdasus, Urpa-nus & ipsi non ignobiles.

XXIX. 26. Pannoniæ jungitur provin-cia, quæ Mœsia appellatur, ad Pontum usque cum Danubio decurrens. Incipit a confluente suprà dicto. In eâ Dardani, Celegeri, Triballi, Timachi, Mœsi, Thra-ces, Pontoque contermini Scythæ. Flu-mina clara, e Dardanis Margis, Pingus, Timachus: ex Rhodope Oescus: ex Hæ-mo, Utus, Escamus, Ieterus.

Illyrici latitudo, quæ maxima est, cccxxv.

M. passuum colligit. Longitudo a flumine Arsiâ ad flumen Drinium DXXX. M. A Drinio ad promontorium Acroceraunium, CLXXV. M. Agrippa prodidit universum hunc sinum Italiæ & Illyrici ambitu XVII. In eo duo maria, (quo distinximus sine :) Ionium, in primâ parte, interius Adriaticum, quod Superum vocant.

XXX. Insulæ in Ausonio mari præter jam dictas, memoratu dignæ, nullæ: in Ionio paucæ: Calabro litore ante Brundisium, quarum objectu portus efficitur: contra Apulum litus Diomedea, conspicua monumento Diomedis: & altera eodem nomine, a quibusdam Teutria appellata.

Illyrici ora mille ampliùs insulis frequentatur, naturâ vadoso mari, æstuariisque tenui alveo intercurfantibus. Claræ: ante ostia Timavi, calidorum fontium cum æstu maris crescentium: juxta Istorum agrum, Cissa, Pullaria, & Absyrtides Graiis dictæ, a fratre Medæ ibi interfecto Absyrto. Juxta eas Electridas vocavere, in quibus proveniret succinum, quod illi electrum appellant, vanitatis Græcæ certissimum documentum: adeò ut quas earum designent, haud umquam constiterit. Contra Jader est Lissa; & quæ appellatæ. Contra Liburnos Grateæ aliquot; nec pauciores Liburnicæ: Cela-

dussæ contra Surium: Bubua, & capris laudata Brattia: Issa civium Romanorum, & cum oppido Pharia. Ab his Corcyra, Melæna cognominata, cum Gnidiorum oppido, distat, xxv. m. passuum, inter quam & Illyricum Melita, unde catulos Melitæos appellari Callimachus auctor est: xv. millia passuum ab eâ iv. Elaphites. In Ionio autem mari ab Orico xii. millia passuum, Sasonis piraticâ statione nota.

LIBER IV.

Tertius & quartus Europæ sinus:

I. TERTIUS Europæ sinus Acrocerauniis incipit montibus, finitur Hellesponto: amplectitur (præter minores sinus XIX.) XXV. centena millia passuum. In eo Epirus, Acarnania, Ætolia, Phocis, Locris, Achaia, Messenia, Laconica, Argolis, Megaris, Attica, Bœotia: iterumque alio mari eadē Phocis & Locris, Doris, Phthiotis, Thessalia, Magnesia, Macedonia, Thracia. Omnis Græciæ fabulositas, sicut & literarum claritas, ex hoc primū sinu effulsit. Quapropter in eo paululum commorabimur.

Epiros in universum appellata, Acrocerauniis incipit montibus. In eā primi Chaones, a quibus Chaonia: dein Thesproti, Antigonenses: locus Aornos, & pestifera avibus exhalatio: Cestrini, Perhæbi, quorum mons Pindus, Cassiopæi, Dryopes, Selli, Hellopes, Molossi, apud quos Dodonæi Jovis templum, oraculo

illustre: Tomarus mons, centum fontibus circa radices, Theopompo celebratus.

I. Epirus ipsa ad Magnesiam Macedoniamque tendens a tergo suo Dassaretas suprâ dictos, liberam gentem: mox feram Dardanos habet. Dardanis lævo Triballi prætenduntur latere, & Mœsicæ gentes: a fronte junguntur Medi ac Dense-latæ, quibus Thraces, ad Pontum usque pertinentes. Ita succincta Rhodopes, mox & Hæmi vallatur excelsitas.

In Epiri orâ castellum in Acrocerauniis Chimera, sub eo aquæ regiæ fons. Oppida: Mæandria, Cestria: flumen Thesprotiæ Thyamis: colonia Buthrotum: maximèque nobilitatus Ambracius sinus, D. pass. faucibus spatiosum æquor accipiens, longitudinis XXXIX. M. pass. latitudinis XV. M. In eum defertur amnis Acheron, e lacu Thesprotiæ Acherusiâ profluens XXXVI. M. pass. inde, & mille pedum ponte mirabilis omnia sua mirantibus. In sinu oppidum Ambracia. Molossorum flumina, Aphas & Arachthus. Civitas Anaëtoria: locus Pandosia.

II. Acarnaniæ, quæ antea Curetis vocabatur, oppida: Heraclia, Echinus, & in ore ipso colonia Augusti Actium, cum templo Apollinis nobili, ac civitate liberâ Nicopolitanâ. Egressos sinu Ambracio in Ionium excipit Leucadium litus: pro-

montorium Leucates. Dein sinus, ac Leucadia ipsa peninsula, quondam Neritis appellata, opere accolarum abscissa a continenti, ac reddita ventorum flatu congeriem arenæ accumulantium, qui locus vocatur Dioryctos, stadiorum longitudine trium. Oppidum in eâ Leucas, quondam Neritum dictum. Deinde Acarnanum urbes, Alyzea, Stratos, Argos Amphiloichicum cognominatum. Amnis Achei-
 lous e Pindo fluens, atque Acarnaniam ab Ætoliâ dirimens, & Artemitam insulam assiduo terræ in vectu continenti adnectens.

III. Ætolorum populi Athamanes, Tymphæi, Ephyri, Ænienses, Perrhæbi, Dolopes, Maraces, Atraces, a quibus Atræx amnis Ionio mari infunditur. Ætoliæ oppidum Calydon est septem millibus quingentis pass. a mari, juxta Evenum amnem. Dein Macynia, Molycria: cujus a tergo Chalcis mons, & Taphiassus. At in orâ promontorium Antirrhium, ubi ostium Corinthiaci sinûs, minùs mille passuum latitudine influentis, Ætolosque dirimentis a Peloponneſo. Promontorium, quod contrà procedit, appellatur Rhion. Sed in Corinthiaco sinu oppida Ætoliæ, Naupactum, Pylene: & in mediterraneo Pleuron, Halicyrna. Montes clari: in Dodone, Tomarus: in Ambraciâ, Crania: in
 Acarnaniâ,

Acarnaniâ, Aracynthus : in Ætoliâ, Acanthon, Panætolum, Macynium.

IV. 3. Proximi Ætolis Locri, qui cognominantur Ozolæ, immunes. Oppidum Oeanthe. Portus Apollinis Phæstii, sinus Crissæus. Intus oppida : Argyna, Eupalia, Phæstum, Calamissus. Ultrâ Cirrhæi Phocidis campi, oppidum Cirrha, portus Chalæon, a quo VII. M. pass. introrsus liberum oppidum Delphi, sub monte Parnasso, clarissimum in terris oraculo Apollinis. Fons Castalius, amnis Cephissus præfluens Delphos, ortus in Lilæâ quondam urbe. Præterea oppidum Crissa, & cum Bulensibus Anticyra, Naulochum, Pyrrha, Amphissa immunis, Tithrone, Tritæa, Ambrysus, Drymæa regio, Daulis appellata. Dein in intimo sinu angulus Bœotiæ adluitur cum oppidis, Siphis, Thebis, quæ Corsicæ cognominatæ sunt, juxta Heliconem. Tertium ab hoc mari Bœotiæ oppidum Pagæ, unde Peloponnesi prosilit cervix.

V. 4. Peloponnesus, Apia antè appellata, & Pelasgiâ, peninsula haud ulli terræ nobilitate postferenda, inter duo maria, Ægæum & Ionium, platani folio similis, propter angulosos recessus, circuitu DLXIII. M. pass. colligit, auctore Isidoro. Eadem per sinus pæne tantumdem adjicit. Angustiae, unde procedit, Isthmos.

Tomus I.

O

appellantur. In eo loco erumpentia e diverso, quæ dicta sunt, maria, a septentrione & exortu, ejus omnem ibi latitudinem vorant, donec contrario incurfu æquorum tantorum, in quinque M. pass. intervallo exesis utrimque lateribus, angustâ cervice Peloponnesum contineat Hellas. Corinthiacus hinc, illinc Saronicus appellatur sinus: Lecheæ hinc, Cenchreæ illinc, angustiarum termini, longo & ancipiti navium ambitu, quas magnitudo plaustris transvehi prohibet: quam ob causam perfodere navigabili alveo angustias eas tentavere, Demetrius rex, dictator Cæsar, Caius princeps, Domitius Nero, infausto (ut omnium patuit exitu) incepto. Medio hoc intervallo, quod Isthmon appellavimus, applicata colli habitatur colonia Corinthus, antea Ephyra dicta, sexagenis ab utroque litore stadiis, e summâ suâ arce, quæ vocatur Acrocorinthus, in quâ fons Pirene, diversa duo maria prospectans. LXXXVII. mill. pass. ad Corinthiacum sinum trajectus est Patras a Leucade. Patræ, colonia in longissimo promontorio Peloponnesi condita, ex adverso Ætolizæ & fluminis Eveni, minùs mill. pass. (ut dictum est) intervallo in ipsis faucibus, sinum Corinthiacum LXXXV. milia pass. in longitudinem usque ad Isthmon transmittunt.

VI. 5. Achaiae nomen provinciae ab Isthmo incipit: antea Aegialos vocabatur, propter urbes in litore per ordinem dispositas. Primae ibi, quas diximus, Lecheae, Corinthiorum portus. Mox Oluros, Pellenaorum castellum. Oppida: Helice, Bura: in quae refugere, haustis prioribus, Sicyon, Aegira, Aegion, Erineos. Intus Cleonae, Hysiae. Panhormus portus, demonstratumque jam Rhium: a quo promontorio quinque m. pass. absunt Patrae, quas supra memoravimus: locus Pherae. In Achaia, ix. montium Scioessa notissimus, fons Cymothoe. Ultra Patras oppidum Olenum, colonia Dyme: loca, Buprasium, Hyrmine: promontorium Araxum, Cyllenes sinus, promontorium Chelonaes: unde Cyllenen quinque m. pass. Castellum Phlius: Quae regio ab Homero Arathyrea dicta, postea Asopis.

Inde Eliorum ager, qui antea Epei vocabantur: ipsa Elis in mediterraneo, & a Pylo xii. m. passuum intus delubrum Olympii Jovis, ludorum claritate fastos Graeciae complexum. Pisaeorum quondam oppidum, praefluente Alpheo amne. At in ora promontorium Ichthys. Amnis Alpheus navigatur vi. pass. mill. prope oppida, Aulona, & Lepriion. Promontorium Platanodes: omnia haec ad occasum versa.

VII. Ad meridiem autem Cyparissius sinus cum urbe Cyparissâ LXXII. millium passuum circuitu. Oppida : Pylos, Methone : locus Helos ; promontorium Acritas : sinus Asinæus, ab oppido Asine, Coronæus a Corone. Finiuntur Tænaro promontorio. Ibi regio Messenia duodeviginti montium. Amnis Pamisus. Intus autem ipsa Messene, Ithome, Oechalia, Arene, Pteleon, Thryon, Dorion, Zancle, variis clara temporibus. Hujus sinûs circuitus LXXX. m. pass. trajectus verò XXX. m.

VIII. Dehinc a Tænaro ager Laconicus, liberæ gentis : & sinus circuitu CVI. mill. trajectu XXXIX. mill. Oppida : Tænarum, Amyclæ, Pheræ, Leuctra : & intus Sparta, Theramne : atque ubi fuere Cardamyle, Pitane, Anthane : Locus Thyrea, Gerania. Mons Taygetus, amnis Eurotas, sinus Ægilodes, oppidum Psammathus. Sinus Gytheates ab oppido : ex quo Cretam insulam certissimus cursus. Omnes autem Maleæ promontorio includuntur.

IX. Qui sequitur sinus ad Scyllæum, Argolicus appellatur, trajectu quinquaginta m. pass. idem ambitu CLXII. millium. Oppida : Boea, Epidaurus Limeræ cognomine, Zarax, Cyphanta portus. Amnes : Inachus, Erasinus, inter quos Argos Hippium cognominatum, supra locum Ler-

nen, a mari duobus M. pass. novemque additis millibus, Mycenæ: & ubi fuisse Tiryntha tradunt: & locus Mantinea. Montes: Artemius, Apesantus, Asterion, Parparus, aliique undecim numero. Fontes: Niobe, Amymone, Psamathe. A Scyllæo ad Isthmum CLXXVII. M. pass. Oppida: Hermione, Trœzen, Coryphasium: appellatumque aliàs Inachium, aliàs Dipsium Argos. Portus Schoenitæ, sinus Saronicus olim, querno nemore redimitus, unde nomen, ita Græciâ antiquâ appellante quercum. In eo Epidaurum oppidum, Æsculapii delubro celebre: Spiraëum promontorium, portus Anthedon, & Bucephalus: & quas suprà dixeramus, Cenchreæ, Isthmi pars altera cum delubro Neptuni quinquennialibus inclyto ludis. Tot sinus Peloponnesi oram lancinant, tot maria adlatrant. Si quidem a septemtrione Ionium irrumpit: ab occidente, Siculo pulsatur: a meridie, Cretico urgetur: ab oriente brumali, Ægæo: ab oriente solstitiali, Myrtoo, quod a Megarico incipiens sinu, totam Atticam adluit.

X. 6. Mediterranea ejus Arcadia maximè tenet, undique a mari remota: initio Drymodes, mox Pelasgis appellata. Oppida ejus: Psophis, Mantinea, Stymphalum, Tegea, Antigonea, Orchomenum, Pheneum, Palantium, unde Palatium Ro-

mæ : Megalopolis, Gortyna, Bucolium, Carnion, Parrhasie, Thelpusa, Melænæ, Heræa, Pylæ, Pallene, Agræ, Epium, Cynætha, Lepreôn Arcadiæ, Parthenium, Alca, Methydrium, Enispe, Macistum, Lampe, Clitorium, Cleonæ, inter quæ duo oppida, regio Nemea, Bembinadia vocitata. Montes in Arcadiâ, Pholoe cum oppido : item Cyllene, Lycæus, in quo Lycæi Jovis delubrum : Mænalus, Artemisius, Parthenius, Lampeus, Nonacris : præterque, ignobiles qcto. Amnes : Ladon, e paludibus Phenei : Erymanthus e monte ejusdem nominis, in Alpheum defluentes.

Reliquæ civitates in Achaiâ dicendæ ; Aliphiræi, Abeatæ, Pyrgenses, Paroreatæ, Paragenitæ, Tortuni, Typanei, Thriasii, Tritienses. Universæ Achaiæ libertatem Domitius Nero dedit. Peloponnesus in latitudine a promontorio Maleæ, ad oppidum Ægium Corinthiaci sinûs cxc. m. pass. patet. At in transversum ab Elide Epidaurum, cxxv. m. ab Olympiâ Argos per Arcadiam lxi. mill. Ab eodem loco ad Phliunta dicta mensura est. Universæ autem, velut pensante æquorum incurfus naturâ, in montes vi. atque lxx. adtollitur.

XI. 7. Ab Isthmi angustiiis Hellas incipit, nostris Græcia appellata. In eâ pri-

ma Attica, antiquitus Aëte vocata. Adtingit Isthmum parte sui, quæ appellatur Megaris, a coloniâ Megarâ, e regione Pagarum. Duo hæc oppida excurrente Peloponneso sita sunt, utrâque ex parte velut in humeris Helladis. Pagæi, & amplius Ægosthenenses contributi Megarensibus. In orâ autem, portus Schœnus. Oppida: Sidus, Cremmyon, Scironia saxa vi. mill. longitudine, Geranea, Megara, Eleusin. Fuere, & Oenoa, Probalinthos: nunc sunt ab Isthmo lv. millia pass. Piræus, & Phalera portus, quinque millia pass. muro recedentibus Athenis juncti. Libera hæc civitas, nec indiga ullius præconii amplius: tanta claritas superfluit. In Atticâ fontes, Cephissia, Larine, Callirhoe Enneacrunos. Montes: Brileſſus, Ægialeus, Icarius, Hymettus, Lycabettus: locus Ilissos. A Piræeo xlv. mill. pass. Sunium promontorium, Thoricos promontorium. Potamos, Steria, Brauron, quondam oppida. Rhamnus pagus, locus Marathon, campus Thriasius, oppidum Melita, & Oropus, in confinio Bœotiæ.

XII: Cujus Anthedon, Onchestos, Theſpiæ liberum oppidum, Lebadæa: nec cedentes Athenis claritate, quæ cognominantur Bœotiæ Thebæ, duorum numinum Liberi atque Herculis (ut volunt) patria. Et Musis natale in nemore Heliconis ad-

signant. Datur & his Thebis saltus Cithæron, amnis Ismenus. Præterea fontes in Bœotiâ, Oedipodia, Psamathe, Dirce, Epicrane, Arethusa, Hippocrene, Aganippe, Gargaphie. Montes extra prædictos, Mycaleſſus, Hadylius, Acontius. Reliqua oppida, inter Megaram & Thebas: Eleutheræ, Haliartus, Plataæ, Pheræ, Aspledon, Hyle, Thisbe, Erythræ, Glissas, Copæ: juxta Cephissum amnem Larymna, & Anchoa: Medeon, Phlygone, Acræphia, Coronea, Chæronea. In orâ autem infra Thebas, Ocalee, Heleon, Scolos, Schœnos, Peteon, Hyrie, Mycaleſſus, Hileſion, Pteleon, Olyros, Tanagra liber populus: & in ipsis faucibus Euripi, quem facit objectu insulæ Eubœæ, Aulis capaci nobilis portu. Bœotos Hyantas antiquitus dixerunt.

Locri deinde Epicnemidii cognominantur, olim Leleges appellati, per quos amnis Cephissus deferitur in mare. Oppida: Opus, unde & sinus Opuntius, Cynos. Phocidis in litore unum Daphnus. Introrsus in Locris, Elatea, & in ripâ Cephissi (ut diximus) Lilæa, Delphosque versus: Cnemis, & Hyampolis. Rursus Locrorum ora, in quâ Larymna, Thronium, juxta quod Boagrius amnis deferitur in mare. Oppida: Narycion, Alope, Scarphia. Postea Maliacus sinus ab incolis dictus: in

quo oppida, Halcyone, Econia, Phalara.

XIII. Doris deinde, in quâ Sperchios, Erineon, Boion, Pindus, Cytinum. Doridis a tergo mons est Oeta.

XIV. Sequitur mutatis sæpe nominibus Æmonia: Eadem Pelasgicum Argos, Hellas, eadem Thessalia, & Dryopis, semper a regibus cognominata. Ibi genitus rex nomine Græcus, a quo Græcia: ibi Hellen, a quo Hellenes. Hos eisdem Homerus tribus nominibus appellavit, Myrmidonas, & Hellenas, & Achæos.

Ex his Phthiotæ nominantur Dorida adcolentes. Eorum oppida, Echinus in faucibus Sperchii fluminis, Thermopylarum angustiae: quo argumento IV. millia pass. inde Heraclea, Trachin dicta est. Mons ibi Callidromus: oppida celebria, Hellas, Halos, Lamia, Phthia, Arne.

XV. 8. In Thessaliâ autem Orchomenus, Minyeus antea dictus: & oppidum Almon, ab aliis Salmon, Atrax, Pelinna: fons Hyperia. Oppida, Pheræ, quarum a tergo Pieris ad Macedoniam protenditur, Larissa, Gomphi, Thebæ Thessaliæ, nemus Pteleon: sinus Pagasicus. Oppidum Pagasæ, idem postea Demetrias dictum, Tricca, Pharsalici campi cum civitate liberâ, Cranon, Iletia. Montes Phthiotidis, Nymphæus, quodam topiario naturæ opere spectabilis: Buzigæus, Do-

322 C. PLINII NATÜR.

nacesa, Bermius, Daphissa, Chimerion, Athamas, Stephane. In Theßaliâ sunt quatuor atque triginta, quorum nobilissimi, Cerceti, Olympus, Pierus, Ossa: cujus ex aduerso Pindus & Othrys, Lapitharum sedes: hi ad occasum vergentes: ad ortus, Pelios: omnes theatrâli modo inflexi, caveatis ante eos septuaginta quinque urbibus. Flumina Theßaliæ: Apidanus, Phoenix, Enipeus, Onochonus, Pamisus. Fons Messeis. Lacus Boëbeis. Et ante cunctos claritate Peneus, ortus juxta Gomphos: interque Ossam & Olympum nemorosâ convalle defluens quingentis stadiis, dimidio ejus spatii navigabilis. In eo cursu Tempe vocantur quinque mill. pass. longitudine, & ferme sesquijugeri latitudine, ultra visum hominis adtollentibus se dexterâ lævâque leniter convexis jugis. Intus suâ luce viridante adlabitur Peneus, viridis calculo, amœnus circa ripas gramine, canorus avium concentu. Accipit amnem Orcon, nec recipit, sed olei modo supernatantem (ut dictum est Homero) brevi spatio portatum abdicat: pœnales aquas dirisque genitas, argenteis suis misceri recusans.

XVI. 9. Theßaliæ adnexa Magnesia est, cujus fons Libethra. Oppida: Iolcus, Hormenium, Pyrrha, Methone, Olizon. Promontorium Sepias. Oppida: Casthanæa,

Spalathra. Promontorium Æantium. Oppida : Melibœa, Rhizus, Erymnæ : Ostium Penei. Oppida : Homolium, Orthe, Thespiæ, Phalanna, Thaumacie, Gyrton, Cranon, Acharne, Dotion, Melitæa, Phylace. Porro Epiri, Achaia, Atticæ, Thessaliæ in porrectum longitudo quadringentorum octoginta mill. pass. traditur, latitudo centum nonaginta septem millium.

XVII. 10. Macedonia postea centum quinquaginta populorum, duobus incluta regibus, quondamque terrarum imperio, Emathia antea dicta. Hæc ad Epiroticas gentes in Solis occasum recedens post terga Magnesiae atque Thessaliæ, infestatur a Dardanis. Partem ejus septemtrionalem Pæonia ac Pelagonia protegunt a Tribalibus. Oppida : Æge, in quo mos sepeliri reges : Berœa : & in regione quæ Pieria appellatur a nemore, Æginium. In orâ Heraclea, flumen Apilas. Oppida : Pydna, Aloros. Amnis Aliacmon. Intus Aloritæ, Vallæi, Phylacæi, Cyrrestæ, Tyrisseti. Pella colonia. Oppidum Stobi civium Rom. Mox Antigonea, Europus ad Axium amnem, eodemque nomine, per quod Rheedias fluit. Eordeæ, Scydra, Mieza, Gordyniæ. Mox in orâ Ichnæ : fluvius Axius. Ad hunc finem Dardani, Treres, Pieres, Macedoniam adcolunt. Ab hoc amne Pæoniæ gentes : Paroræi, Eordenses, Almo-

prii, Pelagones, Mygdones. Montes, Rhodope, Scopus, Orbelus. Dein præjacente gremio terrarum, Arethusii, Antiochenses, Idomenenses, Doberi, Æstræenses, Allantenses, Audaristenses, Morylli, Garesci, Lyncestæ, Othryonei, & liberi Amantini atque Orestæ: coloniæ, Bullidensis, & Diensis: Xylopolitæ, Scotussæi liberi, Heraclea Sintica, Tymphæi, Toronæi.

In orâ sinûs Macedonici, oppida Chalastra, & intus Phileros, Lete: medioque flexu litoris Thessalonica, liberæ conditionis. Ad hanc a Dyrrachio CCLXVII. millia passuum. Therme. In Thermaico sinu oppida, Dicæa, Pydna, Derrha, Scione. Promontorium Canastræum. Oppida: Pallene, Phlegra. Quâ in regione montes, Hypsizorus, Epitus, Halcyone, Leomne. Oppida: Nyssos, Phinelon, Mendæ: & in Pallenensi Isthmo quondam Potidæa, nunc Cassandria colonia: Anthemus, Olophyxos: Sinus Mecybernæus. Oppida: Physcella, Ampelos, Torone, Singos: fretum, quo montem Athon Xerxes rex Persarum continenti abscidit, in longitudine passuum M. D. Mons ipse a planitie excurrit in mare LXXV. mill. pass. Ambitus radice centum quinquaginta mill. colligit. Oppidum in cacumine fuit Acrothon, nunc sunt Uranopo-

lis, Palæorium, Thyffus, Cleonæ, Apollonia, cujus incolæ Macrobiani cognominantur. Oppidum Cassera, faucesque alteræ Isthmi, Acanthus, Stagira, Sithone, Heraclea, & regio Mygdoniæ subjacens, in quâ recedentes a mari Apollonia, Aretusa. In orâ rursus Posidium, & sinus cum oppido Cermoro, Amphipolis liberum, gens Bisaltæ. Dein Macedoniæ terminus amnis Strymon, ortus in Hæmo. Memorandum, in septem lacus eum fundi, priusquam dirigat cursum.

Hæc est Macedonia, terrarum imperio posita quondam: hæc Asiam, Armeniam, Iberiam, Albaniam, Cappadociam, Syriam, Ægyptum, Taurum, Caucasum transgressa: hæc in Bactris, Medis, Persis dominata, toto Oriente possesso: hæc etiam Indiæ victrix, per vestigia Liberi patris atque Herculis vagata: hæc eadem est Macedonia, cujus uno die Paulus Æmilius imperator noster septuaginta duas urbes direptas vendidit. Tantam differentiam fortis præstitere duo homines.

XVIII. 11. Thracia sequitur, inter validissimas Europæ gentes, in strategias quinquaginta divisa. Populorum ejus, quos nominare non pigeat, amnem Strymonem adcolunt dextro latere Denesletæ & Medi, ad Bisaltas usque suprâ dictos: lævo, Digeri, Bessorumque multa nomina

326 *C. PLINII NATUR.*

ad Nestum amnem Pangæi montis ima ambientem, inter Elethos, Diobessos, Carbilesos: inde Brysas, Sapæos, Odomantes. Odrysarum gens fundit Hebrum, adcolentibus Cabyletis, Pyrogeris, Drugetis, Cænicis, Hypsaltis, Benis, Corpillis, Bottiæis, Edonis. Eodem sunt in tractu Selletæ, Priantæ, Doloncæ, Thyni, Cæletæ majores Hæmo, minores Rhodopæ subditi. Inter quos Hebrus amnis: Oppidum sub Rhodope Poneropolis antea, mox a conditore Philippopolis, nunc a situ Trimontium dicta. Hæmi excelsitas sex mill. pass. subitur. Aversa ejus & in Istrum devexa Mæsi, Getæ, Aorsi, Gaudæ, Clariæque, & sub iis Arræi Sarmatæ, quos Areatas vocant, Scythæque: & circa Ponti litora Moriseni, Sithoniique Orphei vatis genitores obtinent. Ita finit Ister a septemtrione. Ab ortu Pontus ac Propontis. A meridie Ægæum mare, cujus in orâ a Strymone, Apollonia, Oesyma, Neapolis, Datos. Intus Philippi colonia, absunt a Dyrrachio cccxxv. mill. pass. Scotusa, Topiris, Nesti amnis ostium. Mons Pangæus. Heraclea, Olynthos. Abdera libera civitas, stagnum Bistonum & gens. Oppidum fuit Tirida, Diomedis equorum stabulis dirum. Nunc sunt Diceæ, Ismaron: locus Parthenion, Phalesina, Maronea prius Ortagurea dicta. mons, Serrium: & Zone: tum locus Do-

riscus decem mill. hominum capax. Ita Xerxes ibi dinumeravit exercitum. Os Hebræi. Portus Stentoris. Oppidum Ænos liberum cum Polydori tumulo, Ciconum quondam regio. A Dorisco incurvatur ora ad Macron Tichos centum viginti duorum mill. pass. Circa quem locum fluvius Melas, a quo sinus appellatur. Oppida: Cypsella, Bisanthe, Macron Tichos dictum, quæ a Propontide ad Melanem sinum inter duo maria porrectus murus procurrentem excludit Cherronesum.

Jamque Thracia altero latere a Pontico litore incipiens, ubi Ister amnis immergitur, vel pulcherrimas in eâ parte urbes habet, Istropolin Milesiorum, Tomos, Calatinque, quæ antea Acervetis vocabatur. Heracleam habuit, & Bizonem terræ hiatu raptam: nunc habet Dionysopolin, Crunos antea dictam. Adluit Ziras amnis. Totum eum tractum Scythæ Aroteres cognominati tenuere. Eorum oppida: Aphrodisias, Libistos, Zigere, Borecobe, Eumenia, Parthenopolis, Gerania, ubi Pygmæorum gens fuisse proditur, Cattuzos Barbari vocant, creduntque a gruib. fugatos. In orâ a Dionysopoli est Odeffus Milesiorum. Flumen Panyfus. Oppidum Tetranaulochus. Mons Hæmus vasto jugo procumbens in Pontum, oppidum habuit in vertice. Aristæum. Nunc in orâ

Mesembria, Anchialum, ubi Messa fuerat. Astice regio habuit oppidum Anthium: nunc est Apollonia. Flumina: Panissa, Rira, Tearus, Orosines. Oppida: Thynias, Halmydessos, Develton cum stagno, quod nunc Deultum vocatur, veteranorum: Philinopolis, juxta quam Bosporus. Ab Istri ostio ad os Ponti pass. DLV. mill. alii fecere. Agrippa adjecit LX. Inde ad murum suprâ dictum centum quinquaginta: ab eo Cherronesus CXXV. mill.

Sed a Bosporo, sinus Casthenes. Portus Senum: & alter, qui Mulierum cognominatur. Promontorium Chrysoceras, in quo oppidum Byzantium liberæ conditionis, antea Lygos dictum. Abest a Dyrachio septingentis undecim millibus pass. Tantum patet longitudo terrarum inter Adriaticum mare & Propontidem. Amnes: Bathynias, Pydaras, sive Atyras. Oppida, Selymbria, Perinthus latitudine CC. pedum continenti adnexa. Intus Bizya, arx regum Thraciæ, a Terei nefasto crimine invisa hirundinibus. Regio Cænica, colonia Flaviopolis, ubi antea Zela oppidum vocabatur. Et a Byziâ quinquaginta millia passuum Apros colonia, quæ a Philippis abest centum octoginta octo mill. pass. At in orâ amnis Erginus: oppidum fuit Ganos: deseritur. & Lysimachia jam in Cherroneso.

Alius namque ibi Isthmos angustia simili est, eodem nomine, & pari latitudine: Illustrant duæ urbes utrimque litora, quæ haud dissimili modo tenuere, Paſtye a Propontide, Cardia a Melane sinu, hæc ex facie loci nomine accepto: utræque comprehensæ postea Lysimachia quinque mill. pass. a Longis muris. Cherronesos a Propontide habuit Tiristasin; Crithotem: Cissam flumini Ægos adpositam, nunc habet a coloniâ Apro xxii. mill. passuum, Resiston ex adverso coloniæ Parianæ. Et Hellespontus, septem (ut diximus) stadiis Europam ab Asia dividens, quatuor inter se contrarias urbes habet, in Europâ Callipolin & Seston, & in Asiâ Lampſacum & Abydon. Dein promontorium Cherronesi Mastusia adversum Sigeo: cujus in fronte obliquâ Cynossema, ita appellatur Hecubæ tumulus, statio Achæorum. Turris & delubrum Protesilai. Et in extremâ Cherronesi fronte, quæ vocatur Æolium, oppidum Elæus. Dein petenti Melanem sinum, portus Cœlos, & Panhormus, & suprâ dicta Cardia. Tertius Europæ sinus ad hunc modum clauditur. Montes extra prædictos Thraciæ Edonus, Gigemoros, Meritus, Melamphyllos. Flumina in Hebrum cadentia, Bargus, Suemus. Macedoniæ, Thraciæ, Hellesponti longitudo est suprâ di-

sta. Quidam septingentorum viginti millium faciunt. Latitudo CCLXXXIV. millium est.

Ægæo mari nomen dedit scopulus inter Tenum & Chium veriùs, quàm insula, Æx nomine a specie capræ, quæ ita Græcis appellatur, repentè e mediò mari exsiliens. Cernunt eum a dextrâ parte Andrum navigantes ab Achaiâ, dirum ac pestiferum. Ægæi pars Myrtoo datur: appellatur ab insulâ parvâ, quæ cernitur Macedoniam a Geræsto petentibus, haud procul Eubœæ Carysto. Romani omnia hæc maria duobus nominibus appellant: Macedonicum, quacumque Macedoniam aut Thraciam adtingit: Græciense, quâ Græciam adluit. Nam Græci & Ionium dividunt in Siculum, ac Creticum, ab insulis. Item Icarium, quod est inter Samum, & Myconum. Cetera nomina sinus dedêre, quos diximus. Et maria quidem gentesque in tertio Europæ sinu ad hunc modum se habent.

XIX. 12. Insulæ autem ex adverso Thesprotiæ, Corcyra a Buthroto duodecim millia passuum: eadem ab Acrocerauniis quinquaginta mill. cum urbe ejusdem nominis Corcyrâ, liberæ civitatis, & oppido Cassiope, temploque Cassii Jovis, passuum nonaginta septem millia in longitudinem patens: Homero dicta Scheria

& Phæacia, Callimacho etiam Drepane. Circa eam aliquot, sed ad Italiam vergens Thoronos : ad Leucadiam Paxoe duæ quinque M. discretæ a Corcyrà. Nec procul ab iis ante Corcyram Ericusa, Marathe, Elaphusa, Malthace, Trachie, Pythionia, Ptychia, Tarachie. Et a Phalacro Corcyræ promontorio scopulus, in quem mutata Ulyssis navem a simili specie fabula est. Ante Leucimnam, Sybota. Inter Leucadiam autem & Achaiam permultæ, quarum Teleboides eademque Taphiæ, ab incolis ante Leucadiam appellantur, Taphias, Oxix, Prinoessa & ante Ætoliam Echinades, Ægialia, Cotonis, Thyatira, Geoarix, Dionysia, Cyrenus, Chalcis, Pinara, Mystus.

Ante eas in alto Cephallenia, Zacynthus, utraque libera : Ithaca, Dulichium, Same, Crocylea. A Paxo Cephallenia, quondam Melæna dicta, undecim millibus pass. abest, circuitu patet XCIII. Same diruta a Romanis, adhuc tamen oppida tria habet. Inter hanc & Achaiam, cum oppido magnifica & fertilitate præcipua, Zacynthus, aliquando appellata Hyrie, Cephallenix a meridianâ parte XXV. millia abest. Mons Elatus ibi nobilis. Ipsa circuitu colligit XXXV. millia. Ab eâ Ithaca XV. millia distat, in quâ mons Neritus. Tota verò circuitu patet XXV.

332 *C. PLINII NATUR.*

mill. pass. Ab eâ Araxum Peloponnesi promontorium XII. millia pass. Ante hanc in alto Asteris, Prote : ante Zacynthum XXXV. mill. pass. in Eurum ventum Strophades duæ, ab aliis Plotæ dictæ. Ante Cephaleniam Letoia. Ante Pylum tres Sphagiæ : & totidem ante Messenen Oenussæ.

In Asinæo sinu, tres Thyrides : in Laconico, Teganusa, Cothon, Cythera cum oppido, antea Porphyris appellata. Hæc sita est a Maleæ promontorio V. millia pass. ancipiti propter angustias ibi navium ambitu. In Argolico, Pityusa, Irine, Ephyre : contra Hermionium agrum Tiparenum, Aperopia, Colonis, Aristera : contra Trœzenium Calauria, quingentos passus distans : Plateis, Belbina, Lasia, Baucidas. Contra Epidaurum, Cecryphalos, Pityonesos VI. millibus passuum a continente. Ab hac Ægina liberæ conditionis XVI. millia pass. cujus XIX. mill. pass. præternavigatio est. Eadem autem a Piræeo Atheniensium portu XXX. mill. pass. abest, antè Oenone vocitata. Spiræo promontorio adjacent Eleusa, Adendros, Craugiæ duæ, Cæciæ duæ, Selachusa, Cenchreis, Aspis. Sunt & in Megarico sinu Methurides quatuor. Ægila autem XV. mill. pass. a Cytherâ, eademque a Creatæ Phalafarnâ oppido XXV. mill. pass.

XX. Ipsa Creta altero latere ad austrum, altero ad septentrionem versa, inter ortum occasumque porrigitur, centum urbium clara famâ. Dosiades eam a Crete nymphâ: Hesperidis filiâ, Anaximander: a rege Curetum, Philistides Mallotes: Cartes primùm Aeriam dictam: deinde postea Curetin, & Macaron nonnulli temperie cæli appellatam existimavere. Latitudine nusquam quinquaginta millia pass. excedens, & circa mediam sui partem maximè patens, longitudinem implet CCLXX. millium passuum, circuitum DLXXXIX. flectensque se in Creticum pelagus ab eâ dictum, quâ longissima est ad orientem Sammonium promontorium adversum Rhodum: ad occidentem Criumetopon Cyrenas versus expellit. Oppida ejus insignia, Phalasarne, Etea, Cysamum, Pergamum, Cydon, Minoum, Apterion, Pantomatrium, Amphimalla, Rhithymna, Panhormum, Cytæum, Apollonia, Matium, Heraclea, Miletos, Ampelos, Hierapytna, Lebena, Hierapolis: & in mediterraneo, Gortyna, Phæstum, Gnoſſus, Polyrrhenium, Myryna, Lycastus, Rhamnus, Lyctus, Dium, Afum, Pyloros, Rhytion, Elatos, Phæræ, Holopyxos, Lasos, Eleuthernæ, Therapne, Mararhufa, Cylissos: & aliorum circiter LX. oppidorum memoria existat. Montes: Cadistus, Idæus, Dictynnæus,

Corycus. Ipsa abest promontorio suo; quod vocatur Criumetopon, ut prodit Agrippa, a Cyrenarum promontorio Phycunte, ccxxv. millia passuum. Item Cardisto a Maleâ Peloponnesi lxxv. A Carpatho insulâ, promontorio Sammonio lx. mill. in Favonium ventum. Hæc inter eam & Rhodum interjacet.

Reliquæ circa eam ante Peloponnesum quæ Coricæ, totidem Mylæ: & latere septemtrionali, dextrâ Cretam habenti contra Cydoniam Leuce, & duæ Budræ. Contra Matium, Dia. Contra Itanum promontorium, Onisia, Leuce: contra Hierapytnam, Chrysa, Gaudos. Eodem tractu Ophiussa, Butoa, Aradus: circumventisque Criumetopon, tres Musagores appellatæ. Ante Sammonium promontorium, Phoce, Platia, Sirnides, Naulochos, Armedon, Zephyre.

At in Hellade, etiamnum in Ægæo; Lichades, Scarphia, Carefa, Phocaria, compluresque aliæ ex adverso Atticæ sine oppidis, & ideo ignobiles. Sed contra Eleusina, clara Salamis: ante eam Psytalia: a Sunio verò Helene quinque mill. pass. distans. Dein Ceos ab eâ totidem, quam nostri quidam dixere Ceam, Græci & Hydrussam. Avulsa Eubœæ, quingentis longa stadiis fuit quondam: mox quatuor fere partibus, quæ ad Bœotiam verge-

bant, eodem mari devoratis, oppida habet reliqua, Julida, Carthæam: intercidere Coreffus, Pœeessa. Ex hac profectam delicatiorem feminis vestem, auctor est Varro.

XXI. Eubœa & ipsa avulsa Bœotiæ; tam modico interfluente Euripo, ut ponte jungatur: a meridie promontoriis duobus, Geræsto ad Atticam vergente, ad Hellepontum Caphareo insignis: a septentrione, Cenæo: nusquam latitudinem ultra XL millia passuum extendit, nusquam intra duo millia contrahit: sed in longitudinem universæ Bœotiæ, ab Atticâ Thesaliam usque, prætenta in CL. mill. pass. circuitu verò trecenta sexaginta quinque. Abest ab Hellesponto parte Capharei, CCXXV. mill. passuum, urbibus clara quondam, Pyrrhâ, Porthmo, Neso, Cerintho, Oreo, Dio, Ædepso, Ochâ, Oechaliâ: nunc Chalcide, cujus ex adverso in continenti Aulis est: Geræsto, Eretriâ, Carysto, Oritano, Artemisio, fonte Arethusâ, flumine Lelanto, aquisque calidis, quæ Ellopiæ vocantur, nobilis: notior tamen marmore Carystio. Antea vocitata est Chalcodotis, aut Macris, ut Dionysius & Ephorus tradunt: ut Aristides, Macra: ut Callidemus, Chalcis, ære ibi primum reperto: ut Menæchmus, Abantias: ut poetæ vulgò, Asopis.

336 C. PLINII NATUR.

XXII. Extra eam in Myrtoo multæ, sed maximè illustres Glauconnesos, & Ægilia. Et a promontorio Geræsto, circa Delum in orbem sitæ (unde & nomen traxere) Cyclades. Prima earum Andrus cum oppido, abest a Geræsto, x. mill. pass. a Ceo xxxix. mill. Ipsam Myrsilus Cauron, deinde Antandron cognominatam tradit: Callimachus Lasiam, alii Nonagriam, Hydrussam, Epagrin. Patet circuitu xcvi. mill. pass. Ab eadem Andropassus mille, & a Delo quindecim mill. Tenos, cum oppido in xv. mill. pass. porrecta, quam propter aquarum abundantiam, Aristoteles Hydrussam appellatam ait, aliqui Ophiussam. Ceteræ: Myconos cum monte Dimasto: a Delo quindecim mill. passuum. Siphnius, antè Meropia, & Acis appellata, circuitu viginti octo mill. pass. Seriphus xv. Prepesinthus, Cythnos. Ipsaque longè clarissima, & Cycladum media, ac templo Apollinis & mercatu celebrata, Delos: quæ diu fluctuata, ut proditur, sola motum terræ non sensit. Ad M. Varronis ætatem, Mucianus prodidit bis concussam. Hanc Aristoteles ita appellatam prodidit: quoniam repentè apparuerit enata. Æglosthenes Cynthiam, alii Ortygiam, Asteriam, Lagiam, Chlamydiam, Cynæthum, Pyrpilem igne ibi primum reperto. Cingitur quinque mill. passuum:

passuum : adfurgit Cynthio monte. Proxima ei Rhene, quam Anticlides Celadusfam vocat : item Artemin Hellanicus. Syros quam circuitu patere viginti millia pass. prodidere veteres, Mucianus centum sexaginta. Oliaros, Paros cum oppido, ab Delo xxxviii. mill. marmore nobilis, quam primò Platean, postea Minoida vocarunt. Ab eâ septem mill. quingentis Naxus, a Delo xviii. cum oppido, quam Strongylen, dein Dian, mox Dionysiada a vinearum fertilitate, alii Siciliam minorem, aut Callipolin appellarunt. Patet circuitu septuaginta quinque mill. pass. dimidioque major est quàm Paros.

XXIII. Et hætenus quidem Cycladas servant : ceteras, quæ sequuntur, Sporadas. Sunt autem Helene, Phacussa, Nicasia, Schinussa, Pholegandros : & a Naxo xxxviii. mill. passuum, Icaros : quæ nomen mari dedit, tantumdem ipsa in longitudinem patens, cum oppidis duobus, tertio amisso : antè vocata Doliche, & Macris, & Ichthyoesa. Sita est ab exortu solstitiali Deli, lxi. mill. pass. Eadem a Samo triginta quinque mill. Inter Eubœam & Andrum decem mill. pass. freto, ab eâ Geræstum centum duodecim mill. quingenti pass. Nec deinde servari potest ordo.

Acervatim ergo ponentur reliquæ. Scy-
Tomus I. P

338 *C. PLINII NATUR.*

ros : Ios a Naxo viginti quatuor mill. pass. Homeri sepulcro veneranda, longitudinis viginti quinque mill. antè Phœnice appellata. Odia, Letandros, Gyaros cum oppido, circuitu duodecim mill. passuum. Abest ab Andro sexaginta duobus mill. pass. Ab eâ Syrnos octoginta mill. pass. Cynæthus : Telos unguento nobilis, a Callimacho Agathussa appellata. Donusa, Patmos circuitu triginta mill. pass. Corasiæ, Lebinthus, Leros, Cinara : Sicinus, quæ antea Oenoe : Hieracia, quæ Onus : Casus, quæ Astrabe : Cimolus, quæ Echinussa : Melos cum oppido, quam Aristides Byblida appellat, Aristoteles Zephyriam, Callimachus Mimallida, Heraclides Siphnum, & Acyton. Hæc insularum rotundissima est. Post Machia : Hypere, quondam Patage, ut alii Platage, nunc Amorgos : Polyægos, Phyle, Thera, cum primum emersit, Calliste dicta. Ex eâ avulsa postea Therasia : atque inter duas enata mox Automate, eadem Hieræ : & in nostro ævo Thia juxta eandem Hieram nata. Distat Ios a Therâ viginti quinque mill. pass.

Sequuntur Lea, Ascania, Anaphe, Hippuris. Astypalæa liberæ civitatis, circuitu LXXXIX. mill. passuum : abest a Cadisto Cretæ CXXV. mill. Ab eâ Platea sexaginta mill. Unde Camina triginta octo mill.

Azibintha, Lanise, Tragia, Pharmacusa, Techedia, Chalcia: Calydna, in quâ oppidum Coos: Calymna, a quâ Carpathum, quæ nomen Carpathio mari dedit, xxv. mill. passuum. Inde Rhodum Africo vento quinquaginta m. pass. A Carpatho Cason VII. M. A Caso Sammonium Cretæ promontorium xxx. mill. In Euripo autem Euboico, primo fere introitu, Petaliæ quatuor insulæ, & in exitu Atalante. Cyclades, & Sporades, ab oriente litoribus Icariis Asiæ, ab occidente Myrtois Atticæ, a septemtrione Ægæo mari, a meridie Cretico & Carpathio inclusæ, per DCC. M. in longitudinem, & per CC. in latitudinem jacent.

Pagasicus sinus ante se habet Eutychiam, Cicynethum, & Scyrum supradictam, sed Cycladum & Sporadum extimam: Gerontiam, Scandilam: Thermæus, Irrhesiam, Solimniam, Eudemiam, Neam, quæ Minervæ sacra est. Athos ante se quatuor: Peparethum cum oppido, quondam Evœnum dictam, novem mill. passuum. Sciathum xv. mill. Imbrum cum oppido LXXXVIII. millia passuum. Eadem abest a Mastusiâ Cherronesi, xxv. mill. pass. Ipsa circuitu LXXII. mill. pass. perfunditur amne Ilisso. Ab eâ Lemnos viginti duo mill. quæ ab Atho LXXXVII. mill. passuum. Circuitu patet CXII. M. D.

pass. Oppida habet, Hephæstiam, & Myrinam, in cujus forum solstitio Athos ejaculatur umbram. Ab eâ Thassos libera quinque mill. passuum, olim Aeria, vel Æthria dicta. Inde Abdera continentis, XXII. mill. passuum. Athos sexaginta duo mill. D. Tantumdem insula Samothrace, quæ libera, ante Hebrum, ab Imbro XII. mill. a Lemno viginti duo M. D. a Thraciæ orâ triginta octo mill. circuitu triginta duo mill. adtollitur monte Saoce decem mill. passuum altitudinis, vel importuosissima omnium. Callimachus eam antiquo nomine Dardaniam vocat. Inter Cherronesum & Samothracen, utrimque fere quindecim mill. Halonesos: ultrà Gethone, Lamponia, Alopeconnesus, haud procul a Cœlo, Cherronesi portu, & quædam ignobiles. Desertis quoque reddantur in hoc sinu, quarum modò inveniri potuere nomina: Desticos, Larnos, Cyssiros, Carbrusa, Calathusa, Scylla, Draconon, Arconesus, Diethusa, Scapos, Capheris, Mesate, Æantion, Pateronnesos, Pateria, Calathe, Neriphus, Polendos.

XXIV. Quartus e magnis Europæ sinus ab Hellesponto incipiens, Mæotidis ostio finitur. Sed totius Ponti forma breviter amplectenda est, ut facilius partes noscantur. Vastum mare præjacens Asiæ, & ab Europâ porrecto Cherronesi litore

expulsum, angusto meatu irrumpit in terras, septem stadiorum, ut dictum est, intervallo Europam auferens Asiæ. Primas Angustias Hellespontum vocant. Hac Xerxes Persarum rex, constrato in navibus ponte, duxit exercitum. Porrigitur inde tenuis Euripus LXXXVI. mill. pass. spatio ad Priapum urbem Asiæ, quam magnus Alexander transscendit. Inde exspatiatur æquor, rursusque in arctum coit: laxitas Propontis appellatur: angustiae, Thracius Bosporus, latitudine D. passuum, quâ Darius pater Xerxis copias ponte transvexit. Tota ab Hellesponto longitudo CCXXXIX. M. pass. Dein vastum mare, Pontus Euxinus, qui quondam Axenus, longè refugientes occupat terras, magnoque litorum flexu, retro curvatus in cornua, ab his utrimque porrigitur, ut sit planè arcûs Scythici forma. Medio flexu jungitur ostio Mæotii lacûs. Cimmericus Bosporus id os vocatur, II. mill. D. pass. latitudine.

At inter duos Bosporos Thracium & Cimmericum directo cursu, ut auctor est Polybius, D. M. pass. intersunt. Circuitu verò totius Ponti viciæ semel centena quinquaginta M. ut auctor est Varro, & fere veteres. Nepos Cornelius trecenta quinquaginta millia adjicit. Artemidorus viciæ novies centena XIX. M. facit: Agrip-

pa $\overline{\text{xxiii}}$. sexaginta mill. Mucianus $\overline{\text{xxiv}}$.
 $\overline{\text{xxv}}$. mill. Simili modo de Europæ late-
 re, mensuram alii quatuordecies centena
 $\overline{\text{lxxviii}}$. M. D. determinavere: alii unde-
 cies centena septuaginta duo millia. M. Var-
 ro ad hunc modum metitur. Ab ostio Ponti
 Apolloniam $\overline{\text{clxxxvii}}$. M. D. pass. Cala-
 tin tantumdem. Ad ostium Istri $\overline{\text{cxxv}}$. Ad
 Borysthenem $\overline{\text{cxl}}$. Cherronesum Hera-
 cleotarum oppidum $\overline{\text{ccclxxv}}$. M. pass.
 Ad Panticapæum, quod aliqui Bosporum
 vocant, extremum in Europæ orâ, $\overline{\text{ccxii}}$.
 M. D. quæ summa efficit $\overline{\text{xiii}}$. $\overline{\text{xxxvii}}$. M.
 D. Agrippa a Byzantio ad flumen Istrum,
 $\overline{\text{dlx}}$. Inde Panticapæum $\overline{\text{dcxxxv}}$. Lacus
 ipse Mæotis, Tanain amnem ex Riphæis
 montibus defluentem accipiens, novissi-
 mum inter Europam Asiamque finem,
 $\overline{\text{xiv}}$. vi. M. circuitu patere traditur. Ab
 aliis $\overline{\text{xi}}$. $\overline{\text{xxv}}$. M. Ab ostio ejus, ad Ta-
 nais ostium directo cursu $\overline{\text{ccclxxxv}}$. M.
 pass. esse constat. Accolæ sinûs, in men-
 tione Thraciæ dicti sunt Istropolim usque.
 Inde ostia Istri.

Ortus hic in Germaniæ jugis montis
 Abnobæ, ex adverso Raurici Galliæ oppi-
 di, multis ultra Alpes millibus, ac per in-
 numeras lapsus gentes Danubii nomine,
 immenso aquarum auctu, & unde primum
 Illyricum adluit, Ister appellatus, sexaginta
 annibus receptis, medio ferme nume-

ro eorum navigabili, in Pontum vastis sex fluminibus evolvitur. Primum ostium Peuces: mox ipsa Peuce insula, a quâ proximus alveus appellatus, XIX. millia pass. magnâ palude sorbetur. Ex eodem alveo & super Istropolim lacus gignitur LXIII. M. pass. ambitu: Halmyrin vocant. Secundum ostium Naracustoma appellatur. Tertium Calonstoma, juxta insulam Sarmaticam. Quartum Pseudostomon, & in insulâ Conopôn diabasis: postea Boreostoma & Spireostoma. Singula autem ora tanta sunt, ut prodatur in quadraginta millia passuum longitudinis vinci mare, dulcemque intelligi haustum.

XXV. Ab eo in plenum quidem omnes Scytharum sunt gentes: variæ tamen itori adposita tenuere: aliàs Getæ, Daci Romanis dicti: aliàs Sarmatæ, Græcis Sauromatæ, eorumque Hamaxobii, aut Aorsi: aliàs Scythæ degeneres & a servis orti, aut Troglodytæ: mox Alani, & Rhoxalani. Superiora autem inter Danubium & Hercynium saltum, usque ad Pannonica Hiberna Carnunti, Germanorumque ibi confinium, campos & plana Jazyges Sarmatæ: montes verò & saltus pulsî ab his Daci ad Pathyssum amnem. A Maro, sive Duria est, a Suevis regnoque Vanniano dirimens eos, adversa Basternæ tenent, aliique inde Germani. Agrippa to-

tum eum tractum ab Istro ad Oceanum bis ad decies centena mill. pass. in longitudinem, quatuor millibus & quadringentis in latitudinem ad flumen Vistulam a desertis Sarmatiæ, prodidit. Scytharum nomen usquequaque transit in Sarmatas atque Germanos. Nec aliis prisca illa duravit appellatio, quàm qui extremi gentium harum ignoti propè ceteris mortalibus degunt.

XXVI. Verùm ab Istro oppida, Cremniscos, Æpolium: montes Macrocremnii, clarus amnis Tyra, oppido nomen imponens, ubi antea Ophiusa dicebatur. In eodem insulam spatiosam incolunt Tyrage-tæ. Abest a Pseudostomo Istri ostio centum triginta millibus passuum. Mox Axiacæ cognomines flumini, ultra quos Crobyzi: flumen Rhode, sinus Sagaricus, portus Ordesus. Et a Tyrâ centum viginti millibus passuum flumen Borysthenes, lacusque & gens eodem nomine, & oppidum a mari recedens xv. millibus passuum: Olbiopolis, & Miletopolis, antiquis nominibus. Rursus in litore portus Achæorum. Insula Achillis, tumulo ejus viri clara. Et ab eâ cxxv. millibus passuum peninsula, ad formam gladii in transversum porrecta, exercitatione ejusdem cognominata Dromos Achilleos, cujus longitudinem octoginta millium passuum tradit A-

grippa. Totum eum tractum Tauri Scythæ, & Siraci tenent. Inde silvestris regio Hylæum mare, quo adluitur, cognominavit: Enæadloæ vocantur incolæ. Ultrâ Panticapes amnis, qui Nomadas & Georgos difterminat: Mox Acesinus. Quidam Panticapen confluere infra Olbiam cum Borysthene tradunt: diligentiores Hypanin: tanto errore eorum, qui illum in Asiæ parte prodidere.

Mare subit vasto recessu, donec quinque millium passuum intervallo absit a Mæotide, vasta ambiens spatia, multasque gentes. Sinus Carcinites appellatur, flumen Pacyris. Oppida: Naubarum, Carcine: A tergo lacus Buges fossâ emissus in mare. Ipse Buges a Coreto, Mæotis lacûs sinu, petroso discluditur dorso. Recipit amnes Bugem, Gerrhum, Hypanin, ex diverso venientes tractu. Nam Gerrhus Basilidas, & Nomadas separat. Hypanis per Nomadas & Hylæos fluit manu factô alveo in Bugen, naturali in Coretum. Regio, Scythia Sendica nominatur.

Sed a Carcinite Taurica incipit, quondam mari circumfusa & ipsa, quaqua nunc jacent campi. Deinde vastis adtollitur jugis. Triginta sunt eorum populi. Ex iis mediterranei xxiv. Sex oppida: Orgocyni, Characeni, Lagyrani, Tractari, Archilachitæ, Caliordi. Jugum ipsum Scy-

thotauri tenent. Clauduntur ab occidente Cherroneſo, ab ortu Scythiſ Satarchiſ. In orâ a Carcinite oppida : Taphræ, in iſiſ anguſtiis peninſulæ : mox Heraclea Cherroneſos, libertate a Romanis donatum. Megarice vocabatur antea, præcipui nitoris in toto eo tractu, cuſtoditiſ Græciæ moribus, quinque millia paſſ. ambiente muro. Inde Parthenium promontorium, Taurorum civitas, Placia. Symbolôn portus. Promontorium Criumetopon, adverſum Carambi Asiæ promontorio, per medium Euxinum procurrens CLXX. M. paſſ. intervallo, quæ maximè ratio Scythici arcûſ formam efficit. Ab eo Taurorum portus multi, & lacus. Oppidum Theodoſia a Criumetopo CXXV. M. P. A Cherroneſo CXLV. M. paſſ. Ultrâ fuere oppida : Cytæ, Zephyrium, Acræ, Nymphæum, Dia. Reſtat longè validiſſimum in ipſo Boſpori introitu, Panticapæum Miſeſiorum, a Theodoſiâ LXXXVII. M. paſſ. a Cimmericio verò oppido trans fretum ſito MM. D. (ut diximus) paſſ. Hæc ibi latitudo Aſiam ab Europâ ſeparat, eaque ipſa pedibus plerumque pervia glaciato freto. Boſpori Cimmericii latitudo XII. M. D. paſſ. Oppida habet, Hermiſium, Myrmecium : intus inſulam Alopecen. Per Mæotin autem ab extremo Iſthmo, qui locus Taphræ vocatur, ad os Boſpori CCLX. M. paſſuum longitudo colligitur.

A Taphris per continentem introrsus tenent Auchetæ, apud quos Hypanis oritur, Neuri apud quos Borysthenes, Geloni, Thussagetæ, Budini, Basilidæ, & cæruleo capillo Agathyrsi. Super eos Nomades: dein Anthropophagi. A Buge super Mæotin Sauromatæ, & Effedones. At per oram Tanaim usque Mæotæ, a quibus lacus nomen accepit: ultimique a tergo eorum Arimaspi. Mox Riphæi montes, & assiduo nivis casu pinnarum similitudine, Pterophoros appellata regio: pars mundi damnata a rerum naturâ, & densâ merfa caligine: neque in alio quàm rigoris opere, gelidisque Aquilonis conceptaculis.

Ponè eos montes, ultraque Aquilonem, gens felix (si credimus) quos Hyperboreos appellavere, annos degit ævo, fabulosis celebrata miraculis. Ibi creduntur esse cardines mundi, extremique siderum ambitus, semestri luce, & unâ die Solis aversi: non, ut imperiti dixerè, ab æquinoctio verno in autumnum. Semel in anno Solstitio oriuntur iis Soles, brumæque semel occidunt. Regio aprica, felici temperie, omni afflatu noxio carens. Domus iis nemora, lucique, & deorum cultus viritim gregatimque, discordia ignota & ægritudo omnis. Mors non nisi satietate vitæ, epulatis delibutoque senio lu-

xu, ex quadam rupe in mare salientibus. Hoc genus sepulturæ beatissimum. Quidam eos in primâ parte Asiæ litorum posuere, non in Europâ, quia sunt ibi simili consuetudine, & situ, Attacorûm nomine. Alii medios fecere eos inter utrumque Solem, Antipodum occasum exorientemque nostrum: quod fieri nullo modo potest, tam vasto mari interveniente. Qui non alibi quàm in semestri luce constituere eos, ferere matutinis, meridie metere, occidente Sole fetus arborum decerpere, noctibus in specus condi tradiderunt. Nec libet dubitare de gente eâ, cùm tot auctores prodant frugum primitias solitos Delon mittere Apollini, quem præcipuè colunt. Virgines ferebant eas, hospitii gentium per annos aliquot venerabiles: donec violatâ fide, in proximis accolarum finibus deponere sacra ea instituere, hique ad conterminos deferre, atque ita Delon usque. Mox & hoc ipsum exolevit. Sarmatiæ, Scythiæ, Tauricæ, omnisque a Borysthene amne tractûs longitudo DCCCCLXXX. M. latitudo DCCXVII. M. a M. Agrippâ tradita est. Ego incertam in hac terrarum parte mensuram arbitror.

XXVII. Verùm instituto ordine, reliqua hujus sinûs dicantur; & maria quidem ejus nuncupavimus.

13. Hellepontus insulas non habet in

Europâ dicendas. In Ponto duæ, M. D. pass. ab Europâ, XIV. M. ab ostio, Cyaneæ, ab aliis Symplegades appellatæ, traditæque fabulis inter se concurrisse: quoniam parvo discretæ intervallo, ex adverso intrantibus geminæ cernebantur, paulumque deflexâ acie, coeuntium speciem præbebant. Citra Istrum, Apolloniatarum una, LXXX. M. a Bosporo Thracio, ex quâ M. Lucullus Capitolinum Apollinem advexit. Inter ostia Istrî quæ essent, diximus. Ante Borysthenem Achillea est suprâ dicta, eadem Leuce, & Macarôn appellata. Hanc temporum horum demonstratio a Borysthene CXL. M. ponit, a Tyrâ CXX. M. a Peuce insulâ quinquaginta M. Cingitur circiter decem M. passuum. Reliquæ in Carcinite sinu, Cephalonnesos, Rhosphodusa, Macra. Non est omittenda multorum opinio, priusquam digrediamur a Ponto, qui maria omnia interiora illo capite nasci, non Gaditano freto, existimavere, haud improbabili argumento: quoniam æstus semper e Ponto profluens, numquam recipitur.

Exeundum deinde est, ut extera Europæ dicantur, transgressisque Riphæos montes, litus oceani septentrionalis in læva, donec perveniatur Gades, legendum. Insulæ complures sine nominibus eo situ traduntur. Ex quibus ante Scythiam: quæ ap-

pellatur Raunonia, unam abesse diei cursu, in quam veris tempore fluctibus electrum ejiciatur, Timæus prodidit. Reliqua litora incertâ signata famâ. Septentrionalis Oceanus: Amalchium eum Hecataeus appellat, a Paropamiso amne, quâ Scythiam adluit, quod nomen ejus gentis linguâ significat congelatum. Philemon Morimarusam a Cimbris vocari, hoc est, mortuum mare, usque ad promontorium Rubeas: ultrâ deinde Cronium. Xenophon Lampfacenus, a litore Scytharum tridui navigatione, insulam esse immensæ magnitudinis, Baltiam tradit. Eandem Pytheas Basiliam nominat. Feruntur & Oonæ in quibus ovis avium & avenis incolæ vivant. Aliæ, in quibus equinis pedibus homines nascantur, Hippopodes appellati: Fanesiorum aliæ, in quibus nuda alioquin corpora prægrandes ipsorum aures tota contegant.

Incipit deinde clarior aperiri fama ab gente Ingævonum, quæ est prima. Inde Germania. Sevo mons ibi immensus, nec Riphæis jugis minor, immanem ad Cimbrorum usque promontorium efficit sinum, qui Codanus vocatur, refertus insulis: quarum clarissima Scandinavia est, incompertæ magnitudinis, portionem tantum ejus, quod sit notum, Hillevionum gente quingentis incolente pagis, quæ al-

terum orbem terrarum eam appellat. Nec est minor opinione Eningia. Quidam hæc habitari ad Vistulam usque fluvium, a Sarmatis, Venedis, Sciris, Hirris tradunt. Sinum Cylipenum vocari: & in ostio ejus insulam Latrin. Mox alterum sinum Lagnum, conterminum Cimbris. Promontorium Cimbrorum excurrens in maria longè peninsulam efficit, quæ Cartris appellatur. Tres & viginti inde insulæ Romanorum armis cognitæ. Earum nobilissimæ, Burchana, Fabaria a nostris dicta, a frugis similitudine sponte provenientis. Item Glessaria, a succino militiæ appellata, a barbaris Austrania, præterque Actania.

XXVIII. Toto autem hoc mari ad Scaldim usque fluvium, Germanicæ accolunt gentes haud explicabili mensurâ, tam immodica prodentium discordia est, Græci & quidam nostri *XXV. M.* passuum oram Germaniæ tradiderunt. Agrippa cum Rætiâ & Norico longitudinem *DCLXXXVI.* millia passuum, latitudinem *CXLVIII.* millium.

14. Rætiæ propè unius majore latitudine, sanè circa excessum ejus subactæ. Nam Germania multis postea annis, nec tota, percognita est. Si conjectare permittitur, haud multum oræ deerit Græcorum opinione, & longitudini ab Agrippâ proditæ. Germanorum genera quinque: *Via-*

dili: quorum pars Burgundiones, Varini, Carini, Guttones. Alterum genus, Ingævones: quorum pars Cimbri, Teutoni, ac Chaucorum gentes. Proximi autem Rheno, Istævones: quorum pars Cimbri. Mediterranei, Hermiones: quorum Suevi, Hermunduri, Chatti, Cherusci. Quinta pars Peucini, Baſternæ, ſuprà dictis contermini Dacis. Amnes clari in Oceanum defluunt, Guttalus, Viſtillus ſive Viſtula, Albiſ, Viſurgis, Amiſius, Rhenus, Moſa. Introrſus verò, nullo inferius nobilitate, Hercynium jugum prætenditur.

XXIX. 15. In Rheno ipſo, propè centum m. paſſuum in longitudinem, nobiliſſima Batavorum inſula & Cannenuſatum: & aliæ Friſiorum, Chaucorum, Friſiavonum, Tuſiorum, Maſſaciorum, quæ ſternuntur inter Helium ac Flevum. Ita appellantur oſtia, in quæ effuſus Rhenus, ab ſeptemtrione in lacus, ab occidente in amnem Moſam ſe ſpargit: medio inter hæc ore, modicum nomini ſuo cuſtodiens alveum.

XXX. 16. Ex adverſo hujus ſitûs Britannia inſula, clara Græcis noſtriſque monumentis, inter ſeptemtrionem & occidentem jacet: Germaniæ, Galliæ, Hiſpaniæ, multò maximis Europæ partibus magno intervallo adverſa. Albion ipſi nomen fuit, cùm Britanniæ vocarentur om-

nes : de quibus mox paulo dicemus. Hæc abest a Gessoriaco Morinorum gentis litore, proximo trajectu quinquaginta M. circuitu verò patere tricies octies centena viginti quinque M. Pytheas & Isidorus tradunt, triginta propè jam annis notitiam ejus Romanis armis non ultra vicinitatem silvæ Caledoniæ propagantibus. Agrippa longitudinem DCCC. M. pass. esse : latitudinem CCC. M. credit. Eamdem Hiberniæ latitudinem, sed longitudinem CC. mill. passuum minorem. Super eam hæc sita abest brevissimo transitu a Silurum gente xxx. M. pass. Reliquarum nulla CXXV. mill. circuitu amplior proditur. Sunt autem XL. Orcades, modicis inter se discretæ spatiis. Septem Acmodæ, & xxx. Hebudes : & inter Hiberniam ac Britanniam, Mona, Monapia, Ricina, Vectis, Limnus, Andros. Infra verò Siambis, & Axantos. Et ab adverso in Germanicum mare sparsæ Glessariæ, quas Electridas Græci recentiores appellavere, quòd ibi electrum nasceretur. Ultima omnium, quæ memorantur, Thule : in quâ solstitio nullas esse noctes indicavimus, Cancrisignum Sole transeunte, nullosque contrà per brumam dies. Hoc quidam senis mensibus continuis fieri arbitrantur Timæus historicus a Britannia introrsus sex dierum navigatione abesse dicit insulam Mictim,

in quâ candidum plumbum proveniat. Ad eam Britannos vitilibus navigiis corio circumfutis navigare. Sunt qui & alias prodant, Scandiam, Dumnam, Bergos : maximamque omnium Nerigon, ex quâ in Thulen navigetur. A Thule unius diei navigatione mare concretum, a nonnullis Cronium appellatur.

XXXI. 17. Gallia omnis Comata uno nomine appellata, in tria populorum genera dividitur, omnibus maximè distincta. A Scaldi ad Sequanam Belgica. Ab eo ad Garumnam Celtica, eademque Lugdunensis. Inde ad Pyrenæi montis excursus Aquitanica, Aremorica antea dicta. Universam oram $\overline{\text{XVIII}}$. M. pass. Agrippa : Galliarum inter Rhenum & Pyrenæum, atque oceanum, ac montes Gebennam & Juram, quibus Narbonensem Galliam excludit, longitudinem DCCCXX. M. passuum, latitudinem CCCXVIII. computavit. A Scaldi incolunt extera Toxandri pluribus nominibus. Deinde Menapii, Morini, Oromansaci juncti pago, qui Gessoriacus vocatur : Britanni, Ambiani, Bellovaci. Introrsus Castologi, Atrebates, Nervii liberi, Veromandui, Sueconi, Suessiones liberi, Ulmanetes liberi, Tungri, Sunuci, Frisiavones, Betasi, Leuci liberi, Treveri liberi antea, & Lingones fœderati, Remi fœderati, Mediomatrici, Sequani, Rau-

nici, Helvetii. Colonia: Equestris, & Rauriaca. Rhenum autem accolentes, Germaniae gentium in eadem provinciâ, Nemetes, Triboci, Vangiones: hinc Ubii, Colonia Agrippinensis, Guberni, Batavi, & quos in insulis diximus Rheni.

XXXII. 18. Lugdunensis Gallia habet Lexovios, Vellocaesses, Galletos, Venetos, Abrincatuos, Osismios: flumen clarum Ligerim. Sed peninsulam spectatorem excurrentem in Oceanum a fine Osismiorum circuitu DCXXV. M. pass. cervice in latitudinem CXXV. M. Ultra eam Nannetes. Intus autem Ædui foederati, Carnuti foederati, Boii, Senones, Aulerici, qui cognominantur Eburovices, & qui Cenomani, Meldi liberi, Parisii, Trecaesses, Andecavi, Viducaesses, Bodiocasses, Unelli, Cariofvelites, Diablini, Rhedones, Turones, Atesui, Secusiani liberi, in quorum agro colonia Lugdunum.

XXXIII. 19. Aquitanicae sunt Ambilatri, Anagnutes, Pictones, Santones liberi: Bituriges liberi cognomine Ubisci: Aquitani, unde nomen provinciae, Sediboniates. Mox in oppidum contributi Convenae, Begerri, Tarbelli Quatuorsignani, Cocofates Sexsignani, Venami, Onobriates, Belendi, saltus Pyrenaeus. Infrâque Monesi, Oscidates montani, Sibyllates, Camponi, Bercorcates, Bipeditumui, Saf-

sumini, Vellates, Tornates, Conforanni, Aufci, Elufates, Sottiates, Oſcidades campeſtres, Succaſſes, Taruſates, Baſabocates, Vaſſei, Sennates, Cambolectri Ageſinates Pictonibus juncti. Hinc Bituriges liberi, qui Cubi appellantur. Dein Lemo-vices, Arverni liberi, Gabales. Ruſus Narbonenſi provinciæ contermini Ruteni, Cadurci, Antobroges, Tarneque amni diſcreti a Tolofanis Petrocori. Maria circa oram: ad Rhenum ſeptemtrionalis oceanus, inter Rhenum & Sequanam Britanni-cus, inter eum & Pyrenæum Gallicus. inſulæ complures Venetorum, quæ & Veneticæ appellantur, & in Aquitanico ſinu Uliarus.

XXXIV. 20. A Pyrenæi promontorio Hiſpania incipit, anguſtior non Galliâ modò, verùm etiam ſemetipsâ, ut diximus, immenſum quantum hinc oceano, illine Iberico mari comprimentibus. Ipſa Pyrenæi juga ab exortu æquinoctiali fuſa in occaſum brumalem, breviores latere ſeptemtrionali quàm meridiano Hiſpanias faciunt. Proxima ora citerioris eſt, ejuſdemque Tarraconenſis ſitus: a Pyrenæo per oceanum, Vaſconum ſaltus: Olarſo: Vardulorum oppida: Morofgi, Menofca, Veſperies, Amanum portus, ubi nunc Flavio-briga colonia. Civitatum IX. regio Cantabrorum, flumen Sanda, portus Victoriæ

Juliobrigensium. Ab eo loco fontes Iberi quadraginta millia passuum. Portus Blendium. Orgenomesci e Cantabris. Portus eorum Vereasueca. Regio Asturum, Noega oppidum: In peninsulâ, Pæsici. Et deinde conventus Lucensis, a flumine Navilubione, Cibarci, Egovarri cognomine Namarini, Iadoni, Arrotrebæ, promontorium Celticum. Amnes: Florius, Nelo. Celtici cognomine Neriæ, superque Tamarici, quorum in peninsulâ tres aræ Sestianæ Augusto dicatæ: Capori, oppidum Noela. Celtici cognomine Præsamarci, Cileni. Ex insulis nominandæ, Corticata, & Aunios. A Cilenis, conventus Bracarum, Heleni, Gravii, castellum Tyde, Græcorum sobolis omnia. Insulæ Cicæ. Insigne oppidum Abobrica. Minius amnis, IV. M. pass. ore spatiosus. Leuni, Seurbi. Bracarum oppidum Augusta, quos supra Gallæcia. Flumen, Limia: Durius amnis ex maximis Hispaniæ, ortus in Pelendonibus, & juxta Numantiam lapsus, dein per Arevacos Vaccæosque, determinatis ab Asturiâ Vettonibus, a Lusitaniâ Gallæcis, ibi quoque Turdulos a Bracaris arcens. Omnisque dicta regio a Pyrenæo metallis referta, auri, argenti, ferri, plumbi nigri albique.

XXXV. 21. A Durio Lusitania incipit, Turduli veteres, Pæsuri: flumen Vacca.

Oppidum Talabrica. Oppidum, & flumen Æminium. Oppida: Conimbrica, Collippo, Eburobritium. Excurrit deinde in altum vasto cornu promontorium, quod alii Artabrum appellavere, alii magnum, multi Olisiponense, ab oppido, terras, maria, cælum distterminans. Illo finitur Hispaniæ latus, & a circuitu ejus incipit frons.

22. Septemtrio hinc, oceanusque Gallicus, occasus illinc, & oceanus Atlanticus. Promontorii excursus LX. M. prodidere, alii XC. M. pass. Ad Pyrenæum inde non pauci XII. quinquaginta millia, & ibi gentem Artabrum, quæ numquam fuit, manifesto errore. Arrotrebas enim, quos ante Celticum diximus promontorium, hoc in loco posuere literis permutatis.

Erratum & in omnibus inclytis. Ab Minio, quem suprâ diximus, CC. M. pass. (ut auctor est Varro) abest Æminius, quem alibi quidam intelligunt, & Limæam vocant, Oblivionis antiquis dictus, multumque fabulosus. Ab Durio Tagus CC. M. passuum, interveniente Mundâ. Tagus auriferis arenis celebratur. Ab eo CLX. M. passuum promontorium Sacrum e mediâ propè Hispaniæ fronte prosilit: XIV. M. pass. inde ad Pyrenæum medium colligi Varro tradit. Ad Anam verò, quo Lusitaniam a Beticâ discrevimus, CXXVI. M. passuum: a Gadibus CII. M. pass. ad-

ditis. Gentes : Celtici, Turduli, & circa Tagum Vettones. Ab Anâ ad Sacrum, Lusitani. Oppida memorabilia a Tago in orâ, Olisipo equarum e Favonio vento conceptu nobile : Salacia cognominata urbs Imperatoria : Merobrica : Promontorium Sacrum : & alterum Cuneus. Oppida : Ossonoba, Balsa, Myrtilis.

Univerſa provincia dividitur in conventus tres, Emeritenſem, Pacenſem, Scalabitanum. Tota populorum XLVI. in quibus coloniæ ſunt quinque, municipium civium Rom. unum : Latii antiqui tria : ſtipendiaria, XXXVI. Coloniae : Auguſta Emerita, Anæ fluvio adpoſita : Metallinenſis, Pacenſis, Norbenſis, Cæſariana cognomine. Contributa ſunt in eam Caſtra Julia, Caſtra Cæcilia. Quinta eſt Scalabis, quæ Præſidium Julium vocatur. Municipium civium Rom. Olisipo, Felicitas Julia cognominatum. Oppida veteris Latii : Eboræ, quod item Liberalitas Julia : & Myrtilis, ac Salacia quæ diximus. Stipendiariorum, quos nominare non pigeat, præter jam dictos in Bæticæ cognominibus, Auguſtobrigenſes, Ammienſes, Aranditani, Arabricenſes, Baſenſes, Cæſarobricenſes, Caperenſes, Caurenſes, Colarni, Cibilítani, Concordienſes, Elbocorii, Interannienſes, Lancienſes, Mirobrigenſes, qui Celtici cognominantur : Medubricenſes,

qui Plumbarii : Ocelenses, qui & Lancienses : Turduli qui Barduli, & Tapor. Lusitaniam cum Asturiâ & Gallæciâ patere longitudine *DXL. M. passuum* : latitudine *DXXXVI. M.* Agrippa prodidit. Omnes autem Hispaniæ, a duobus Pyrenæi promontoriis per maria, totius oræ circuitu passuum *XXXIX. XII. M.* colligere existimantur, ab aliis *XXV. mill.*

XXXVI. Ex adverso Celtiberiæ complures sunt insulæ, Cassiterides dictæ Græcis, a fertilitate plumbi : & e regione Arrotrebarum promontorii, Deorum sex, quas aliqui fortunatas appellavere. In ipso verò capite Bæticæ, ab ostio freti pass. *XXV. mill.* Gadis, longa (ut Polybius scribit) *XII. mill.* lata *III. mill.* passuum. Abest a continente proximâ parte minùs pedes *DCC.* reliquâ plus septem *M. passuum.* Ipsius spatium *XV. M. passuum* est. Habet oppidum civium Romanorum, quod appellatur Augusta urbs Julia Geditana. Ab eo latere, quo Hispaniam spectat, passibus fere centum, altera insula est longa, passus *M.* lata, in quâ priùs oppidum Gadium fuit. Vocatur ab Ephoro & Philistide, Erythea : a Timæo & Sileno, Aphrodisias : ab indigenis, Junonis. Majorem Timæus Cotinusam apud eos vocitatam ait : nostri Tarteßon appellant, Pœni Gadir, ita Punicâ linguâ sepem significante.

ficante. Erythea dicta est, quoniam Tyri Aborigines eorum orti ab Erythræo mari ferebantur. In hac Geryones habitasse a quibusdam existimantur, quorum armenta Hercules abduxerit. Sunt qui aliam esse eam, & contra Lusitaniam arbitrentur, eodemque nomine quondam ibi appellatam.

XXXVII. 23. Peracto ambitu Europæ, reddenda consummatio est, ne quid non in expedito sit, noscere volentibus. Longitudinem ejus Artemidorus atque Isidorus a Tanai usque Gades $\overline{\text{xxxii}}$. xiv . M . prodiderunt. Polybius latitudinem Europæ ab Italiâ ad Oceanum scripsit $\overline{\text{xi}}$. L . mill. esse, etiam tum incompertâ magnitudine ejus. Est autem ipsius Italiæ (ut diximus) $\overline{\text{xi}}$. xx . M . ad Alpes. Unde per Lugdunum ad portum Morinorum Britannicum, quâ videtur mensuram agere Polybius, $\overline{\text{xiii}}$. M . xviii . Sed certior mensura ac longior ad occasum Solis æstivi ostiumque Rheni per castra legionum Germaniæ ab iisdem dirigitur Alpibus, $\overline{\text{xv}}$. xlili . M . passuum. Hinc deinde Africa atque Asia dicentur.

LIBER V.

Africa, Asiæque pars.

I. **A**FRICAM Græci Libyam appellare, quâ mare ante eam Libycum incipiens Ægyptio finitur. Nec alia pars terrarum pauciores recipit sinus, longè ab occidente litorum obliquo spatio. Populorum ejus, oppidorum nomina, vel maximè sunt ineffabilia præterquam ipsorum linguis, & aliàs castella ferme inhabitant.

1. Principio terrarum Mauritaniae appellantur, usque ad C. Cæsarem Germanici filium regna, sævitiâ ejus in duas divisæ provincias. Promontorium oceani extremum Ampelusius nominatur a Græcis: Oppida fuere, Lissa, & Cotta ultra columnas Herculis: nunc est Tingi, quondam ab Antæo conditum: postea a Claudio Cæsare, cùm coloniam faceret, appellatum Traducta Julia. Abest a Belone oppido Bætici, proximo tractu xxx. m. pass. Ab eo xxv. m. pass. in orâ oceani,

colonia Augusti Julia Constantia Zilis, regum ditioni exempta, & jura Bæticam petere jussa: & ab eâ XXXII. M. passuum colonia a Claudio Cæsare facta Lixos, vel fabulosissimè antiquis narrata. Ibi regia Antæi, certamenque cum Hercule: & Hesperidum horti. Adfunditur æstuarium e mari flexuoso meatu, in quo draconis custodiæ instar fuisse nunc interpretantur. Amplectitur intra se insulam, quam solam e vicino tractu aliquantò excelsiore, non tamen æstus maris inundat. Exstat in eâ & ara Herculis, nec præter oleastros aliud ex narrato illo aurifero nemore. Minus profectò mirentur portentosa Græciæ mendacia, de iis & amne Lixo prodita, qui cogitent nostros nuper paulo minùs monstrifica quædam de iisdem tradidisse. Prævalidam hanc urbem majoremque Carthagine magnâ; præterea ex adverso ejus sitam, & propè immenso tractu ab Tingi: quæque alia Cornelius Nepos avidissimè credidit. Ab Lixo XL. M. in mediterraneo altera Augusti colonia est Babba, Julia Campestris appellata: & tertia Banasa, LXXV. M. Valentia cognominata. Ab eâ XXXV. M. pass. Volubile oppidum, tantumdem a mari utroque distans. At in orâ a Lixo quinquaginta M. amnis Subur, præter Banasam coloniam defluens, magnificus & navigabilis. Ab eo totidem M. pass.

oppidum Sala, ejusdem nominis fluvio impositum, jam solitudinibus vicinum, elephantorumque gregibus infestum, multò tamen magis Autololum gente, per quam iter est ad montem Africæ vel fabulosissimum Atlantem.

E mediis hunc arenis in cælum adtollī prodiderunt, asperum, squalentem, quā vergat ad litora oceani, cui cognomen imposuit: eundem opacum, nemorosumque, & scatebris fontium riguum, quā spectat Africam, fructibus omnium generum sponte ita subnascentibus, ut numquam satietas voluptatibus desit. Incolarum neminem interdiu cerni: silere omnia, haud alio, quàm solitudinum horrore: subire tacitam religionem animos propiùs accedentium, præterque horrorem elati super nubila, atque in viciniam lunaris circuli. Eundem noctibus micare crebris ignibus, Ægipanum Satyrorumque lasciviâ impleri, tiliarum ac fistulæ cantu, tympanorumque & cymbalorum sonitu strepere. Hæc celebrati auctores prodidere, præter Herculi & Perseo laborata ibi. Spatium ad eum immensum incertumque.

Fuere & Hannonis Carthaginensium ducis commentarii, Punicis rebus florentissimis explorare ambitum Africæ jussi: quem secuti plerique e Græcis nostrisque, & alia quidem fabulosa, & urbes multas

ab eo conditas ibi prodidere, quarum nec memoria ulla, nec vestigium exstat.

Scipione Æmiliano res in Africâ gerente, Polybius Annalium conditor, ab eo acceptâ classe, scrutandi illius orbis gratiâ circumvêctus, prodidit a monte eo ad occasum versûs, saltus plenos feris, quas generat Africa, ad flumen Anatin CCCCLXXXV. M. pass. Ab eo Lixum CCV. M. passuum : a Gaditano freto CXII. M. passuum abesse. Inde sinum qui vocetur Saguti. Oppidum in promontorio Mulelacha. Flumina, Subur, & Salam. Portum Rutubis a Lixo CCXIII. M. passuum. Inde promontorium Solis : portum Risardir : Gætulos Autololes : flumen Cosenum : gentes, Scelaticos, & Masatos. Flumen Masatat : flumen Darat, in quo crocodilos gigni. Deinde sinum DCXVI. M. pass. includi montis Barce promontorio excurrente in occasum, quod appellat Surrentium. Postea flumen Salsum, ultra quod Æthiopas Perorsos, quorum a tergo Pharusios. Iis jungi mediterraneos Gætulos Daras. At in orâ Æthiopas Daratitas, flumen Bambotum, crocodilis & hippopotamis refertum. Ab eo montes perpetuos usque ad eum, quem Theôn ochema dicemus. Inde ad promontorium Hesperium navigatione dierum ac noctium decem, in medio eo spatio Atlantem locavit, a ce-

teris omnibus in extremis Mauritaniæ proditum.

Romana arma primùm, Claudio principe, in Mauritaniâ bellavere, Ptolemæum regem a C. Cæsare interemptum ulciscente liberto Ædemone, refugientibusque barbaris, ventum constat ad montem Atlantem. Nec solum consulatu perfunctis, atque e senatu ducibus, qui tum res gessere, sed equitibus quoque Rom. qui ex eo præfuere ibi, Atlantem penetrasse in gloriâ fuit. Quinque sunt (ut diximus) Rom. coloniae in eâ provinciâ, perviumque famâ videri potest. Sed id plerumque fallacissimum experimentoprehenditur, quia dignitates, cum indagare vera piget, ignorantiae pudore mentiri non piget: haud alio fidei proniore lapsu, quam ubi falsæ rei gravis auctor existit. Et quidem minus miror incomperta quædam esse equestris ordinis viris, jam verò & senatum inde intransantibus, quàm luxuriæ, cuius efficacissima vis sentitur atque maxima, cum ebori citroque silvæ exquirantur, omnes scopuli Gætuli muricibus ac purpuris.

Indigenæ tamen tradunt in orâ ab Salâ centum quinquaginta mill. passuum: flumen Asanam marino haustu, sed portu spectabile: mox amnem quem vocant Fut: ab eo ad Dyrin (hoc enim Atlanti no-

men esse eorum linguâ convenit) ducenta mill. passuum interveniente flumine, cui nomen est Vior. Ibi fama, exstare circà vestigia habitati quondam soli, vinearum palmetorumque reliquias.

Suetonius Paulinus (quem consulem vidimus) primus Romanorum ducum transfessus quoque Atlantem aliquot millium spatio, prodidit de excelsitate quidem ejus, quæ ceteri: imas radices densis altisque repletas silvis incognito genere arborum, proceritatem spectabilem esse enodi nitore, frondes cupressis similes, præterque gravitatem odoris, tenui eas obduci lanugine: quibus additâ arte, posse, quales e bombyce, vestes confici. Verticem altis, etiam æstate, operiri nivibus. Decumis se eò pervenisse castris, & ultrâ ad fluvium, qui Ger vocaretur, per solitudines nigri pulveris eminentibus interdum velut exustis cautibus, loca inhabitabilia fervore, quamquam hiberno tempore, expertum. Qui proximos inhabitent saltus, refertos elephantorum, ferarumque, & serpentium omni genere, Canarios appellari. Quippe victum ejus animalis promiscuum his esse, & dividua ferarum viscera. Junctam Æthiopum gentem quos Perorsos vocant, satis constat. Juba, Ptolemæi pater, qui primus utrique Mauritaniae imperavit, studiorum claritate memorabilior etiam, quàm

regno, similia prodidit de Atlante: præterque gigni ibi herbam euphorbiam nomine ab inventore medico suo appellatam. Cujus lacteum succum miris laudibus celebrat in claritate visûs, contraque serpentes, & venena omnia, privatim dicato volumine. Et satis superque de Atlante.

2. Tingitaniæ provinciæ longitudo CLXX. mill. passuum est. Gentes in eâ, quondam præcipua Maurorum, unde nomen, quos plerique Maurusios dixerunt. Attenuata bellis ad paucas recidit familias. Proxima illi Massæfylorum fuerat, sed simili modo extincta est. Gætulæ nunc tenent gentes, Baniuræ, multoque validissimi Autololes: & horum pars quondam Vefuni, qui avulsi his propriam fecere gentem, versi ad Æthiopas. Ipsa provincia ab oriente montuosa, fert elephantos. In Abylâ quoque monte, & quos Septem fratres a simili altitudine appellant: ii freto imminet juncti Abylæ. Ab his ora interni maris. Flumen Tamuda navigabile, quondam & oppidum. Flumen Laud, & ipsum navigiorum capax. Rufadir oppidum & portus, Malvana fluvius navigabilis.

Siga oppidum ex adverso Malachæ in Hispaniâ sitæ, Syphacis regia, alterius jam Mauritaniæ. Namque diu regum nomina obtinere, ut Bogudiana appellare-

tur extrema: itemque Bocchi, quæ nunc Cæsariensis. Ab eâ portus Magnus a spatio appellatus, civium Romanorum oppidum. Amnis Mulucha, Bocchi Massæsy-lorumque finis. Quiza Xenitana peregrinorum oppidum, Arsennaria Latinorum, tribus millibus passuum a mari. Cartenna colonia Augusti, legio secunda. Item colonia ejusdem, deductâ cohorte prætoriâ, Gunugi. Promontorium Apollinis: oppidumque ibi celeberrimum Cæsarea, antea vocitatum Iol, Jubæ regia, a divo Claudio coloniae jure donata: ejusdem jussu deductis veteranis, Oppidum novum: & Latio dato, Tipasa. Itemque a Vespasiano imperatore eodem munere donatum Icosion. Colonia Augusti Rusconiae. Rusucurium civitate honoratum a Claudio. Rufazus colonia Augusti. Salde colonia ejusdem. Item Igilgili. Oppidum Tucca impositum mari, & flumini Ampsagæ. In-tus colonia Augusta, quæ item Succabar: item Tubusuptus. Civitates: Timici, Tigavæ. Flumina: Sardabal, Aves, Nabar: gens Macurebi: flumen Usar: gens Nabades. Flumen Ampsaga, abest a Cæsareâ CCXXII. millibus passuum. Utriusque Mauritaniæ longitudo decies triginta novem mill. Latitudo quadringentorum sexaginta septem mill. pass.

II. 3. Ab Ampsagâ Numidia est, Mas-

Q v

siniffæ clara nomine, Metagonitis terra a Græcis appellata: Numidæ verò Nomades a permutandis pabulis, mapalia sua, hoc est, domus, plaustris circumferentes. Oppida: Cullu, Rusicade, & ab eo ad quadraginta octo m. passuum in mediterraneo colonia Cirta, Sittianorum cognomine: & alia intus Sicca: liberumque oppidum Bulla regia. At in orâ Tacatua, Hippo regius, flumen Armua. Oppidum Tabraca civium Romanorum. Tusca fluvijs, Numidiæ finis: nec præter marmoris Numidici, ferarumque proventum aliud insigne.

III. 4. A Tuscâ, Zeugitana regio, & quæ propriè vocetur Africa, est. Tria promontoria: Candidum: mox Apollinis, adversum Sardinia: Mercurii, adversum Sicilia, in altum procurrentia, duos efficiunt sinus: Hipponensem, proximum ab oppido, quod Hipponem dirutum vocant, Diarrhytum a Græcis dictum, propter aquarum irrigua. Cui finitimum Theudalis immune oppidum, longius a litore. Dein promontorium Apollinis, & in altero sinu Utica civium Romanorum, Catonis morte nobilis: flumen Bagrada. Locus, Castra Cornelia: colonia Carthago magnæ in vestigijs Carthaginis: colonia Maxulla. Oppida: Carpi, Misua, & liberum Clupea in promontorio Mercurii. Item libera Curubis, Neapolis. Mox Africa ip-

sius alia distinctio. Libyphœnices vocantur, qui Byzacium incolunt. Ita appellatur regio CCL. M. pass. per circuitum, fertilitatis eximiæ, cum centesimâ fruge agricolis fenus reddente terrâ. Hic oppida libera, Leptis, Adrumetum, Ruspina, Thapsus. Inde Thenæ, Macomades, Tacape. Sabrata contingens Syrtim minorem, ad quam Numidiæ & Africæ ab Ampsagâ longitudo DLXXX. mill. passuum: latitudo, quâ cognitum est, CC. mill. Ea pars, quam Africam appellavimus, dividitur in duas provincias, veterem & novam, discretas fossâ, inter Africanum sequentem & reges, Thenas usque perductâ, quod oppidum a Carthagine abest CCXVI. mill. passuum.

IV. Tertius sinus dividitur in geminos, duarum Syrtium vadoso ac reciproco mari diros. Ad proximam, quæ minor est, a Carthagine CCC. M. pass. Polybius tradit: ipsam centum mill. passuum aditu, CCC. mill. ambitu. Et terrâ autem, siderum observatione, ad eam per deserta arenis, perque serpentes iter est. Excipiunt saltus repleti ferarum multitudine: & introitus elephantorum solitudines, mox deserta vasta, ultrâque Garamantes, ab Augylis dierum XII. itinere distantes. Super illos fuere gens Psylli, super quos lacus Lycomêdis, desertis circumdatus. Augy-

372 C. PLINII NATUR.

læ ipsi medio fere spatio locantur ab Æthiopiâ, quæ ad occidentem vergit, & a regione quæ duas Syrtes interjacet, pari utrimque intervallo. Sed litore inter duas Syrtes, CCL. M. passuum. Ibi civitas Oeensis, Cinyps fluvius ac regio. Oppida : Neapolis, Taphra, Abrotonum, Leptis altera, quæ cognominatur magna. Inde Syrtis major, circuitu DCXXV. aditu autem CCCXII. mill. pass. Inde adcolit gens Cissipadum. In intimo sinu fuit ora Lotophagôn, quos quidam Alachroas dixere, ad Philænorum aras : ex arenâ sunt eæ. Ab his non procul a continente palus vasta amnem Tritonem nomenque ab eo accipit, Pallantias appellata Callimacho, & citra minorem Syrtim esse dicta : a multis verò inter duas Syrtes. Promontorium, quod majorem includit, Borion appellatur. Ultrâ Cyrenaica provincia.

Ad hunc finem Africa a fluvio Ampsagâ populos DXVI. habet, qui Romano parent imperio. In his colonias VI. præter jam supradictas, Uthinam, Tuburbin. Oppida civium Romanorum XV. ex quibus in mediterraneo dicenda Azuritanum, Abutucense, Aboriense, Canopicum, Chilmanense, Simittuense, Thunusidense, Tuburnicense, Tynidrumense, Tibigense, Ucitana duo, majus & minus : Vagense. Oppidum Latinum unum Ufalitanum. Op-

pidum stipendiarium unum, Castris Corneliis. Oppida libera triginta, ex quibus dicenda intus Acolitanum, Acharitanum, Avinense, Abziritanum, Canopitanum, Melzitanum, Materense, Salaphitanum, Tufdritanum, Tiphicense, Tunicense, Theudense, Tagestense, Tigense, Ulufubritanum, Vagense aliud, Visense, Zamenfe. Ex reliquo numero non civitates tantum, sed pleræque etiam nationes jure dici possunt, ut Natabudes, Capsitani, Misulani, Sabarbares, Maffyli, Nisives, Vamacures, Ethini, Mussini, Marchubii, & tota Gætulia ad flumen Nigrin, qui Africam ab Æthiopiâ dirimit.

V. 5. Cyrenaica, eadem Pentapolitana regio, illustratur Hammonis oraculo, quod a Cyrenis abest cccc. m. passuum: fonte Solis: urbibus maximè quinque, Berenice, Arsinoe, Ptolemaide, Apolloniâ, ipsâ Cyrene. Berenice in Syrtis extimo cornu est, quondam vocata Hesperidum supradictarum, vagantibus Græciæ fabulis. Nec procul ante oppidum fluvius Lethon, lucus sacer, ubi Hesperidum horti memorantur. Abest a Lepti ccclxxv. m. pass. Ab eâ Arsinoe, Teuchira vocitata, xliii. m. passuum. Et deinde Ptolemais, antiquo nomine Barce, xxii. m. passuum. Mox xl. m. pass. promontorium Phycus per Creticum mare excurrit, distans cccl.

374 *C. PLINII NATUR.*

M. passuum a Tænaro Laconicæ promontorio. A Cretâ verò ipsâ CCXXV. M. Post id Cyrene, a mari undecim M. passuum. A Phycunte Apolloniam XXIV. mill. pass. Ad Cherronesum LXXXVIII. mill. passuum. Unde Catabathmum CCXVI. mill. passuum. Adcolunt Marmaridæ, a Parætonii ferme regione ad Syrtin usque majorem porrecti. Post eos Ararauceles, & jam in orâ Syrtis Nasamones, quos antea Mesammones Græci appellavere, ab argumento loci, medios inter arenas sitos. Cyrenaicus ager xv. M. passuum latitudine a litore, arboribus fertilis habetur. Intus eodem spatio frugibus tantum: mox triginta mill. passuum latitudine, & CCL. mill. passuum longitudine, lasere modò.

Post Nasamones, Asbystæ, & Macæ vivunt. Ultra eos Hammanientes XI. dierum itinere a Syrtibus majoribus ad occidentem, & ipsi quaqua versùs arenis circumdati: puteos tamen haud difficiles binum ferme cubitorum inveniunt altitudine, ibi restagnantibus Mauritanicæ aquis. Domos sale montibus suis exciso, ceu lapide, construunt. Ab his ad Troglodytas hiberni occasus plagâ dierum septem iter, cum quibus commercium gemmæ tantum, quam carbunculum vocamus, ex Æthiopiâ inest. Intervent ad solitudines Africæ, supra minorem Syrtin dictas, versa

Phazania, ubi gentem Phazaniorum, urbesque Alelen & Cillabam subegimus. Item Cydamum e regione Sabratae. Ab his mons longo spatio in occasum ab ortu tendit, Ater nostris dictus a naturâ adusto similis, aut Solis percussu accenso. Ultra eum deserta: Matelgæ oppidum Garamantum: itemque Debris, adfuso fonte, a medio die ad mediam noctem aquis ferventibus totidemque horis ad medium diem rigentibus: clarissimumque oppidum Garama caput Garamantum: omnia armis Rom. superata, & a Cornelio Balbo triumphata: uni huic omnium externo curru & Quiritium jure donato: quippe Gadibus genito civitas Romana cum Balbo majore patruo data est. Et hoc mirum, supradicta oppida ab eo capta, auctores nostros prodidisse: ipsum in triumpho, præter Cydamum & Garamam, omnium aliarum gentium urbiumque nomina ac simulacra duxisse, quæ iere hoc ordine. Tabidium oppidum, Niteris natio, Negligemela oppidum, Bubeium natio, vel oppidum, Enipi natio, Thuben oppidum: mons nomine Niger: Nitibrum, Rapsa, oppida: Discera natio, Debris oppidum, flumen Nathabur, Tapsagum oppidum, Nannagi natio, Boin oppidum, Pege oppidum, flumen Dasipari. Mox oppida continua, Baracum, Buluba, Alasi, Balsa, Galla, Ma-

xala, Zizama. Mons Gyri, in quo gemmas nasci titulus præcessit. Ad Garamantas iter inexplicabile adhuc fuit, latronibus gentis ejus puteos (qui sunt non altè fodiendi, si locorum notitia adsit) arenis operientibus. Proximo bello, quod cum Oeensibus gessere initiis Vespasiani imperatoris, compendium viæ quatruidi deprehensum est. Hoc iter vocatur Præter caput saxi. Finis Cyrenaicus Catabathmos appellatur oppidum & vallis repentè convexa. Ad eum terminum Cyrenaica. Africa a Syrti minore decies centena LX. M. passuum in longitudine patet: in latitudine, quà cognitum est, DCCC.

VI. 6. Quæ sequitur regio, Mareotis Libya appellatur, Ægypto contermina. Tenent Marmaridæ, Adyrmachidæ: dein Mareotæ. Mensura a Catabathmo ad Parætonium LXXXVI. M. passuum. In eo tractu vicus Apis interest, nobilis religione Ægypti locus. Ab eo Parætonium LXII. M. passuum. Inde Alexandriam CC. millia passuum: latitudo CLXIX. est. Eratosthenes a Cyrenis Alexandriam terrestri itinere DXXV. M. prodidit. Agrippa totius Africæ a mari Atlantico cum inferiore Ægypto XXX. XL. mill. passuum longitudinem. Polybius & Eratosthenes diligentissimi existimati, ab oceano ad Carthaginem magnam, XI. mill. passuum: ab eâ

Canopicum Nili proximum ostium, *xv.* *xxviii.* fecerunt. Isidorus a Tingi Canopum *xxxv.* *xcix.* mill. pass. Artemidorus *xl.* mill. minùs, quàm Isidorus.

VII. 7. Insulas non ita multas complectuntur hæc maria. Clarissima est Meninx, longitudine *xxv.* mill. pass. latitudine *xxii.* ab Eratosthene Lotophagitis appellata. Oppida habet duo, Meningem ab Africæ latere; & altero, Thoar: ipsa a dextro Syrtis minoris promontorio passibus mille quingentis sita. Ab eâ centum mill. passuum contra lævum, Cercina, cum urbe ejusdem nominis liberâ, longa *xxv.* mill. pass. lata dimidium ejus, ubi plurimum: at in extremo non plus quinque mill. passuum. Huic perparva, Carthaginem versùs, Cercinitis ponte jungitur. Ab his quinquaginta mill. fere passuum Lopadusa, longa *vi.* mill. passuum. Mox Gaulos & Galata, cujus terra scorpionem, dirum animal Africæ, necat. Dicuntur & in Clupeâ emori, cujus ex adverso Cosyra cum oppido. At contra Carthaginis sinum duæ Ægimori aræ, scopuli veriùs, quàm insulæ, inter Siciliam maximè & Sardiniam. Auctores sunt, & has quondam habitatas subsedisse.

VIII. 8. Interiori autem ambitu Africæ ad meridiem versùs, superque Gætulos, intervenientibus desertis, primi omnium Li

hyægyptii, deinde Leucæthiopes habitant. Super eos Æthiopum gentes Nigritæ, a quo dictum est flumine: Gymnetes, Pharusii jam oceanum adtingentes, & quos in Mauritaniam sine diximus, Perorsi. Ab his omnibus vastæ solitudines orientem versus usque ad Garamantas, Augylasque & Troglodytas: verissimâ opinione eorum, qui desertis Africæ duas Æthiopias superponunt, & ante omnes Homeri, qui bipertitos tradit Æthiopas, ad orientem occasumque versos. Nigri fluvio eadem natura, quæ Nilo: calamum, & papyrus, & easdem gignit animantes, iisdemque temporibus augefcit. Oritur inter Tareleos Æthiopas, & Oecalicas. Horum oppidum Mavin quidam solitudinibus imposuerunt, Atlantas juxta eos, Ægipanas semiferos, & Blemmyas, & Gamphasantas, & Satyros, & Himantopodas. Atlantes degeneres sunt humani ritûs, si credimus. Nam neque nominum ullorum inter eos appellatio est, & Solem orientem occidentemque dirâ imprecatione contuentur, ut exitialem ipsis agrisque: neque insomnia visunt qualia reliqui mortales. Troglodytæ specus excavant. Hæ illis domus, victus serpentium carnes, stridorque, non vox: adèd sermonis commercio carent: Garamantes matrimoniorum exsortes, passim cum feminis degunt. Augylæ inferos tan-

tum colunt. Gamphasantes nudi, proeliorumque expertes, nulli externo congregantur. Blemmyis traduntur capita abesse, ore & oculis pectori adfixis. Satyris, præter figuram, nihil moris humani. Ægipanum, qualis vulgò pingitur, forma. Himantopodes loripedes quidam, quibus serpendo ingredi natura est. Pharusii quondam Persæ, comites fuisse dicuntur Herculis ad Hesperidas tendentis. Nec de Africâ plura quæ memorentur, occurrunt.

IX. 9. Adhæret Asia, quam patere a Canopico ostio ad Ponti ostium Timotheus $\overline{\text{xxvi}}$. xxxix . m. passuum tradidit. Ab ore autem Ponti ad os Mæotis Eratosthenes $\overline{\text{xvi}}$. xlv . m. passuum. Universam verò cum Ægypto ad Tanain, Artemidorus & Isidorus $\overline{\text{lxxxiii}}$. lxxv . m. pass. Maria ejus complura ab accolis traxere nomina: quare simul indicabuntur. Proxima Africæ incolitur Ægyptus, introrsus ad meridiem recedens, donec a tergo prætendantur Æthiopes. Inferiorem ejus partem Nilus, dextrâ lævâque divisus, amplexu suo determinat, Canopico ostio ab Africâ, ab Asiâ Pelusiaco, $\overline{\text{clxx}}$. m. pass. intervallo. Quam ob causam inter insulas quidam Ægyptum retulere, ita se findente Nilo, ut triquetram terræ figuram efficiat. Ideo multi Græcæ literæ vocabulo, Delta appellavere Ægyptum. Mensura ab

unitate alvei, unde se primum findit in latera, ad Canopicum ostium, CXLVI M. ad Pelusiacum CCLVI. M. est. Summa pars contermina Æthiopiæ, Thebais vocatur. Dividitur in præfecturas oppidorum, quas Nomos vocant, Ombiten, Apollopoliten, Hermonthiten, Thiniten, Phaturiten, Copptiten, Tentyriten, Diospoliten, Antæopoliten, Aphroditopoliten, Lycopoliten. Quæ juxta Pelusium est regio, nomos habet, Pharbætiten, Bubastiten, Sethroiten, Taniten. Reliqua autem Arabicum, Hammoniacum tendentem ad Hammonis Jovis oraculum, Oxyrynchiten, Leontopoliten, Athribiten, Cynopoliten, Hermopoliten, Xoiten, Mendesium, Sebennyten, Cabasiten, Latopoliten, Heliopoliten, Prosopiten, Panopoliten, Busiriten, Onuphiten, Saiten, Ptenethu, Phthemphu, Naucratischen, Meteliten, Gynæcopoliten, Menelaiten, Alexandria regione. Item Libyæ Mareotis : Heracleopolites est in insulâ Nili, longâ passuum quinquaginta M. in quâ & oppidum Herculis appellatum. Arsinoitæ duo sunt : hi & Memphites, usque ad summum Delta perveniunt. Cui sunt contermini ex Africâ duo Oasisæ. Quidam ex his aliqua nomina permutant, & substituunt alios nomos, ut Heroopoliten, Crocodilopoliten. Inter Arsinoiten autem ac Memphiten lacus fuit,

circuitu CCL. M. passuum : aut , ut Mucianus tradit , CCCCL. M. & altitudinis quinquaginta passuum , manu factus : a rege , qui fecerat , Mœridis appellatus. Inde LXII. M. passuum , abest Memphis , quondam arx Ægypti regum : unde ad Hammonis oraculum XII. dierum iter est. Ad scissuram autem Nili , quod appellavimus Delta , xv. M. passuum.

X. Nilus incertis ortus fontibus , it per deserta & ardentia : & immenso longitudinis spatio ambulans , famâque tantum inermi quæsitu cognitus , sine bellis , quæ ceteras omnes terras invenere. Originem (ut Juba rex potuit exquirere) in monte inferioris Mauritaniæ , non procul oceano habet , lacu protinus stagnante , quem vocant Nilidem. Ibi pisces reperiuntur alabetæ , coracini , siluri. Crocodilus quoque inde ob argumentum hoc Cæsareæ in Ileo dicatus ab eo spectatur hodie. Præterea observatum est , prout in Mauritaniâ nives imbresve satiaverint , ita Nilum crescere. Ex hoc lacu profusus indignatur fluere per arenosa & squalentia , conditque se aliquot dierum itinere. Mox alio lacu majore , in Cæsariensis Mauritaniæ gente Massæsylûm erumpit , & hominum cœtus veluti circumspicit , iisdem animalium argumentis : iterum arenis receptus conditur rursus XX. dierum desertis

ad proximos Æthiopas : atque ubi iterum
 fenlerit hominem , prosilit , fonte (ut ve-
 risimile est) illo , quem Nigrin vocavere .
 Inde Africam ab Æthiopiâ dispescens ,
 etiamsi non protinus populis , feris tamen
 & belluis frequens , silvarumque opifex ,
 medios Æthiopas secat , cognominatus
 Astapus , quod illarum gentium linguâ si-
 gnificat aquam e tenebris profluentem . In-
 sulas ita innumeras spargit , quasdamque
 tam vastæ magnitudinis , ut quamquam ra-
 pidâ celeritate , tamen dierum quinque
 cursu non brevior transvolet : circa cla-
 rissimam earum Meroen , Astabores lævo
 alveo dictus , hoc est , ramus aquæ ve-
 nientis e tenebris : dextro verò Astusapes ,
 quod latentis significationem adjicit : nec
 antè Nilus , quàm se totum aquis concor-
 dibus rursus junxit : Sic quoque etiamnum
 Siris , ut antè , nominatus per aliquot mil-
 lia , & in totum Homero Ægyptus , aliis-
 que Triton : subinde insulis impactus , to-
 tidem incitatus irritamentis : postremò in-
 clusus montibus , nec aliunde torrentior ,
 vectus aquis properantibus ad locum Æ-
 thiopum , qui Catadupi vocantur , novis-
 simo catarracte inter occurrentes scopulos
 non fluere immenso fragore creditur , sed
 ruere . Postea lenis & confractis aquis ,
 domitæque violentiâ , aliquid & spatio fes-
 sus , multis quamvis faucibus in Ægyp-

tium mare se evomit. Certis tamen diebus auctu magno per totam spatatus Ægyptum, fecundus innatat terræ.

Causas hujus incrementi varias prodidere: sed maximè probabiles, Etesiarum eo tempore ex adverso flantium repercussum, ultrà in ora actò mari: aut imbres Æthiopie æstivos, iisdem Etesiis nùbila illò ferentibus e reliquo orbe. Timæus mathematicus occultam protulit rationem: Phialam appellari fontem ejus, mergique in cuniculos ipsum amnem, vapore anhelantem fumidis cautibus ubi conditur. Verùm Sole per eos dies cominus factò, extrahi ardoris vi, & suspensum abundare, ac ne devoretur, abscondi. Id evenire a Canis ortu, per introitum Solis in Leonem, contra perpendicularum fontis sidere stante, cùm in eo tractu absumantur umbræ. Plerisque e diverso opinatis largiorem fluere, ad septemtrionem Sole discedente, quod in Cancro & Leone evenit, ideoque tunc minùs siccari. Rursus in Capricornum & austrinum polum reverso forberi: & ob id parcius fluere. Sed Timæo si quis extrahi posse credat, umbrarum defectus iis diebus & locis sine fine adest.

Incipit crescere Lunâ novâ, quæcumque post solstitium est, sensim modicèque Cancrum Sole transeunte, abundantissimè

autem Leonem. Et residit in Virgine, iisdem, quibus adcrevit, modis. In totum autem revocatur intra ripas in Librâ, ut tradit Herodotus, centesimo die. Cùm crescit, reges aut præfectos navigare eò, nefas iudicatum est. Auctûs per puteos mensuræ notisprehenduntur. Iustum incrementum est cubitorum XVI. Minores aquæ non omnia rigant: ampliores detinent, tardius recedendo. Hæ ferendi tempora absumunt solo madente: illæ non dant sitiēte. Utrumque reputat provincia. In duodecim cubitis famem sentit, in tredecim etiamnum esurit: quatuordecim cubita hilaritatem adferunt: quindecim securitatem: sedecim delicias. Maximum incrementum ad hoc ævi fuit cubitorum decem & octo, Claudio principe: minimum quinque, Pharsalico bello, veluti necem Magni prodigio quodam flumine aversan- te. Cùm steteret aquæ, apertis molibus admittuntur. Ut quæque liberata est terra, feritur. Idem amnis unus omnium nullas exspirat auras.

Ditionis Ægypti esse incipit a fine Æthiopiæ Syene: ita vocatur peninsula mille passuum ambitu, in quâ Castra sunt, latere Arabiæ: & ex adverso insula IV. Philæ, DC. M. passuum a Nili fissurâ, unde appellari diximus Delta. Hoc spatium edidit Artemidorus, & in eo CCL. oppida fuisse.

fuisse. Juba cccc. m. passuum. Aristocreon ab Elephantide ad mare dccl. m. pass. Elephantis insula intra novissimum cataracten iv. m. passuum, & supra Syenen xvi. m. habitatur, navigationis Ægyptiæ finis, ab Alexandriâ dlxxx. m. pass. In tantum erravere superscripti. Ibi Æthiopici conveniunt naves. Namque eas plicatiles humeris transferunt, quoties ad cataractas ventum est.

XI. Ægyptus super ceteram antiquitatis gloriam xx. m. urbium sibi Amasæ regnante habitata præfert: nunc quoque multis, etiamsi ignobilibus, frequens. Celebratur tamen Apollinis: mox Leucotheæ: Diospolis magna, eadem Thebe portarum centum nobilis famâ: Coptos Indicarum Arabicarumque mercium Nilo proximum emporium. Mox Veneris oppidum, & iterum Jovis, ac Tentyris: infra quod Abydus, Memnonis regia, & Osiris templo inclytum, vii. m. d. passuum in Libyam remotum a flumine. Dein Ptolemais, & Panopolis, ac Veneris iterum. Et in Libyco Lycon, ubi montes finiunt Thebaidem. Ab iis oppida Mercurii, Alabastrôn, Canum, & suprâ dictum Herculis. Deinde Arsinoe, & jam dicta Memphis: inter quam & Arsinoiten nomen, in Libyco, turres, quæ pyramides vocantur: Labyrinthus in Mœridis lacu nullq

addito ligno exædificatus : & oppidum Crialon. Unum præterea intus & Arabiæ conterminum claritatis magnæ, Solis oppidum.

10. Sed jure laudetur in litore Ægyptii maris Alexandria, a Magno Alexandro condita, in Africæ parte, ab ostio Canopico XII. mill. passuum juxta Mareoticum lacum, qui locus antea Rhacotes nominabatur. Metatus est eam Dinochares architectus pluribus modis memorabili ingenio, XV. M. passuum laxitate infersâ; ad effigiem Macedonicæ chlamydis orbe gyrato laciniosam, dextrâ lævâque anguloso procursu : jam tum tamen quintâ sitûs parte regiæ dicatâ.

Mareotis lacus a meridianâ urbis parte, euripo e Canopico ostio mittitur mediterraneo commercio, insulas quoque plures amplexus, triginta mill. passuum trajectu, CL. ambitu, ut tradit Claudius Cæsar. Alii schoenos in longitudinem patere XL. faciunt, schoenumque stadia triginta : ita fieri longitudinis CL. mill. pass. tantumdem & latitudinis.

Sunt in honore & intra decursus Nili multa oppida, præcipuè quæ nomina dedere ostiis, non omnibus, (XII. enim reperiuntur, superque quatuor, quæ ipsi falsa ora appellant) sed celeberrimis septem, proximo Alexandriæ Canopico, deinde

Bolbitino, Sebennytico, Phatnitico, Mendesico, Tanitico, ultimoque Pelusiaco. Præterea Butos, Pharbæthos, Leontopolis, Athribis, Isidis oppidum, Busiris, Cynopolis, Aphrodites, Sais, Naucratis: unde ostium quidam Naucraticum nominant, quod alii Heracleoticum, Canopico, cui proximum est, præferentes.

XII. 11. Ultra Pelusiacum Arabia est; ad Rubrum mare pertinens, & odoriferam illam, ac divitem & beatæ cognomine inclytam. Hæc Catabanum & Esbonitarum, & Scenitarum Arabum vocatur; sterilis, præterquam ubi Syriæ confinia attingit, nec nisi Casio monte nobilis. His Arabes junguntur, ab oriente Cancchlei, a meridie Cedrei, qui deinde ambo Nabatæis. Heroopoliticus vocatur, alterque Ælaniticus sinus Rubri maris in Ægyptum vergentis, CL. mill. pass. intervallo inter duo oppida, Ælana, & in nostro mari Gazam. Agrippa a Pelusio Arsinoen Rubri maris oppidum, per desertum CXXV. M. passuum tradit; tam parvo distat ibi tanta rerum naturæ diversitas.

XIII. 12. Juxta Syriæ litus occupat, quondam terrarum maxima, & pluribus distincta nominibus. Namque Palæstina vocabatur, quæ contingit Arabas, & Judæa, & Cœle, dein Phœnice; & quæ recedit

R ij

intus, Damascena: ac magis etiamnum meridiana, Babylonia. Et eadem Mesopotamia inter Euphratem, & Tigrin: quaque transit Taurum, Sophene: citrà verò etiam Commagene. Et ultra Armeniam, Adiabene, Assyria antè dicta: & ubi Ciliciam adtingit, Antiochia. Longitudo ejus inter Ciliciam & Arabiam, CCCCLXX. M. passuum est. Latitudo a Seleuciâ Pieriâ, ad oppidum in Euphrate Zeugma, CLXXV. M. passuum. Qui subtilius dividunt, circumfundi Syriâ Phœnicen volunt: & esse oram maritimam Syriæ: cujus pars sit Idumæa & Judæa; deinde Phœnice, deinde Syria. Id quod præjacet mare totum, Phœnicium appellatur. Ipsa gens Phœnicum in magnâ gloriâ literarum inventionis, & siderum, navaliumque ac bellicarum artium.

XIV. A Pelusio Chabriæ castra, Casius mons, delubrum Jovis Casii, tumulus Magni Pompeii. Ostracine Arabia finitur, a Pelusio LXV. mill. passuum.

13. Mox Idumæa incipit, & Palæstina; ab emerfu Sirbonis lacûs, quem quidam CL. M. passuum circuitu tradidere: Herodotus Casio monti adplicuit: nunc est palus modica. Oppida: Rhinocolura, & intus Raphea: Gaza, & intus Anthedon: mons Argaris. Regio per oram Samaria: Oppidum Ascalo liberum, Azotus: Jam-

neæ duæ, altera intus. Joppe Phœnicum, antiquior terrarum inundatione, ut ferunt. Insidet collem præjacente saxo, in quo vinculorum Andromedæ vestigia ostendunt. Colitur illic fabulosa Ceto. Inde Apollonia: Stratonis turris, eadem Cæsarea, ab Herode rege condita: nunc colonia prima Flavia, a Vespasiano imperatore deducta: Finis Palæstines centum octoginta novem millibus passuum, a confinio Arabiæ: deinde Phœnice. Intus autem Samariæ oppida: Neapolis, quod antea Mamortha dicebatur: Sebaste in monte, & altiore Gamala.

XV. 14. Supra Idumæam & Samariam Judæa longè latèque funditur. Pars ejus Syriæ juncta, Galilæa vocatur: Arabiæ verò & Ægypto proxima Peræa, asperis dispersa montibus, & a ceteris Judæis Jordane amne discreta. Reliqua Judæa dividitur in toparchias decem, quo dicemus ordine: Hiericuntem palmetis consitam, fontibus irriguam: Emmaum, Lyddam, Joppicam, Acrabatenam, Gophniticam, Thamniticam, Bethleptephenen, Orinen, in quâ fuere Hierosolyma, longè clarissima urbium orientis, non Judææ modò: Herodium cum oppido illustri ejusdem nominis.

15. Jordanis amnis oritur e fonte Pæneade, qui cognomen dedit Cæsareæ, de

quâ dicemus : amnis amœnus, & quatenus locorum situs patitur, ambitiosus, accolisque se præbens, velut invitus Asphaltiten lacum dirum naturâ petit, a quo postremò ebibitur, aquasque laudatas perdit pestilentibus mixtas. Ergo ubi prima convallium fuit occasio, in lacum se fundit, quem plures Genesaram vocant, XVI. mill. passuum longitudinis, VI. mill. latitudinis, amœnis circumseptum oppidis: ab oriente, Juliade, & Hippos: a meridie, Tarichêa, quo nomine aliqui & lacum appellant: ab occidente Tiberiade, aquis calidis salubri.

16. Asphaltites nihil præter bitumen gignit: unde & nomen. Nullum corpus animalium recipit: tauri camelique fluitant. Inde fama, nihil in eo mergi. Longitudine excedit centum M. passuum, latitudine maximâ XXV. implet, minimâ sex. Prospicit eum ab oriente Arabia Nomadum, a meridie Machærus, secunda quondam arx Judææ, ab Hierosolymis. Eodem latere est calidus fons medicæ salubritatis Callirrhoe, aquarum gloriam ipso nomine præferens.

17. Ab occidente litora Esseni fugiunt, usque quâ nocent: gens sola, & in toto orbe præter ceteras mira, sine ullâ feminâ, omni Venere abdicatâ, sine pecuniâ, socia palmarum. In diem ex æquo con-

venarum turba renascitur, largè frequentibus, quos vitâ fessos ad mores eorum fortunæ fluctus agitat. Ita per sæculorum millia (incredibile dictu) gens æterna est, in quâ nemo nascitur. Tam fecunda illis aliorum vitæ pœnitentia est. Infra hos Engadda oppidum fuit, secundum ab Hierosolymis fertilitate, palmatorumque nemoribus: nunc alterum bustum. Inde Masfada castellum in rupe, & ipsum haud procul Asphaltite. Et hætenus Judæa est.

XVI. 18. Jungitur ei latere Syriæ Decapolitana regio, a numero oppidorum, in quo non omnes eadem observant. Plurimi tamen Damascum ex epoto riguis amne Chrysorrhoâ fertilem: Philadelphiam, Rhaphanam, omnia in Arabiam recedentia. Scythopolin, (antea Nysam, a Libero patre, sepultâ nutrice ibi,) Scythis deductis. Gadara, Hieromiace præfluente, & jam dictum Hippon: Dion, Pellam aquis divitem, Galasam, Canatham. Intercursant cinguntque has urbes tetrarchiæ, regionum instar singulæ, & in regna contribuuntur, Trachonitis, Paneas, in quâ Cæsarea cum supradicto fonte: Abila, Arca, Ampeloessa, Gabe.

XVII. 19. Hinc redeundum est ad oram, atque Phœnicen. Fuit oppidum Crocodilôn, est flumen: memoria urbium, Dorôn, Sycaminôn. Promontorium Carmelum, &

in monte oppidum, eodem nomine, quondam Ecbatana dictum. Juxtà Getta, Jebba : rivus Pagida, sive Belus, vitri fertiles arenas parvo litori miscens. Ipse e palude Cendeviâ a radicibus Carmeli profluit. Juxtà colonia Claudii Cæsaris Ptolemais, quæ quondam Ace. Oppidum Ecdippa. Promontorium Album. Tyrus quondam insula, præalto mari septingentis passibus divisa, nunc verò Alexandri oppugnantis operibus continens, olim partu clara, urbibus genitis, Lepti, Uticâ, & illâ Romani imperii æmulâ, terrarum orbis avidâ, Carthagine : etiam Gadibus extra orbem conditis. Nunc omnis ejus nobilitas conchylio atque purpurâ constat. Circuitus XIX. mill. passuum est, intrâ Palætyro inclusâ. Oppidum ipsum XXII. stadia obtinet. Inde Sarepta, & Ornithôn oppida : & Sidon artifex vitri, Thebarumque Bœotiarum parens.

20. A Tergo ejus mons Libanus orsus, mille quingentis stadiis Simyram usque porrigitur, quâ Cœle Syria cognominatur. Huic par, interjacente valle, mons adversus Antilibanus obtenditur, quondam muro conjunctus. Post eum introrsus, Decapolitana regio est, prædictæque cum eâ tetrarchiæ, & Palæstinæ tota laxitas. A in orâ etiamnum subjectâ Libano, fluvium Magoras : Berytus colonia, quæ Felix Ju

lia appellatur. Leontos oppidum : flumen Lycos : Palæbyblos : flumen Adonis. Oppida : Byblos, Botrys, Gigarta, Trieris, Calamos : Tripolis, quam Tyrii & Sidonii & Aradii obtinent. Orthosia, Eleutheros flumen. Oppida : Simyra, Marathos, contraque Arados septem stadiorum oppidum & insula, ducentos passus a continente distans. Regio in quâ supradicti desinunt montes, & interjacentibus campis, Bargylus mons incipit.

XVIII. Hinc rursus Syria, desinente Phœnice. Oppida : Carne, Balanea, Paltos, Gabale : promontorium, in quo Laodicea libera, Diospolis, Heraclea, Charadrus, Posidium.

21. Deinde promontorium Syriæ Antiochiæ. Intus ipsa Antiochia libera, Epiphaphnes cognominata, Oronte amne dividitur : In promontorio autem Seleucia libera, Pieria appellata.

22. Super eam mons eodem, quo alius, nomine, Casius. Cujus excelsa altitudo quartâ vigiliâ orientem per tenebras Solem aspicit : brevi circumactu corporis, diem noctemque pariter ostendens. Ambitus ad cacumen XIX. M. pass. est : altitudo per directum, IV. At in orâ amnis Orontes, natus inter Libanum & Antilibanum juxta Heliopolin. Oppidum Rhossos : & a tergo Portæ, quæ Syriæ appel-

Iantur, intervallo Rhosiorum montium & Tauri. In orâ oppidum Myriandros: mons Amanus, in quo oppidum Bomitæ. Ipse ab Syris Ciliciam separat.

XIX. Nunc interiora dicantur. Cœle habet Apamiam, Marfyâ amne divisam a Nazerinorum tetrarchiâ: Bambycen, quæ alio nomine Hierapolis vocatur, Syris vero Magog (Ibi prodigiosa Atargatis, Græcis autem Derceto dicta, colitur.): Chalcidem cognominatam ad Belum, unde regio Chalcidene fertilissima Syriæ. Et inde Cyrrhestice Cyrrhum: Gazatas, Gindarenos, Gabenos: tetrarchias duas, quæ Granucomatæ vocantur, Emesenos, Hy-latas, Ituræorum gentem, & qui ex iis Bætarreni vocantur: Mariamitanos: tetrarchiam, quæ Mammisea appellatur: Paradisum, Pagras, Pinaritas, Seleucias præter jam dictam duas, quæ ad Euphraten; & quæ ad Belum vocantur, Cardytenses. Reliqua autem Syria habet, (exceptis quæ cum Euphrate dicentur,) Arethusios, Berœenses, Epiphaneenses. Ad orientem Laodiceños, qui ad Libanum cognominantur, Leucadios, Larissæos, præter tetrarchias in regna descriptas barbaris nominibus XVII.

XX. 24. Et de Euphrate hoc in loco dixisse aptissimum fuerit. Oritur in præfecturâ Armeniæ majoris Caranitide, ut

prodidere ex iis, qui proximè viderant, Domitius Corbulo, in monte Abâ : Lici-
nius Mucianus sub radicibus montis, quem
Capoten appellant, supra Zimaram, XII.
m. pass. initio Pyxurates nominatus. Fluit
Derxenem primùm, mox Anaiticam, Ar-
meniae regiones a Cappadociâ excludens.
Dascusa abest a Zimarâ, LXXV. m. pass.
Inde navigatur Pastonam, quinquaginta
m. passuum. Melitenen Cappadociae, XXIV.
mill. passuum. Elegiam Armeniae decem
mill. passuum, acceptis fluminibus Lyco,
Arsaniâ, Arsano. Apud Elegiam occur-
rit ei Taurus mons : nec resistit, quam-
quam XII. mill. pass. latitudine praevalens.
Omiram vocant irrumpentem : mox ubi
perfregit ; Euphraten : tum quoque saxo-
sum ac violentum. Arabiam inde laevâ,
Oreôn dictam regionem, trischoenâ men-
surâ, dextrâque Commagenem determi-
nat, pontis tamen, etiam ubi Taurum ex-
pugnat, patiens. Apud Claudiopolim Cap-
padociae, cursum ad occasum Solis agit.
Primum hunc illi in pugnâ Taurus aufert :
victusque & abscissus sibimet, alio modo
vincit, ac fractum expellit in meridiem.
Ita naturæ dimicatio illa æquatur, hoc
eunte quò vult, illo prohibente ire quâ
velit. A catarractis iterum navigatur ; XL.
m. passuum inde Commagenes caput Sa-
molata.

XXI. Arabia suprà dicta, habet oppida: Edeffam, quæ quondam Antiochia dicebatur, Callirhoen a fonte nominatam: Carrhas clade Crassi nobiles. Jungitur præfectura Mesopotamiæ, originem ab Assyriis trahens, in quâ Anthemusia & Nicephorium oppida. Mox Arabes, qui Prætavi vocantur: horum caput Singara. A Samosatis autem, latere Syriæ, Marfyas amnis influit. Cingilla Commagenen finit, Imme civitas incipit. Oppida adluuntur Epiphania & Antiochia, quæ ad Euphraten vocantur. Item Zeugma, LXXII. millibus passuum a Samosatis, transitu Euphratis nobile. Ex adverso Apamiam Seleucus, idem utriusque conditor, ponte junxerat. Qui cohærent Mesopotamiæ, Rhoali vocantur. At in Syriâ oppida, Europum, Thapsacum quondam, nunc Amphipolis. Arabes Scenitæ. Ita fertur usque Uram locum, in quo conversus ad orientem relinquit Syriæ Palmyrenas solitudines, quæ usque ad Petram urbem, & regionem Arabiæ felicis appellatæ, pertinent.

25. Palmyra urbs nobilis situ, divitiis foli, & aquis amœnis, vasto undique ambitu arenis includit agros, ac velut terris exempta a rerum naturâ, privatâ sorte inter duo imperia summa, Romanorum Parthorumque, & prima in discordiâ sem-

per utrimque cura. Abest a Seleuciâ Parthorum, quæ vocatur ad Tigrin, CCCXXXVII. mill. passuum: a proximo verò Syriæ litore, CCIII. millibus: & a Damasco viginti septem propiùs.

26. Infra Palmyræ solitudines, Stelendena regio est, dictæque jam Hierapolis, ac Berœa, & Chalcis. Ultra Palmyram quoque ex solitudinibus iis aliquid obtinet Emesa: item Elatium, dimidio propior Petræ, quàm Damascus. A Surâ autem proximè est Philiscum, oppidum Parthorum ad Euphratem. Ab eo Seleuciam dierum decem navigatio, totidemque fere Babylonem. Scinditur Euphrates a Zeugmate DLXXXIV. millibus passuum circa vicum Massicen: Et parte lævâ in Mesopotamiam vadit per ipsam Seleuciam, circa eam præfluenti infusus Tigri. Dexteriore autem alveo Babylonem, quondam Chaldææ caput petit, mediamque permeans, item, quam Otrin vocant, distrahitur in paludes. Increscit autem & ipse Nili modo statis diebus, paulum differens, ac Mesopotamiam inundat, Sole obtinente vicesimam partem Cancri: minui incipit in Virgine, & Leone transgresso. In totum verò remeat in vicesimâ nonâ parte Virginis.

XXII. 27. Sed redeamus ad oram Syriæ, cui proxima est Cilicia. Flumen Dias

phanes, mons Crocodilus, portæ Amari-
montis. Flumina: Andricus, Pinarus, Ly-
cus: sinus Issicus. Oppidum Issos, inde
Alexandria: flumen Chlorus, oppidum A-
gæ liberum, amnis Pyramus, portæ Cil-
ciæ: oppida, Mallos, Magarfos, & intus
Tarfus. Campi Aleii: oppida Cassipolis
Mopsos liberum, Pyramo impositum: Thy-
nos, Zephyrium, Anchiale. Amnes: Sa-
ros, Cydnus Tarsum liberam urbem pro-
cul a mari secans: Regio Celenderitis cum
oppido. Locus Nympheum, Solœ Cilicii
nunc Pompeiopolis: Adana, Cibyra, Pi-
nara, Pedalie, Ale, Selinus, Arsinoe, Ico-
tape, Doron. Juxtaque mare Corycos
eodem nomine oppidum, & portus, &
specus. Mox flumen Calycadnus. Promon-
torium Sarpedon. Oppida: Holmœ, My-
le. Promontorium & oppidum Veneris,
quo proximè Cyprus insula. Sed in con-
tinenti oppida, Myanda, Anemurium, Co-
racesium, finisque antiquus Ciliciæ Me-
las amnis. Intus autem dicendi Anazar-
beni, qui nunc Cæsarea: Augusta, Ca-
stabala, Epiphania, quæ antea Oeniandos
Eleusa, Iconium: Seleucia supra amnem
Calycadnum, Tracheotis cognomine, a
mari relata, ubi vocabatur Holmia. Præ-
terea intus flumina, Liparis, Bombos, Pa-
radisus. Mons Imbarus.

XXIII. Ciliciæ Pamphyliam omnes jun-

xere, neglectâ gente Isauricâ. Oppida ejus intus, Isaura, Clibanus, Lalasis: decurrit autem ad mare Anemurii regione suprâ dicti. Simili modo omnibus, qui eadem composuere, ignorata est contermina illi gens Homonadum, quorum intus oppidum Homona. Cetera castella XLIV. inter asperas convalles latent.

XXIV. Insident verticem Pisidæ, quondam Solymi appellati, quorum colonia Cæsarea, eadem Antiochia. Oppida: Oroanda, Sagaleffos.

XXV. Hos includit Lycaonia in Asiaticam jurisdictionem versa, cum quâ conveniunt Philomelienses, Tymbriani, Leucolithi, Pelteni, Tyrienses. Datur & tetrarchia ex Lycaoniâ, quâ parte Galatiæ contermina est, civitatum XIV. urbe celeberrimâ Iconio. Ipsius Lycaoniæ celebrantur Thebasa in Tauro: Hyde in confinio Galatiæ atque Cappadociæ. A latere autem ejus super Pamphyliam veniunt Thracum soboles, Milyæ, quorum Arycanda oppidum.

XXVI. Pamphylia, antè Mopsopia appellata. Mare Pamphylium Cilicio jungitur. Oppida ejus: Side, & in monte Aspendum, Pletenissum, Perga. Promontorium Leucolla. Mons Sardemisus: Amnes: Eurymedon juxta Aspendum fluens: Catarractes, juxta quem Lyrnessus &

Olbia, ultimaque ejus oræ Phaselis.

XXVII. Junctum ei mare Lycium e
gensque Lycia, unde vastum sinum Ti-
rus mons, ab Eois veniens litoribus, Cl-
lidonio promontorio disternat. Imme-
sus ipse, & innumerarum gentium ar-
ter, dextro latere septemtrionalis, ubi p-
mum ab Indico mari exsurgit, lævo n-
ridianus, & ad occasum tendens: media
que distrahens Asiam, nisi opprimenti t-
ras occurrerent maria. Resilit ergo a se-
temtrione: flexusque immensum iter qu-
rit, velut de industriâ rerum naturâ su-
inde æquora opponente, hinc Phœnicium
hinc Ponticum, illinc Caspium & Hy-
canium, contrâque Mæoticum lacum. Ti-
quetur itaque collisus inter hæc claustr-
& tamen victor, flexuosus evadit usq-
ad cognata Riphæorum montium jug-
numerosis nominibus & novis, quacu-
que incedit, insignis: Imaus primâ pa-
dictus, mox Emodus, Paropamisus, C-
eius, Chambades, Paryadres, Choatri-
Oreges, Oroandes, Niphates, Tauri-
atque ubi se quoque exsuperat, Caucasi-
ubi brachia emittit, subinde tentanti r-
ria similis, Sarpedon, Coracesius, C-
gus, iterumque Taurus: etiam ubi del-
cit, seque populis aperit, portarum tam-
nomine unitatem sibi vindicans, quæ:
bi Armeniæ, alibi Caspiæ, alibi Ciliæ

vocantur. Quin etiam contrafactus, effugiens quoque maria, plurimis se gentium nominibus hinc & illinc implet: a dextrâ Hyrcanius, Caspius: a lævâ Paryadres, Moschicus, Amazonicus, Coraxicus, Scythicus appellatus. In universum verò Græcè Ceraunius.

XXVIII. In Lyciâ igitur, a promontorio ejus oppidum Simena, mons Chimæra noctibus flagrans, Hephæstium civitas, & ipsa sæpe flagrantibus jugis: Oppidum Olympus ibi fuit: nunc sunt montana, Gagæ, Corydalla, Rhodiopolis. Juxta mare, Limyra cum amne, in quem Arycandus influit: & mons Massycites: Andriaca civitas, Myra. Oppida: Apyre, & Antiphellos, quæ quondam Habessus: atque in recessu Phellus. Deinde Pyrrha, itemque Xanthus a mari xv. m. passuum, flumenque eodem nomine. Deinde Patara, quæ prius Sataros: & in monte, Sydyma. Promontorium Cragus. Ultrâ, par sinus priori: Ibi Pinara, & quæ Lyciam finit Telmessus. Lycia quondam lxx. oppida habuit, nunc xxxvi. habet. Ex his celeberrima, præter suprâ dicta, Canas, Candyba, ubi laudatur Oenium nemus, Podalia, Choma præfluente Adesâ: Cyaneæ, Ascandalis, Amelas, Noscopium, Tlos, Telandrus. Comprehendit in mediterraneis Cabaliam, cujus tres urbes, Oe-

noanda, Balbura, Bubon. A Telmesso Asiaticum mare, sive Carpathium, & quæ propriè vocatur Asia. In duas eam partes Agrippa divisit. Unam inclusit ab oriente Phrygiâ & Lycaoniâ, ab occidente Ægæo mari, a meridie Ægyptio, a septentrione Paphlagoniâ. Hujus longitudinem CCCCLXX. mill. passuum, latitudinem CCCXX. mill. fecit. Alteram determinavit ab oriente, Armeniâ minore: ab occidente, Phrygiâ, Lycaoniâ, Pamphylîâ: a septentrione, provinciâ Ponticâ: a meridie, mari Pamphylîo: longam DLXXV. mill. passuum, latam CCCXXV. mill.

XXIX. In proximâ orâ Caria est, mox Ionia: ultra eam Æolis. Caria mediæ Doridi circumfunditur, ad mare utroque latere ambiens. In eâ promontorium Pedalium. Amnis Glaucus deferens Telmessum. Oppida: Dædala, Crya fugitivorum. Flumen Axon, oppidum Calynda.

28. Amnis Indus in Cibyatarum jugis ortus, recipit LX. perennes fluvios, torrentes verò amplius centum. Oppidum Caunos liberum, deinde Pynos. Portus Cressa, a quo Rhodus insula XX. M. Locus Loryma. Oppida: Tisanusa, Paridion, Larymna. Sinus Thymnias. Promontorium Aphrodisias. Oppidum Hyda. Sinus Schoenus. Regio Bubassus. Oppidum fuit Acanthus, alio nomine Dulopolis. Est in

promontorio Gnidos libera, Triopia, dein Pegusa & Stadia appellata. Ab eâ Doris incipit.

Sed prius terga, & mediterraneas jurisdictiones indicasse conveniat. Una appellatur Cibyratica. Ipsum oppidum Phrygiæ est. Conveniunt eò xxv. civitates, celeberrimâ urbe Laodiceâ.

29. Imposita est Lyco flumini, latera adluentibus Asopo & Capro, appellata primò Diospolis, dein Rhoas. Reliqui in eo conventu, quos nominare non pigeat, Hydrelitæ, Themisones, Hierapolitæ. Alter conventus a Synnadâ accipit nomen. Conveniunt Lycaones, Appiani, Eucarpeni, Dorylæi, Midæi, Julienses, & reliqui ignobiles populi xv. Tertius Apamiâ vadit, antè appellatam Celænas, dein Ciboton. Sita est in radice montis Signiæ, circumfusa Marsyâ, Obrimâ, Orgâ, fluminibus in Mæandrum cadentibus. Marsyas ibi redditur, ortus, ac paulo mox conditus, ubi certavit tibiarum cantu cum Apolline, Aulocrenis: ita vocatur convallis decem mill. passuum ab Apamiâ, Phrygiam petentibus. Ex hoc conventu deceat nominare Metropolitæ, Dionysopolitæ, Euphorbenos, Acmonenses, Peltenos, Silbianos. Reliqui ignobiles ix.

Doridis in sinu, Leucopolis, Hamaxi-

tos, Elæus, Euthene. Dein Cariæ oppida, Pitaium, Eutane, Halicarnassus. Sex oppida contributa ei sunt a Magno Alexandro, Theangela, Sibde, Medmassa, Euranium, Pedasum, Telmessum. Habitat inter duos sinus, Ceramicum & Iasium. Inde Myndos, & ubi fuit Palæmyndus, Nariandus, Neapolis, Caryanda, Termes libera, Bargyla, & a quo sinus Iasius, oppidum Iasus.

Caria interiorum nominum famâ prænitetur: quippe ibi sunt oppida, Mylasa libera, Antiochia, ubi fuere Seminethos & Cranaos oppida: nunc eam circumfluunt Mæander, & Orsinus. Fuit in eo tractu & Mæandropolis. Est Eumenia Cludro flumini adposita, Glaucus amnis, Lysias oppidum, & Orthosia: Berecynthius tractus, Nyssa: Trallis, eadem Euanthia, & Seleucia, & Antiochia dicta. Adluitur Eudone amne, perfunditur Thebaide. Quidam ibi Pygmæos habitasse tradunt. Præterea sunt Thydonos, Pyrrha, Eurome, Heraclea, Amyzon, Alabanda libera, quæ conventum eum cognominavit: Stratonicea libera, Hynidos, Ceramus, Trœzene, Phorontis. Longinquoires eodem dieceptant foro, Orthronienses, Halydienses, seu Hippini, Xystiani, Hydissenses, Apolloniatae, Trapezopolitæ, Aphrodisienses liberi. Præter hæc sunt Coscinu

Harpasa adposita fluvio Harpaso, quo & Trallicon cùm fuit, adluebatur.

XXX. Lydia autem perfusa flexuosi amnis Mæandri recursibus, super Ioniam procedit, Phrygiæ ab exortu Solis vicina, ad septemtrionem Mysiæ, meridianâ parte Cariam amplectens, Mæonia antè appellata. Celebratur maximè Sardibus in latere Tmoli montis, qui antea Timolus appellabatur, vitibus consitus, & ex eo profuente Pactolo, eodemque Chrysorrhœa, ac fonte Tarne: a Mæoniis civitas ipsa Hyde vocitata est, clara stagno Gygæo. Sardiana nunc appellatur ea jurisdictio. Conveniuntque in eam extra prædictos, Mæcedones Cadueni, Philadelpheni, & ipsi in radice Tmoli Cogamo flumini adpositi Mæonii, Tripolitani: iidem & Antoniopolitæ Mæandro adluuntur: Apollonohieritæ, Mesotimolitæ, & alii ignobiles.

XXXI. Ionia ab Iasio sinu incipiens, numerosiore ambitu litorum flectitur. In eâ primus sinus Basilicus, Posideum promontorium & oppidum, oraculum Branchidarum appellatum, nunc Didymæi Apollinis, a litore stadiis viginti. Et inde centum octoginta, Miletus Ioniæ caput, Lelegeis antè, & Pityusa, & Anaëtoria nominata, super nonaginta urbium per cuncta maria genitrix: nec fraudanda cixæ Cadmo, qui primus prosam orationem

condere instituit. Amnis Mæander or
e lacu in monte Aulocrene, plurimisc
adfusus oppidis, & repletus fluminib
crebris, ita sinuosus flexibus, ut sæpe c
datur reverti: Apamenam primùm per
gatur regionem, mox Eumeneticam,
dein Bargyeticos campos: postremò C
riam placidus, omnesque eos agros fe
lissimo rigans limo, ad decimum a M
leto stadium lenis illabitur mari. Inde mo
Latmus. Oppida, Heraclea montis e
cognominis: Carica, Myus, quod pri
condidisse Iones narrantur, Athenis p
fecti: Naulochum, Priene. In orâ q
Trogilia appellatur, Gessus amnis. Re
omnibus Ionibus sacra, & ideo Panio
appellata. Juxtà a fugitivis conditum (nomen indicio est) Phygela fuit, & M
rathesium oppidum. Supra hæc Magnæ
Mæandri cognomine insignis, a The
licâ Magnesiâ orta. Abest ab Epheso
mill. passuum: Trallibus eò ampliùs
mill. Antea Theffaloce & Androlitia
minata: & litori adposita Derasidas
fulas secum abstulit mari. Intus & Th
tira adluitur Lyco, Pelopia aliquando
Euhippa cognominata.

In orâ autem Manteium, Ephesus Ar
zonum opus, multis antea expetita no
nibus: Alopes, cùm pugnatum apud T
jam est, mox Ortygia, & Morges

cata est, & Smyrna cognomine Trachea, & Samornion, & Ptelea. Adtollitur monte Pione, adluitur Caystro in Cilbianis jugis orto, multosque amnes deferente, & stagnum Pegaseum, quod Phyrites amnis expellit. Ab his multitudo limi est, quâ terras propagat, mediisque jam campis Syrien insulam adjecit. Fons in urbe Callipia, & templum Dianæ complexi e diversis regionibus duo Selenuntes. Ab Epheso Manteium aliud Colophoniorum, & intus ipsa Colophon, Haleſo adfluente. Inde Apollinis Clarii fanum, Lebedos: fuit & Notium oppidum. Promontorium Coryceon, mons Mimas CL. mill. pass. excurrans, atque in continentibus campis residens. Quo in loco Magnus Alexander intercidi planitiem eam jusserat VII. mill. D. pass. longitudine, ut duos sinus jungeret, Erythrasque cum Mimante circumfunderet. Juxta eas fuere oppida Pteleon, Helos, Dorion: nunc est Aleon fluvius, Corynæum Mimantis promontorium, Clazomenæ, Parthenie, & Hippi, Chytrophoria appellatæ cùm insulæ essent: Alexander idem per duo stadia continenti annexuit. Interiere intus Daphnus & Hermesia, & Sipylum, quod antè Tantalus vocabatur, caput Mæoniæ, ubi nunc est stagnum Sale: obiit & Archæopolis substituta Sipylo, & inde illi Colpe, & huic Lebade.

Regredientibus inde abest XII. : passuum ab Amazone condita, restitutus Alexandro, in orâ Smyrna, amne Nereide gaudens, non procul orto. Montem Mysiam nobilissimum in hoc tractu fere explens, Mastusia a tergo Smyrnæ, & Tectis, Olympi radicibus junctus. Is in Lycone desinit, Draco in Tmolo, Tmolus in Cadmo, ille in Tauro. A Smyrnâ Nilus campos facit, & nomini suo adoriatur. Oritur juxta Doryleum Phrygiæ civitatis multosque colligit fluvios inter quos Pergamem, qui nomine genti dato, a Cariâ differtur: Hyllum, & Cryon, & in Phrygiâ, Mysiâ, Lydiâ amnibus repletos. Fuit in ore ejus oppidum Temnus nunc in extremo sinu Myrmeces scopuli oppidum Leuce in promontorio, quod insula fuit, finisque Ioniæ Phocæa.

Smyrnæum conventum magna pars Asiæ, quæ mox dicetur, frequentat: interque, Macedones Hyrcani cognominis & Magnetes a Sipylo. Ephesum verum lumen Asiæ, remotiores coniungunt Cæsarienses, Metropolitæ, Cilicenses inferiores & superiores, Mysomacedones Mastauraenses, Briullitæ, Hypæpeni, Hieritæ.

XXXII. 30. Æolis proxima est, quædam Mysia appellata, & quæ Hellespontum adjacet Troas. Ibi a Phocæâ, Asc

portus. Dein fuerat Larissa: sunt Cyme, Myrina, quæ Sebastopolim se vocat: intus Ægæ, Attalia, Posidea, Neontichos, Temnos. In orâ autem Titanus amnis, & civitas ab eo cognominata. Fuit & Grynîa, nunc tantum portus soli, insulâ apprehensâ. Oppidum Elæa, & ex Mysiâ veniens Caicus amnis. Oppidum Pitane, Canaius amnis. Intercidêre Canæ, Lysimachia, Atarneæ, Carene, Cisthene, Cylla, Cocylîum, Thebe, Astrye, Chrysa, Palæsepsis, Gergithos, Neandros: nunc est Perperene civitas, Heracleotes tractus, Coryphas oppidum: amnes, Grylios, Ollius. Regio Aphrodisias, quæ antea Politice Orgas. Regio Scepsis. Flumen Evenum, cuius in ripis intercidêre Lyrnessos, & Miletos. In hoc tractu Ida mons. Et in orâ quæ sinum cognominavit & conventum, Adramytteos olim Pedasus dicta. Flumina: Astron, Cormalos, Eryannos, Alabastros, Hieros ex Idâ. Intus mons Gargara, eodemque nomine oppidum. Rursus in litore Antandros, Edonis prius vocata, deinde Cimmeris: & Assos, eadem Apollonia. Fuit & Palamedium oppidum. Promontorium Leclon distermians Æolida & Troada. Fuit & Polymedia civitas, & Chrysa, & Larissa alia. Smintheum templum durat. Intus

Colone intercidit. Deportant Adramyteum negotia, Apolloniatae a Rhyndacumne, Erezii, Miletopolitae, Poemanen Macedones Asculacae, Polichnaei, Piconitae, Cilices Mandacadeni : in Mys Abrettini, & Hellespontii appellati, alii ignobiles.

XXXIII. Troadis primus locus Hamxitus : dein Cebrenia : ipsaque Troas Antigonias dicta, nunc Alexandria, colonia Romana. Oppidum Nee. Scamandamis navigabilis, & in promontorio quodam Sigeum oppidum. Dein portus Achæarum, in quem influit Xanthus Simoeis junctus : stagnumque prius faciens Paliscamander. Ceteri Homero celebrati, Rhæsus, Heptaporus, Careus, Rhodius vestigia non habent. Granicus diverso tractu in Propontida fluit. Est tamen & nunc Scamandria civitas parva, ac M. D. passibus remotum a portu Ilium immunde omnis rerum claritas. Extra sunt Rhætea litora, Rhæteo, & Darnio, & Arisbe, oppidis habitata. Fides & Achilleon, oppidum juxta tumulus Achillis conditum a Mitylenæis, & nunc Atheniensibus, ubi classis ejus stete in Sigeo. Fuit & Æantium, a Rhæteo conditum in altero cornu, Ajace ibi pulso, xxx. stad. intervallo a Sigeo,

ipſo ſtatione clāſſis ſuæ. Supra *Æolida*, & partem *Troadis*, in mediterraneo eſt, quæ vocatur *Teuthrania*, quam *Mysi* antiquitus tenuere. Ibi *Caicus* amnis jam dictus oritur. Gens ampla per ſe, etiam cū totum *Mysia* appellaretur. In eā *Pioniæ*, *Andera*, *Cale*, *Stabulum*, *Conisium*, *Tegium*, *Balcea*, *Tiare*, *Teuthranie*, *Sarnaca*, *Haliferne*, *Lycide*, *Parthenium*, *Thymbre*, *Oxyopum*, *Lygdamum*, *Apollonia*, longēque clariffimum *Asiæ Pergamum*, quod intermeat *Selinus*, præfluit *Cetius* profuſus *Pindaſo* monte. Ab eſt hand procul *Elæa*, quam in litore diximus. *Pergamena* vocatur ejus tractûs juridiſctio. Ad eam conveniunt, *Thyatireni*, *Mygdoneſ*, *Moffyni*, *Bregmeni*, *Hieracometæ*, *Perpereni*, *Tyareni*, *Hierolophienſes*, *Hermocapelitæ*, *Attalenſes*, *Pantaenſes*, *Apollonidiēſes*, aliæque inhonoræ civitates. A *Rhœteo* *Dardanium* oppidum parvum ab eſt ſtadia *LXX*. Inde *XVIII. M.* promontorium *Trapeza*, unde primū concitat ſe *Helleſpontus*. Ex *Asiâ* interiiffe gentes tradit *Eratosthenes*, *Solymorum*, *Lelegum*, *Bebrycum*, *Colycantiorum*, *Trepſedorum*. *Isidorus Arimos* : & *Capretas*, ubi ſit *Apamia* condita a *Seleuco* rege, inter *Ciliciam*, *Cappadociam*, *Cataoniam*, *Armeniam*. Et quoniam ferociſſimas gen-

tes domuisset, initio Dameam vocatam

XXXIV. 31. Insularum ante Asiam prima est in Canopico ostio Nili, a Canopo Menelai gubernatore (ut ferunt) dicta. Altera juncta ponte Alexandriæ, colonia Cæsaris dictatoris, Pharos: quondam diei navigatione distans ab Ægypto: nunc e turri nocturnis ignibus cursum navium regens. Namque fallacibus vadis Alexandria, tribus omnino aditur alveis mari Stegano, Posideo, Tauro.

In Phœnicio deinde mari est ante Ioppen Paria, tota oppidum, in quâ objectam belluæ Andromedam ferunt: & jam dicta Arados, inter quam & continentem quinquaginta cubita alto mari, (ut auctor est Mucianus) e fonte dulcis aqua tubercoriis facta, usque a vado trahitur.

XXXV. Pamphylium mare, ignobile insulas habet. Cilicium ex quinque maximis Cyprum, ad ortum occasumque Ciliciæ, ac Syriæ objectam, quondam ix regnorum sedem. Hujus circuitum Timosthenes ccccxxviii. M. D. prodidit. Isidorus ccclxxv. M. Longitudinem inter duo promontoria, Dinaretum & Acamantida, quod est ad occasum, Artemidorus clxii. D. Timosthenes cc. Vocatam antè Acamantida, Philonides: Cerastin Xenagoras, & Aspeliam, & Amathusiam

& Macariam : Astynomus Crypton , & Coliniam. Oppida in eâ xv. Nea Paphos , Palæpaphos , Curias , Citium , Corineum , Salamis , Amathus , Lapethos , Solœ : Tamaseus , Epidarum , Chytri , Arsinoe , Carpasium , Golgi. Fuere & ibi Cinyria , Marium , Idalium. Abest ab Anemurio Ciliciæ quinquaginta m. passuum. Mare , quod prætenditur , vocant Aulona Cili-
cium. In eodem situ Eleusa insula est : & quatuor , ante promontorium ex ad-
verso Syriæ , Clides : rursusque ab altero capite Stiria. Contra Neam Paphum Hierocepia. Contra Salamina , Salaminia.

In Lycio autem mari Illyris , Telen-
dos , Attelebussa , Cypriæ tres steriles , & Dionysia , prius Caretha dicta. Deinde contra Tauri promontorium pestiferæ na-
vigantibus Chelidoniæ totidem. Ab iis cum oppido Leucollâ , Paçtyæ : Lasia , Nym-
phais , Macris , Megista , cujus civitas in-
teriit. Multæ deinde ignobiles. Sed con-
tra Chimæram Dolichiste , Chirogylium ,
Crambussa , Rhoge , Enagora viii. mill.
passuum , Dædaleôn duæ , Cryeôn tres ,
Strongyle , & contra Sidyma Antiochi ,
Glaucumque versùs amnem Lagusa , Ma-
cris , Didymæ , Helbo , Scope , Aspis :
& in quâ oppidum interiit , Telandria :
proximaque Cauno Rhodussa.

XXXVI. Sed pulcherrima & libera Rhodus, circuitu CXXV. mill. passuum: aut si potius Isidoro credimus, CIII. Habitata urbibus, Lindo, Camiro, Ialyso, nunc Rhodo. Distat ab Alexandria Ægypti DLXXVIII. mill. ut Isidorus tradit: ut Eratosthenes, CCCCLXIX. mill. ut Mucianus, D. a Cypro CLXVI. Vocitata est antea Ophiusa, Asteria, Æthræa, Trinacria Corymbia, Pœeessa, Atabyria ab rege deinde Macaria, & Oloessa. Rhodiorum insulæ, Carpathus, quæ mari nomen dedit: Casos, Achne olim: Nisyros distans ab Gnido XII. mill. D. Porphyris antea dicta. Et eodem tractu media inter Rhodum Gnidumque Syme. Cingitur XXXVII. mill. D. Portus benignè præbet octo. Præter has circa Rhodum, Cyclopis, Steganos, Cordylusa, Diabetæ IV. Hymos Chalce cum oppido, Seutulusa, Narthecusa, Dimastos, Progne: & a Gnido, Ciferussa, Therionarce: Calydne cum tribus oppidis, Notio, Nisyro, Mendetaro: & in Arconneso oppidum Ceramus. In Cariæ orâ, quæ vocantur Argiæ, numero viginti, & Hyetussa, Lepsia, Lero.

Nobilissima autem in eo sinu Cos, & Halicarnasso quindecim mill. passuum distans, circuitu centum: ut plures existimant, Merope vocata: Cea, ut Staphy-

lus : Meropis , ut Dionysius : dein Nym-
phea. Mons ibi Prion : & Nisyron ab-
ruptam illi putant , quæ Porphyris antea
dicta est. Hinc Caryanda cum oppido.
Nec procul ab Halicarnasso Pidofus. In Ce-
ramico autem sinu Priaponesos , Hippon-
nesos , Psyra , Mya , Lampsa , Æmyndus
Passala , Crusa , Pyrrhe , Sepiussa , Mela-
no : paulumque a continente distans , quæ
vocata est Cinædopolis , probrosis ibi re-
lictis a rege Alexandro.

XXXVII. Ionie ora Tragias , & Cor-
feas habet , & Icaron , de quâ dictum est :
Laden , quæ prius Late vocabatur : atque
inter ignobiles aliquot , duas Camelidas
Mileto vicinas : Mycalæ , Trogilias tres :
Pylon , Argennon , Sandalion : Samon li-
beram , circuitu LXXXVII. mill. D. pass. aut,
ut Isidorus , centum mill. pass. Partheniam
primùm appellatam Aristoteles tradit :
postea Dryusam , deinde Anthemusam.
Aristocritus adjicit Melamphyllum , dein
Cyparissiam : alii Parthenoarufam , Stephe-
nen. Amnes in eâ , Imbrasus , Chesius ,
Ibettes. Fontes : Gigartha , Leucothea.
Mons Cercetius. Adjacent insulæ , Rhy-
para , Nymphaea , Achillea.

XXXVIII. Par claritate ab eâ distat
xciv. m. passuum , cum oppido Chios li-
bera , quam Æthalam Ephorus prisco no-

mine appellat : Metrodorus & Cleobulus Chiam, a Chione nymphâ : aliqui a nive : & Macrin, & Pityusam. Montem habet Pellenæum, marmor Chium. Circuitu cxxv. mill. passuum colligit, ut veteres tradidere : Isidorus ix. millia adjicit. Posita est inter Samum, & Lesbum, ex adverso maximè Erythrarum.

Finitimæ sunt, Thallusa, quam alii Daphnufam scribunt : Oenussa, Elaphitis, Euryanassa, Arginusa cum oppido. Jam hæ circa Ephesum, & quæ Pisisrati vocantur : Anthinæ, Myonnesos, Diarrheusa. In utrâque oppida intercidere. Poroselene cum oppido : Cercia, Halone, Commone, Illetia, Lepria, & Rhesperia, Proclusæ, Bolbulæ, Phannæ, Priapos, Syce, Melane, Ænare, Sidusa, Pela, Drymusa, Anhydros, Scopelos, Sycussa, Marathussa, Psile, Perirrheusa, multæque ignobiles. Clara verò in alto Teos cum oppido, a Chio lxxi. mill. d. pass. tantumdem ab Erythris.

Juxta Smyrnam sunt Peristerides, Carteria, Alopece, Elæussa, Bachina, Pyftira, Crommyonesos, Megale. Ante Troada, Ascaniæ, Plateæ tres. Dein Lamiæ, Plitaniæ duæ, Plate, Scopelos, Getone, Arthodon, Cœlæ, Lagussæ, Didymæ.

XXXIX. Clarissima autem Lesbos, a Chio LXV. mill. passuum. Himerte & Lasia, Pelasgia, Ægira, Æthiope, Macaria appellata fuit, novem oppidis incluta. Ex iis Pyrrha hausta est mari, Arisbe terrarum motu subversa. Antissam Methymna traxit in seipsam: novem urbibus Asiæ in XXXVII. mill. passuum vicina. Et Agamede obiit, & Hiera. Restant Erefos, Pyrrha, & libera Mitylène, annis M. D. potens. Tota insula circuitur, ut Isidorus, CLXVIII. mill. passuum: ut veteres, CXCv. mill. Montes habet Lepethymum, Ordymnum, Macistum, Creonem, Olympum. A proximâ continente abest VII. M. D. passuum. Insulæ adpositæ, Sandaleôn: Leucæ quinque. Ex iis Cydonea, cum fonte calido. Argenussæ ab Æge IV. mill. passuum distant. Dein Phellusa, Pedna. Extra Hellespontum adversa Sigeo litori adjacet Tenedus, Leucophrys dicta, & Phœnice, & Lyrnessos. Abest a Lesbo LVI. mill. passuum, a Sigeo XII. M. D.

XL. 32. Impetum deinde sumit Hellespontus, & mare incumbit, vorticibus limitem fodiens, donec Asiam abrumpat Europæ. Promontorium id appellavimus Trapezam: ab eo decem mill. passuum, Abydum oppidum, ubi angustiae septem stadiorum. Deinde Percote oppidum: &

Lampsacum, antea Pityusa dictum. Parrum colonia, quam Homerus Adrastias appellavit. Oppidum Priapos, amnis Ætæus: Zelia. Propontis: ita appellatur, ut se dilatat mare. Flumen Granicum, Artacæ portus, ubi oppidum fuit. Ultrâ insula, quam continenti junxit Alexander, in quâ oppidum Milesiorum Cyzicum, antè vocitatur Arctonnesos, & Dolionis, & Dindymis, cujus a vertice mons Dindymus. Mætopolida: Placia, Ariace, Scylace, quarum a tergo mons Olympus, Mysia dictus: civitas Olympena. Amnes: Horyndacus, & Rhyndacus, antè Lycus vocatus. Oritur in stagno Artyniâ juxta Mætopolim: recipit Mæceston, & plerumque alios, Asiam Bithyniamque disteminans. Ea appellata est Cronia, de Thessalis, dein Maliande, & Strymon. Hos Homerus Halizonas dixit, quancumque præcingitur gens mari. Urbs fuit immensa Attusa nomine: nunc sunt XII. civitates, inter quas Gordiu-come, quæ Julipolis vocatur, & in orâ Daschylos. Deinde flumen Gelbes: & intus Helgas oppidum, quæ Germanicopolis, alio nomine Booscoete: sicut Apamea, quæ nunc Myrlea Colophoniorum: flumen Ethleum, antiquus Troadis finis, & Mysia initium. Postea sinus, in quo flumen A

canium : oppidum Bryllion : amnes, Hy-las, & Cios, cum oppido ejusdem nominis, quod fuit emporium non procul accolentis Phrygiæ, a Milesiis quidem conditum, in loco tamen qui Áscania Phrygiæ vocabatur. Quapropter non alibi aptius de eâ dicatur.

XLII. Phrygia Troadi superjecta, populisque a promontorio Lecto ad flumen Etheleum prædictis, septemtrionali sui parte Galatiæ contermina : meridianâ Lycaoniæ, Pisidiæ, Mygdoniæque : ab oriente Cappadociam attingit. Oppida ibi celeberrima præter jam dicta, Ancyra, Andria, Celænæ, Colossæ, Carina, Cotyaion, Ceranæ, Conium, Midaion. Sunt auctores, transisse ex Europâ Mysos, & Brygas, & Thynos, a quibus appellantur Mysi, Phryges, Bithyni.

XLII. Simul dicendum videtur & de Galatiâ, quæ superposita, agros majori ex parte Phrygiæ tenet, caputque quondam ejus Gordium. Qui partem eam insedere Gallorum, Tolistobogi, & Voturi, & Ambitui vocantur : qui Mæoniæ & Paphlagoniæ regionem, Trocmi. Prætenditur Cappadocia, a septemtrione & Solis ortu, cujus uberrimam partem occupare Tectosages, ac Teutobodiaci. Et gentes quidem hæ. Populi verò ac tetrarchiæ

omnes, numero cxcv. Oppida : *Tectisagum*, *Ancyra* : *Trocmorum*, *Tavium*, *Tolistobogorum*, *Pesinus*. Præter hos celebres, *Attalenses*, *Arafenses*, *Comenses*, *Dioshieronitæ*, *Lystreni*, *Neapolitani*, *Oeandenses*, *Seleucenses*, *Sebasteni*, *Timoniacenses*, *Tebaseni*. Attingit *Galatia* & *Pamphylia* *Cabaliæ* : & *Milyas*, qui circa *Barin* sunt, & *Cyllanticum*, & *Oroandicum* *Pisidia* tractum. Item *Lyconia* partem *Obigenen*, Flumina sunt in eâ præter jam dicta, *Sangarium* & *Gallus*, a quo nomen traxere *Matris* deûm sacerdotes.

XLIII. Nunc reliquâ in orâ, a *Cio* intus in *Bithyniâ* *Prusa*, ab *Annibale* sub *Olympo* condita : inde *Nicæam* xxv. millia passuum interveniente *Ascanio* lacu. Deinde *Nicæa* in ultimo *Ascanio* sinu, quæ prius *Olbia*, & *Prusa* item altera sub *Hypio* monte. Fuere *Pythopolis*, *Parthenopolis*, *Coryphanta*. Sunt in orâ amnes, *Æsius*, *Bryazon*, *Plataneus*, *Areus*, *Æsyros*, *Gendos*, qui & *Chrysorrhœas*. Promontorium, in quo *Megarice* oppidum fuit. Unde *Craspedites* sinus vocabatur, quoniam id oppidum velut in laciniâ erat. Fuit & *Astacum*, unde & ex eo *Astacenus* idem sinus. Fuit & *Libyssa* oppidum, ubi nunc *Annibalis* tantum tumulus. Est in intimo sinu *Nicomedia* *Bithy-*

niæ præclara. Leucatas promontorium, quo includitur Astacenus sinus, a Nicomediâ XXXVII. M. D. Rursusque coeuntibus terris angustiae pertinentes usque ad Bosporum Thracium. In iis Calchedon libera, a Nicomediâ LXII. D. Procerastis antea dicta, dein Colpusa: postea Cæcorum oppidum, quod locum eligere nescissent, septem stadiis distante Byzantio, tantò feliciore omnibus modis sede. Ceterum intus in Bithyniâ colonia Apamena, Agrippenses, Juliopolitæ, Bithynion. Flumina: Syrium, Lapsias, Pharmacias, Alces, Crynis, Lilæus, Scopius, Hieras qui Bithyniam & Galatiam determinat. Ultra Calchedona Chrysopolis fuit. Deinde Nicopolis, a quâ nomen etiamnum sinus retinet: in quo portus Amyci: deinde Naulochum promontorium: Estiæ templum Neptuni. Bosporus D. passuum intervallo Asiam Europæ iterum auferens, abest a Calchedone XII. mill. D. passuum. Inde fauces primæ VIII. mill. DCCL. pass. ubi Phinopolis oppidum fuit. Tenent oram omnem Thyni, interiora Bithyni. Is finis Asiæ est, populorumque CCLXXXII. qui ad eum locum a sinu Lyciæ numerantur. Spatium Hellesponti & Propontidis ad Bosporum Thracium esse CCXXXIX. mill. passuum diximus. A Calchedone Si-

422 *C. PLINII NATUR. &c.*
geum Isidorus CCCXXII. M. D. passum
trahit.

XLIII. Insulæ in Propontide ante Cy-
zicum Elaphonnesus, unde Cyzicenus
marmor: eadem Neuris & Præconnesi
dicta. Sequuntur Ophiussa, Acanthus:
Phœbe, Scopelos, Porphyrius, Hal-
ne cum oppido, Delphacia, Polydorus
Artacæon cum oppido. Est & contra Ne-
comediam Demonnesos. Item ultra He-
cleam adversa Bithyniæ Thynias, quæ
barbari Bithyniam vocant. Est & Anti-
chia: & contra fauces Rhyndaci Besi-
cos decem & octo mill. circuitu. Est
Elæa, & duæ Rhodussæ, Erebinthode
Megale, Chalcitis, Pityodes.

N O T Æ

IN EPISTOLAM NUNCUPATORIAM.

1. *T. Vespasiano*. Mss. Vatic. 1951. & Cl. Rezzonicus. Tifo Vespasiano, Vespasiani imperatoris filio opus suum dicavit Plinius. In alterâ suâ editione eruditus Harduinus hanc epistolam *νοθείας* arguit, quòd singulares suas de antiquis scriptoribus nummisque opiniones convelleret.

2. *Conterraneum*. Optimè Mss. Reg. editio princeps aliæque. Cl. Rezzonicus, ne Plinium esse Veronensem agnosceret, emendavit *conterraneum*. Quæ vox ne Latina quidem est.

3. *Sætabis*. Permutatis prioribus linteis Sætabis, quæ Catullo miserant muneri Fabullus & Veraniolus : unde iis, ob amicorum memoriam, pretium. Catull. carm. 12. Lintea autem dictæ Sætaba a Sætabi, nunc *Xativa*, vel *S. Philippe*, in Hispaniâ. Vide infra Libr. III. sect. 4.

4. *Præfectus pratorii ejus*. Bene Mss. Reg. 2. 5. & editio princeps.

5. *Stili nasum*. Id est, dicacitatem. Lucilius enim primus satyræ auctor apud Romanos. Vide Quintilianum, Instit. Orat. X, 1. & Horat. II. Satyr. I, 62.

6. *Adjectis rebus plurimis*. Operarum fortè errore in utrâque eruditi Harduini editione, *abjectis*.

7. *Nec fiducia operis hæc est, sed indicatura*. Eleganter dictum. Id nos Gallicè diceremus : *Ce n'est pas présomption ; mais c'est un titre de recommandation*. Sic *indicatura* usurpatur in-

frà a Plinio Libr. XXXVII. sect. 7. Non i bene Ms. Reg. 5. & Cl. Rezzonicus, *hæc fiducia operis est, hæc indicatura.*

8. *Peracta sancitur.* Eruditus Harduinus frustra emendavit, *sarcitur*; id est, ut ipse explicat, accuratius eliminatur, castigatur. Nihil est conjecturà, nisi si necessaria est, mutandum Rectè dictum, *sancitur*; id est, sanctè adservatur & confirmatur. Ut legum, sic librorum est quædam sanctio. Morà & tempore fit.

9. *Sors fiat ex usurâ.* Solvendo quod antiquis scriptoribus usuræ ac fenoris nomine debetur, sors ipsa acquiritur. Ex ipsâ enim antiquorum, a quibus mutuati sumus, laude, nostra exurgit gloria.

10. *Lactis gallinacei.* Lac gallinaceum, proverbium est quo res rarissima declaratur.

11. *Iam Ι'α, Μῦσαι.* Ita emendandum esse rectè coniecit eruditus Harduinus. Ι'α violæ; Μῦσαι, *Musæ*; Πανδέκται, *universorum complexiones*; Ε'γχειρίδιον, *manuale*; Λειμῶν, *pratium*; Πινυκτίδιον, *elenchus*.

12. *Vadimonium deferi.* Tantam enim bonorum copiam mirificæ illæ inscriptiones promittunt, ut vadimonium, in quo de fortunis disceptatur, deferi possit.

13. *Facetissimi lucubrationem.* Facetia autem est, quod Furius Bibaculus, grammaticus, qui nomine & re erat bibaculus, opus suum Lucubrationem inscripsisset, cùm & potando & scribendo noctes impenderet. Vigilæ & nocturna literarum studia propriè ab antiquis dicebantur lucubrationes.

14. *Suis locis reddam.* Infra Libr. XXXV. sect. 10. & 39.

15. *De militari disciplinâ commentanti.* Ita editio princeps, aliæque. In Mss. Reg. 1. 5. 6. Ambrosian. 1. & Londin. *comminanti*; ut placebat Turnebo. In Ms. Reg. 2. *commenanti*.

16. *Singulis contineretur libris.* Bene Mss. Reg. 1. 5. 6. Ambrosian. editio princeps, & Cl. Rezzonicus. Malè alii, *contineatur*. Inde autem patet Elenchum, sive Indicem librorum XXXVI. ab ipso Plinio fuisse confectum, & epistolæ nuncupatoriæ subjunctum. Inde postea in operis decursu passim a Plinio numerantur XXXVII. Naturalis Historiæ libri. Sectiones autem ab ipso quoque Plinio in Elencho, seu Indice, fuisse notatas indicat probatque Ms. Reg. 1.

17. *Ne legendos.* Ita Mss. Reg. Ambrosian. Escorial. Londin. editio princeps & Cl. Rezzonicus.

18. Ε'ποπτιδων. Bene Ms. Reg. 6. In Mss. Reg. 2. & 5. *epotidon*. Ε'ποπτιδες, sunt arcanæ, arcanæve cærimoniæ, spectacula.

IN LIBRUM I.

Librum hunc primum esse verum ac genuinum Plinii fetum est certissimum, patetque tum ex Plinio in nuncupatoriâ ad Titum epistolâ, & notâ 16. quâ locum illum illustravi, tum ex ceteris Plinii libris, ubi hanc esse totius operis partem, eamque primam, passim commemorât. Præter illum Elenchum, Indicemve, in totius operis capite positum, ante singulos libros ob majorem legentium commoditatem, pars Elenchi, Indicisve, ad eos spectans, erat repetita, maximè in iis libris, quorum materia erat

utilior & curiosior. Id videre est in Mss. Reg. Quàm plurima quidem loca ex Mss. & editi-
 principe emendavi: quæ singula recensere
 ret longissimum, nec utilissimum; cùm mi
 in operis decursu adhuc occurrant. Iis ergo
 censendis abstinebo, ut adnotationibus, quæ
 sequentibus libris sunt magis necessariae loc
 aliquis supersit; jam arctior, ob voluminum a
 gustias.

IN LIBRUM II.

CAP. I. 1. *Mundum . . . numen esse.* Deum
 optimum, maximum, rerum omnium conditor
 potentissimum, rectorem providentissimum, noi
 novit Plinius. Delirantium hominum fabulas se
 cutus, mundum, portentosum numen, obtru-
 dit, cui quæ Dei unius sunt adfingit. Hæc er-
 rorum monstra profligavit melior altiorque
 philosophia, &, quæ certissimum validissimum-
 que est philosophiæ adjumentum atque tutamen-
 tum, religio. Verè autem egregièque dixit Cl.
 Bacon, *de Augmentis scientiarum*, Libr. I. *Cer-*
tissimum est, atque experièntiâ comprobatum, le-
ves gustus in philosophiâ movere fortasse ad atheis-
um, sed pleniores haustus ad religionem ducere.

2. *Hoc quodcumque.* Mss. Reg. 1. 2. & 6.

CAP. III. 1. *Effigies animalium.* Quas hic ad-
 probat Plinius effigies animalium rerumque cun-
 ètarum cælo impressas, & inde decidua rerum
 omnium semina, quæ in mari præcipuè mon-
 strificas gignant effigies, id vel memoratu adeò ab-
 surdum est, ut refutatione minimè indigeat. In-
 de autem patet quàm pudendos in errores de-

lapsi sint, qui Deum, naturæ parentem, moderatorem & conservatorem non novere. his antiquorum ineptiis commemorandis non ultra immorabor.

CAP. VII. 1. *Orbonæ*. Orbona, orbitatis deâ, in cujus tutelâ erant orbatî liberis parentes.

2. *Per fatidos cibos*. Per allium cepasque, ut in Ægypto. Vide infra Plinium Lib. XIX. sect. 32.

CAP. VIII. 1. *Suo demonstrabimus loco*. Infra Libr. XVII. & XVIII.

2. *Aptius dicetur*. Infra Libr. VI, 34.

3. *Tricesimo anno*. Mf. Reg. 1.

4. *Id est, lavum*. Plinius, ut & mos est astronomis, lævas dextraque mundi partes indicat, facie ad meridiem versâ: inde lævus, vel sinister, est Oriens; dexter autem, Occidens.

5. *Olympiade circiter LXXI. . . . Romæ CCXXII*. Ita fuit emendandum, ut temporum ratio cum Pythagoræ vitâ consentiret. Perperam eruditus Harduinus, in alterâ suâ editione, secutus numeros secundâ manu in Mf. Reg. 2. additos, emendavit, *Olympiade circiter XXXII. . . . Romæ CXIII*.

6. *Trecenis*. Bene Mff. Reg. 1. & 2. Errant autem Plinius & Timæus. Venus Signiferi ambitum non peragit 348. diebus, sed ut recentioris astronomiæ observationibus compertum, diebus 224. horis 16.41.' 32." 4.'" Notandis veteris astronomiæ singulis erroribus infinitus foret labor; & obstant suscepti nostri operis angustiae.

7. *Viginti tribus partibus*. In Mff. Reg. 1. 2. 4. 5. & editione principe, *viginti duabus partibus*.

8. *Novem diebus* Vitiosior adhuc est nunc ille Plinianus, cum Mercurius cursum suum peragat diebus 87. horis 23. 15. 37."

CAP. IX. 1. *Humore terreno pasci.* Hæc, quæ sequuntur de maculis, fabulæ sunt, quæ vel a pueris, in tantâ hoc ævo astronomiæ luculentur.

CAP. XII. 1. *Sulpicius Gallus.* Illa eclipsis contigit anno Urbis conditæ DLXXXVI. ante Christum 168. Luna defecit die 21. Junii, hora circiter 8. a meridie.

2. *Olympiadis XLVIII. anno quarto.* Annus quartus Olympiadis XLVIII. fuit Urbis conditæ annus CLXIX. ante Christum 585. Hoc anno die 28. Maii fuit illa eclipsis Solis, quam totam dicimus, *Eclipse totale*; flagrantemque Lydorum ac Medorum pugnam, dies repente in noctem mutatus est, teste Herodoto Libr. I. num. 74. Hanc eclipsim astronomicis rationibus rectè definire Cll. Riccioli, le Comte, & Newton. Cur autem Plinius scripserit defectum illum Solis factum esse Urbis conditæ anno CLXX. haud dixerim. Fortè usus est rotundo numero; fortè etiam Tarrutianâ computandi ratione, quæ anno uno Varronianos Urbis Romæ annos antecedit.

3. *Urbis conditæ anno CLXX.* Malè eruditus Harduinus in alterâ suâ editione, anno CLX.

CAP. XIII. 1. *Ducentis viginti tribus mensibus.* Bene Mf. Chiff. editio princeps, & eruditus Harduinus in alterâ suâ editione. Illa periodus ducentorum viginti trium mensium, ut recurrant eadem eclipses Lunares, non est ac-

curatissima. Nam post annos 200. non redeunt eclipses juxta ordinem periodi annorum 18. seu mensium Lunarium 223. Inde eclipsis Lunæ a Tycho observata die 31. Januarii, anno 1580. non rediit die 10. Junii, hoc anno 1778. Vide Cl. Halley, *Transact. Philosoph.* N°. 194. an 1691. & Cl. Gentil, *Mémoires de l'Académie Royale des Sciences*, an. 1756. pag. 58.

2. *Nunc ab occasus parte.* Luna ab Orientali sui parte plerumque obscurari incipit, sed rarò ab Occidentali parte, quod tamen aliquando evenit.

3. *Utroque super terram conspicuo sidere.* Id contingit in horizontalibus eclipsibus, refractionum vi. Quod autem tempore Plinii semel fuerat observatum, illud quoque recentioribus observationibus 17 Julii 1590. 30 Novembris 1648. 16 Junii 1660. comprobatur.

3. *Patre III. filio iterum consulibus.* Ita Mf. Reg. 2. editio princeps aliæque quàm plurimæ. Is annus incidit in annum Urbis conditæ DCCCXXIV. Jesu Christi 71. quo imperatores Vespasianus Titusque filius de Judæa triumphavere. Tunc designatus fuit consul secundum Titus, & ob triumphum fortè consulatum accepit, quem gessit cum patre IV. anno sequenti. At eo anno utrumque sidus non quæsitum quindecim diebus. Cl. Petit, quem secutus est eruditus Harduinus, emendavit, *patre IV. filio iterum consulibus.* Eo quidem anno Cl. Riccioli ex Tabulis astronomicis notat eclipsim Solis die 8. Februarii, & eclipsim Lunæ die 22. ejusdem mensis. Verum Cl. Pingré in accuratissimis suis Tabulis, *l'Art de vérifier les dates*, pag. 52. nullam ha-

bet eclipsim Solarem mense Februario. melius Mss. Reg. 1. 5. 6. annum non minant, & habent tantum, *imperatoribus sianis patre & filio*, vel *ac filio ejus*. Id ei vera contigit sub imperatoribus Vespasian tre & filio; anno Urbis conditæ DCCCXX su Christi 73. quo Sol defecit die 23. Luna die 6. Augusti.

CAP. XIV. 1. *Dodrantes semuncias he* Dodrans, sunt tres partes horæ; semun rò, quarta est vicesima pars. Sunt ergo c inta septem minuta cum semisse: 47.¹

2. *Intra quatuordecim autem partes.* Li culta est toto illo tempore, quo non Sole quatuordecim gradibus.

3. *Errantium stellarum.* Planetas intel

4. *Affixas cælo.* Stellas ipsas, quas c fixas credidere antiqui.

CAP. XV. 1. *Errantium autem tres.* Jupiter, Saturnus. Vide suprâ sect. 6.

2. *Inferiores autem duæ.* Venus & Me

3. *Centrum cæli est.* Jam Pythagoras, que Copernicus Solem, minimè verò centrum cæli esse dixit. Quod recentior nomix laudibus & observationibus rece

XVI. *Nec aliud habitatur.* Nunc mu habitatur extra latitudinem Signiferi, q tra. Si Australes terræ umquam pate transnavigetur Borealis Oceanus, quod do certè continget, tunc innotescet qu tabilis sit terra.

2. *Degredi.* Mss. Reg. 1.

CAP. XXI. 1. *A terrâ ad Lunam.* 1 astronemi, Pythagorâ sagaciores, ex

Lunæ compererunt mediam Lunæ a terrâ distantiam esse leucarum 85,464. quales sunt leucæ 25. in gradu terrestri, & singulæ hexapedarum Parisiensium 2,283. Parallaxi quoque Solis comperitum est Solem a terrâ distare leucis circiter 32,830,478. Neque in triplicatum, sed ferme in immensum est distantia ad duodecim signa. Distantia autem stellarum superat leucas 6,771,770,000,000.

CAP. XXII. 1. *Sesquiplum*. Ms. Reg. 1.

2. *Septem tonos*. Errat Plinius. Sex toni, non verò septem toni efficiunt diapasôn harmoniam. Sunt quidem septem intervalla, quæ nunc dicimus *ut, re, mi, fa, sol, re, mi, fa*; sed tantum sex toni, nempe quinque toni integri, & duo hemitonía. Merito Censorinus, de Die natali, Cap. 13. dixit *tonos esse sex, in quibus διαπασών symphonia*. Diapasôn nunc appellamus l'Octave.

CAP. XXIII. 1. *Hoc est pedes*. Pes Romanus erat unciarum duodecim, quæ efficiunt mensurâ nostrâ Parisiensi pollices 10, lineas 10, cum lineæ partibus 09. Stadium æquabat eadem nostrâ mensurâ hexapedas 94. $\frac{3}{4}$.

2. *Posidonius non minùs quadraginta*. Insignes sunt illæ Posidonii mensuræ, quæ non multum recedunt a veritate observationibus nobis compertâ. Nubes enim in summâ altitudine a terrâ ascendunt circiter 30,000. pedes. Nec alia ferme est mensura Posidonii in XL. stadiis. A turbido ad Lunam numerat vicies centum millia stadiorum, quæ efficiunt leucas nostras 82,952. Nunc novimus, ut jam dixi suprâ, mediam distantiam Lunæ a terrâ esse leucarum

8.,464. A Lunâ ad Solem computat Plinius quinquies millies stadiorum, quæ est leucas nostras 20,821,000. Nunc verò nobis distantia est, ut quoque dixi, leu 32,830,478. De his vide Cl. de la L *Astronomie*, num. 1718. & 1746.

2. *Nongentis stadiis*. Id temere proditum. Constat enim ex variis observationibus albescentes nubes vix ascendere ultra pedes 30,000 viciniores sunt terræ, densamque in pluviam solvuntur, altæ sunt pedes circiter 2,500 quandoque etiam paulo minùs.

3. *Lunæ verò duodecimam*. Æstimatio, hic conjectat Plinius, ut Luna sit in mediis ac terræ, inutilis est, nec ullo nixamento.

CAP. XXV. 1. *Quinto consulata suo*. Urbis conditæ DCCCXXIX. J. C. 77.

2. *Olympiade centesimâ nonâ, Urbis antequam condita nonagesimo octavo*. Ita Mf. Re Harduinus in alterâ suâ editione. In eod. principe ut & in plerisque Mss. *Olympiade Urbis CCCXCVIII*. At sibi non constant Olympias centesima nona incidit in annis his conditæ ccccx. Olympias centesima in annum Urbis ccccv.

3. *Centum octoginta*. *Centum* abest & antiquis editionibus. Non malè tamen centioribus additum. Visos enim esse cometæ centum octoginta diebus, seu senisibus, constat tum ex Senecâ, Natural. VII, 21. tum ex nostræ ætatis observationibus a die 31. Julii, anno 1729. ad diem Januarii 1730 visus est cometes.

4. *Nemini compertum alteri.* Id nostrâ, ut Aristotelis, ætate compertum. Tres visi sunt cometæ mense Maio anni 1748. duo mense Februario anni 1760.

5. *Octavio consule.* Anno U. C. DCLXXVIII. ante Christum 76.

6. *Pompeii & Caesaris bello.* Anno U. C. DCCV. ante Christum 49. Insignem illum cometem notant Annales Sinenfes. Apparuit, ut in iis scriptum est, tertiâ lunâ; visusque est in viâ lacteâ; pectoreque Cassiopeæ.

7. *Circa veneficium.* Anno U. C. DCCCVII. J. C. 54.

8. *Assiduum propè ac sævum.* Plures cometæ visi sunt sub Nerone principe, & sanguine semper expiati; ut videre est apud Tacitum, Annal. XV, 47. Vide & Annal. XIV, 22.

9. *Post obitum patris Caesaris.* Anno U. C. DCCX. ante Christum, 44. Cometes ille cujus cursus est annorum 575, rediit annis 530. 1106. & 1680. ut prodidit Cl. Halley.

10. *Sidera perpetua esse credant.* Quod olim conjecturâ assecuti erant antiqui, id anno 1705. demonstravit Cl. Halley, astronomicisque calculis probavit eundem esse cometem, qui visus est annis 1456, 1531. 1607. 1682. eumque reversurum anno 1759. Vaticinio fidem fecit eventus; compertumque est hujus cometæ periodum esse annorum 75, aut 76. Sic spes est rediturum esse anno 1789 cometem, qui visus est annis 1532. & 1661.

CAP. XXVI. 1. *Novam stellam.* Insignissima fuit inter stellas, quæ recens apparuere, deinde videri desiere, stella anno 1572. mense No-

vembri in Cassiopeâ visa; videri desiit mei Martio anni 1574.

CAP. XXVII. 1. *Anno tertio.* Anno Urbis conditæ cccciv. ante Christum 350.

CAP. XXIX. 1. *C. Porcio.* C. Porcius & M. Acilius consules fuere anno U. C. dcx. Opimius & Fabius, anno dcxxxiii. Julius Rutilius anno dclxiv.

CAP. XXX. 1. *Longiores Solis defectus.* Longiores illi Solis defectus, non ex eclipsi, sed ex maculis solaribus, quæ Solem obumbrant orti sunt. Maculas illas felici astronomiæ fecit primus detexit mense Martio anni 1611. Christophorus Scheiner, e Societate Jesu. In maculis sæpe obscuratus est Sol, vel pars magna Solis, præcipuè anno 535. quo Sol per quatuordecim menses magnam lucis diminutionem passus est. Anno 626. discus Solis mei sui parte latuit a mense Octobri ad mensis Junium. Hoc etiam sæculo annis 1718. 17 & 1727. plures fuere maculæ Solares, partem continuæ, majores etiam terræ, & tamen, quæ est observatione dignum, anni illi inter calidissimos adnumerantur. Vide *Mémoires de l'Académie Royale des Sciences*, an. 1727. pag. 4.

CAP. XXXI. 1. *Plures simul quàm tres.* Gassendus quinque Soles, seu parhelios, in Lombardia vidit anno 1625. P. Scheiner septem in Roma vidit anno 1630. die 24. Januarii.

CAP. XXXV. 1. *Scintillam e stellâ.* Quæ memotat Plinius, ut scintillas e stellâ cadent referenda sunt ad exhalationes sulphureas, alique, quæ inflammantur, & sæpe cum maiore luce magnoque crepitu pereunt. Quod sin-

los ferme per annos aliquibus in locis observatur. Tales vidi & audiui, etiam diu, fudo tempore.

CAP. XXXVII. 1. *Existunt stellæ & in mari.* Bene Ms. Reg. 2. Malè Ms. Reg. 3. editio princeps & Cl. Rezzonicus, *ex his tunc procellæ & in mari.* In terræ locis sulphureis, maris oleagineis, sæpe videntur illæ stellæ, aut potius lumina.

2. *Inharere pilis . . . & antennis navigantium.* Quis hinc non agnoscat vim electricam, *l'Electricité*, toto orbe diffusam, & efficacissimam; quam felicibus tentamentis anno 1729. promovit Cl. Grey. Nunc singulos in annos novis curiosissimisque experimentis inclarescit.

CAP. XXXVIII. 1. *Lapidibus pluere.* Et sæpe postea nostrisque temporibus auditum est lapidibus, carnibus, frumento, lanâ aliisque pluuisse; cum nempe recidant, quæ vento fuerant raptæ. Vide & infra sect. 57.

CAP. XL. 1. *Orygem.* De oryge vide infra Libr. XI. sect. 106. Vide & Libr. X. sect. 94.

2. *Duo atque septuaginta signa.* Ita libri omnes scripti & editi. Antiqui tamen numerabant tantum 48. signa: nec plura appellantur in Ptolemæi catalogo. At cum Firmicus alia multa signa nominet, videntur fuisse quidam stellarum catalogi in plura, quam 48, signa divisi. Idque tantò credibilius, quòd antiqui numerarent tantum 1022 stellas; contra verò Plinius adnotet stellas 1600. *insignes effectu visuque.* Ipseque Plinius infra sect. 71. memorat *Cæsaris thronon.*

CAP. XLVII. 1. *Et exortum solstitialem,* Aquilo. P. Sanadon, *Journal de Trévoux*, Juin 1713.

pag. 1081. mallet, & *exortum æquinoctiales*.
 Appositè quidem ad ordinem ventorum a Plinio institutum. Ut autem hic locus aliaque similia & plurima faciliùs percipiantur, necesse est nomina Plinii cum nostris componere.

Pliniana ventorum nomina.

SEPTEMTRIO, Græcis Aparctias, *le vent de Nord.*

AQUILO, Græcis Boreas, *le vent de Nord-Est*
 MESES, *le vent de Nord-Est-quart-d'Est.*

CÆCIAS, *le vent d'Est-Nord-d'Est.*

SUBSOLANUS, Græcis Apeliotes, *le vent d'Est*

VULTURNUS, Græcis Eurus, dictus quoque
 PHOENIX, *le vent de Sud-Est.*

EURONOTUS, *le vent de Sud-Sud-Est.*

AUSTER, Græcis Notus, *le vent de Sud.*

LIBONOTUS, *le vent de Sud-Sud-Ouest.*

AFRICUS, Græcis Libs, *le vent de Sud-Ouest*

FAVONIUS, Græcis Zephyrus, *le vent d'Ouest*

CORUS, Græcis Argestes, *le vent de Nord-Ouest.*

THRASCIAS, *le vent de Nord-Nord-Ouest.*

Venti peculiares.

SCIRON Atheniensibus, *le vent de Nord-Ouest-quart-d'Ouest.*

CIRCIUS in Narbonensi provinciâ, *le vent d'Ouest-Nord-Ouest.*

HIPPALUS Arabibus, *le vent d'Ouest.*

ATABULUS in Apuliâ, *le vent de Nord-Ouest.*

OLYMPIAS in Eubœâ, *le vent de Nord-Ouest*

Uno & LXX. die. Ita libri omnes scripti

editi ante Harduinum qui emendavit uno & LX. die. Nempe vir eruditus non attendit adnumerandos esse dies novem quibus Favonius ab adventu hirundinum flat.

3. *In totidem partibus Tauri.* Id est, Sole obtinente partem xxv. Tauri.

4. *Prolatis pedibus.* Pes, nautica vox, funem significat, quo velum minùs adducitur, aut longiùs producitur. Prolatis pedibus navigare nos dicimus, *aller à la bouline.*

CAP. LI. 1. *In Catilinanis prodigiis.* In prodigiis, quæ evenete, cùm grassaretur Catilinæ conjuratio anno U. C. DCXCI. ante Christum 63.

CAP. LII. 1. *Erumpere terrâ.* Fulmina quoque terrâ erumpere recentibus experimentis compertum est; idque sæpe observavit Cl. Chappe.

2. *In deductione oppidorum.* Cùm ducuntur coloniæ.

CAP. LIV. 1. *Lux sonitu velocior.* Lux a Sole, in mediâ suâ distantia, ad nos pervenit intra temporis octominuta prima, & septem secunda, 8. 7. 7. Sonus verò adeò lentus, ut intra unius minuti secundi, 1. spatium percurrat tantùm hexapedas Parisienses 175. Quantò ergo lux sonitu velocior!

CAP. LV. 1. *Lauri fruticem.* Nunc verò experientiâ compertum lauros fuisse istas fulmine. Certum tamen est lauros resiniferasque arbores rariùs, quàm ceteras, fulmine feriri.

CAP. LVI. 1. *Lactē & sanguine pluiffe.* Jam dixi suprâ Cap. 38. quomodo pluerit lapidibus. Nec mirum lactē, sanguine, ferro, lanâ, lateribus coctis pluiffe. Ferrum, ferreæve scorix, lana, carnes, lateres cocti fuerant vento rapti;

postea depluere. Aqua quoque cretâ albescat cinnabari aliisque materiis rubescat, tunc dictum est pluuisse lacte & sanguine. Observatur etiam est rubra papilionum stercorea pro sanguineis pluviis fuisse habita. In his omnibus evenit portentum, ubi natura probè fuit cognita.

CAP. LVII. 1. *Armorum crepitus*. Illi armorum crepitus, spectata illa arma cœlestia & inter se concurrentia, ardensque cælum, demonstrant jam pridem visas fuisse auroras Boreales, quas jam infinitis observationibus & egregio opere Cl. de Mairan, *l'Aurore Boréale*, omnibus innotuere.

CAP. LVIII. 1. *Prædixisse cœlestium literarum scientiâ*. Saxum ingenti ventorum vi, aut potius volcanici montis impetu, in sublime raptum fuisse & decidisse minimè mirum est. Id quoque sæpe, & nostrâ ætate, contigit. At & saxum de Sole cecidisse, & casurum prædixisse Anaxagoram Clazomenium, fuit Græcæ vanitatis mendacium. De hoc saxo aliisque satis dixit Cl. Freret, *Mémoires de l'Académie Royale de Inscriptions*, Tom. IV. pag. 421.

CAP. LIX. 1. *Arcus vocamus*. Arcus illos quoque dicimus *l'Arc-en-Ciel*.

2. *Mixturâ nubium, aeris, igniumque*. Iridi colores non eâ mixturâ fiunt, sed refractione luminis. Quod argumentum elegantissimo carmine P. Noceti, eruditis adnotationibus Cl. Bosovich illustrare.

3. *Nec noctu*. Lunares irides videntur & noctu; prioreque & hoc nostro sæculo sunt observatæ. Merito ergo eas prodiderat Aristoteles.

4. *Ni quartadecimâ Lunâ*. Malè Mss. veteres

que editiones, & eruditus Harduinus in suâ alterâ, *tricesimâ Lunâ*. Rectè cum aliis in priorè emendaverat, *quartadecimâ*. Aristoteles, *Meteorolog.* III, 2. ait id accidere pleniluniò, ἐν τῇ πανσελίῳ.

CAP. LX. 1. *Gelando liquorem minui*. Id quoque compertum recentioribus experimentis.

CAP. LXIV. 1. *Mundus in centrum vergit*. Verè quidem mundus cælumve totaque natura in centrum vergit. At non assiduâ mundi cælive volubilitate terra in globum aut orbem cogitur, sed vi illâ naturali, quâ corpora omnia in centrum tendunt.

CAP. LXV. 1. *Permensus montes*. Nunc altissimos montes permensi novimus in Helvetiâ montem *Gemmi* altum hexapedas 1,685. in insulis Fortunatis, *le Pic de Teneriffe*, altum hexapedas, 742. in Americâ montem *Chimboraço* altum hexapedas 3,380.

2. *Quinquaginta millibus passuum*. Id ita absurdum est, ut numquam crediderim a Plinio ita fuisse scriptum. In Mss. legitur *LM*. Crediderim olim fuisse scriptum. *IIIM*. id est, duobus millibus passuum. Quod satis concordat cum altitudine montis *Gemmi*; maximè cum antiqui altitudinem potiùs augerent, quàm minuerent.

CAP. LXVI. 1. *Quâ ratione . . . maria non crescant*. Non hac tantùm ratione, sed multò magis continuâ vaporum vi, licet tot flumina quotidie accedant, maria non crescunt, nec possunt crescere.

CAP. LXVII. 1. *Ad Cimbrorum promontorium*. Cimbrorum promontorium, nunc *la Pointe de Skagen*, in gradu latitudinis 57. 32. Nos verò

ultra novam Zemblam & *Spitsberg*, atque ultra 83. gradum latitudinis navigavimus.

2. *Paludis Mæotica*. Palus Mæotica, *la d'Azow*, non est sinus Septemtrionalis Oceani a quo immensum abest, sed per Bosporum Thracium ponto Euxino, *la mer Noire*, jungitur.

3. *Eudoxum quemdam*. Locus hic obfcurissimus est. Eudoxus cum Ptolemæum cognomento Lathurum, Ægypti regem fugere Arabico sinu, *la mer Rouge*, egressus, Gades usque, *Cadix*, pervectus est. Ergo post anni Urbis conditæ DCXXXVII. ante Christum quo regnare coepit Ptolemæus Lathurus, circumnavigata est Africa. Antea quoque a Plinibus fuerat circumnavigata, ut patet ex Herodoto IV, 42.

4. *Quinto Metello Celeri*. Consul fuit anni Urbis conditæ DCXCIV. ante Christum 60. hac navigatione aliisque id genus dixi in Notis ad Tacitum, Vit. Agric. Cap. 28.

CAP. LXX. 1. *Quartam fere partem signi uni* Canopus gradibus septem cum semisse elevatus est supra horizontem Alexandriae. Immo, ob fractionum vim, Gradibus conspicitur; teste Sierrez de Salazar, Antiquit. Gadit. I, 6.

2. *Apud Arabiam*. Ita MSS. editiones quoque veteres & eruditus Harduinus in alterâ suâ editione. In priore, medias editiones secutus, emendaverat *Arbela*. At Plinius scripsit *Arabian* quod Arbelitis, ubi Arbela, contribueretur Arabiae. Eclipsis illa Lunæ contigit die 20. Septembris, anno U. C. CDXXIII. ante Christum 33.

3. *Vipstano & Fonteio cons.* Anno U. C. MCCCXII. Jesu Christi 59.

CAP. LXXI. 1. *Cursor Philonides*. De eo vide adhuc infrà Libr. VII. sect. 20. Sicyon, nunc *Basilico*; Elis, nunc *Gastouni*, dans la Morée. Egregius autem fuit ille cursor, qui quinquaginta nostras leucas horis novem conficeret.

CAP. LXXII. 1. *Vasaque horospica*. Ita Mss. Reg. 1. 2. 5. & editio princeps. Frustra in recentioribus editionibus emendatum, *horoscopa*. Vasa illa horospica dicimus *des Gnomons*; quibuscum ex umbrâ meridianâ ejusque longitudine cognoscitur altitudo meridiana Solis.

2. *In urbe Anconâ*. Ita Mss. Reg. 1. 2. 5. & editio princeps. Frustra in recentioribus emendatum, *Ancone*. Ancona, nunc *Ancone*.

3. *Supereſt quinta tricesima*. Sic & totidem literis Mss. Reg. 1. & 2. Nec aliter Mss. Reg. 5. alique a Cl. Rezzonico laudati, & editio princeps. Malè emendavit eruditus Harduinus, *supereſt quinta*. In decimâ parte Italiæ. Si gnomon triginta quinque pedes habuerit, umbra æquinoctii die habebit Anconæ pedes 36; & amplissima dies erit æquinoctialium horarum quindecim, & quintarum partium horæ trium. Vide infrà Libr. VI. sect. 39.

4. *Venetia appellatur*. Venetia, nunc *l'Etat de Venise*; de quâ infrà Plinius Libr. III. sect. 22. & Libr. VI. sect. 39.

CAP. LXXIII. 1. *In Syene oppido*. Syene, nunc *Affouan*, oppidum Cancrî Tropico proximum.

2. *Flumen Hypasin*. Flumen Hypasis, nunc *Caſûl*, in Indum, nunc *Sind*, influit. Hypasis fuit *Alexandri itinerum terminus*, ut dicetur infrà Libr. VI. sect. 21. At solstitii die medio non

potest fieri ut supra flumen Hypasin nulla jaciatur umbra, cum Alexandri aræ Hypasi flumini adpositæ sint per 30. latitudinis gradum ipsumque Austrinum Hypasis ostium sit ultra 2 gradum latitudinis.

3. *Patalis celeberrimo portu.* Patala, nunc *Ta-ta-Nagar*, ubi sunt divortia Indi fluminis.

4. *Appellarit ascia.* Ascia, id est, sine umbrâ.

CAP. LXXV. 1. *In insulâ Thule.* Illa Thule videtur esse *les îles de Shet-land*, au Nord d'*Orcades*. At ibi dies non sunt continui mensibus senis, sicut nec in insulâ Monâ, *l'île d'Anglesey*. Camalodunum autem nunc *Colchester dans le Comté d'Essex*.

CAP. LXXVI. 1. *Et Thaletis discipulus.* 1. Ms. Reg. 5. editio princeps & Cl. Rezzonici. Id quoque additum in margine Ms. Reg. 2. Gelenius, deinde alii omisere. At potuit Anaximenes esse primùm Thaletis, deinde Anaximandri discipulus. De Anaximandro dictum superest. 6.

2. *Horologium . . . sciothericon.* Hoc horologium dicimus *le Cadran solaire*. Antiquius fuit tale horologium in urbe Jerusalem sub Achaz rege. Vide IV. Reg. XX, 11.

CAP. LXXIX. 1. *Illorum trium.* Saturni, Jovis, & Martis; ut dictum est supra sect. 1 & 53.

CAP. LXXX. 1. *Gallia & Ægyptus minis quatiuntur.* Rari ac ferme innocui in Galliis Ægypto terræ motus. Nullos ætate suâ audit Plinius: nos sensimus & audivimus aliquos, seu ut dixi, innocuos. Fuere tamen antiquissimis temporibus, ut æstimare est ex volcanicis mo-

tibus, qui in Arvernâ aliisque provinciis olim & ante literarum memoriam exarsere.

CAP. LXXXIII. 1. *Factum est hoc semel.* Bene Ms. Reg. 5. editio princeps, & Cl. Rezonicus.

2. *Sexto Julio coff.* Anno Urbis conditæ DCLXIII. ante Christum 91. Antecessere quoque alia prodigia, quæ videre est apud D. Augustinum de Civitate Dei III, 23. & Orosium, V, 18. Cuncta animalia, humanis usibus subdita, canes, equi, asini, boves, &c. subito efferata; libera vagabantur, neque dominorum patiebantur accessum. Inde conjicere est, quàm tetro odore afflati fuerint vapores.

3. *Flammâ fumoque in calum exeunte interdiu.* Nec mirum; cùm totus hic Apennini tractus salinariis sulphureisque materiis abundet.

CAP. LXXXIV. 1. *Tiberii Caesaris principatu.* Anno Urbis conditæ DCCLXX. J. C. 17. De quo terræ motu dixi ad Tacitum, Annal. II, 47.

2. *Ad Trasymenum lacum dimicantes.* Anno U. C. DXXXVII. ante Christum 217. Trasymenus lacus, nunc *Lago di Perugia*.

CAP. LXXXV. 1. *Echinades insulæ.* Nunc *Curjolari*, vel *les Curfolaires*.

2. *Homero credimus.* Homer. Odyss. I V, 354. Commentum quidem est tantum limi a Nilo fuisse aggestum. At aggestam fuisse magnam limi vim, quotidieque aggeri, certissimum est.

3. *Eidem de Circeiis.* Homer. Odyss. X, 194. Circeiorum memoria manet in monte *Circello*, prope Terracinam.

4. *Herodoto si credimus.* Herodot. II. mure. 10.

5. *Tota Teuthrania.* De eâ vide infra Libr. V. sect. 33.

CAP. LXXXVII. 1. *Anaphe*. Nunc *l'île Naphio*.

2. *Nea*. De quâ infra Plinius Libr. IV. scé 23.

3. *Halone*. Hodieque *Aloni*.

4. *Thera & Therasia*. Thera, nunc *l'île de Santorin dans l'Archipel*. Thera proxima e Therasia, *l'île d'Aspronisi*. De his insulis v de egregium opus, cui titulus, *Voyage pittore, que de la Grece*, Cap. 2. pag. 24. At cum Herodotus Libr. IV. num. 147. Theram insulam memoret, manifestum est eam existisse mult ante annum quartum Olympiadis cxxxv, se annum Urbis conditæ dcvii. At Plinius cui Herodoto conciliari facile potest, si quis attenderit duas esse in insulâ Therâ partes, alteram antiquissimam, &, ut videtur, mundo æqualem quæ nulla præ se fert incendii signa; alteram quæ ex incendio erupit, & in quâ manifest sunt ignis indicia; ut ipse vidit oculatus testi P. Franciscus Richard, *Relation de ce qui s'e, passé de plus remarquable à Santerini*, pag. 21

5. *Post annos cxxx*. Annus ille incidit i annum Urbis conditæ dclviii. ante Christum 107. Verum constat ex Justino XXX, 4. & Plutarcho, de Pythiæ oraculis, pag. 399. enatar esse illam insulam bello Macedonico, cum a Cynoscephalas pugnatum est adversus Philip pum, quod contigit anno Urbis conditæ dlvi ante Christum 197. Crediderim Plinium scripsisse post annos xl. Librarii verò scripsere *post annos cxxx*.

6. *Hiera*. Hiera, seu sancta, insula, nun la *grande Cammeni*, id est, *la grande île Brulé*.

7. *Post annos cx. Thia.* Thia, seu divina, insula, nunc *la petite Cammeni*, id est, *la petite île Brulée*. Si illa insula nata est sub consulibus M. Junio Silano & L. Balbo, ac proinde anno Urbis conditæ DCCLXXII. Jesu Christi 19. inter natas Hieram & Thiam insulas, non cx. sed CCXV. anni intercessere. Immo intercesserunt CCXXXII. anni, si, quod verisimillimum est, Thia insula eadem est, quæ a Senecâ, Natural. quæst. II, 26. & VI, 21. nata proditur Valerio Asiatico II. & M. Junio Silano consulibus, anno Urbis conditæ DCCXCIX. Jesu Christi 46. Et fortè erroris causa fuit similitudo nominis in M. Junio Silano consule. Nihil tamen affirmaverim, cum plurimæ ibi fuerint eruptiones, quales & postea fuere annis 726. 1427. 1573. & hoc quoque nostro sæculo anno 1707. quo inter Hieram & Thiam nova enata est insula. Ms. Reg. 2. & editio princeps habent *ab eâ*.

CAP. LXXXVIII. 1. *Æolias insulas.* Æoliæ insulæ, nunc *les îles de Lipari* ante Siciliam. De iis vide infra sect. 110.

2. *Pythecusas.* Pythecusæ nunc *l'île d'Ischia*, dans le Golfe de Naples.

3. *Prochyta.* Prochyta, nunc *l'île Procita*, quam, ut Pythecusas, a Miseno avulsam ait Strabo, Libr. I. pag. 60.

4. *Leucosiam Sirenum promontorio.* Leucosia Sirenusæque insulæ, nunc *Galina & Galli*, ante insulam Capreas, *Capri*, in sinu Neapolitano.

CAP. LXXXIX. 1. *Myndo.* Myndus, *Mindes*, urbs Cariæ.

2. *Parthenio promontorio.* In Chersoneso Tau-

ricâ Parthenium promontorium, nunc *Eski Founroun*.

CAP. XC. 1. *Ubi Atlanticum mare est*. In immenso Atlantici maris spatio, quod memoravit Plato, in Timæo, pag. 25. agnoscere est veterem Americæ aut notitiam, aut famam. Sed omnia fabulis ita miscuit, ut & de Americâ & de Judæâ vetereque Judææ statu intelligi debeat.

2. *Leucada*. Leucas, nunc *l'île de Sainte-Maure*, Acarnaniæ ablata. Antirrhium, *le château de Romélie*, in anteriori parte Corinthiaci sinûs. Hellespontus, *le Déroit des Dardanelles*. Bospori duo, quorum alter Thracius, *le Canal de Constantinople*; alter Cimmerius, *le Canal de Casa*, vulgò *le déroit de Zabache*.

CAP. XCI. 1. *Galenus*. In Mf. Reg. 2. *Galanus*.

CAP. XCII. 1. *Insulâ Cea*. Nunc *l'île de Zia*, dans *l'Archipel*.

2. *Cum plurimis mortalibus*. In Mf. Reg. 5. *cum pluribus mortalibus*.

CAP. XCIII. 1. *Candor alicujus*. Lapis est phengites; de quo plura vide infra Libr. XXXVI. sect. 46.

2. *Ut Soraete*. Mons Soraetes, nunc *Monte Sant'Oreste*, distat ferme XXVIII. millibus passuum ab urbe Româ.

3. *Ad Mephitis ædem*. Locus ille adhuc dicitur *Musiti*, dans *la Principauté ultérieure*. Memoratur a Tacito Hist. III. 33.

CAP. XCV. 1. *In Nymphæo, saltares distæ*. Sic Mf. Reg. 1. 2. 5. *Nympharum erant insulæ in Lydiâ*.

CAP. XCVI. 1. *In Taurorum peninsulâ. In Tauricâ Chersoneso.*

CAP. XCVIII. *Observatum id multùm in Gallico Oceano.* Fertur id experientiâ constare Gadiibus, *Cadiç.* Contrarium verò innotuit in portu nostro *Brest*, teste Cl. Deslandes.

CAP. CIII. 1. *In Fucino lacu invecus amnis.* Quis ille amnis? an Aqua Marcia, de quâ Plinius Libr. XXXI. sect. 24. transit *Marfos & Fucinum lacum?* Conjicit Cl. Rezzonicus, *in Eupilio lacu invecus Lamber.* Ingeniosa quidem est conjectura, sed audacior tamen, licet infrâ Plinius III, 19. amnes memoret, qui lacus permeant, *ut Adduam Larius, Ticinum Verbanus, Mincium Benacus, Ollium Sebinus, Lambrum Eupilis, omnes incolas Padi.* Lacus autem illi sunt, Fucinus, *lago di Celano*; Larius, *lago di Como*; Verbanus, *lago Maggiore*; Benacus, *lago di Garda*; Sebinus, *lago d'Iseo*; Eupilis, *lago di Pusiano*; Lemannus, *le lac de Genève.*

2. *Arethusa fons Syracusanus.* Fons ille, olim nobilissimus, nunc ignobile est lavacrum, cujus aqua marino sapore inficitur, *l'eau saumâtre.* In magnò autem portu Syracusano exsilit e mari fons aquæ dulcis, quæ usque ad maris summum mari non miscetur. Hic est Alpheus vanâ fabulâ jactatus. Tales fontes aquæ dulcis e mari exsipientes videre est Tarenti, *Tarente*, in angusto sinu, qui dicitur *Mare piccolo*; alterum in sinu Neapolitano; & prope Baias, haud procul monte Miseno; & in portu Lunensi, *le golfe de la Spezia.*

3. *In Atinate campo fluvijs mersus.* In Luca-casiâ, nunc *la Principauté citérieure*, est cam-

pus Atinas, oppidumque Atinum, nunc *Ateno*: ibi mergitur per quatuor circiter passuum milia fluvius Tanager, nunc *Negro*. Unde crediderim Plinium olim scripsisse. *Et in Atinate campo fluvius 1 V. M. pass. mersus: post XX. M. pass. exit & in Aquileiensi Timavus*, nunc *Timao*. Et fortè librarii utrumque numerum junxere. Nam Posidonius de Timavo prodidit tantum cxxx stadia; ut videre est apud Strabonem Libr. V. pag. 215.

4. *Similiter in Silaro*. Lapidescentem hanc Silari, nunc quoque *Silaro*, vim prædicant Aristoteles, Strabo, & Silius Italicus. Hodie indigenis est ignota. Vide Cl. Major, *les Ruines de Pastum*, pag. 22. Pro & folia, Mss. Reg. 5. 6. habent & volatilia.

5. *In Rubro mari oleæ . . . enāscuntur*. Ita Mss. Reg. 5. & libri omnes editi. Hæc verò in aliis Mss. codicibus omissa sunt, & omissa volebat eruditus Harduinus; quòd fortè sunt translata e Libro XIII. sect. 48. ubi eadem occurrunt.

6. *Ἀναπαυόμενον*. Id est, interquiescentem.

7. *Inopus fons*. Inopus fons, est quidam in insulâ Delo puteus, cujus diameter est x i i. passuum circiter. Mense Octobri altitudinem aquæ esse pedum 24. reperit Cl. Tournefort mensibus Januario & Februario ampliùs pedum 30. Fabula est fontem illum cum Nilo, aut, ut aiunt indigenæ, cum Jordane crescere aut decrescere. Vide Cl. Tournefort, *Voyage du Levant*, Tom. I. pag. 347. Edit. in-8°.

8. *Διὸς Θεοδόσια*. Id est, Jovis divinum munus.

9. *Scyrium lapidem*. Lapis est e Scyro insulâ, de quo & infrâ Libr. XXXVI. sect. 26. Ad pumices pertinet.

10. *Omne oleo tranquillari*. Pauca illa verba, *mare oleo tranquillari*, ut & multa alia similia, nuperis experimentis illustrata, miram Plinii diligentiam, ejusque operis utilitatem comprobant. Cl. Francklin hæc experimenta, a Batavis aliisque gentibus, quæ maria adeunt, feliciter renovata, instituit, rectéque monuit plurimum errare, qui antiquos parvi pendant, & antiquitus nota perfectaue negligant.

11. *Arenas flammæ globo eructet*. Cl. Recupero, qui diligentissimè Ætnam speculatus est, observavit eum igneorum saxorum moles tantâ vi sonituque tonitru terribiliore sursum eructare, ut a momento, quo in maximam altitudinem evectæ, ad momentum, quo in terram decidunt, numeraverit in eorum descensu 21. minuta secunda temporis, 21. *secondes*; & cum spatia sint, ut quadrata temporum, evidens est igneas illas moles percucurrisse 7,000. & ampliùs pedes. In Vesuvio numerantur tantùm 9. minuta secunda, 9. *secondes*, quod adhuc 1,200. & paulo ampliùs pedes demonstrat. Vide Cl. Brydone, *Voyage en Sicile*, Tom. I. pag. 190.

CAP. CIV. 1. *Maltham vocant*. Maltha, *la Malthe*, *la Poix fossile*; cujus originem, ut & bituminum, ex obrutis subterraneoque igne incensis silvis meritò repetebat Cl. Rouelle.

CAP. CV. 1. *Naphthæ*. Naphtha, *le Naphte*, bitumen est, & ejusdem originis ac maltha.

CAP. CVI. 1. *Sociali bello*. Sociale bellum coepit anno Urbis conditæ 663. ante Christum 91.

2. *Theón ochema*. Θεῶν ὄχημα, id est, cur-
rus deorum, nunc *Sierra-liona*, sur la côte de
Guinée.

3. *Tot incendiis rerum natura terras cremat*. Toto
terrarum orbe natura terras cremat, succutit, &
renovat fertilesque facit. Optiméque in Phle-
græis suis campis observavit Cl. Hamilton in-
cendia illa terræque motus esse magnum naturæ
aratrum. Quomodo verò novis semper incendiis
natura materiem præparet docuit terræ motus Ca-
nadensis, quo silvæ everfæ, convulsæ terræ, anno
1663. intra spatium trecentarum leucarum ab
Oriente in Occidentem, & centum quinquaginta
ampliùs leucarum a Meridie ad Septemtrionem.
Vide P. Charlevoix, *Histoire de la Nouvelle-
France*, Tom. I. pag. 365. & seqq.

CAP. CVII. 1. *Attrita inter se ligna*. Attriti
inter se lignis ignem adhuc excitant barba-
ri. De hoc usu vide infra Libr. XVI. fest. 77.

2. *In Nymphæo*. Apud Apolloniatas, ut di-
ctum est Capite superiore.

3. *Ad aquas Scantias*. In Campaniâ.

4. *Statis Vulcano diebus*. Die 23. Augus-
tensis erant Vulcanalia. In Calendario Herwa-
tiano, X. KAL. SEPTEMBR. VVLCANALLI.
Ager autem Mutinensis, *Modene*, ob aggest
terras latentesque subtus aquas aliaque natu-
mira valde singularis est.

5. *Et Sidicino*. In Campaniâ; quæ regio
tâ ferme volcanica est.

6. *Egnatiâ*. Egnatia, nunc *Torre d'Adana*
dans la terre de Bari. Saxum illud ejusque fla-
mam ridet Horatius l. Satyr. V, 97. Nec
naturam, sed ad supersticiosos dolos pertin

ut & cinis immobilis in arâ Lacinia Junonis, quæ Crotone, nunc *Crotone*, colebatur.

7. *Ex capite flammam emicuisse.* Ex capite, ex aliis artubus humanis flamma emicat vi electricâ, *l'Électricité*, de quâ jam dixi suprâ Cap. 37.

CAP. CVIII. 1. *Isidoro, nonagies octies.* De his mensuris plura forent dicenda, si paterentur voluminis angustia. Haud siluerim tamen illam Isidori mensuram observatione dignam esse, cum indicet extrema Sinarum saltem auditu Parthis fuisse cognita. Constat enim Gades, *Cadix*, ab urbe Sinarum *Nan-King* distare 124.° 37'. 45". Quod accuratè in mensuram Isidori incidit.

2. *Frons procurrit Hispania, ccccxci.* Ita quidem emendavit eruditus Harduinus ex Agathemero I, 4. At Mss. Reg. habent, *ccccxci*. Quod satis concordat cum locorum situ. Nam a Gadibus, *Cadix*, circuitu Sacri promontorii, *le Cap Saint-Vincent*, ad promontorium *Arctabrum*, *le Cap Finisterre*, sunt stadia multò plura, quàm 491. & si spectentur oræ Hispanicæ sinus & anfractus non pauciora sunt, quàm 891. Nihil tamen mutavi ob Agathemeris auctoritatem.

3. *Myriandrum . . . in Issico sinu.* Issicus sinus, *le Golfe de l'Aïasse*. Myriandrus, urbs Syriæ, fuit inter oppida *Alexandrette* & *Rosos*.

4. *Astypalæam in Carpathio mari.* Astypalæa, *l'île de Stanpalie*, dans le Canal de Rhodes.

5. *Laconica Tænarum.* Tænarus, *le Cap Matapan*.

6. *Lilybaeum Sicilia.* Nunc *le Cap Boco*.

7. *Calarim Sardinia.* Calaris, nunc *Cagliari*.

8. *Quinquagies & semel centena.* Numeros illos & sequentes eruditus Harduinus ex Agathemero, loc. cit. emendavit, quod non sibi consent Mss. Plinii codices; & rectè quidem emendavit. Nondum tamen omnia cum ipso locorum situ planè concordant, qualis nobis compertus est astronomicis observationibus, quæ certissimum sunt geographiæ munimentum.

9. *Patras Peloponnesi.* Patræ, nunc quoque *Patras*. Leucas, *l'île de Sainte-Maure*. Corcyra, *Corfou*.

10. *Acroceraunia.* Acroceraunia, *le Cap de la Linguetta*. Brundisium, *Brindisi*.

11. *Ad Scingomagum vicum.* Scingomagus vicus, nunc *Chamlat de Siguin*, inter Brigantionem, *Briançon*, & Ocellum, *Uxeau dans la vallée de Pragelas*. Ibi fuit finis Italiæ, & initium Galliæ.

12. *Illiberim DCCCCXXVII.* Ita quidem eruditus Harduinus, ex conjecturâ. Nempe cùm locus hic mancus sit & mutilus in Agathemero, ipse singulas alias summas collegit, & quod deerat toti summæ, in hanc quæ Illiberim nunc *Elne*, spectat, contulit. Sed sanè perperam. Quantacumque supponantur viarum divitia, fieri numquam potest ut inter Scingomagum vicum & Illiberim numerentur DCCCCXXV millia passuum. Multò potior est scriptura N Reg. 1. & 2. in quibus legitur, *CCCCCLVI*. Ms. Reg. 5. & editione principe, *quing. LVI. millia*. Hæc enim abundè sufficiunt utriusque loci distantiam.

13. *Hinc vapor.* Hinc vapor torridus, i frigidus rigor.

14. *Sigeum promontorium.* Nunc *le Cap Yeni-hisari*, près les nouveaux Châteaux des Dardanelles.

15. *Os ponti.* Nunc *le Canal de Constantinople.*

16. *Carambin promontorium.* In orâ Paphlagoniæ, Carambis promontorium, nunc *le Cap de Kerempi.* Inde autem patet mensuram illam latitudinis terræ non accuratè esse sumptam a meridie ad Septemtrionem. Hic enim multùm defleat ad Orientem.

17. *Os Maotidis.* Nunc *le détroit de Zabache.* Tanais, *le Don.*

18. *Usque ad Thulen.* Thule hæc, ut patet ex Isidori mensurâ, est ipsa Scandia, *la Scandinavie*; quæ tunc habebatur inter insulas, quòd Septemtrionalis ejus pars non esset satis cognita. Præterea tot lacubus & fluminibus est interrupta, ut sit insulæ simillima. Sic & nos superiore sæculo, hujusque etiam sæculi initio, Californiam inter insulas adnumeravimus, quæ peninsula est.

CAP. CIX. 1. *Melius hic fuit.* Dionysodorus fuit ex insulâ Melo, nunc *Milo*, unâ Cycladum.

2. *Terramque nonagesimam sextam totius mundi partem.* Inventis telescopiis, tanta aperta est cæli vastitas, ut nulla assignari possit terram inter totumque mundum ratio. Nam, cùm stellæ, quæ terris sunt proximæ ne unius quidem minuti secundi temporis, *une Seconde*, parallaxim habeant, earum distantiam a terrâ esse leucarum ampliùs 6,771,770,000,000. constat. Vide Cl. de la Lande, *Astronomie.* Tom. III. pag. 169. Inde patet quanta sit mundi magnitudo quàm exiguum verò punctum sit terra.

IN LIBRUM III.

PRÆF. I. *Quantâ dabitur brevitate.* Et nos illâ brevitate premimur. Singula quidem nomina verbaque in his geographiæ libris forent recensenda; at id non patitur hujus editionis ratio. Pauca & illustria adnotabo; multaque omittam, quæ ex Mss. Reg. nummis veteribus & editione principe emendavi.

2. *Ad promontorium Africa Album.* Nunc *le Cap Spatel.*

CAP. I. 1. *Brutium usque promontorium.* Nunc *le Cap Sparti-vento.*

2. *Juridici conventus ei quatuor.* Conventus illos Hispani nunc appellant *Cancillerias*, vel *Audiencias*. Erant autem Gaditanus, *Cadix*; Cordubensis, *Cordoue*; Astigitanus, *Ecija*; Hispanensis, *Séville*.

3. *Colonia . . . municipia . . . Latio.* De coloniis, municipiis, Latii civiumque Romanorum jure, de populis liberis, foederatis, stipendiariis dixi in Notis ad Tacitum, Annal. XI, 23.

4. *Mariani montes* Malè Mss. *Hareni montes.* Eruditus Harduinus in alterâ suâ editione, *Areæ montes*. In aliis editionibus, *Ariani*. Sunt Mariani montes, Ptolem. II, 4. Nunc *Sierra Morena*. Inde fortè appellatum æs Marianum de quo infra Plinius Libr. XXXIV. sect. 2.

5. *Ilurco.* Bene nummi veteres. Manent Ilurconis rudera in loco qui dicitur *Puente de Pinós*, tribus leucis ab urbe *Grenade*.

6. *Bastetania.* Bene Inscriptiones veteres & ita scribendum e Mss. Reg. 1.

7. *Iliturgi.* Bene Mss. Reg. 1. & edit. pr.

8. *Ripa*, *Epora*. Bene Mf. Reg. 1. & Cl. Rezonicus. Malè editio princeps aliæque, *Ripepora*. *Ripa*, nunc *Castro al Rio*. *Epora*, nunc *Montoro*. In nummis IIPORA.

9. *Sacili*. Sic & in nummis appellatur. Nunc *Acorrucen*, prope *Perabad*.

10. *Fluvius Singulis*. Nunc *Xenil*.

11. *Italica*. Italica, Trajani, principis optimi, Hadrianique & Theodosii patria, nunc *Sevilla la vieja*, & vulgò *Sancti-Ponce*, ex adverso urbis Hispalis, *Séville*.

12. *Urso*, quæ *Genua Urbanorum*. *Urso*, nunc *Ofuna*. At pro *Genua Urbanorum*, mallet eruditus Antonius Augustinus, *Gemina Urbanorum*.

13. *Acinipo*. Bene nummi veteres. Nunc *Ronda la vieja*. *Arunda*, nunc *Ronda*.

CAP. II. 1. *A sorore suâ inchoatam*. Bene Mf. Reg. 1. & editio princeps. Octavia, soror Augusti.

CAP. III. 1. *Conventus septem*. Conventus illi sunt Carthaginienſis, *Carthagene*; Tarraconenſis, *Tarragone*; Cæsaraugustanus, *Saragosse*; Cluniensis, *Cruña*; Asturum, *Astorga*; Lucensis, *Lugo*; Bracarum, *Braga*.

2. *Ilici*, unde *Ilicitanus sinus*. Ilici, nunc *Elche*. Ilicitanus sinus, *le Golfe d'Alicante*.

3. *Calagurritani*, qui *Nassici*. Sic nummi veteres. Calagurris Julia Nassica, nunc *Loharre*, dans le Royaume de Navarre.

4. *Osicerdenſes*. In nummis veteribus OSICERDA. Creditur esse *Xerta*, paulo supra *Dertofam*, *Tortosa*.

5. *Satabitani*. Sic nummi veteres. Sætabi, nunc *Xativa*, recens dicta *S. Phelipe*.

6. *Turmogidi* Mf. Reg. 1.

7. *Segisamajulienses*. Mf. Reg. 1. & Ptole-
mæus II, 6.

CAP. IV. 1. *Libica appellantur*. Bene editio
princeps. Ora illa Rhodani appellantur *Libica*,
ob *Libem*, seu *Africum ventum*, *le Sud-Ouest*,
cui erant obversa.

2. *Fossæ ex Rhodano*. Loco adhuc nomen
Foz.

3. *Stagnum Mastramela*. Nunc *l'étang de Ber-
re*, *le Martigues*. Campi lapidei, *la Crau*.

4. *Maritima Avaticorum*. Nunc *Cap d'Œil*,
versus *Saint Chamas*.

5. *Citharista portus*. Nunc *Ceireste*, prope
Marseille.

6. *Athenopolis* Nunc *Agai*.

CAP. V. 1. *Duo maria, inferum & superum*,
Mare inferum, *la mer de Toscane*; *mare supe-
rum*, *la mer Adriatique*.

2. *cc. in latitudinem excedens*. Bene Mff.,
Reg. 2. 5. & editio princeps. Perperam eru-
ditus Harduinus e Mff. & Martiano emendavit,
ccc. Patet enim cuivis Italiam inspicienti ab
Alsio, nunc *Torre di Maccarese*, usque ad Rhe-
gium, nunc *Regio*, eam *cc. millia passuum* in
latitudinem non excedere. Nomen autem reti-
nent fluvii, *Varus*, *le Var*, & *Arsia*, *l'Arsia*.

3. *Minus ccc*. Libri scripti & editi habent
minus cc. Emendandum est, *minus ccc*. Nec in
distantiâ Italiæ ab Africâ, tantum errare po-
tuere aut Varro, aut Plinius. Ipse Plinius in-
frâ seâ. 14. a Lilybæo, nunc *le Cap Boeo*, ad
promontorium Mercurii, *le Cap Bon*, in Afri-
câ numerat CLXXX. M.

4. *Inter sextam horam primamque brumalem.* Inter meridiem, quæ hora sexta ab antiquis appellabatur, & exortum Solis brumalem, quæ prima iis erat hora. Vide infra Plinium Libr. VI. sect. 37.

5. *Ingaunis liguribus.* Quorum oppidum erat Albium Ingaunum, nunc *Albenga*. Tricies iis datus est ager. De oppidorum civitatumque agris vide tabulam Trajanam, Inscriptionemve reipublicæ Veleiatium, quam explicavi & illustravi in alterâ Taciti editione, Tom. V. pag. 453.

6. *Fluvius Paulo.* Malè Mss. *fluvius Padus*, vel *Pado*. Rectè emendavit Cl. Rezzonicus, *Paulo*. In Mss. Voss. *Palo*. Pomponio Melæ II, 4. *Paulon flumen*, nunc *Paglione*. In ejus ostio Nicæa, *Nice*.

7. *Cemenelion.* Bene Cl. Rezzonicus e Mss. Palmarii, Ptolemæo & Inscriptionibus veteribus. Cemenelium, nunc *Cimiez*. Videntur ejus rudera ad mille quingentos passus ab urbe Nicæâ.

8. *Bimbelli.* Ita Mss. Reg. Vatic. Riccardianæ & Cl. Rezzonicus. Incertus eorum situs. Salluvii verò Aquas Sextias, *Aix*, habitabant; Deciates prope Antipolim, *Antibes*, inter *Ville-neuve* & *Antibes*; Oxubii, inter *Cannes* & *Fréjus*. Veneni, ubi nunc *Vinay*; Vagienni, ubi *Viozenna*; Statielli, ubi *Aicqui*, vel *Acqui*; Magelli, ubi *Majola*; de Veleiatibus eorumque Inscriptione jam dixi suprâ.

9. *Tigullia.* Bene Cl. Rezzonicus e suis libris & Inscriptione Veleiatium. Tigullia, nunc *Sestri*. Rectè quoque distinxit, intus Segesta Tigulliorum, nunc *Sesta*.

10. *Pollentia, Carrea.* Bene distinxit Cl. Rezzonicus.
Tomus I. V

zonicus. Pollentia, nunc *Pollenza*. Carrea, nunc *Carrava*; ab indigenis dicitur *Carru*.

11. *Cosa Volcientium*. Bene editio princeps. *Cosa* nomen retinet prope lacum *Orbitello*.

12. *Seniensis*. Ita Mss. & editio princeps. Nunc *Sienna*.

13. *Timia*. Malè editio princeps, *Trima*; aliæ *Tinia*. Rectè emendavit Cl. Rezzonicus, *Timia*. Servat nomen, & dicitur *Timia*. In fluvium *Tepino* influit prope oppidum *Cannara*. Glanis *la Chiana*. Cùm, ob navigationem, ita continerentur aquæ per novem dies, patet antiquam fuisse artem aliquam molium, *les Ecluse*.

14. *Ne sic quidem*. Ne sic quidem potest fieri navigabilis, sed trabibus tantùm meabilis nec longè.

15. *Meabilis fertur*. Bene Ms. Reg. 2. editio princeps, & Cl. Rezzonicus.

16. *Citra tredecim millia passuum Urbis*. Ms. Reg. & editione principe, *citra XVI. millia*. Quod mallet.

17. *Subitus incrementis*. Bene Ms. Reg. 5. editio princeps. Malè emendatum in recentioribus, *subitis*.

18. *L. M. pass. longitudine*. Malè Ms. Reg. *M. P. L. longitudine*: unde in editione princeps *mille p.* & in recentioribus, *mille passuum quaginta longitudine*. Emendandum fuit *L. passuum*. Immo mallet, *sexaginta millia passuum longitudine*. Tot enim sunt locorum millia; loca ipsa inspicias, tabulamque Geographicam Cl. Boscovich accuratissimam dimetiaris interberis ostia & Circeios, nunc *S. Felice*, ad pedes Circeii montis, *Monte-Circello*.

19. *A Romano rege.* Anco Marcio.

20. *Homero.* Odyss. κ'. vers. 194.

21. *Theophrastus.* Hist. Plant. V, 9.

22. *Liri amne . . . Glani appellato.* Liris amnis, nunc *Garigliano*, appellatus est *Clanis*, Κλάνις, teste Strabone, Libr. V. pag. 233. Unde apud Plinium videtur emendandum, *Clani*.

23. *Falerni.* Falerni illi colles, nunc *le Mont Barbara*, generoso vino olim nobiles, nunc maximâ parte steriles, & herinaceorum, *les Porcépics*, venatione famosi. Ibi tamen fit adhuc vinum non insuave, si sit vetus.

21. *Phlegræi campi.* Hi sunt quos egregio opere nuper illustravit Cl. Hamilton.

22. *Ilionenses Lavinii.* Ita legendum, sine commate; & ita habet editio princeps. Livius I, 1. *Trojani oppidum condunt. Æneas ab nomine uxoris Lavinium appellat.* Lavinium, nunc *Pratica*.

23. *Duodecim semel numerentur.* Urbis Romæ duodecim portæ erant geminæ: sed semel numerantur, cùm triginta septem a Plinio recensentur. Aliter quadraginta novem forent numerandæ. Portarum geminarum vestigia adhuc manent in portis Majore & Sancti Pauli. De urbis Romæ magnitudine & populi multitudine dixi in Notis ad Tacitum, Annal. XII, 23.

24. *Oppidum Pæstum.* Nunc *Piestì*. Ibi manent egregia antiquitatis mōnumenta, quæ optimè descripsit Cl. Major, *les Ruines de Pæstum ou de Posidonie dans la grande Grece*.

25. *Oppidum Elea.* Bene Ms. Reg. 1. & editio princeps. Stephano quoque Ἠλέα, ἡ νῦν Βελέα.

26. *Hispanias adluit.* Bene Ms. Reg. 1.

27. *Alii Notium.* Id est, Meridionalem.

28. *A frutice pineo.* Græcis πίτυς, pinus. Utraque autem Ebusus, nunc *les îles Yviça & Formentera.*

29. *c. m. pass. est longitudine.* Bene Mss. Reg. 1. editio princeps & Cl. Rezzonicus. Baleâris autem major, nunc *l'île de Majorque.* Ejus urbes, Palma, *Majorque*; Pollentia, *Pollença.*

30. *Et Tucim.* Ita Mss. Reg. 1. & 2. Sine autoritate emendatum in recentioribus editionibus, & *Cunici.*

31. *Stæchades...* propter ordinem. Ordinem enim Græci dixere *στοιχον.* Inde Stæchades appellatæ, nunc *les îles d'Ieres.* Una dicitur Protid est prima, nunc *Porquerols*; alia Mese, id est mediâ, nunc *Portcroz*; tertia Hypæa; id est postrema, nunc *l'île du Levant.*

32. *Nec cuniculos.* Ita Mss. Reg. 1. 2. & Cl. Rezzonicus. *Nec* omissum in editione principis & recentioribus.

CAP. VI. *Homero Inarime.* Homer. Iliad. II 290. Ænaria, vel Inarime, nunc *l'île d'Ischia*

2. *Capreæ circuitu XI. M. pass.* Malè Mss. Reg. & editio princeps aliæque, *XL. M.* Optime emendavit Cl. Rezzonicus, *XI. M.* errorem monstrante Josepho Mariâ Secundo, Caprearum nunc *l'île de Capri*, præfecto, in eruditâ insulæ descriptione.

CAP. VII. 1. *Caralitano promontorio.* Nun *Capo Carbonara.* Gorditanum autem promontorium, *Capo dell' Asinara.* Duæ insulæ Herculis quarum major nunc dicitur *Asinara*; minor, *Isola piana.*

· CAP. VIII. 1. *A Thucydide dicta.* Ita editio princeps.

2. *Charybdis mare vorticosum.* Vel summa fuit olim navigandi imperitia, vel valde mutata est locorum facies. Charybdis enim, antiquis adeò formidata, adhuc videtur prope arcem Messanæ, *Messine*, & ab incolis dicitur *Garofalo*. Vel minimæ cymbæ eam sine periculo trajiciunt. Nec ibi aliud est quàm vortex ortus e variis aquarum intercurfationibus, quæ colliduntur in iis angustiis Phari Messanæ. Altitudo aquæ ibi est tantum palmorum 30. Vide *Voyage en Sicile & dans la grande Grece, adressé à M. Winckelmann*, pag. 161.

3. *Colonia Tauromenium.* Nunc *Taormina*. Ibī adhuc visitur antiquum ejus theatrum, in quo scena, quæ in ceteris omnibus deest, exstat integra. Inde patet quàm curiosum sit hujus antiquitatis monumentum.

4. *Mons Ætna.* CL Hamilton die 26. mensis Junii, anno 1769. Ætnam conscendit, craterem ejus diligenter inspexit, ejusque ambitum æstimavit quoque duobus millibus & quingentis passibus. Conus est concavus inversus, intus crustâ salinâ & sulphureâ vestitus, qui sensim decrescit, & ferme in punctum desinit. Audivit a Cl. Rempro, qui Ætnæ historiam scribebat, montis altitudinem per perpendicularum esse trium millium Italicorum. Die illâ 26. Junii in summo craterē barometrum notabat gradus 18. lineas 10. in imo monte gradus 27 : lineas 4. Thermometrum verò, in summo craterē gradus 26. in imo monte gradus 24. Vidit ibi ortum Solis & patentissimum prospectum. Vidit maximam partem

Calabriæ, totam insulam Siciliae, insulas *Lipari Stromboli*, licet ampliùs septuaginta millibus distent. In accuratissimâ tabulâ Geographicâ dimensus spatium, quod suis oculis tum obversabatur reperit hujus prospectûs ambitum esse nongentorum millium passuum, 900. milles. Pyramidalis umbra montis totam insulam percurrebat; & man- attingebat. Quadraginta quatuor montes numeravit in latere Ætnæ, quod Catanam spectat, multos alios in adverso latere. Singuli illi montes sunt conicâ formâ, & craterem habent qui in multis intrâ & extrâ magnis arboribus est tectus. Cl. Hamilton, *Voyage du Mont Etna* pag. 354.

5. *Panormum*. Bene editio princeps. *Panormum*, nunc *Palermo*. Solus, nunc *Solanto*.

6. *Tyracinenses*. Malè editio princeps, *Tiracineses*; editiones recentiores, *Tiracienses*. Stephanano sunt *Τυρακῖναι*, nunc *Trahina*.

7. VII. *Æolia*. Omnes illæ insulæ ignis subterraneorum vi ex eruptione sunt enatæ, evidenter agnovit Cl. Hamilton, qui hæc loca diligentissimè exploravit. Vide & Cl. Brydone, *Voyage de Sicile & de Malthe*, Tom. pag. 36. Ibi autem a Plinii temporibus novæ insulæ prodire: nunc enim XI. numerantur. Aliarum insularum maxima *Lipara*, *Lipari*.

6. *Vulcania*. Æoliæ insulæ dictæ sunt a Romanis *Vulcaniæ*, quòd ignes evomerent. Nunc fumum tantum reddunt. Una *Strongyle*, *Stromboli*, semper ardet; tot abhinc sæculis inhausta.

CAP. IX. I. *Circuitu paulo minor*. Bene I. Reg. I. & editio princeps.

2. *Strongyle*. Hæc insula, ut jam dixi, appellatur *Stromboli* vel *Strongoli*. Mons ejus ignivomus in eo differt ab *Ætnâ* & *Vesuvio*, quòd continuo ignem, & rarissimè materias, *la Lave*, ejaculetur. Vidit tamen eum Cl. Hamilton, anno 1769. ignitos lapides frequenter e suo cratere ejaculantem. Vidit quoque materias e montis latere erumpentes, & in mare decidentes. Inter continuas illas eruptiones, pars insulæ adhuc habitatur a quinquaginta familiis. Fertur nautas sereno tempore montem illum viginti quinque leucarum intervallo dissitum observare posse, ejus verò flammam multò longiùs noctu videri. Quod prodit horizontem ejus visibilem non esse minorem 500. millibus passuum, ac proinde maximam esse ejus altitudinem. Cl. Brydone, loc. cit. pag. 40.

CAP. X. 1. *Dioscorôn*. Castoris & Pollucis *Διοσκώρων*. Ibi nunc sunt tantùm scopuli, ubi olim insula *Dioscorôn*, & insula *Calypsus*, Homeri & illustrissimi Fénelon ingeniis clarissima. Inde patet quantùm ab Homeri & Plinii temporibus immutata fuerit in his locis naturæ facies. Sic quoque inter scopulos latent *Tiris*, *Eranusia* & *Meloessa*.

CAP. XI. 1. *Amnes Crathin & Sybarin*, ubi fuit urbs. Amnes illi nunc quoque dicuntur *Cratte* & *Sybari*. Hos inter fuit urbs *Sybaris*, olim voluptatibus insignita, nunc ob uliginosa loca fordet terra, & pestilens est æstate. Distabat tribus millibus passuum ob oppido *Corigliano*. Oppidum autem *Thurii*, nunc *Terra-nuova*. Ibi inventi eorum nummi.

2. *Caudini*. Unde nomen *Furcis Caudinis*, ubi

viſti a Samnitibus Romani, & ſub jugum miſſi
Manet cladis memoria in loco, qui adhuc dic-
tur, *Forchie*.

CAP. XII. 1. *Sevini appellati*. Sevini, & π.
τὴ σέβεισθαι, dicti.

2. *Nar amnis*. Nar, nunc *Nera*. In Narem in-
fluit Velinus, nunc *Velino*. Velinus autem Ve-
linos lacus, *Pie di Luco*, ſubit, & in Narem
amnem influit, qui poſtea ipſe Tiberim petit.

CAP. XIII. 1. *Voto vere ſacro*. Illud eſt ver-
ſacrum; quo animalia, vere inter Kalendas Mar-
tias & pridie Kalendas Maias nata; immola-
bantur.

2. *Intus Novana; in orâ Cluana*. Bene Mſ.
Reg. 1. & editio princeps. *Asculum*, *Ascoli*;
Novana, *Monte Novano*; *Cluana*, *Piano di S.*
Giacomo; *Potentia*, *Porto di Recanati*.

3. *CLXXXVIII. M.* Ita Mſ. Reg. 1. & editio
princeps.

CAP. XIV. 1. *Jungetur hic*. Ita Mſſ. Reg. Nec
aliter editio princeps.

2. *Asisinales*. Bene Cl. Rezzonicus ex In-
ſcriptionibus veteribus. Nunc *Assisi*; vulgò no-
bis *Assiſe*.

3. *Forotulienses, cognomine Concupienses*. Ita
Mſſ. Reg. & editio princeps. Sine auctoritate
in recentioribus editionibus emendatum, *Foro-*
julienses, cognomine Concubientes.

4. *Iguini*. Ita Mſ. Reg. 1. editio princeps, &
vetus Inſcriptio apud Cl. Rezzonicum. Dicti
quoque ſunt Iguvini, nunc *Gubbio*.

5. *Camellani*. Mſſ. Reg. & editio princeps.

6. *Vindenates*. Bene editio princeps, & In-
ſcriptiones veteres.

7. *Persei bellum.* Bellum Persei cœpit anno Urbis conditæ DLXXXIII. ante Christum 171. Ergo Ameria, nunc *Amelia*, condita est 1035. annis ante Christum.

CAP. XV. 1. *Amnibus Arimino & Prusâ.* Ita Mss. Reg. Ambrosian. & editio princeps. Ariminum, nunc *Rimini*. Amnis autem Ariminus, nunc *Marecchia*; Prusa, nunc *Ausa*. Rubico, *Luso*; ut volunt Ariminenfes. Cæsenates autem contendunt esse *Pisatello*: his favent Cll. Morgagnus & Rezzonicus. Sapis, nunc *Savio*; Vitis, *Ronco*. Anemo, *Amone*; Bedeses, *Montone*.

2. *Saltus Galliani.* Ita Mss. Reg. Vatic. Riccardian. & Medicæi. Nec aliter editio princeps. Illi Gallorum Saltus, juxta Cl. Rezzonicum tenebant aspera Apennini cacumina supra Mutinam, Regium & Parmam, ubi adhuc amplissimæ silvæ.

3. *Tannetani.* Antonino in Itinerar. Tannetum, nunc *Tannedo*, DCCL. M. a Parmâ. In Mss. Reg. Chiffl. Riccardian. & Medic. *Tannitani*.

4. *Veleiates.* Bene Cl. Rezzonicus, ex Tabulâ Trajanâ, de quâ jam dixi suprâ.

5. *Cognomine veteri Regiates.* Bene Cl. Rezzonicus. Ibi adhuc *Terra, e case di monte Regio*; & parum distans amniculus Regius.

6. *Umbranates.* Ita Ms. Barberin. & Cl. Rezzonicus. Nunc *Citta d'Ombria*: ubi multa adhuc manent antiquitatis vestigia.

CAP. XVI. 1. *Inciam.* Bene Mss. Reg. 1. & 2. *Incia*, nunc *Enza*; dicitur quoque *Lenza*.

2. *Durias duas.* Altera major, nunc *Dora*, vel *Dora Baltea*: altera minor, nunc *Dora piccola*.

3. *Augustâ fossâ*. Bene Mss. Reg. 1. & 2. Si quoque esse emendandum rectè viderunt Cluverius & Cl. Rezzonicus.

4. *Quondam Messanicus*. Nunc *Po di Primaro*. Ostium verò fuit ferme ubi nunc *Torre a Primaro*. Vatreus amnis, nunc *Santerno*; & Forum Cornelii, nunc *Imola*.

5. *Ostia plena Carbonaria*. Bene Mss. Ambrosian. & editio princeps. Ostia illa sunt *Po d Ariano*, *Porto Goro*, & *Bocca del Camello*.

6. *Fossiones Philistina*. Fossiones illæ Philistinæ, ut & Philistina fossa nomen trahunt a Philistæis, qui eas regiones tenuere. Nunc *Bocca della Gnoca*; *Bocca della Scovetta*, *Busa della Tole*, *Sbocco dell' Asinino*, &c. Tartarus, hodie quoque *Tartaro*.

7. *Atesi*. Mss. Reg. editio princeps & Cl. Rezzonicus. Atesis, *l'Adige*.

8. *Meduaci duo*. Mss. Reg. editio princeps & Cl. Rezzonicus. Horum major, *la Brenta*; minor, *Bacchiglione*.

CAP. XVII. 1. *Fructuosæ alveo importat*. Bene Mss. Reg. 1. Ambrosian. & Cl. Rezzonicus. Nec aliter Plinius, Libr. XIX. sect. 1. *Ignoscat tamen aliquis Ægypto serenti ut Arabiæ Indiaque merces importet*. Padus autem maria cuncta seu cunctas maris opes Transpadanæ regioni importabat.

2. *Vibiforum*. Bene Ms. Reg. 1. & editio princeps. Nunc *Revello*.

3. *Atque Peninas*. Bene Mss. Reg. Ambrosian. & Cl. Rezzonicus. In Inscriptione vetere, DEO PENINO. Nomen sanè ductum a voce Celticâ, *pen*, quæ apud Aremoricos caput & verticem adhuc significat.

4. *Ex quibus Lavi.* Sic Mf. Reg. 1.

5. *Transalpibus profecti.* Bene Mff. Reg. 1. & 3. editio princeps. Malè in recentioribus emendatum, *trans Alpes provecti.* Laus Pompeia, nunc *Lodi vecchio.*

6. *Liciniforum.* Mff. Reg. 1. 2. & editio princeps. Nunc *Lecco.*

7. *Vitam in montibus degentibus.* Orobi dicti ab ὄρος, mons, & βίος, vita.

CAP. XVIII. 1. *Tiliaventum majus minusque.* Mff. Reg. Ambrosian. & Cl. Rezzonicus. *Tiliaventum majus*, nunc *Tajamento*: minus, *Languignana.*

2. *Anaxum.* Mff. Reg. Ambrosian. editio princeps, & Cl. Rezzonicus. Nunc *Stella.*

3. *Quo Varianus defluit.* Mff. Reg. Colbert. Ambrosian. 2. & editio princeps. Nunc *Muzonela.* In Mf. Reg. 2. *Varamus.*

4. *Nobile vino Pucinum.* Nunc *Prosecco.*

5. XXXIII. M. *ab Aquileiâ.* Bene Mff. Reg. Landinian. Ambrosian. & editio princeps. Malè in recentioribus editionibus emendatum, xxiii. Inter Aquileiam, *Aquilée*, & Tergestem, *Trieste*, sunt passus ampliùs xxx. M.

CAP. XIX. 1. *Adduam Larius.* De his lacubus jam dixi suprâ Libr. II. Cap. 103. Amnes verò sunt *Addua*, *l'Adda*; *Ticinus*, *le Tésin*; *Mincius*, *Mincio*; *Ollius*, *Oglia*; *Lamber*, *Lambro.*

2. *Per vada Sabatia.* Nunc *Vado*, haud procul urbe *Savone.*

CAP. XX. 1. *Caput eorum Stænos.* Optimè Mf. Reg. 1. Sic & Fasti Capitolini, DE LIGURIBUS STOENEIS. Stœni, nunc *Steneco.*

2. *Cottianæ civitates.* Postea a Nerone in pro-

vinciæ jus redactæ; ut dixi ad Tacitum in Supplemento Annal. X, 10.

3. *Item attributæ.* Nec adjunctæ sunt civitates quæ lege Pompeiâ fuerant attributæ municipiis ut eò jus peterent.

4. *L. Æmilio Paulo.* Æmilius Paulus & Atilius Regulus consules fuere anno Urbis conditæ DXXIX. ante Christum 225.

CAP. XXI. 1. *Arsiæ.* Arsiæ anni, nunc *Afa*; de quo jam dictum fect. 23.

2. *Colentum insula.* Nunc, ut creditur, *Pile-Morter*. Ibi rudera antiqua, quæ memorat Cl. Fortis, *Viaggio in Dalmazia*, Tom. I. Epist. ult.

CAP. XXII. 1. *In decurias cccxlii.* Ita Mss. Reg. Colbert. Paris. & editio princeps. In Mss. Reg. 2. cccclxii.

2. *cclxix. Mazæi.* Ita Mss. Reg. 1. 2. Paris. & editio princeps.

3. *Peguntium.* Corruptè Mss. Reg. & editio princeps, *petunt in eam*. Unde emendatum in recentioribus editionibus, *Peguntia*. Emendandum erat *Peguntium*. Ptolemæo enim II, 17. Πηγύντιον; nunc *Almissa*.

4. *Nympheum promontorium.* Ms. Reg. 1 & editio princeps. Nunc *le Cap Rodoni*.

CAP. XXIII. 1. *Montes Candaviæ.* Nunc *Craffa*.

2. *Celebre Nypheum.* De quo jam dictum supra Libr. II. fect. 110.

CAP. XXIV. 1. *Vianiomina.* Ita Ms. Reg. 1. Nunc *Vienne en Autriche*. Flavium Solvense, *Sol-feld*. Sabaria, *Saryar*. Scarabantia Julia, *Edenburg*.

CAP. XXV. 1. *Draus e Noricis*. Amnes illi, *Draus, la Drave*; Sans, *la Save*; Colapis, *Kulp*; Bacuntius, *Bozcent*; Valdasus, *Vuka*; Urpanus, *Verbas*. Oppidum verò Taurunum, nunc *Tzeruinka*.

CAP. XXVI. 1. *Ad flumen Drinium DXXX*. Perperam in recentioribus editionibus DCCC. Bene Mss. Reg. 1. 2. 5. DXXX. & fortè paulo major adhuc est numerus, ni multos viarum anfractus & circuitus computaverit Agrippa. Drinius, *le Drin*.

2. *Acroceraunium CLXXV*. Mss. Reg. & editio princeps. Acroceraunium promontorium, nunc *la Linguetta*.

3. *Ambitu XVII*. Ita Mss. Reg. 1. 5. & editio princeps, Id est, septies decies centena milia passuum.

4. *Quo distinximus sine*. Suprà sect. 16.

5. *Electridas vocavere*. Bene Plinius vanitatem Græcam arguit, cùm in hoc mari non fuerint Electrides insulæ; ut dicetur infrà Libr. XXXVII. sect. 11.

6. *Grateæ aliquot*. Grateæ, quæ & Crateæ dicuntur, ac Liburnicæ, insulæ sunt, quæ observantur juxta *Murlaka* & *la Dalmatie*. Celadussæ autem insulæ sunt *Kasvan*, *Capri*, *Smolan*, *Tihat*, *Sestre*, aliæque minores, quarum omnium præcipuæ sunt *Parvich* & *Zlarin*.

7. *Contra Surium*. Bene Mss. Reg. 1. 5. & editio princeps. Eruditus Harduinus ex infelici conjecturâ malè emendavit, *contra Tragurium*. Surium autem insula, nunc *Zuri*. Inter Surium & oram Sicensem, nunc *Sebanico*, sunt insulæ Celadussæ. Vide Cl. Fortis, *Viaggio in Dalmazia*, Tom. I. Epist. ult.

8. *Bubua*. Ita editio princeps. Fortè Plinius scripserat tantùm *Bua* aut *Boa*. Est insula quæ in Cod. Theodosian. Leg. III. de Hæretic. appellatur *Boa insula*. Sub imperatoribus Romanis fuit exsiliis famosa. Nunc quoque dicitur *Bua*.

9. *Capris laudata Brattia*. Brattia insula, nunc *Brazza*. Ibi capri agnique sunt adhuc exquisitissimi saporis, teste Cl. Fortis. Issa, nunc *Lissa* Pharia, nunc *Lesina*.

10. *Corcyra, Melana cognominata*. Corcyra nunc *Corzola*: cognominata est Melæna, id est nigra, ob umbrosam silvarum proceritatem.

11. *Melita*. Melita insula, nunc *Meleda*; et ita quoque vulgò *Zapuntello*.

12. *IV. Elaphites*. In Mss. Reg. 1. & editione principe, *VII. Elaphires*. Quod verius crediderim. Plures enim ibi sunt insulæ, quàm quatuor. Ita autem sunt dictæ a cervorum copiosa turba.

13. *Ab Orico XII. millia passuum*. Malè Mss. Reg. 1. 5. *MM. P.* Malè quoque recentiores editione *M. millia passuum*. In editione principe, *II. M. P.* meliore quidem, sed exiliore, numeri Emendavi, *XII. millia passuum*; quod satis indicat Scylax, pag. 10. cùm ait ex insulâ Saso in Oricum navigationem esse tertiæ diei partem *εἰς Ὀρικὸν πόλιν ἐστὶ παράπλευς ἡμέρας τρίτον μέρος*. Paulo suprâ dixerat ab Orico mare stadia esse *λxx. στάδια π.* Saso, vel Sason insula, nunc *Sesano*.

IN LIBRUM IV.

PREF. 1. *Acrocerauniis montibus*. Nunc Mo-

ti della Chimera. Incipit ille sinus prope Aulonem, nunc *Valona*, ubi promontorium, *la Linguetta*. Finitur Hellesponto, *le détroit des Dardanelles*.

2. *Laconica*, Bene Mf. Reg. 1. A Melâ I I,

3. appellatur *Laconice*.

3. *Alio mari*. Mari Ægæo.

4. *Locus Aornos*, id est, sine avibus.

CAP. I. 1. *Maximéque nobilitatus*. Aëtiacâ victoriâ nobilitatus Ambracius sinus, *le Golfe d'Arta*.

CAP. II. 1. *Promontorium Antirrhium*. Rhium & Antirrhium, nunc *les Dardanelles de Lépante*. Rhium, *le Château de Morée*. Naupactum, *Lépante*.

CAP. III. 1. *Crissæus sinus*. Nunc *le Golfe de Salona*.

2. *Oppidum Delphi*. Nunc *Castri*; locus, quo nullus fuit apud Græcos celebratior.

CAP. IV. 1. *Peloponnesus*. Nunc *la Morée*.

2. *In quinque M. pass.* Spatium illud hodie dicitur *Hexamili*, id est sex millia passuum; quod recens milliarium Græcum brevius sit Romano.

CAP. V. 1. *Tanaro promontorio*. Nunc *le Cap Matapan*.

2. *Intus Sparta*. Loco, ubi fuit Sparta, nunc nomen *Paleo-chori*. Ex Spartæ ruderibus condita urbs *Misitra*; ita dicta a quodam casei cocti genere, quod in his terræ insularumque partibus celebratissimum est & vulgatissimum.

CAP. VI. 1. *Pylæ*. Corruptè quidem Mf. Reg. I. *Fila*: sed probat emendandum, *Pylæ*.

2. *Tritienses*. Bene Mf. Reg. 1.

3. *Per Arcadiam LXIX. mill.* Mf. Reg. 1. & editio princeps.

CAP. VII. 1. *Piræus*. Piræus portus, *Porto-leone*. Phalera, nunc *Agio-Nicolo*. Anæ autem, supra omnem claritatem nobi nunc *Atheni*.

2. *Maliacus sinus*. Nunc *le Golfe de Zei*

3. *Thermopylarum angustia*. Nunc quæ *Thermopyles*.

4. *Heraclea, Trachin dicta*. Id est, aspectu *τρεχύς*, Nunc *Zeitun*.

CAP. VIII. 1. *Pharfalici campi cum civi*. Pharfalus, nunc *Farfa*.

2. *Peneus*. Nunc *Salampria*.

3. *Dictum est Homero*. Iliad. II, 262.

CAP. IX. 1. *Centum nonaginta septem*. Ita Reg. 1. 2. & editio princeps. In Mf. Reg. *ducentorum nonaginta septem*.

CAP. X. 1. *Duobus inclyta regibus*. Philo & Alexandro.

2. *Pella colonia*. Alexandri Magni natalibus signis. Nunc *Palatifa*, id est, parva palatia

3. *Theſſalonica*. Nunc *Saloniki*. Vulgò nunc *Salonique*.

4. *A Dyrrachio cclxvii. millia passu*. Pessimè in libris scriptis & editis, *cxiv*. Idcirco furdum est, ut patet ex ipso locorum situ. Emendandum fuit, *cclxvii*. Hanc enim esse distantiam inter Dyrrachium & Theſſalonicam de accuratissimus scriptor Polybius apud Strabonem, Libr. VII. pag. 323. Id etiam constat auctoritate ipsius Plinii infra sect. 18. ubi continetur scriptis & editis libris: *Philippi colonia: absunt a Dyrrachio cccxxv. mill.* Thermaicus autem sinus, *le Golfe de Saloni*

5. *Pallepensi Isthmo*. Isthmus ille, nunc

Iandro, vel *les Portes de Cassandre*. Sinus *Me-
cybernæus*, *le Golfe de Cassandre*.

6. *Singos*. Unde nomen fuit sinui *Singitico*,
nunc *le Golfe de Monte Santo*.

7. *Montem Athon*. Mons *Athos*, nunc *Agios
Oros*, vel *Monte Santo*.

8. *Centum quinquaginta mill.* *Georgerinus*,
Archiepiscopus Samius, ait ambitum esse *CLXX.*
mill. passuum. Tantæ autem altitudinis est mons
Athos, ut *Lemnon insulam*, nunc *Stalimene*,
quadraginta millibus passuum distantem, umbrâ
suâ, cùm Sol occidit, aliquando tegat, teste
eodem *Georgerino*.

9. *Palæorium*. Bene *Mff.*

10. *Macrobii cognominantur*. Nec immeritò;
si ibi, ut ferunt, dimidio longior, quàm in aliis
terrâs atas habitantium erat; teste *Pomponio
Mela* II, 2.

11. *Sinus cum oppido Cremoro*. Sinus *Cermo-
rus Strymonicus*ve, *le Golfe de Contessa*.

12. *Duo homines*. *Alexander & Paulus Æmi-
lius*.

CAP. XI. 1. *Pontus ac Propontis*. *Pontus*, *la
mer Noire*; *Propontis*, *la mer de Marmara*.

2. *Ita Xerxes ibi dinumeravit exercitum*. Ibi
Xerxes copias suas, quia numero non poterat,
spatio mensus est. *Pomponius Mela* II, 2.

3. *Macron Tichos*. Id est, longum murum.

4. *Melanem Sinum*. Nunc *le Golfe de Saros*.

5. *Tomos*. *Tomi*, exsilio *Ovidii* nobilitatè,
nunc *Tomeswar*; dicti quoque *Baba*.

6. *Bosporus*. Nunc *le Canal de Constantinople*.

7. *Ad murum suprâ dictum*. Ad *Macron Ti-
chos*, de quo modò dictum est.

8. *cxxy. mill.* Mss. Reg. Colb. Paris & alio princeps.

9. *Sinus Castenes.* Sinus ille est inter *lenal* & *Galata*. Byzantium, nunc *Constantino*.

10. *Latitudine cc. pedum.* Bene Mss. & alio princeps. Malè recentiores editiones, *passuum*.

11. *Lysimachia.* Nunc *Hexamila*; quòd Isthmibi pateat sex millibus passuum.

12. *Ex facie loci nomine accepto.* A facie ci in formam cordis dispositi urbs dicta *Cardia*. Hujus urbis nummum vide apud Cl. Ilerin, *Médailles des Peuples & Villes*, Tom pag. 197.

13. *Callipolin & Seston.* Callipolis, *Gallip Sestos*, *Zemenic*; *Abydos*, *Nagara*; *Lampsac Lamsaki*; promontorium *Mastuzia*, *Capo Gre Sigeum*, *le Cap Ieni-hisari*.

14. *Oppidum Elæus.* Nunc *le Château d'Europe aux Dardanelles*.

CAP. XII. 1. *Corcyra a Buthroto.* Ita ed princeps. Nunc *l'île de Corfou*.

2. *Homerò dicta Scheria.* Iliad. V, 34.

3. *Itacha.* Nunc *Thiaki*. Ibi incolæ vestiquædam domûs Ulyssis adhuc monstrant.

4. *Cephalenia quondam Melana dicta.* *Melana*, id est nigra. Nigras insulas plerumque tiqui dixere, quæ multis arboribus consit umbrosam speciem videntibus e mari referre *Cephalenia*, nunc *Céfalonie*.

5. *Circuitu patet xciii.* Ita Ms. Reg. 1. Ms. Laet. *xcj*. In editione princeps, *lxxx*. Pessimè Mss. Reg. 2. 5. & recentiores editiones, *xliv*. Errat quoque Strabo, Libr. X. p

456. cū ait ambitum Cephalenīæ esse stadiorum propè ccc. id est xxxvii. M. D. pass. Majorem numerum sum secutus, qui veritati propior est. Incolæ adseverant hanc insulam circuitu patere clx. mill. Cl. Galland, *Voyage Ms. du Levant*. Attendendum semper brevius esse recentiorum Græcorum milliarium, quàm fuit Romanorum.

6. *Same diruta*. Same, nunc *Samo*, a Romanis diruta anno U. C. dlxv. Ibi manent rudera maximæ antiquitatis.

7. *xxxv. millia*. Mss. Reg. 1. 2. & editio princeps.

8. *Patet xxv. mill. pass.* Major est Itacha. Videtur Plinius circuitum pro longitudine usurpasse.

9. *Cythera*. Nunc *Cerigo*. Ibi multa concharum genera lapidescentia vidit anno 1680. Cl. Galland.

10. *xvi. millia pass.* Mss. Reg. 1. 2. & editio princeps.

11. *xix. mill. pass.* Mss. Reg. 1. 2. & editio princeps.

12. *xxx. mill. pass.* Ms. Reg. 1. & editio princeps.

13. *Adendros*. Ms. Reg. 1. Adendros dicta videtur, quòd esset sine arboribus. Nunc *Pensenesia*.

14. *Creta*. Nunc *Candie*.

15. *Cydon*. Nunc *la Canée*. Unde a quibusdam tota insula *la Canée* dicitur. Ex eo oppida venere cydonia, *les Cognassiers*, quæ nunc ibi non sunt frequentissima. Minoum autem, *le port de la Canée*.

16. *Hierapytna*. Nunc *Girapetra*. *Pytna* cœ fuit montis *Idæ*. Ibi *Jovem* a caprâ fuisse tritum ferebant : unde nomen *Hiera*, id sacra.

17. *Promontorio Phycunte*, *ccxxv. mill.* Cùm *Agrippa* in suis mensuris sit accuratus. Tâ emendavit *Frobenius ccxxv. millia*. Tâ est enim locorum distantia. Immo *Strabo*, L. X. pag. 475. distantiam illam prodidit stadiorum bis mille, id est *ccl. mill. pass.* Malè *N* editio princeps & recentiores, *cxxv. mill.* *P*romontorium *Phycus*, nunc *Ras-al-Sem*; a nâtis vulgò dictum, *le Cap Rasat*.

18. *Armedon*. Ita *Mss.* & editio princeps. una ex insulis, quæ videntur ante *Sammoni* promontorium, *le Cap Salomon*.

19. *Eubæa*. Nunc *Egripo*; vulgò *Négrepo*

20. *A Delo quindecim mill. passuum*. Ita bri omnes scripti & editi. At *Cl. Tournefo Voyage du Levant*, Tom. I. pag. 342. *Plini* arguit, quòd *xv. mill.* scripserit; cùm a *po* *Myconi* insulæ, nunc *Myconi*, ad parvum *po* tum *Deli*, quò vulgò appellitur, sint tantum *vi. millia passuum*.

21. *Circuitu viginti octo millium*. *Cl. Tournefort*, loc. cit. pag. 205. ait numerari *xl. m*. Gratissima est insula *Siphnus*, nunc *Siphan*. In eâ vidit *Cl. Tournefort* senes qui erant *vi. m* ti annos 120.

22. *Seriphus xv.* Ita *Mss.* *Reg. i.* & editio princeps. Malè recentiores *duodecim*. Sed ex lior adhuc est numerus, *xv.* *Cl. Tournefort* ibid. pag. 214. ait eam patere circuitu amplius *xxxvi. mill. pass.* *Seriphus*, nunc *Serpho*.

23. *Delos*. Nunc *les Dilles*. Delos dicta, quod manifesta δῆλος repente apparuit.

24. *Cingitur quinque mill. passuum*. Ita libri omnes scripti & editi. Cl. Tournefort, ibid. pag. 342. Perperam Plinium arguit, quasi quindecim millia passuum scripserit.

25. *Cynthio monte*. Mss. Reg. & editio princeps.

26. *A Delo XVIII*. Ita libri omnes. At certe error est. Naxos enim, nunc *Naxie*, magis distat a Delo, quam Paros; & ipse Plinius XXXVIII. mill. inter Paron & Delon modò suprà numeravit. Cl. Tournefort, ibid. pag. 343. ait esse XL. mill. pass. inter Delon & Naxon. Oppidum autem Naxi insulæ dicitur quoque *Naxia*.

27. *Septuaginta quinque millia*. Incolæ C. mill. pass. insulæ Naxo tribuunt, teste Cl. Tournefort, ibid. pag. 255. Sed, ut jam monui, brevius iis est milliarium, quàm fuit Romanis; & plerumque res in majus attollunt. P. Babin, e Societate Jesu, cùm Paron insulam inviseret, audivit ejus circuitum esse XXXVI. mill. pass.

28. *A Naxo XXXVIII. mill. passuum*. Optime Mss. Reg. 1. & editio princeps. At si Plinius accuratè Icarì insulæ distantiam a Naxo determinavit, ejus longitudinem majorem, quàm par est, fecit. Juxta Cl. Tournefort, Tom. I I. pag. 94. Icaros insula habet circuitu 60. millia passuum. Icaros, nunc *Nicaria*.

29. *LII. mill. pass.* Bene editio princeps.

30. *A Samo triginta quinque mill.* Ita libri omnes. At fretum inter Icarum & Samum, quod nunc dicitur *le grand Bogaç*, est tantùm XVIII. mill. passuum latitudine, ut constat ex Cl. Tournefort, ibid.

31. *Ab eâ.* Ab Icaro insulâ.

32. *Scyros.* Nunc *Skyro.* Græcis verò dicunt *Agios Ischyros*, ob ædem D. Georgii; in qua ut ferunt, multa patrantur miracula.

33. *Ios.* Nunc *Nio.* Diurna anni 1772. nuntiata, flagrantibus Russici & Turcici impetibus, inventum ibi esse a Comite Grunow. meri tumultum, in quo maximi poetarum circuli adhuc federent, qui, cum apertus est thesaurus, decidere: scriptoriam quoque suppellectilem marmoream in eo inventam. Altum & postea de re tam insigni silentium fabulam aut mendacium prodidit.

34. *Patmos.* Nunc *Patino.* Insula D. Joannis exilio & Apocalypsi nobilitata. Habet circuitu XVIII. mill. pass. Sed si anfractus omnes numerentur, erunt, ut ait Plinius, XXX. teste Cl. Tournefort, ibid. Tom. II. pag.

35. *Melos.* Nunc *Milo.* Licet eam insulam rotundissimam dixerit Plinius, longior videtur quam latior, teste Cl. Galland.

36. *Thera.* Nunc *Santorin.* De Therâ, Thasiâ, & Thiâ, jam dictum supra Libr. II. pag. 89.

37. *Circuitu LXXXIX. mill.* Ms. Reg. I. & c. princeps.

38. *Sammonium Cretæ promontorium 300 mill.* Hic error est in numeris, & legitur XLIII. mill. Suprà enim Plinius, sect. 20. a Capro insulâ ad promontorium Sammonium *Cap de Salomon*, numeravit LX. mill.

39. *Ab Atho LXXXVII. mill. passuum.* Major certè est hic numerus. Georgerinus, Archiepiscopus, ut supra dixi, cum de n

Atho ageretur, ait insulam Lemnon distare tantum XL. mill. pass. ab Atho : nec majorem distantiam monstrant accuratissimæ nostræ tabulæ Geographicæ.

40. *Sexaginta duo mill. D. Ms. Reg. 1. & editio princeps.*

41. *Ab Imbro XII. mill.* Pessimè in libris scriptis & editis, *triginta duo millia*. Quasi Samothrace magis distaret ab Imbro, quàm a Lemno. Contrà Imbrus, nunc *Imbro*, est inter Samothracen, nunc *Samothraci*; & Lemnon, nunc *Lemno*; vel *Stalimene*. Irrepsit error ex triplicatâ denarii numeri notâ. Nec Samothrace distat amplius XII. mill. ab Imbro.

42. *A Thraciæ orâ triginta octo, circuitu triginta duo mill.* Hæc suspecta mihi videntur, & fortè a sciolo addita. Defunt enim in Ms. Reg. 1. & editione principe. Sunt autem absurda. Samothrace vix distat XVIII. mill. ab orâ Thraciæ.

43. *Quam Magnus Alexander.* Mss. Reg. & editio princeps. Priapus ubi, nunc *Caraboa*.

44. *Thracius Bosporus.* Nunc *le Canal de la mer Noire*, vel *le Détroit de Constantinople*. Pontus Euxinus, *le Pont Euxin*, vel *la mer Noire*. Mæotius lacus, *la mer d'Azow*, vel *la mer de Zabache*. Cimmerius Bosporus, *le Canal de Kassa*, vel *le Détroit de Zabache*.

45. *Trecenta quinquaginta millia.* Mss. Reg. 1. 2. & editio princeps.

46. *XXIII. sexaginta mill.* Ms. Reg. 1. & editio princeps.

47. *Istropolim.* Istropolis, nunc *Kara-Kerman*; id est nigrum castrum.

48. *In Germaniæ.* Ms. Reg. 1. *in Germaniâ*.

de monte Abnobâ, nunc *Schwartz-wald*, vel *Forêt Noire*, totâque Germaniâ fusè dixi Tacitum de Moribus German.

49. *Raurici Galliæ oppidi*. Rauricum, vel Augusta Rauricorum, nunc *Augst*, sex millibus p. distans Basileâ, *Basle*.

50. *Primum ostium Peuces*. Ita dictum a Pece insula, nunc *Piczina*. Super Istropolim lacu nunc *Kara-sou*. Secundum ostium Naracustom nunc *Hazrali Bogasi*. Tertium Calonstoma, nunc *Sufie Bogasi*. Quartum Pseudostomon, nunc *Lina Bogasi*.

51. *In insulâ Conopôn diabasis*. Insula haec nunc *Ilan Adasi*, vel *l'île des Serpens*. Conop verò diabasis, est culicum transitus.

52. *Boreonstoma & Spireostoma*. Est Boreæ & tenue ostium, cui adjacet oppidum *Kilia*.

53. *Pannonica Hiberna Carnunti*. Nunc *Alsbourg*, inter *Petronel* & *Haimbourg*.

54. *A Maro*. Marus, *la Morava*. De Marci & Vannii regno vide Tacitum Annal. II,

55. *Clarus amnis Tyra*. Nunc *le Dniester*.

56. *Cognomines flumini*. Axiaci, nunc *Bog*.

57. *Flumen Rhode*. Nunc *Sasik Beregen*. nus Sagaricus, *le Golfe de Berezen*.

58. *Portus Ordesus*. Nunc *Okzakow*. Borysthenes, *le Dnieper*.

59. *Olbiopolis* Nunc *Zaporouski*, inter ostium fluminis *Buzuluk*.

60. *Insula Achillis*. Nunc *l'île Berezen*, in ostio Borysthenis ostio.

61. *Dromos Achilleos*. Id est, cursus Achilles. Illa est peninsula in cujus fine est *Kyloun*.

62. *Taurica*. Nunc *la Crimée*.

63. *Taphræ*. Nunc *Perecop*; vulgò quoque *Orkapi*. *Heraclea Cherronesos*, nunc *Kerfon*. Dicitur quoque *Koslevé*.

64. *Symbolôn portus*. Nunc *le Port de Koslevé*.

65. *Promontorium Criumetopon*. Nunc *Karadjebouroun*; id est *nasus niger*. *Carambis*, nunc *Ke-rempi*. Oppidum *Theodosia*, nunc *Kafa*.

66. *Auchetæ*. *Auchetæ* illi dicti sunt postea *les Esclavons*. Nomen eorum *Slawane* significat *un Fanfaron*. Inde Græcis, quibus mos fuit interpretari nomina, eos dixere *Auchetas*, id est *gloriosos*, a voce Græcâ *αὔχη*, *gloriatio*. Vide Cl. *Lomonoffow*, *Nouvelle Histoire de Russie*, pag. 24. *Hypanis* autem *l'Inguletz*.

67. *Anthrophophagi*. Eam maximè partem *Tartariæ Russicæ*, *la Tartarie Russe*, tenuere, quæ est versus *Paropamisum fluvium*, *l'Obi*.

68. *Hyperboreos appellavere*. *Hyperboreorum* nomen gloriamque exfuscitare nuper voluit Cl. *Bailly*, laudavitque gentem cultissimam, artium doctrinarumque magistram, quæ a gradu 49. latitudinis ad gradum 70. exporrecta fuit. *Crediderim* aliud antiquitatis latitare in iis *Hyperboreis*, vel fabulosè a *Plinio* memoratis, indiciaque esse veteris famæ & antiquissimarum navigationum, qualem suscepere *Batavi* anno 1596. Sed ea fusiùs hîc persequi non licet.

69. *Serere matutinis*. Jocosè quidem, sed ingeniosè & verè dictum. Nam in *Borealibus* his regionibus, ut & in *Canadensi*, *Petropolitanâ*, aliisque, seritur mense *Mai*, *Julio* *Augustove* metitur, *Septembri* & *Octobri* fetus arborum decerpuntur.

CAP. XIII. 1. *Cyaneæ*, ab aliis *Symplegades*. Saxa sunt potiùs, quàm insulæ, haud procul *Fanari*, à l'entrée du Canal de Constantinople.

2. *Apolloniatarum una*. Nunc *Keshik Adasi*, ante Apolloniam, nunc *Siseboli*, posita.

3. *Diximus*. Suprà sect. 24.

4. *Achillea*. Nunc l'île *Berezen*, Achillis tumulo clara; ut jam dictum suprà sect. 26. *Macarôn*, id est beatorum, appellabatur, quòd ibi Achillis & heroum animæ vagari perhiberentur.

5. *Cephalonnesos*. Ibi nunc le Cap & l'île de *Tendra*.

6. *Scythiam*, quæ appellatur *Raunonia*. *Scythia* illa *Raunonia*, nunc les *Samogedes*, la province d'*Obodora*, la *Sibérie*. A celebritate (celebria sunt longinqua omnia) dicta fuisse videtur *Raunonia*. Sic urbs *Nowogorod* antiquitus dicebatur *Runigard*, id est, urbs illustris. Vide Cl. Lomonossov, loc. cit. pag. 12.

7. *Unam abesse*. Videtur esse quam nunc dicimus *Vaygats*.

8. *Septemtrionalis Oceanus*. Nunc la mer *Gla-
ciale*.

9. *Paropamisso amne*. Nunc l'*Obi*.

10. *Promontorium Rubeas*. Nunc le Nord-cap;

11. *Cronium*. Nunc la mer de Groenland.

12. *Baltiam*. Nunc la Nouvelle-Zemble.

13. *Oonæ*. Insulæ videntur esse quæ sunt in ostio *Paropamisi* fluvii; quarum præcipua dicitur *Aloo*, vel *Bieloi Ostrow*.

14. *Hippopodes*. Fabula illa hominum *Hippopodum*, *Fanesiorum*, nata videtur ex perversâ interpretatione nominum, quibus appellabantur illæ insulæ, aut ex eorum moribus.

15. *Inde Germania.* Bene Mss. Reg. 1. & editio princeps.

16. *Scandinavia.* Nunc *la Suede, la Norwege, la Laponie.*

17. *Eningia.* Nunc *la Finlande.*

18. *Sinum Cylipeum.* Nunc *le Golfe de Finlande.* Sinus Lagnus, *le Golfe de Categade.*

19. *Promontorium Cimbrorum.* Nunc *Skagen.*

20. *Burchana.* Nunc *Borkum,* inter *Amisiae fluminis, l'Ems,* ostia.

CAP. XIV. 1. *Circa excessum ejus.* Cùm mortuus est Agrippa anno U. C. DCCXLII.

CAP. XV. 1. *Frisiavonum.* Ita Mss. Reg. & editio princeps. Nunc *Amstelland, Rhinland,* & clarissima urbium *Amsterdam.*

2. *Tusiorum.* Ita Mss. Reg. & editio princeps. Sine auctoritate in recentioribus editionibus, *Sturiorum.* Contermini fuere Frisiavonibus, & porrigebantur versùs flumen *Salam, l'Isfel.*

CAP. XVI. 1. *Hebudes.* Mss. Reg. & editio princeps.

2. *Siambis & Axantos.* Illæ insulæ non ad majorem Britanniam, *l'Angleterre,* sed ad minorem *Armoricamve, la Bretagne,* pertinent. *Siambis l'île de Sein. Axanthos, l'île d'Ouessant.*

3. *Glessariæ.* Glessariæ insulæ, ante ostia *Visulæ,* ubi adhuc magna copia electri, *l'Ambre;* quod a Germanis *Glas* appellabatur.

4. *Thule indicavimus.* De hac insulâ jam dictum suprâ Libr. II. sect. 77.

5. *Mictim.* Quæ sit illa *Mictis* incompertum. At cùm hæc proderet *Timæus,* fortè insulam dixit partem illam *Britanniæ,* quam appellamus

Cornwall, in quâ candidum plumbum, *l'Etain*, provenit.

6. *Alias prodant.* Hic ne quæsieris insulas. Antiqui, cùm hæc loca satis explorata non haberent, terras multis quidem aquis interruptas pro insulis acceperunt. Certum est partes esse Norwegiæ; Scandiam, nunc *Scane*, vel *la Scanie*; Bergos, *Bergen*; Nerigon, *la partie septentrionale de la Norwege*.

7. *In Thulen navigetur.* Crediderim Thulen illum esse *l'Islande*, ultra quam est mare concretum, Croniumve, *la mer Glaciale*. Antiquissimæ enim fuere navigationes descriptionesque, quarum promiscua tantum est memoria in veteribus scriptoribus.

CAP. XVII. 1. *A Scaldi ad Sequanam.* Ita Mf. Reg. & editio princeps. Plinius Galliam a Scaldi, *l'Escaut*, non a Rheno determinat, quod provinciæ Romanæ, Germania superior & inferior, a Rheno ad Scaldim protenderentur.

2. *Castologi.* In Mss. *Castulugi*. In Mf. Reg. 5. *Cathoslogi.* Videntur esse Catalauni, *Châlons sur Marne*.

3. *Succoni.* In Mss. Reg. *Sucuconi*. Corruptum nomen videtur, & fortè repetitum e sequenti *Suessiones*, nunc *le Soissonnois*. *Ulmannes*, *le Diocese de Senlis*.

4. *Sunici, Frisiavones.* Sunici, *le Limbourg*. Frisiavones, videntur fuisse colonia Frisiavonum, qui memorati sunt suprâ sect. 29. Betasi, apud Tacitum Hist. IV, 66. Betasii, *le Brabant*.

5. *Raurici.* Ubi colonia Rauriaca, *Augst*; de quâ jam dixi suprâ.

6. *Equestris.* Colonia Equestris Noviodunum, nunc *Nion sur le bord du Lac de Genève*.

7. *Triboci.* Bene Ms. Reg. 1. & editio princeps. Nunc *le Diocèse de Strasbourg.*

8. *Guberni.* Passim a Tacito in *Annalium* & *Historiarum* libris appellantur *Gugerni*, nunc *partie des Duchés de Cleves & de Gueldre, entre le Rhin & la Meuse.*

CAP. XVIII. 1. *Ædui.* Bene Ms. Reg. 1. & *editiones veteres.* Nunc *les Diocèses d'Autun, de Nevers, &c. Ædui soli Gallorum fraternitatis nomen cum populo Romano adepti; ut videre est apud Tacitum Annal. XI, 25.*

2. *Andecavi.* Bene Ms. Reg. 1. Nunc *le Diocèse d'Angers.*

3. *Unelli.* Nunc *le Cotentin.*

4. *Cariouelites.* In Ms. Reg. 1. *Coriosvelites.* Nunc *partie du Diocèse de Saint Malo, ubi adhuc Corfeult.* Ibi hoc sæculo, & maximè ab anno 1738. plurima antiquitatis monumenta reperia sunt, quorum pars magna existat in Museo Cl. de Robien.

5. *Diablinti.* Nunc *la partie du Maine, ubi adhuc Jublains.*

CAP. XIX. 1. *Cocofates Sexsignani.* Bene Ms. Reg. 2. Nunc *le Comté d'Uza, Escouasse.* Sexsignani dicti, quod sex signa militum in præsidio haberent.

2. *Oscidates montani.* Ita Mss. Reg. Colb. Ibi adhuc *la vallée d'Offau.*

3. *Veneticae* appellantur. Insulae Veneticæ, nunc *Belle-île, Houat, Hedic, Grouais.* Veneti, nunc *le Diocèse de Vannes.*

CAP. XX. 1. *Vardulorum oppida.* Varduli, nunc *Guipuscoa & partie d'Alava.* Cantabrorum regio, nunc *la Biscaye & les montagnes de Santillana.*

2. *Arevacos, Vaccaos*. De his populis dixi in fragmento libri XCI. Titi Livii, quod illustravi in alterâ meâ Taciti editione, Tom. IV. pag. 570.

Cap. XXI. 1. *Alii Artabrum*. Nunc *le Cap de la Roca*, vel *de Roxent*.

CAP. XXII. 1. *Æminius*. Nunc *Guadalete*. Ibi oblivionis flumen Elysiosque campos memorare fabulæ.

2. *Equarum e Favonio*. Vide infrâ Libr. VIII. sect. 67.

3. *Promontorium Sacrum*. Nunc *le Cap Saint-Vincent*. Cuneus, *le Cap Sainte-Marie*.

4. XXXIX. XXII. M. Ita Mf. Reg. 1. In editione principe, XXIX. XII. Sic & Mff. Reg.

5. & 6. Frustra in recentioribus editionibus emendatum, XXIX. XXII. Certè totius oræ circuitu a promontorio Pyrenæo, *le Cap de Creus*, ad alterum promontorium inter urbes *Saint Sébastien* & *Fontarabie*, si sinuum anfractus numerentur, plus colligitur, quàm XXXIX. XXII. M. pass.

5. *Cassiterides insulæ*. Hic non videntur illæ insulæ plumbi feraces. Fortè huc revocat Plinius Cassiteridas insulas, *les Sorlingues*, quæ sunt in orâ Britanniae, vel ipsam Mictim insulam, de quâ jam dixi suprâ.

6. *Deorum sex*. Ut in Cassiteridibus erravere antiqui, sic quoque in his insulis Deorum, quas aliqui Fortunatas appellavere, Fortunatæ insulæ, *les îles Canaries*, multò inferiùs sitæ in Atlantico mari. Ne insulæ quidem Cicæ, *les îles de Bayonne*, de quibus dictum suprâ, erant e regione promontorii Arrotrebarum, Celticive, nunc *le Cap de Finisterra*.

7. *Cotinusam apud eos vocitatam.* In Ms. Reg.
 1. *Potinusam a puteis vocitatam.* At Festo &
 Tzetzi ΚΟΤΙΝῶΣΑ dicitur a ΚΟΤΙΝΟΙΣ, seu olea-
 stris, oleisve silvestribus.

CAP. XXIII. 1. *A Tanai usque Gades XXXII.*
 XIX. M. Perperam in libris scriptis & editis
 LXXXII. XIV. M. Emendandum fuit XXXII. ut
 rectè monuit eruditus Riccioli, Geographia re-
 form. pag. 84. Id patet ex ipso Plinio Libr. II.
 sect. 112.

2. *Per castra legionum Germaniæ.* Per castra
 Vetera, nunc *Santen*, dans le Duché de Cleves.
 Vide Tacitum Hist. IV, 18.

IN LIBRUM V.

CAP. I. 1. *Ampelusia.* Nunc le Cap Spartel.

2. *Fabulosissimum Atlantem.* Montem illum
 antiquis celebratissimum vidit Cl. Shaw, *Voyages*
 Tom. I. pag. 8. Summa ejus juga altitudinem
 montium Britanniae non superant.

3. *Ægipanum Satyrorumque.* Hæc omnia fabu-
 las esse meritò docet Cl. Shaw, loc. cit. At
 cum nonnihil veritatis in fabulis plerumque la-
 teat, si quis attenderit juga illorum montium in-
 sideri vicis hominum, qui *Cabyles* appellantur,
 haud mirum videbitur montem noctibus micuisse
 crebris ignibus, auditos fuisse lætis festisque no-
 ctibus tympanorum & cymbalorum sonitus, ma-
 ximè cum ob nimios Solis ardores illi homines
 die latitent.

4. *Polybius.* Hannonis & Polybii itinera sin-
 gularibus dissertationibus explicavi, quas non-
 dum edidi; neque locus hîc sufficit, ut illu-
 strentur.

Xiv

5. *Promontorium Solis. Nunc le Cap Cancin.*

6. *Flumen Salsam. Ita Mss. Reg. Colb. & Paris. Nunc Rio do ouro.*

7. *Medio eo spatio Atlantem. Errat Plinius: nec adsecutus est Polybii sensum. Hic enim locavit Atlantem medio spatio inter Carthaginem, unde erat profectus, & Theôn ochema, le Cap Ledo, quo pervenerat. Promontorium Hesperium, nunc Cabo Roxo.*

8. *Herbam Euphorbiam. De Euphorbiâ, l'Euphorbe, vide infra Libr. XXV. sect. 38.*

CAP. II. I. *Longitudo CLXX. mill.* Major est Tingitanitæ provinciæ longitudo, ut videre est apud Cl. Shaw, loc. cit. pag. 11.

2. *A Cæsareâ CCXXII. millibus.* Ita Mss. Reg. 1. & 2. editio princeps. In Mf. Reg. 5. CCXXIV. Perperam emendavit eruditus Harduinus CCCXXII. millibus. Id non patitur locorum natura. Flumen Ampsaga, nunc *Wad-el-Kibir*, id est magnus fluvius. Cæsarea, *Sher-shell*.

3. *Decies triginta novem mill.* Non tanta est utriusque Mauritaniæ mensura, ut rectè observavit Cl. Shaw, pag. 12. Fortè in mensuram sinus & anfractus oræ compulit Plinius.

4. *Latitudo quadringentorum sexaginta septem millium.* Ita editio princeps aliæque. In Mf. Reg. 1. CCCXXVII. mill. Quod melius puto. Plinius enim infra Libr. VI. sect. 38. ait: *Africa latitudo, quâ colitur, nusquam ducenta quinquaginta millia passuum excedit.*

CAP. III. I. *Ab eo ad quadraginta octo M.* Bene Mss. Reg. 1. 2. & editio princeps. Rusicade, nunc *Sgigata*, vel *Stora*; & inde Numidico sinui nomen, *le Golfe de Stora*.

2. *Hippo regius.* Hujus oppidi, cui clarita-

tem addidit D. Augustinus, manent rudera prope ostium fluvii Armuæ, nunc *Seiboufe*, haud procul oppido *Bona*.

CAP. IV. 1. *Tria promontoria*. Hæc promontoria, Candidum, nunc *Ras-el-Albiad*. Candidum dicitur, quod cretaceum sit. Apollinis, nunc *Ras-Zebib*. Mercurii, nunc *Ras-addar*; vulgò nobis *le Cap Bon*. Sudo serenoque cælo ex hoc promontorio aspicì possunt montes Siciliæ.

2. *Hipponem dirutum*. Hic est Hippo Zarytus, nunc *Biserte*. Nec ætate Plinii fuit oppidum dirutum, ut patet ex epistolâ Plinii Junioris IX, 33. in quâ insignem de Delphino historiam retulit. Videtur ergo librariorum errore *dirutum* scriptum fuisse pro *Zarytum*, ut jam monuit eruditus Harduinus. Ab Hippone illo dictus Hipponensis sinus, *le Golfe de Biserte*.

3. *Cum centesimâ fruge*. Desiit illa fertilitas. Agri illi nunc reddunt fenus cum octavâ tantum, aut duodecimâ, fruge. Vide Cl. Shaw, loc. cit. pag. 296.

4. *Populos DXVI*. Ita Mss. Reg. 1. 2. Colb. Chiff. Paris. & editio princeps. In Mss. Reg. 5. & recentioribus editionibus, *populos XXVI*. Prior numerus fortè major est; sed antiquioribus libris probatus. Alter exilior videtur. In Mss. Reg. 1. & 2. *pareant*. Complures certè ibi fuere populi, qui Romano imperio paruere.

CAP. V. 1. *A Cretâ verò ipsâ CCXXX*. De hoc numero jam dixi suprâ Libr. IV. Cap. 12. Cyrene, nunc *Curen*. Phycus promontorium, *le Cap Rasat*.

2. *XI. dierum itinere*. Ita Mss. Reg. 1. 2. 5. & editio princeps.

3. *Dierum septem iter.* Ita & totidem literis Mss. Reg. 1. Sic quoque editio princeps. In Mss. Reg. 5. & recentioribus editionibus *dierum IV.*

CAP. VI. 1. *Ab eâ Canopum.* Ita Mss. Reg. & editio princeps.

2. *XL. mill. minùs.* Mss. Reg. & editio princeps.

CAP. VII. 1. *Passibus mille quingentis.* Ita Mss. Reg. 1. & 2. & editio princeps. In Mss. Reg. 5. & recentioribus editionibus; *passibus cc.* Meninx insula, nunc Zerbi.

CAP. VIII. 1. *A quo dictum est flumine. A flumine Nigri, nunc Guin; de quo dictum est suprà sect. 4.*

2. *Usque ad Garamantas.* Mss. Reg. 1.

3. *Qualis vulgò pingitur.* Vultu nempe capri-
no, & hircinis cruribus; qualis frequens occur-
rit in veteribus monumentis. Vide & Herodo-
tum Libr. II. num. 46.

CAP. IX. 1. *Quas Nomos vocant.* P. Sicard, qui omnium diligentissimus Ægyptum lustravit, tabulam ejus Geographicam in 50. Nomos præ-
fecturæve descripsit, & regi Ludovico XV. nuncupavit anno 1722. veteraque nomina cum novis contulit. Opus præstantissimum, & literis utilissimum, sæpe laudatur a Cl. d'Anville, *Mémoires sur l'Egypte ancienne & moderne.*

2. *Athribiten.* Ita Mss. Reg. 1. 5. & editio princeps; & infra memoratur Athribis, nunc *Atrib.*

3. *Mæridis lacus.* Mæridis lacus, nunc *le Lac Bathen*, a rege Mæride, qui septem ætatibus hominum Sesostrim antecessit, factus. Ex hoc lacu fossæque Taneos aqua Nili in alterum lacum Mæridis, nunc *le Lac de la Corne*, defe-

rebatur. Nec movenda est difficultas de lacûs Mœridis altitudine, cûm aquam tot canalibus siticulosaque regioni deberet sufficere.

4. *LXII. M. passuum.* Ita Mss. Reg. 1. & 2. In Mf. Reg. 5. & editione principe aliisque, *LXXII. M.* At ipse locorum situs postulat minui potius, quàm augeri numeros.

5. *Memphis.* Nunc *Gizé.*

6. *Homero Ægyptus.* Odyss. IV, 477.

7. *Ut tradit Herodotus.* Herodot. Libr. II. num. 19.

8. *Iustum incrementum est cubitorum XVI.* Ut intelligatur Nili auctus, ejusque altitudo, observandum est Ægyptium cubitum, qui in Nilometro urbis *le Caire* adservatur, esse regiâ nostrâ mensurâ Gallicâ pollicum 20.

9. *Syene.* Nunc *Affouan.*

10. *Insula IV. Philæ.* Philæ, nunc *l'île du Temple*, insula quatuor millium passuum ambitu.

11. *Elephantis.* Nunc *l'île Fleurie.*

12. *Suprà Syenen XVI. M.* Errat hic Plinius. *Elephantis* insula non distat a *Syene XVI. M.* pass. immo proxima est, & ex adverso. Cederim Plinium perperam scripsisse *Syenen*, cûm scribendum esset *Philas*; & adhuc longior, quàm par est, videbitur mensura.

13. *Apollinis.* Dicta quoque *Apollinopolis magna*, nunc *Adfou.*

14. *Leucotheæ.* *Leucothea* appellata quoque *Lucina*, nunc *El-Cab.*

15. *Diospolis magna.*, seu *Thebæ*, nunc *Habou*, *Corna*, *Beairat*, *Luxor*, *Carnaq.* Tantam enim locorum amplitudinem adhuc obtinent admiranda celeberrimæ urbis rudera. Nusquam terrarum plus est antiquitatis & artium.

16. Coptos. Nunc Kest.

17. Veneris oppidum. Dicta quoque est Aphroditopolis, nunc Asphon.

18. Iterum Jovis. Est Diospolis parva, nunc Hou. Tentyris, nunc Dendera.

19. Abydus. Abydus urbs, nunc Araba-el-arraquin, adposita fuit Lyco canali, nunc le Canal Abou Homar.

20. Ptolemais. Nunc Menchiet-el-Nede.

21. Panopolis. Nunc Acmin; ubi multa sunt antiquitatis monumenta.

22. Veneris iterum. Altera hæc Veneris urbs, dicta quoque Aphroditopolis, penitus periit. Fuit ultra Lycum canalem.

23. Lycon. Nunc Siouth.

24. Ubi montes. Ibi nunc sunt cænobia Abyssinorum & Apollinis Abbatis.

25. Mercurii. Dicta quoque est Hermopolis, nunc Achemonain, cujus egregium monumentum edidit P. Sicard, *Nouveaux Mémoires des Missions dans le Levant*, Tom. II. pag. 208.

26. Alabastrón. Urbs illa fuit in dextrâ Nili ripâ: penitus periit. Propè fuit mons Alabastrenus, nunc le mont Saint-Antoine, & Alabastrites collis, nunc le côteau Hefan.

27. Canum. Dicta quoque Cynopolis, nunc Chin.

28. Suprà dictum Herculis. Heracleopolis est, in Heracleopolite Nomo, de quo dictum suprà sect.

9. Heracleopolis autem, nunc Taha-el-amoudain.

29. Arsinoe. Arsinoe dicta quoque Crocodilopolis, nunc le Faiom, in Arsinoite Nomo.

30. Pyramides. De Pyramidibus vide infra Libr. XXXVI. sect. 16. De Labyrintho, ibid. sect. 19. ubi fusiùs de iis dixi.

31. Labyrinthus in Mæridis lacu. Labyrinthus

ille, nunc *Havara*, haud procul ab urbe Arsinoe, Orientem versùs.

32. *Crialon*. Urbs illa fuit prope Pyramides, meridiem versùs. Penitus periit.

33. *Solis oppidum*. Dìctum quoque Heliopolis, nunc *Ain-el-chams*, id est oculus Solis; vulgò quoque *la Matharée*.

CAP. X. 1. *Marcotim lacum*. Nunc *le Lac Sabaka*.

2. *Tantumdem & latitudinis*. Ille tamen lacus longior est, quàm latior.

3. *Canopico, deinde Bolbitino*. Celeberrima septem Nili ostia, Canopicum, *la Madie*; Bolbitinum, *Rosette*; Sebennyticum, *Brullos*; Phatniticum, *Damiette*; Mendesicum, *Dibé*; Taniticum, *Eumnefarregé*; Pelusiacum, *Thiné*.

4. *Butos*. Fuit in Ptenethu Nomo, insulâque Buto, nunc *l'île Quavadi*, prope Sebennyticum ostium.

5. *Pharbatos*. Nunc *Balbeis*.

6. *Leontopolis*. Nunc *Tel-el-fabe*, id est *la Bute du Lion*.

7. *Athribis*. Nunc *Atrib*.

8. *Isidis oppidum*. Nunc *Tel-el-benat*, id est, *la Colline des Filles*, in Athribite Nomo.

9. *Busiris*. Nunc *Abousir*.

10. *Cynopolis*. Altera hæc Cynopolis, nunc *Menniet-ebn-Kasib*.

11. *Aphrodites*. Nunc *Beronbel*.

12. *Sais*. Nunc *Sa*.

13. *Naucratis*. Nunc *Samocrat*.

CAP. XI. 1. *Casio monte*. Casius mons, nunc *le Cap del quas*, id est *le Cap du Ciseau*, haud procul Pelusiaco ostio, Orientem versùs.

2. *Heroopoliticus*. Ita dicebatur ab urbe He-

roopoli, nunc *Ageroud*. Sinus verò *le Golfe de Sués*.

3. *Ælaniticus sinus*. Nunc *le Golfe de l'Acaba*.

4. *Arsinoen Rubri maris oppidum*. Nunc *Sués*.

CAP. XII. 1. *Et Cale*. *Cœlesyria*, id est *Syria cava*.

2. *Casius mons*. De quo modò suprà dictum. *Chabriæ castra* haud procul *Pelusio periere*.

3. *Ostracine*. *Arabia proxima Ostracine*, nunc *Arichi*.

CAP. XIII. 1. *Sirbonis lacus*. Nunc *le Lac Berdauil*, vel *le Lac du Roi Baudouin*.

2. *Mons Argaris*. Ita Mss. Reg. 1. 2. & editio princeps. Malè Mf. Reg. 5. & recentiores editiones, *Angaris*. Mons est *Garizim*, *Samariæ celeberrimus*, quem videre est in nummis *Philippi imperatoris Neapoli*, de quâ mox dicetur, *cusis*.

3. *Ioppe Phanicum*. *Joppe*, nunc *Jafa*.

4. *Neapolis*. Ipsa est *urbs Sichem*, dicta postea *Neapolis*, nunc *Nabolos*.

5. *Sebaste in monte*. *Samaria* est in honorem *Augusti* dicta *Sebaste*; nunc quoque *Sebastia*. In altiore monte erat *Gamala*.

CAP. XIV. 1. *Hierosolyma*. *Hierosolyma*, *Jordanis*, *Genesara*, seu *lacus Genesareth*, *mareve Tiberiadis*, aliaque loca, vitâ miraculisque *Jesu Christi*, *Christianorumque religione* ita nobilitantur, ut sint suprà omnem claritatem evecta.

CAP. XVII. 1. *Gens sola . . . sine ullâ feminâ*. Sic adhuc hac nostrâ ætate vivebant *Saporogi*, *les Saporoges*; quos *Catharina II. Russici imperii moderatrix*, in pœnam eorum *perviciaciæ locis suis dimovit*, & in interiora imperii secedere jussit.

CAP. XVIII. 1. *Scythopolin*. Antea dicebatur Bethsam, hodieque *Baïsan*.

2. *Hieromiace*. In Mss. Reg. *Hieromice*, vel *Hieramice*. Nunc fluvius ille dicitur *Yermuk*. Gaddara verò *Kédar*.

CAP. XIX. 1. *Rivus Pagida, sive Belus*. Nunc *Nahr Halou*; de hoc rivo vitroque vide infra Libr. XXXVI. sect. 65.

2. *Ptolemais, quæ quondam Ace*. Nunc *Acre*. Ecdippa, *Zib*.

CAP. XXII. 1. *Quo alius*. Casius mons, de quo dictum est supra sect. 14.

2. *Quartâ vigiliâ*. Quarta vigilia, sunt ternæ horæ ante ortum Solis. Id facillè potuit observari ob altitudinem montis.

CAP. XXIV. 1. *Prætavi vocantur*. Ita Mss. Reg. Colb. In editione principe, *Prætani*. In recentioribus *Retavi*. Singara, urbs horum caput, nunc *Sinjar*.

2. *Usque Uram*. Locum illum mox Plinius, Cap. 28, appellat *Suram*.

CAP. XXV. 1. *Palmyra*. Nunc *Tadmor*. Manent magnifica urbis monumenta, quæ multâ cum laude describere Cll. Wood & Dawkins, *les Ruines de Palmyre*.

CAP. XXVI. 1. *A Zeugmate DLXXXIV. milibus passuum*. Ita Mss. Reg. 1. 2. & editio princeps. In Mss. Reg. 5. *LXXXIV*. In recentioribus editionibus, *LXXXIII*. Majorem numerum postulât locorum situs. Zeugma, nunc *Biré*.

2. *Et Leone transgresso*. Mss. Reg. & editio princeps.

CAP. XXIX. 1. *Super nonaginta urbium*. Ita Mss. Reg. & editio princeps.

2. *Mimas cL. mill. pass.* Ita editio princeps.

CAP. XXX. 1. *Macedones Aculacæ*. Ita Mf. Reg. 1. In editione principe, *Macedones Asculacæ*. Macedones ibi coloniam condiderant. Inde cognomen.

2. *M. D. passibus*. Ita editio princeps. In Mf. Reg. 1. MM. D. P. id est, duobus millibus quingentis passibus.

3. *Homero celebrati*. Iliad. μ' vers. 20.

4. *Et ipso statione*. In Rhœteo cornu, ubi fuerat statio classis Ajacis.

5. *Cum totum Mysia*. Cum tota Æolis Mysia appellaretur.

6. *Bregmeni*. Ita Mff. & editio princeps.

7. *Dameam vocatam*. Id est victam domitamque vocatam, a $\delta\alpha\mu\epsilon\iota\varsigma$, victus.

CAP. XXXI. 1. *E fonte dulcis aqua*. De fontibus aquæ dulcis in ipso mari jam dixi supra Libr. II. cap. 103. not. 2.

2. *Clides*. Id est, claves. Ad eas insulas, nummum, in quo clavis antiqua expressa est, meritò retulit Cl. Pellerin, *Recueil de Médailles de Peuples & de Villes*, Tom. III. pag. 53.

3. *Lampsa; Æmyndus*. Ita Mf. Reg. 1. In editione principe, *Lampsa Emyndus*.

4. *LXXXVII. mill. D. pass.* Ita Mff. Reg. & editio princeps. Habent quoque mox, *centum mill. pass.*

CAP. XXXII. 1. *Antè vocitatum*. Mff. Reg. & editio princeps.

2. *Ariace*. Mff. Reg. Colb. & editio princeps.

3. *Hos Homerus*. Iliad. II, 856.

4. *Flumen Gelbes*. Mff. Reg. Colb. & editio princeps.

FINIS.

A. P. 1.
1656205

36 →

